

MACTIVVS CLOSIUS
P. P. IOSEF CORONAVS
1781. An. 10. 30. 17. 19.

Portretele Patriciatului Săsesc din Braşov
Un capitol de Artă Transilvăneană

Bildnisse sächsischer Patrizier aus Kronstadt
Ein Kapitel siebenbürgischer Kunst

CONSILIUL
JUDEȚEAN
BRAȘOV

MUZEUL
DE ARTĂ
BRAȘOV

Portretele Patriciatului Săsesc din Brașov
Un capitol de Artă Transilvăneană

Bildnisse sächsischer Patrizier aus Kronstadt
Ein Kapitel siebenbürgischer Kunst

Editura Muzeului de Artă Brașov
| 2013

Expoziția „Portretele patriatului săsesc din Brașov. Un capitol de artă transilvăneană”, 27.09 – 10.11.2013, Muzeul de Artă Brașov - Director Bartha Árpád / Die Ausstellung „Bildnisse sächsischer Patrizier aus Kronstadt. Ein Kapitel siebenbürgischer Kunst”, 27.09 – 10.11.2013, Kunstmuseum Kronstadt – Direktor Bartha Árpád

Catalog finanțat de Consiliul Județean Brașov / Gedruckt mit Unterstützung des Kreisrats Kronstadt

Expoziție organizată în parteneriat cu / Ausstellungspartner:

Biserica Evanghelică C. A. Brașov - primpreot Christian Plajer / der Ev. Kirchengemeinde A.B. in Kronstadt – Stadtpfarrer Christian Plajer
Muzeul Național Brukenthal Sibiu - Director General Prof. dr. Sabin Adrian Luca / Brukenthal Nationalmuseum Hermannstadt - Direktor Prof. Dr. Sabin Adrian Luca
Muzeul Național Bran - Director Narcis Dorin Ion / Nationalmuseum Törzburg - Direktor Narcis Dorin Ion

Curator expoziție / Kurator der Ausstellung: Radu Popica

Conservare / Konservierung: Delia Marian, Simona Tătaru (Muzeul de Artă Brașov / Kunstmuseum Kronstadt), Daniela Moroșan (Muzeul Național Brukenthal Sibiu / Brukenthal Nationalmuseum Hermannstadt), Teodor Cristian Ion (Muzeul Național Bran / Nationalmuseum Törzburg), Ágnes Ziegler (Biserica Evanghelică C. A. Brașov / der Ev. Kirchengemeinde A.B. in Kronstadt)

Restaurare / Restaurierung: Radu Tătaru (Muzeul de Artă Brașov / Kunstmuseum Kronstadt), Cristina Fău, Ilie Mitrea (Muzeul Național Brukenthal Sibiu / Brukenthal Nationalmuseum Hermannstadt)

Mulțumim colaboratorilor expoziției / Wir danken für die Zusammenarbeit: Gernot Nussbächer, Thomas Șindilariu (Arhiva și Biblioteca Bisericii Negre Brașov / Archiv und Bibliothek der Honterusgemeinde Kronstadt), Ágnes Ziegler (Biserica Evanghelică C. A. Brașov / der Ev. Kirchengemeinde A.B. in Kronstadt), Dr. Iulia Mesea, Alexandru Gh. Sonoc (Muzeul Național Brukenthal Sibiu / Brukenthal Nationalmuseum Hermannstadt), Nicoleta Petcu (Muzeul Național Bran / Nationalmuseum Törzburg), Dr. Markus Lörz (Muzeul Transilvănean Gundselsheim / Siebenbürgisches Museum Gundselsheim), Christian Rother (Biblioteca Transilvăneană Gundselsheim / Siebenbürgische Bibliothek Gundselsheim)

ISBN 978-606-93529-1-5

Concept și coordonare catalog / Gestaltung und Koordinierung: Radu Popica

Autori texte / Autoren der Beiträge: Dr. Iulia Mesea, Gernot Nussbächer, Silvia Popa, Radu Popica, Alexandru Gh. Sonoc

Traducerea / Übersetzung: Sunhild Galter (I, II, IV), Gernot Nussbächer (V), Mirela Naftanailă Kulin (III)

Corectură / Korrektur: Simona Tătaru

Fotografii / Fotos: Alexandru Olănescu (Muzeul Național Brukenthal Sibiu / Brukenthal Nationalmuseum Hermannstadt), Nicolae Panaite, Radu Tătaru (Muzeul de Artă Brașov / Kunstmuseum Kronstadt), Árpád Udvardi

© Muzeul de Artă Brașov / Kunstmuseum Kronstadt (II.1, IV, VII, X, XII, XIII, XVI, XVIII-XX, XXII, XXIII, XXV, XXVIII, XXXVIII, XXXIX, XL.1, XLV.1, XLVIII, LXXVI, LXXX, LXXXI, LXXXIII, XC, XCIII, XCIV, XCVII)

© Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Schwarze Kirche (III, V, IX, XIV, XXI, XXIX-XXXVII, XLII, XLIV, XLVI, XLVII, XLXIX, LIII-LXXV, XCI, XCII)

© Muzeul Național Brukenthal / Brukenthal Nationalmuseum (I, VI, XXIV)

© Muzeul Național Bran / Nationalmuseum Törzburg (XVII, LXXVII-LXXIX)

© Biblioteca Transilvăneană Gundselsheim / Siebenbürgische Bibliothek Gundselsheim (XI)

© Muzeul Transilvănean Gundselsheim / Siebenbürgisches Museum Gundselsheim (XLIII)

DTP Design: Radu Tătaru

Coperta / Umschlag: *Portretul lui Martinus Closius / Bildnis des Martinus Closius*, Muzeul de Artă Brașov / Kunstmuseum Kronstadt (XXVIII)

Cuprins / Inhalt

Portretele patriciatului săsesc din Brașov. Un capitol de artă transilvăneană <i>Bildnisse sächsischer Patrizier aus Kronstadt. Ein Kapitel siebenbürgischer Kunst</i> Radu Popica	4
Noi considerații cu privire la portretul lui Lucas Hirscher III, judele Brașovului <i>Neue Betrachtungen zum Bildnis des Kronstädter Stadtrichters Lucas Hirscher III.</i> Alexandru Gh. Sonoc Iulia Mesea	24
Vestimentația „brașovenilor vechi și noi“. Despre modul de reprezentare a senatorilor brașoveni în secolul al XVIII-lea prin prisma vestimentației <i>Die Kleidung der „alten und neuen Croner“. Zur Repräsentation der Kronstädter Ratsherren im 18. Jahrhundert im Spiegel der Kleidung</i> Silvia Popa	42
Portretele patriciatului săsesc din Brașov <i>Bildnisse sächsischer Patrizier aus Kronstadt</i>	58
Note Biografice <i>Biographischer Hinweis</i> Gernot Nussbächer	83
Bibliografie <i>Bibliographie</i>	98

Portretele patriciatului săsesc din Braşov. Un capitol de artă transilvăneană

Radu Popica

Până la începutul secolului XIX, portretul, alături de scenele religioase, a reprezentat una din principalele forme de manifestare ale picturii de şevalet transilvănene. Comanditarii proveneau din rândurile nobilimii şi patriciatului oraşenesc. În acest context, portretele patriciatului săsesc ocupă un loc semnificativ în cadrul picturii transilvănene din secolele XVI-XVIII. Cu toate acestea, portretistica transilvăneană din epocă, deşi a constituit recent obiectul unor studii¹, nu a fost analizată dintr-o perspectivă unitară şi sistematică. Acest fapt se datorează lipsei informaţiilor şi accesului dificil la puţinele lucrări păstrate. Printre comanditarii menţionaţi anterior, patriciatul săsesc din Braşov, prosper şi influent, a jucat un rol important. Din acest motiv, ne-am propus să oferim o imagine de ansamblu asupra portretelor care înfăţişează patriciatul săsesc din Braşov. Ne-am limitat demersul la pictură şi grafică, excluzând plastica funerară, considerând că aceasta, în pofida reprezentării mai fidele a trăsăturilor individuale pe parcursul secolelor XVII-XVIII, este mai puţin aptă să reflecte evoluţiile din domeniul portretisticii.

Elita conducătoare a Braşovului din secolele XVI-XVIII era alcătuită dintr-un grup restrâns de familii patriciene care, întemeindu-se pe puterea economică, deţineau monopolul accesului la cele mai importante funcţii din administraţia oraşului, fiind singurele socotite „apte pentru Sfat” (*ratsfähige*) sau „pe potriva Sfatului” (*ratsmäßig*).² Iniţial, pătrunderea în rândurile patriciatului, deşi dificilă, nu era imposibilă. Treptat, mobilitatea socială s-a restrâns. În perioada secolelor XVII-XVIII s-a accentuat tendinţa patriciatului de a se transforma într-un grup social închis. Patriciatul a căutat să-şi perpetueze poziţia socială moştenită în pofida unui lent declin al rolului său economic.³ În aceste condiţii, familiile patriciene au căutat să obţină titluri nobiliare şi au acceptat dominaţia habsburgică, în schimbul garantării privilegiilor. Supremaţia patriciatului săsesc a fost subminată la sfârşitul secolului XVIII de reformele iosefine.⁴

Patriciatul săsesc poate fi definit ca elită guvernantă, o minoritate care monopolizează puterea şi autoritatea, impunându-şi dominaţia economică, socială, politică şi culturală, printr-o acţiune coordonată, asupra unei majorităţi dezorganizate. Menţinerea *statusului* şi transmiterea sa generaţiilor următoare presupune afirmarea prestigiului elitei guvernante în faţa unor elite concurente şi a majorităţii dominate.⁵

Bildnisse sächsischer Patrizier aus Kronstadt. Ein Kapitel siebenbürgischer Kunst

Radu Popica

Bis zum Beginn des 19. Jahrhunderts war die Porträtmalerei neben der Darstellung religiöser Szenen eine der Hauptformen siebenbürgischer Staffelmalerie. Die Auftraggeber kamen aus den Reihen des Adels und des städtischen Patriziats. In diesem Kontext nehmen die Bildnisse der sächsischen Patrizier einen bedeutenden Platz im Rahmen der siebenbürgischen Malerei des 16. und 17. Jh. ein. Doch obwohl die siebenbürgische Porträtmalerei jener Zeit kürzlich in einigen Studien besprochen wurde¹, geschah die Analyse nicht aus einer einheitlichen, systematischen Perspektive heraus. Das ist auf den Mangel an Informationen und den schwierigen Zugang zu den erhaltenen Werken zurückzuführen. Unter den oben genannten Auftraggebern hat das reiche und einflussreiche Kronstädter Patriziat eine wichtige Stellung inne. Aus diesem Grund haben wir uns vorgenommen, eine Übersicht der Bildnisse sächsischer Patrizier aus Kronstadt zu bieten. Wir haben uns dabei auf Malerei und Grafik beschränkt ohne Berücksichtigung der Gedenkplastik da diese trotz einer naturgetreueren Darstellung der individuellen Züge im Verlauf des 17. und 18. Jh. unserer Meinung nach weniger geeignet ist, die Entwicklungen im Bereich der Porträtmalerei zu widerspiegeln.

Die Führungselite im Kronstadt des 16. und 17. Jh. bestand aus einem beschränkten Kreis von Patrizierfamilien die, auf ihre Wirtschaftskraft bauend, ein Monopol auf den Zugang zu den wichtigsten städtischen Verwaltungsämtern hielten und als einzige als „ratsfähig” bzw. als „ratsmäßig” galten.² Ursprünglich war das Vordringen in die Patrizierschicht zwar schwierig, aber nicht unmöglich. Stufenweise verringerten sich die Aufstiegsmöglichkeiten. In der Zeit des 16. und 17. Jh. verstärkte sich die Tendenz des Patriziats eine geschlossene Gruppe zu bilden. Das Patriziat versuchte seine ererbte soziale Stellung trotz einer immer geringeren Rolle im Wirtschaftsbereich zu bewahren.³ Unter diesen Bedingungen versuchten die Patrizierfamilien Adelstitel zu erlangen und akzeptierten unter Garantieren ihrer Privilegien die habsburgische Oberhoheit. Die Macht des sächsischen Patriziats wurde Ende des 18. Jh. durch die Josephinischen Reformen ausgehöhlt.⁴

Das sächsische Patriziat kann als regierende Elite definiert werden, eine Minderheit, die Macht und Autorität für sich beansprucht, indem sie durch koordiniertes Handeln ihre

Începând cu Renașterea, necesitatea fixării și afirmării prin intermediul imaginii a *statusului* a determinat conturarea unor tipologii specifice, portretul-efigie și portretul de aparat, întemeiate pe anumite convenții: comanditarul este încadrat de accesorii simbolice, menite să pună în valoare o calitate, bogăția sau statutul social, obiectele reprezentate convertesc în plan vizual o ideologie sau o filozofie de viață, costumul și cadrul sunt determinate de rolul social al personajului, trăsăturile individuale, exact redade, nu pot contrazice aspectul ideal asociat cu clasa căreia îi aparține modelul etc.⁵

Rolul îndeplinit de portretele patriciatului în afirmarea și menținerea prestigiului său social este confirmat de existența unor galerii de portrete la Brașov. O litografie a lui Franz Neuhauser cel Tânăr (1763-1836), datând din anul 1822, reproduce portretul Apolloniei Hirscher, păstrat, conform inscripției ce o însoțește⁷, în Casa Sfatului. Portretele unor juzi ai Brașovului se aflau în anul 1864 în Casa Sfatului, iar portretele unor pastori în sala de întruniri a capitlului Țării Bârsei, fiind reproduse de artistul brașovean Wilhelm Kamner într-un album de schițe.⁸ La 1903, Arhiva Orașului deținea o numeroasă colecție de portrete, majoritatea aparținând unor patricieni brașoveni.⁹ Neîndoielnic, în reședințele patricienilor existau galerii ale strămoșilor. Pornind de la aceste constatări, putem concluziona că portretistica brașoveană era bine reprezentată. Multe dintre aceste portrete, a căror existență ne este cunoscută din surse documentare sau imagistice, s-au pierdut.

Funcția socială a portretelor patriciatului sășesc este indicată de bogata lor simbolistică. Cele mai frecvente elemente simbolice inserate în cadrul portretelor sunt însemnele heraldice, însoțite adesea de inscripții. Fundalul monocrom este înlocuit de multe ori cu o scenografie complexă compusă adesea din motivele, izolate ori îmbinate, ale coloanei, draperiei și deschiderii către peisaj, mijloace compoziționale convenționale, intrate în vocabularul vizual curent. Draperia, schițată schematic sau într-o manieră mai elaborată, este un motiv iconografic frecvent, preluat din pictura religioasă, fiind un simbol al maiestății.¹⁰ Obiectele ce însoțesc personajele masculine sunt aluzii la bogăția, puterea și rolul lor social. Accesoriile unei femei trimit la calitățile atribuite sau așteptate de societate de la aceasta. Cartea este un accesoriu des utilizat, simbolizând erudiția.¹¹

Portretele patriciatului sășesc din Brașov se integrează în evoluția generală a portretisticii transilvănene din secolele XVI-XVIII, care la rândul său se înscrie într-un cadru mai larg. Deși nu lipsesc unele particularități locale, caracteristicile stilistice și compoziționale reflectă interconexiuni strânse cu pictura

wirtschaftliche, politische und kulturelle Stärke gegenüber einer uneinigen Mehrheit ausspielt. Um den Status beizubehalten und an die folgenden Generationen weiterzugeben, muss die herrschende Elite ihr Prestige den konkurrierenden Eliten und der untergeordneten Mehrheit gegenüber behaupten.⁵

Die Notwendigkeit den eigenen Status durch Bildnisse festzuhalten und zu behaupten, führte ab der Renaissance zur Herausbildung spezifischer, auf bestimmte Konventionen gegründete Typologien, das Reliefporträt und das Portrait d'apparat: der Auftraggeber wird mit symbolischen Beigaben dargestellt, die eine bestimmte Eigenschaft, Reichtum oder den sozialen Status hervorheben sollen, die dargestellten Gegenstände übertragen eine Ideologie oder Lebensphilosophie auf die visuelle Ebene, Kleidung und Rahmen werden vom sozialen Status der Figur vorgegeben, ihre individuellen, genau wiedergegebenen Züge dürfen der Idealvorstellung der Gesellschaftsklasse des Modells nicht widersprechen usw.⁶

Die Bedeutung der Porträts für die Darstellung und Beibehaltung des gesellschaftlichen Ansehens der Patrizier wird in Kronstadt durch eine Reihe von Bildnissen bestätigt. Eine Lithografie von Franz Neuhauser dem Jüngeren (1763-1836) aus dem Jahre 1822 gibt das laut Inschrift im Rathaus aufbewahrte Bildnis der Apollonia Hirscher wider.⁷ 1864 befanden sich die Bildnisse einiger Kronstädter Richter im Rathaus und jene einiger Pfarrer im Kapitelsaal des Burzenlandes, sie wurden vom Kronstädter Künstler Wilhelm Kamner in einem Skizzenalbum festgehalten.⁸ 1903 gehörte eine umfangreiche Sammlung von Bildnissen, meist Kronstädter Patrizier, zum Bestand des städtischen Archivs.⁹ Zweifellos gab es in den Patrizierhäusern Ahnengalerien. Aus obigen Feststellungen kann geschlossen werden, dass die Kronstädter Porträtmalerei gut vertreten war. Viele dieser dokumentarisch oder durch Nachzeichnungen belegten Porträts sind verloren gegangen.

Die reiche Symbolik der Bildnisse sächsischer Patrizier deutet auf ihre gesellschaftliche Funktion. Die üblichsten, in den Porträts dargestellten symbolischen Elemente sind Wappen, oft zusammen mit Inschriften. Der einfarbige Hintergrund wird vielmals durch ein komplexes Szenenbild ersetzt, das sich, einzeln oder kombiniert, aus den Motiven der Säule, der Draperie und der Öffnung zu einer Landschaft hin zusammensetzt – konventionelle Kompositionsmittel im damaligen Darstellungsrepertoire. Die angedeutete oder aufwändigere ausgeführte Draperie ist ein oft eingesetztes, aus der religiösen Malerei übernommenes ikonografisches Motiv und gilt als Majestätssymbol.¹⁰ Die den männlichen Figuren zugeordneten Objekte weisen auf ihre Macht, ihren Reichtum

din teritoriile Coroanei Sfântului Ștefan aflate sub dominația Habsburgilor și Austria, modelele stilistice și compoziționale difuzându-se, prin intermediul Vienei, dinspre centrele artistice germane.

Primele portrete ale patriciatului săsesc din Brașov, despre care avem cunoștință, datează din prima jumătate a secolului XVI. Dintre pictorii activi la Brașov în secolul XVI, Dominicus¹², Gregorius¹³ și Lorenz Fronius¹⁴, doar Gregorius este atestat în calitate de portretist. De numele său se leagă începuturile picturii de șevalet din spațiul transilvănean. Lui Gregorius i se datorează *Portretul judei Lucas Hirscher (I, il. 15, p. 27)*, și, probabil, portretul Apolloniei Hirscher, menționat anterior, lucrate în prezent dispărută¹⁵.

Dăruit baronului Samuel von Brukenenthal de judele Brașovului, Joseph Traugott von Schobeln¹⁶, *Portretul judei Lucas Hirscher* a stârnit de-a lungul timpului un deosebit interes, atât prin întâietatea ce-i poate fi atribuită în cadrul picturii de șevalet laice din spațiul românesc, cât și prin calitățile sale artistice, care-l așază alături de operele măștrilor școlii germane de pictură. Portretul îl înfățișează pe Lucas Hirscher „cel Mic” (1482-1541), personalitate proeminentă a patriciatului brașovean din secolul XVI. Ocupând cea mai mare parte a primului plan, figura masivă a comanditarului, reprezentat într-o atitudine pioasă, se profilează pe un fundal peisagistic, din care se detașează Biserica Sfântul Martin din Brașov și, în depărtare, Castelul Bran, edificii emblematice pentru activitatea judei brașovean în slujba orașului. Într-un mod similar în fundalul portretului Apolloniei Hirscher figura Casa Negustorilor, ctitoria sa (II). Alături de modul de redare a peisajului, caracteristică pentru portretistica germană din secolele XV-XVI este și modalitatea prin care pictorul introduce datele privitoare la cel portretizat și semnătura sa în cadrul compoziției, prin intermediul unei tăblițe atârnată în copacul ce delimitează latura stângă a compoziției. Un alt element frecvent întâlnit în portretistica Renașterii îl reprezintă balustrada de piatră plasată în partea inferioară a lucrării, menită să pună în evidență caracterul iluzoriu al reprezentării. Pe balustradă sunt plasate elemente simbolice, o clepsidră (simbol al scurgerii inexorabile a timpului), două piersici (simbol al virtuții și onoarei), la care se adaugă blazonul familiei Hirscher. Consonantă cu spiritul Renașterii este și atenta individualizare a modelului. Fie că era un artist local sau un artist din sudul Germaniei stabilit în Transilvania, caracteristicile stilistice și compoziționale ale portretului indică fără dubiu că Gregorius s-a format ca pictor sub influența Școlii Dunărene, cel mai adesea în studiile de specialitate fiind invocate numele lui Lucas Cranach cel Bătrân (1471-1553) și Hans Holbein cel

und sozialen Status hin. Die der Frau zugeordneten Dinge deuten auf die ihr von der Gesellschaft zugeschriebenen bzw. von ihr erwarteten Eigenschaften. Eine oft verwendete Beigabe ist das Buch als Zeichen der Belesenheit.¹¹

Die Porträts der sächsischen Patrizier Kronstadts fügen sich in die allgemeine Entwicklung der siebenbürgischen Porträtmalerei im 16.-18. Jh. ein, die sich wiederum in einen größeren Rahmen einordnet. Obwohl lokale Eigenheiten nicht fehlen, widerspiegeln die stilistischen und Kompositionsmerkmale die enge Verbindung zur Malerei der unter habsburgischer Oberhoheit stehenden Krongebiete des Hl. Stefan und Österreichs, wobei sich diese Merkmale von den deutschen Kunstzentren aus über Wien weiterverbreiteten.

Die ersten uns bekannten Kronstädter Patrizierbildnisse stammen aus der ersten Hälfte des 16. Jh. Von den im 16. Jh. in Kronstadt tätigen Malern, Dominicus¹², Gregorius¹³ und Lorenz Fronius¹⁴, ist allein Gregorius als Porträtmaler belegt. Mit seinem Namen sind auch die Anfänge der Staffelmalerie im siebenbürgischen Raum verbunden. Gregorius (1490 ?-1553) haben wir das *Bildnis des Stadtrichters Lucas Hirscher (I, Abb. 15, S. 27)* zu verdanken und wohl auch das weiter oben genannte, verloren gegangene der Apollonia Hirscher.¹⁵

Das vom Kronstädter Stadtrichter Joseph Traugott von Schobeln¹⁶ dem Baron Samuel von Brukenenthal verehrte *Bildnis des Stadtrichters Lucas Hirscher* erregte im Laufe der Zeit immer wieder besonderes Interesse, sowohl als erstes Werk der weltlichen Staffelmalerie in Siebenbürgen, als auch durch seine künstlerische Qualität, die es den Werken deutscher Meister vergleichbar macht. Das Bildnis stellt Lucas Hirscher „den Kleinen” (1482-1541) dar, eine hervorragende Persönlichkeit des Kronstädter Patriziats im 16. Jh. Die massige Gestalt des in andächtiger Haltung dargestellten Auftraggebers füllt den Großteil des Vordergrundes aus, den Hintergrund bildet eine Landschaft, in der die Martinskapelle auf dem Martinsberg in Kronstadt und in der Ferne die Törzburg erkennbar sind, beides für die Tätigkeit des Richters im Dienste der Stadt repräsentative Bauwerke. Auf gleiche Weise war das von ihr erbaute Kaufhaus im Hintergrund des Bildnisses der Apollonia Hirscher (II) zu sehen. Für die deutsche Porträtmalerei des 15. und 16. Jh. charakteristisch ist außer der Landschaftsdarstellung auch, wie der Maler Hinweise auf die dargestellte Person und seine eigenen Initialen durch eine Inschrift auf einer an einem Baum auf der linken Bildseite angehängten Tafel einfügt. Ein weiteres, in der Porträtmalerei der Renaissance häufig eingesetztes Element bildet die Steinbalustrade im unteren Bereich des Werkes, die das Illusorische der Darstellung hervorheben soll. Auf der

Tânăr (1497/98-1543)¹⁷. Fără a nega analogiile ce se pot stabili cu lucrările celor doi faimoși artiști, considerăm că portretul lui Gregorius poate fi pus în legătură cu operele pictorilor din cercul lui Wolf Huber¹⁸, dintre care amintim pe monogramistul AG¹⁹. Cele arătate mai sus ne îndreptătesc să-l caracterizăm pe Gregorius ca un veritabil artist al Renașterii.

Tendința de sincronizare cu pictura europeană nu va fi însă continuată în perioada următoare, din a doua jumătate a secolului XVI nepăstrându-se la Brașov nicio pictură de șevalet. Din 1599²⁰ datează *Portretul lui Valentin Hirscher*²¹ (IV), al cărui autor a rămas anonim. Compoziția austeră, schematică și convențională, indică un pictor autohton, limitat la un orizont provincial îngust. Silueta hieratică și rigidă, surprinsă dintr-o perspectivă frontală, domină prin masivitatea sa câmpul pictural. Pictorul redă corect elementele fizionomice, fără să încerce o caracterizare psihologică. Statutul social al personajului, purtând un costum sobru de patrician, descris sumar, este indicat prin elemente simbolice (punga de bani, pedestalul unei coloane dorice).²²

Pentru secolul XVII lipsesc informațiile privitoare la artiștii activi la Brașov, excepție constituind un anume Andreas Wismann, autor al unui desen în tuș înfățișându-l pe Martinus Albrichius²³ (IX). Pe coordonate apropiate de *Portretul lui Valentin Hirscher*, specifice portretisticii transilvănene din secolul XVII, se situează *Portretul lui Simon Drauth cel Bătrân* (VII, il. 21, p. 49) și *Portretul lui Simon Drauth cel Tânăr* (X, il. 22, p. 49), datând din ultimele decenii ale secolului XVII. Schema compozițională

Balustrade befinden sich symbolische Elemente: eine Sanduhr (als Symbol des unaufhaltsamen Verrinnens der Zeit), zwei Pfirsiche (als Symbole der Tugend und Ehre), und das Wappen der Familie Hirscher. Dem Geiste der Renaissance entspricht auch die ausgefeilte Individualisierung des Modells. Sei er nun ein örtlicher Künstler gewesen oder ein süddeutscher, der sich in Siebenbürgen niedergelassen hatte, so deuten die stilistischen und Kompositionsmerkmale des Bildes zweifellos darauf hin, dass Gregorius' Ausbildung als Maler von der Donauschule beeinflusst wurde, in Fachbeiträgen werden meist Lucas Cranach der Ältere (1471-1553) und Hans Holbein der Jüngere (1497/98-1543) genannt.¹⁷ Ohne offensichtliche Analogien mit den Werken der zwei berühmten Künstler leugnen zu wollen, meinen wir, dass das Porträt von Gregorius mit den Werken der Maler aus dem Kreis um Wolf Huber¹⁸ in Verbindung gebracht werden kann, unter denen AG¹⁹ zu erwähnen sei. Das oben Gesagte berechtigt uns dazu, Gregorius als wahrhaftigen Künstler der Renaissance zu betrachten.

Die Tendenz zur Synchronisierung mit der europäischen Malerei wird jedoch in der folgenden Zeitspanne nicht beibehalten, da in Kronstadt aus der zweiten Hälfte des 16. Jh. kein einziges Staffelfbild erhalten geblieben ist. Der Maler des 1599²⁰ datierten *Bildnis des Valentin Hirscher*²¹ (IV) blieb anonym. Die sparsame, schematische und konventionelle Komposition deutet auf einen einheimischen, auf den engen provinziellen Rahmen beschränkten Maler hin. Die aus der

II. / Abb. 1. (IV) Anonim / unbekannter Maler
Portretul lui Valentin Hirscher / Bildnis des Valentin Hirscher (1599)

II. / Abb. 2. Sigismund Möß
Piatra funerară a lui Georg Chrestel / Grabstein des Georg Chrestel (sfârșitul secolului XVII / Ende des 17. Jh.)
Brașov, Cimitirul evanghelic, str. Lungă nr. 2 / Kronstadt, Innerstädtischen evangelischen Friedhof, Langgasse Nr. 2

similară și elementele formale comune sugerează că cele două portrete sunt opera aceluiași pictor. Comparativ cu *Portretul lui Valentin Hirscher*, constatăm apariția unor inovații minore, limitate la introducerea unui element de decor convențional și un interes mai pronunțat pentru descrierea costumului.²⁴

Îndeplinind funcția unor efigii comemorative, cele trei portrete aparțin unei tradiții portretistice provinciale, prezentând analogii cu sculptura funerară transilvăneană din epocă (II, 2, p. 7). Legătura dintre portretistică și plastica funerară este atestată în arta europeană de la sfârșitul Evului Mediu („portretul pictat poate fi adesea văzut ca o efigie funerară domestică”)²⁵. Tot de la sfârșitul secolului XVII (1687) datează și *Portretul lui Johannes Sigerus* (VI). Fără a prezenta caracteristici radical diferite, prin mai credibila individualizare a modelului, lucrarea indică tendința de a depăși maniera arhaizantă și provincială specifică portretelor analizate anterior.

Dintre lucrările păstrate din a doua jumătate a secolului XVII se remarcă *Portretul lui Petrus Mederus cu familia sa* (V, il. 3, p. 9), datat în anul 1664. Petrus Mederus (1606-1678), paroh al Bisericii Negre, este reprezentat în picioare, în costum de preot, alături de soția sa Margarethe, și fiica sa, Asnath. Prin monumentalitatea compoziției, reprezentarea modelelor figură întreagă, descrierea minuțioasă a costumelor și bijuteriilor, elemente de decor asemănătoare (draperia ce încadrează personajele, florile din fundal) lucrarea anticipează portretele pictorului Jeremias Stranovius cel Bătrân²⁶, indicând pătrunderea în Transilvania a unei maniere portretistice receptivă la sugestiile barocului.

Portretistica secolului XVIII este bine reprezentată, majoritatea portretelor patriciatului săsesc din Brașov păstrate datând din această perioadă. De asemenea, informațiile privitoare la artiștii brașoveni sunt mai numeroase. La începutul secolului este atestată documentar activitatea de portretist a lui Stephan Schuller²⁷, fără să putem să-i atribuim niciun portret. Spre mijlocul secolului și în a doua jumătate a sa sunt activi ca portretiști la Brașov Johann Ölhan senior²⁸ și Joseph Mohr²⁹. Pentru această perioadă este atestat obiceiul de a comanda portrete unor artiști faimoși. Menționăm în acest sens *Portretul lui Johann Traugot von Seulen* (XXVI, il. 4, p. 10), operă a pictorului curții veneze, Jacob van Schuppen³⁰. În a doua jumătate a secolului XVIII și la începutul secolului XIX vor lucra pentru patriciatul brașovean mai mulți artiști transilvăneni aflați în trecere prin oraș, Franz Anton Bergmann³¹, Johann Martin Stock³², Franz Neuhauser cel Tânăr³³ și Anselm Wagner³⁴.

Primele decenii ale secolului XVIII marchează începutul unui proces de înnoire a portretului transilvănean, prelungit

Frontalperspektive dargestellte steife, priesterliche Gestalt dominiert durch ihre Massigkeit die Bildfläche. Der Maler gibt die physiognomischen Eigenheiten getreu wieder, ohne eine psychologische Deutung zu versuchen. Der soziale Status der Gestalt im spärlich ausgeführten, schlichten Patriziergewand wird durch symbolische Elemente angedeutet (Geldbeutel, der Sockel einer dorischen Säule).²²

Aus dem 17. Jh. fehlen Informationen zu den in Kronstadt tätigen Künstlern mit Ausnahme eines gewissen Andreas Wismann, von dem eine Tuschezeichnung, Martinus Albrichius²³ darstellend, stammt (IX). Zu einer dem *Bildnis des Valentin Hirscher* ähnlichen, für die siebenbürgische Porträtistik des 17. Jh. spezifischen Darstellungsweise lassen sich auch das *Bildnis des Simon Drauth der Ältere* (VII, Abb. 21, S. 49) und das *Bildnis des Simon Drauth der Jüngere* (X, Abb. 22, S. 49) zurechnen, beide aus den letzten Jahrzehnten des 17. Jh. Die gleichartige Komposition und die gemeinsamen Formelemente der zwei Porträts lassen auf denselben Maler schließen. Im Vergleich zum *Bildnis des Valentin Hirscher* können geringfügige Neuerungen festgestellt werden, die sich auf die Einführung eines konventionellen dekorativen Elements und einer ausführlicheren Darstellung des Gewands beschränken.²⁴ Die drei Gedenkbildnisse sind einer provinziellen Tradition der Porträtmalerei zuzurechnen und weisen Analogien mit der Ausführung damaliger siebenbürgischer Grabmäler auf. (Abb. 2, S. 7).

Die Verbindung von Porträtmalerei und Gedenkplastik ist in der europäischen Kunst seit Ende des Mittelalters belegt („das gemalte Porträt kann oft als privates Gedenkbild betrachtet werden.”)²⁵. Ebenfalls vom Ende des 17. Jh. (1687) stammt das *Bildnis des Johannes Sigerus* (VI). Ohne grundsätzlich anders zu sein, lässt sich aus der glaubhafteren Darstellung der individuellen Persönlichkeit die Tendenz erkennen, die altertümelnde und provinzielle Manier der oben besprochenen Bildnisse zu überwinden.

Aus den aus der zweiten Hälfte des 17. Jh. erhaltenen Werken hebt sich das *Bildnis des Petrus Mederus und seiner Familie* (V, Abb. 3, S. 9) aus dem Jahr 1664 hervor. Petrus Mederus (1606-1678), Pfarrer an der Schwarzen Kirche, wird stehend, im Ornat, zusammen mit seiner Frau Margarethe und seiner Tochter Asnath dargestellt. Durch die Monumentalität der Komposition, die Ganzfigur-Darstellung, die minutiöse Ausführung der Kleidung und des Schmucks, ähnliche Dekorelemente (die die Figuren einrahmende Gardine, die Blumen im Hintergrund) nimmt das Werk die Porträts des Malers Jeremias Stranovius der Ältere²⁶ vorweg und deutet auf das Vordringen einer für

© Biserica Evanghelică
C. A. Braşov,
Biserica Neagră

II. / **Abb. 3. (V)** Anonim / unbekannter Maler
Portretul lui Petrus Mederus cu familia sa / Bildnis des Petrus Mederus und seiner Familie (1664)

II. / Abb. 4. (XXIV.) Jacob van Schuppen (1670-1751)
Johann Traugott von Seulen (Cca. / um 1750)

până după mijlocul secolului. Fără să se producă o ruptură radicală în raport cu tradiția portretistică anterioară, apar treptat inovații stilistice și compoziționale care marchează racordarea, chiar dacă limitată, la noutățile din arta vremii. Se răspândesc elemente specifice limbajului plastic baroc, receptate însă într-un mod fragmentar și, de multe ori, convențional. Remarcăm o mai atentă individualizare a modelelor, o postură portretistică firească, recursul la o scenografie elaborată, teatrală, la o recuzită simbolică complexă sau la peisajul de fundal, menite să definească mai exact rolul social și preocupările comanditarului. La modul ideal, putem distinge două tendințe, una austeră și convențională, mai apropiată de tradiția provincială a portretului de aparat, și alta care privilegiază fastul vestimentar și eleganța, prelungind direcțiile principale din pictura germană a secolului XVII: portretul protestant și portretul aristocratic³⁵. Cele două tendințe nu sunt însă rigid separate, coexistând uneori chiar în opera aceluiași artist. Ilustrative pentru această etapă de tranziție, caracterizată de îmbinarea dintre inovație și tradiție, sunt *Portretul lui Valentin Tartler (XIV)*, *Portretul lui Lucas Seuler de Seulen cel Bătrân (XII)* și *Portretul lui Lucas Seuler cel Tânăr (XVI, il. 23, p. 51)*.

Înrâurirea portretului aristocratic baroc, așa cum s-a conturat în spațiul german în secolele XVII-XVIII, este pusă în evidență de *Portretul lui Joseph Gottlieb Seuler von Seulen (XX, il. 5, p. 12)*, operă a pictorului brașovean Joseph Ölhán senior. Profilat pe un fundal neutru, tânărul student, îmbrăcat într-un costum à la française, având o mantie roșie în jurul mijlocului, afișează o atitudine destinsă, sprijinindu-se relaxat de tomul așezat pe masa alăturată. Constatăm că pictorul brașovean abandonează schemele compoziționale tradiționale, artificiale și convenționale. Surprinderea cu finețe a detaliilor fizionomice și anatomice, postura degajată, accentul pus pe redarea minuțioasă a vestimentației fastuoase, ce dobândește un rol central în scenografia tabloului, confirmă afinitățile cu portretistica barocă.³⁶ Pe coordonate stilistice și compoziționale similare se plasează *Portretul lui Samuel Herbert de Herbertsheim – tatăl (XVIII, il. 24, p. 52)* și *Portretul lui Samuel Herbert de Herbertsheim – fiul (XIX, il. 25, p. 52)*.

Alte portrete se situează mai aproape de tradiția transilvăneană a portretului de aparat, adoptând o schemă compozițională convențională și artificială, deși recurg la o elaborată punere în scenă. Printre acestea se numără și *Portretul lui Joseph von Drauth (XXII, il. 9, p. 15)*, aparținând aceluiași artist. Purtând un costum tradițional de patrician, senatorul brașovean este reprezentat în picioare în fața mesei de lucru pe care se află mai multe obiecte ce sugerează înderirile sale oficiale (carte,

barocke Einflüsse empfänglichen Manier der Porträtmalerei nach Siebenbürgen.

Die Bildnisse des 18. Jh. sind gut vertreten, die Mehrheit der erhaltenen Porträts sächsischer Patrizier aus Kronstadt stammen aus dieser Zeit und auch die Informationen über Kronstädter Künstler sind zahlreicher. Zu Beginn des Jh. ist die Tätigkeit als Porträtmaler des Stephan Schuller²⁷ dokumentarisch belegt, ohne dass ihm ein bestimmtes Bildnis zugeschrieben werden könnte. Um die Mitte und in der zweiten Hälfte des 18. Jh. wirken in Kronstadt Johann Ölhán Senior²⁸ und Joseph Mohr²⁹ als Porträtmaler. Für diese Zeit ist die Mode belegt, Porträts bei berühmten Künstlern in Auftrag zu geben. In diesem Sinne sei das *Bildnis des Johann Traugot von Seulen (XXVI, Abb. 4, S. 10)* erwähnt, ein Werk des Wiener Hofmalers Jacob van Schuppen³⁰. In der zweiten Hälfte des 18. Jh. und zu Beginn des 19. Jh. malen mehrere durchreisende siebenbürgische Künstler für die Kronstädter Patrizier und zwar Franz Anton Bergmann³¹, Johann Martin Stock³², Franz Neuhauser der Jüngere³³ und Anselm Wagner³⁴.

In die ersten Jahrzehnte des 18. Jh. fällt der Beginn eines Erneuerungsprozesses der siebenbürgischen Porträtmalerei, der sich bis in die zweite Hälfte des Jh. hinzieht. Ohne radikalen Bruch mit der vorherigen Porträttradition werden stufenweise stilistische und kompositionelle Neuerungen eingebracht, die einen, wenn auch beschränkten, Anschluss an die Neuheiten der damaligen Kunst anzeigen. Spezifische Elemente der barocken Ausdrucksweise werden üblicher, jedoch nur teilweise und oftmals konventionell rezipiert. Dabei fallen die individuellere Ausführung der Figuren, die natürliche Haltung, der Einsatz einer ausgefeilten, theatralischen Szenografie, komplexer symbolischer Requisiten oder einer Hintergrundlandschaft, die den sozialen Status und die Beschäftigungen des Auftraggebers hervorheben sollen, auf. Idealerweise könnten zwei Tendenzen unterschieden werden, eine streng konventionelle in der provinziellen Tradition des Portrait d'apparat und eine, die Prunk und Eleganz bevorzugt und die Hauptrichtungen der deutschen Malerei des 17. Jh. weiterführt: das protestantische und das Adelsporträt³⁵. Die zwei Tendenzen sind jedoch nicht streng getrennt, zuweilen sind beide im Werk desselben Künstlers erkennbar. Die Porträts *Bildnis des Valentin Tartler (XIV)*, *Bildnis des Lucas Seuler von Seulen der Ältere (XII)* und *Bildnis des Lucas Seuler der Jüngere (XVI, Abb. 23, S. 51)* illustrieren die Verbindung von Innovation und Tradition in dieser Übergangszeit.

Der Einfluss des barocken Adelsporträts, wie es sich im deutschen Raum im 17.- 18. Jh. herausgebildet hatte, ist am *Bildnis des Joseph Gottlieb Seuler von Seulen (XX, Abb.*

II. / Abb. 5. (XX) Johann Ölhán Senior (?-1763)
 Portretul lui Joseph Gottlieb Seuler von Seulen / Bildnis des Joseph Gottlieb Seuler von Seulen
 (Cca. / um 1744-1746)

călimară, pană de scris). În mâna stângă, așezată pe masă, ține un ceas de buzunar și o scrisoare sigilată, iar cu cealaltă se sprijină într-un baston. În fundal o draperie dezvăluie o fereastră prin care se zărește Casa Sfântului și piața înconjurătoare. Aplatizarea volumelor, desenul schematic, perspectiva convențională, trădează lipsa exercițiului în peisagistică. Simbolistica bogată în semnificații este subliniată de blazonul familiei Drauth. Prin deschiderea către un peisaj recognoscibil, Johann Ölhán senior introduce un element de noutate în portretistica transilvăneană, indicând tendința de a plasa personajul într-un spațiu „real”, a cărui veridicitate este subliniată și de detaliile interiorului.³⁷ Această tendință este continuată în perioada următoare, așa cum o dovedește portretul preotului Nathanael Trausch (XLVII), în fundalul căruia printr-o fereastră zărim un peisaj ce evocă un sat din Țara Bârsei (Vulcan sau Codlea). Totodată, constatăm tendința de a recurge la veritabile „rețete” compoziționale, reluate într-un mod convențional și stereotip. Astfel, în *Portretul lui Andreas Enyeter* (XLIII), Johann Ölhán senior reia într-o manieră asemănătoare schema compozițională utilizată în *Portretul lui Joseph von Drauth*. Portretul se remarcă și prin recursul la simbolismul floral, prezent în portretele masculine doar în mod excepțional, fapt ce ne îndreptățește să presupunem că poate fi vorba de un portret de logodnă. Tipologia „portretului în fața mesei de lucru”, structurată într-un mod cvasi-identic, o regăsim de altfel și anterior în *Portretul lui Christophorus Neidel* (XVII, il. 8, p. 15), ce poate fi datat în jurul anului 1735.

5, S. 12) von Joseph Ölhán Senior erkennbar. Der auf einem neutralen Hintergrund dargestellte junge Student, *à la française* gekleidet, mit einem roten Umhang um die Hüften, stützt sich in entspannter Haltung auf ein auf dem danebenstehenden Tisch liegendes Buch. Der Kronstädter Maler verzichtet auf traditionelle, künstlich-konventionelle Kompositionsschemata. Die ausgefeilte Darstellung physiognomischer und anatomischer Details, die natürliche Körperhaltung, die betont minutiöse Wiedergabe der prunkvollen Kleidung, die eine zentrale Rolle in der szenischen Gestaltung des Bildes erhält, bestätigen die Bezüge zur barocken Porträtistik.³⁶ Die gleichen stilistischen und Kompositionsmerkmale weisen auch das *Bildnis des Samuel Herbert von Herbertsheim – Vater* (XVIII, Abb. 24, S. 52) und das *Bildnis des Samuel Herbert von Herbertsheim – Sohn* (XIX, Abb. 25, S. 52) auf.

Andere Porträts stehen der traditionellen siebenbürgischen Porträtistik näher, indem sie trotz ausgeklügelter szenischer Gestaltung ein konventionelles, künstliches Kompositionsschema einsetzen. Zu diesen gehört auch das *Bildnis des Joseph von Drauth* (XXII, Abb. 9, S. 15) desselben Künstlers. Der das herkömmliche Patriziergewand tragende Kronstädter Senator ist stehend dargestellt, vor einem Schreibtisch, auf dem mehrere Gegenstände auf seine Amtspflichten hinweisen (Buch, Tintenfass, Schreibfeder). In der linken, auf dem Tisch ruhenden Hand hält er eine Taschenuhr und einen versiegelten Brief, mit der anderen stützt er sich auf einen Stock. Im Hintergrund enthüllt ein Vorhang ein Fenster mit Blick auf das Rathaus und den Rathausplatz. Die Abflachung der Objekte, die schematische Zeichnung und die konventionelle Perspektive verraten eine mangelnde Übung in Landschaftsmalerei. Die vieldeutige Symbolik wird durch das Drauth'sche Familienwappen verstärkt. Durch die Öffnung in eine erkennbare Landschaft führt Johann Ölhán Senior ein neues Element in die siebenbürgische Porträtistik ein, ein Hinweis auf die Tendenz, die Figuren in einem „wirklichen” Raum zu gestalten, dessen Glaubhaftigkeit auch durch Details des Innenraums unterstrichen wird.³⁷ Diese Tendenz hält auch in der folgenden Zeit an, wie das Porträt des Pfarrers Nathanael Trausch (XLVII) zeigt, in dessen Hintergrund man durch ein Fenster eine Landschaft im Burzenland mit einem Dorf (Wolkendorf oder Zeiden) erblickt. Zugleich stellen wir auch die Tendenz fest, auf bewährte „Kompositionsrezepte” zurückzugreifen, die auf konventionelle, stereotype Weise wieder aufgenommen werden. So nimmt Johann Ölhán Senior im *Bildnis des Andreas Enyeter* (XLIII) das im *Bildnis des Joseph von Drauth* angewandte Kompositionsschema auf ähnliche Weise wieder auf. Das Porträt fällt durch seine Blumensymbolik

Pictat de Joseph Mohr, *Portretul lui Petrus Clos (XLIV)* pune în scenă un discurs iconografic deosebit de complex merit să ilustreze rolul social și vocația modelului. Parohul de la Biserica Neagră, purtând costum preoțesc, este înfățișat într-o postură caracteristică, bust, cu o mână adusă la brâu, iar cealaltă așezată pe o carte situată pe masa alăturată. Fundalul este ocupat aproape în întregime de o draperie ce dezvăluie o bibliotecă și un spațiu arhitectural (colonadă), vag sugerat, posibil un interior de biserică (Biserica Neagră?). Symbolistica este completată prin alăturarea unui medalion cu tema *Agnus Dei* și a unui crucifix. Cu toate că *Agnus Dei* este o temă iconografică frecventă în plastica transilvăneană încă din Evul Mediu timpuriu, considerăm prezența medalionului neobișnuită. Inscripția de pe medalion, TRAHE ME. POST` TE. CURRAM.³⁸, oferă o cheie de interpretare, fiind cel mai probabil o aluzie la calitățile spirituale pe care trebuie să le posedă un preot. Asocierea inscripției cu reprezentarea Mielului Domnului sugerează și o posibilă trimitere la un simbolism de sorginte mistică. Aparent, crucifixul alăturat medalionului cu tema *Agnus Dei* nu ridică probleme de interpretare, fiind întâlnit și în alte portrete din epocă (*Portretul lui Simon Drauth Pastor Zeidensis*) (XIII). Însă, la o privire mai atentă, șochează imaginea dramatică a lui Christos, cu sângele șiroindu-l pe întreg trupul. Luând în considerare acest fapt, crucifixul nu poate fi considerat un simplu element de recuzită, rolul său fiind acela de a completa mesajul simbolic, prin sublinierea jertfei lui Christos, care spală păcatele omnirii și face posibilă reunirea cu Dumnezeu.³⁹

Portretul Justinei de Gottmeister (XXIII) dezvoltă la rândul său un simbolism complex. Modelul se sprijină cu mâna pe o carte (Biblia?) și arată cu cealaltă către o masă pe care sunt așezate o vază cu flori veștejite și un craniu. Craniul este un motiv iconografic cu o îndelungată carieră în pictura europeană (*vanitas*). Imagine decăzută, datorită apartenenței sale la lumea de dincolo, craniul constituie un avertisment asupra deșertăciunii vieții. Semnificația sa este accentuată de florile veștejite, aluzie la caracterul trecător al tineretii și frumuseții.⁴⁰ Mesajul vizual este completat de inscripția plasată sub blazonul reunit al familiilor Herbetsheim și Gottmeister (*Unde virtutea și înțelepciunea / Locuiesc în suflet / Acolo noblețea împodobește / Capul cu coroane*)⁴¹.

Fără a depăși cadrul tradițional al portretisticii transilvănene, portretele feminine accentuează tendința spre fastuos și decorativ, evidențiată de descrierea exactă și migăloasă a costumului și a bijuteriilor, la care se adaugă predilecția pentru simbolismul floral. Ilustrative pentru această tipologie, ce indică receptivitate față de modelul oferit de portretul baroc, sunt portretele Annei Maria Closius (XXXVIII, il. 7, p. 15) și Susannei

auf, die in männlichen Porträts nur ausnahmsweise eingesetzt wird, was zu der Annahme berechtigt, dass es sich hier um ein Verlobungsbild handeln könnte. Der Typus des „Porträt vor dem Schreibtisch“ findet sich übrigens, sozusagen identisch strukturiert, schon früher in dem um das Jahr 1735 zu datierende *Bildnis des Christophorus Neidel* (XVII, Abb. 8, S. 15).

Das von Joseph Mohr gemalte *Bildnis des Petrus Clos* (XLIV) inszeniert besonders komplexe ikonografische Verweise, die den sozialen Status und die Berufung des Modells illustrieren sollen. Der Pfarrer der Schwarzen Kirche wird als Brustbild, im Ornat, in typischer Haltung, mit einer Hand an der Hüfte, die andere auf ein Buch auf dem daneben stehenden Tisch gelegt, dargestellt. Der Hintergrund ist fast vollständig von einer Draperie verdeckt, die den Blick auf ein Bücherregal und einen kaum angedeuteten Säulengang erlaubt, möglicherweise ein Kirchenraum (Schwarze Kirche?). Die Symbolik wird durch ein *Agnus Dei*-Medaillon und ein Kreuzifix ergänzt. Obwohl das *Lamm Gottes* in der siebenbürgischen Plastik seit dem Mittelalter oft als symbolisches Zeichen verwendet wird, scheint uns die Verwendung des Medaillons ungewöhnlich. Die Inschrift darauf, TRAHE ME. POST` TE. CURRAM.³⁸, bietet einen Schlüssel zu seinem Verständnis und ist wahrscheinlich ein Hinweis auf die geistliche Eignung, die ein Pfarrer haben soll. Die Inschrift in Verbindung mit dem Lamm Gottes könnte auch auf eine mystische Symbolik hinweisen. Das dem *Agnus Dei*-Medaillon beigefügte Kreuzifix bereitet scheinbar keine Interpretationsschwierigkeiten, da es auch in anderen Porträts jener Zeit erscheint (*Bildnis des Simon Drauth Pastor Zeidensis*) (XIII). Doch bei genauerem Hinsehen schockiert einen die dramatische Darstellung des blutüberströmten Leibes Christi. Deshalb kann das Kreuzifix nicht als einfaches Requisit betrachtet werden, sondern hat die Rolle, die symbolische Bedeutung durch den Hinweis auf das Opfer Christi, das die Sünden der Menschheit sühnt und den neuen Bund mit Gott ermöglicht, zu ergänzen.³⁹

Das *Bildnis der Justina von Gottmeister* (XXIII) weist seinerseits eine komplexe Symbolik auf. Die Gestalt stützt sich mit einer Hand auf ein Buch (die Bibel?) und deutet mit der anderen auf einen Tisch mit einer Vase mit verwelkten Blumen und einem Totenschädel. Der Schädel ist ein ikonographisches Motiv mit einer langen Geschichte in der europäischen Malerei (*vanitas*). Als Bild des Verfalls bildet der Schädel durch seine Zugehörigkeit zur jenseitigen Welt eine Warnung bezüglich der Vergänglichkeit des Lebens. Seine Bedeutung wird durch die verwelkten Blumen unterstrichen, die auf die Vergänglichkeit von Jugend und Schönheit anspielen.⁴⁰ Diese visuelle Aussage wird durch die Inschrift unterhalb des gemeinsamen Wappens

Drauth (XLVI, il. 6, p. 15), acesta din urmă putând fi atribuit ipotetic lui Joseph Mohr.

Un capitol aparte al portretisticii patriciatului săsesc din Brașov îl constituie portretele în miniatură. Un prim astfel de portret este xilogravura care îl înfățișează pe Johannes Honterus, ce poate fi datată în secolul XVI.⁴² De la sfârșitul secolului XVII datează *Portretul lui Martinus Albrichius* de Andreas Wismann. La începutul secolului XVIII Petrus Schirmer (1661-1717) realizează în guașă *Portretul lui Johannes Schirmer* (XI), inclus în *Cartea genealogică a familiei Schirmer* (Genealogie der Familie Schirmer).⁴³ La Arhiva și Biblioteca Bisericii Negre din Brașov se păstrează manuscrisul lui Joseph Teutsch, *Richter in Kronstadt nebst den unter ihnen vorgefallenen Begebenheiten*, datat în anul 1757⁴⁴, în care sunt incluse nouă portrete ale unor juzi ai Brașovului (XXIX-XXXVII), rămase inedite până acum. Cei portretizați sunt înfățișați bust, din semiprofil, cu excepția lui Lucas Hirscher, redat în picioare, figură întreagă. Alături de aceste portrete, în colecția de imagini a Arhivei și Bibliotecii Parohiei Bisericii Negre din Brașov se păstrează o serie de douăzeci și trei de acuarele (LIII - LXXV) reprezentând juzi și pastori brașoveni din secolele XVI-XVIII, care prezintă remarcabile similitudini cu portretele din manuscrisul lui Joseph Teutsch. Pe versoul a două dintre aceste acuarele, portretele lui Marcus Fronius și Petrus Mederus (LXII și LXXI), pe care am fost în măsură să le cercetăm, apare notația: *T. G. Fronius fecit*. Portretul lui Marcus Fronius este inclus de Julius Bielz în lista portretelor sașilor transilvăneni publicată în perioada interbelică⁴⁵, autorul fiind identificat ca fiul lui Marcus Fronius (1659-1713), paroh al Bisericii Negre. Cercetările noastre au arătat însă că autorul nu poate fi Theodorus Fronius (1691-1721), fiul lui Marcus Fronius, ci nepotul acestuia, Theodor Georg Fronius (1741-1824), a cărui calitate de pictor este menționată de sursele documentare⁴⁶. Schema compozițională este una stereotipă, personajele fiind reprezentate în picioare, figură întreagă, din semiprofil. Posturile sunt asemănătoare, convenționale, diferențiate în două tipologii repetitive, corespunzând celor două categorii înfățișate (juzi și pastori). Portretele sunt însoțite de blazoane, elemente cu rol simbolic și inscripții. În partea inferioară sunt schițate elementele convenționale de peisaj. Similitudinile stilistice și compoziționale vădite ne îndreptățesc să presupunem că toate cele douăzeci și trei de portrete în acuarelă sunt opera lui Theodor Georg Fronius.⁴⁷ Fără să putem avea o certitudine în acest sens, considerăm că această serie de portrete este posterioară celei incluse în manuscrisul lui Joseph Teutsch, putând fi datate în ultimele decenii ale secolului XVIII. În acest sens pledează și faptul că între ele figurează și portretul lui Nathanael Trausch (LXXIV) a cărui

der Familien Herbertsheim und Gottmeister vervollständigt (*Wo Tugend und Weißheit / die Seelen bewohnen / Da schmücket der Adel / Das Haupte mit Cronen*)⁴¹.

Ohne den Rahmen traditioneller siebenbürgischer Porträtistik zu durchbrechen, betonen die weiblichen Porträts durch die genaue und sorgfältige Darstellung von Schmuckstücken und Kleidung und die Vorliebe für Blumensymbolik die Tendenz zum Prachtvollen und Dekorativen. Beispielhaft für diese Typologie, die auf eine Rezeption barocker Porträtelemente deutet, sind die Porträts der Anna Maria Closius (XXXVIII, Abb. 7, S. 15) und der Susanna Drauth (XLVI, Abb. 6, S. 15), wobei letzteres eventuell Joseph Mohr zugeschrieben werden könnte.

Ein besonderes Kapitel in der Porträtistik des sächsischen Patriziats aus Kronstadt bilden die Miniaturen. Ein erster Beleg ist der Johannes Honterus darstellende Holzschnitt aus dem 16. Jh.⁴² Vom Ende des 17. Jh. stammt das *Bildnis des Martinus Albrichius* von Andreas Wismann. Zu Beginn des 18. Jh. malt Petrus Schirmer (1661-1717) das zur *Genealogie der Familie Schirmer* gehörende *Bildnis des Johannes Schirmer* (XI) in Gouache.⁴³ Im Archiv und in der Bibliothek der Honterus-Gemeinde in Kronstadt befindet sich die Handschriften-Sammlung von Joseph Teutsch, *Richter in Kronstadt nebst den unter ihnen vorgefallenen Begebenheiten*, aus dem Jahre 1757⁴⁴, zu dem neun bis dato unveröffentlichte Bildnisse Kronstädter Stadtrichter gehören (XXIX-XXXVII). Die Abgebildeten sind als Brustbild im Halbprofil dargestellt, außer Lucas Hirscher, der als Ganzfigur gemalt wurde. Außer diesen Porträts befinden sich in der Bildersammlung des Archivs und der Bibliothek der Honterus-Gemeinde in Kronstadt noch dreiundzwanzig Aquarelle (LIII-LXXV), Kronstädter Stadtrichter und Pfarrer aus dem 15.-18. Jh. darstellend, die bemerkenswerte Ähnlichkeiten mit den Porträts aus der Handschrift des Joseph Teutsch aufweisen. Auf der Rückseite zweier dieser Aquarelle, der Bildnisse des Marcus Fronius und des Petrus Mederus (LXII und LXXI), die untersucht werden konnten, erscheint die Inschrift: *T. G. Fronius fecit*. Das Bildnis des Marcus Fronius wurde von Julius Bielz in das in der Zwischenkriegszeit veröffentlichte Verzeichnis der Porträts Siebenbürger Sachsen aufgenommen⁴⁵, als Maler wird der Sohn von Marcus Fronius (1659-1713), Pfarrer an der Schwarzen Kirche, genannt. Unsere Nachforschungen zeigen aber, dass das Bild nicht von Theodorus Fronius (1691-1721), dem Sohn des Marcus Fronius, stammt, sondern von dessen Enkel Theodor Georg Fronius (1741-1824), der in dokumentarischen Quellen als Maler erscheint⁴⁶. Das Kompositionsschema ist stereotyp, die Porträtierten sind als Ganzfigur, stehend, im Halbprofil dargestellt. Die Haltungen sind ähnlich, konventionell, in zwei

© Biserica Evanghelică
C. A. Braşov,
Biserica Neagră

II. / Abb. 6. (XLVI) Anonim /
unbekannter Maler
(Joseph Mohr ?)
*Portretul Susannei Drauth /
Bildnis der Susanna Drauth
(1763)*

II. / Abb. 7. (XXXVIII)
Anonim / unbekannter
Maler (F. A. S. B.)
*Portretul Annei Maria
Closius / Bildnis der Anna
Maria Closius (1758)*

II. / Abb. 8. (XVII)
Anonim /
unbekannter Maler
*Portretul lui
Christophorus Neidel /
Bildnis des Christophorus
Neidel (Cca. / um 1735)*

II. / Abb. 9. (XXII) Johann
Ölhan Senior (?-1763)
*Portretul lui Joseph von
Drauth / Bildnis des
Joseph von Drauth
(Cca. / um 1750)*

© Biserica Evanghelică
C. A. Braşov,
Biserica Neagră

II. / Abb. 10. (LVII)
Theodor Georg Fronius
(1741-1824)
Simon Dietrich
**A doua jumătate a
secolului XVIII (după
1770) / Zweite Hälfte des
18. Jh. (nach 1770)**

© Biserica Evanghelică
C. A. Braşov,
Biserica Neagră

II. / Abb. 11. (LX)
Theodor Georg Fronius
(1741-1824)
Simon Drauth cel Tânăr
**A doua jumătate a
secolului XVIII (după
1770) / Zweite Hälfte des
18. Jh. (nach 1770)**

© Biserica Evanghelică
C. A. Braşov,
Biserica Neagră

II. / Abb. 12. (LXII)
Theodor Georg Fronius
(1741-1824)
Marcus Fronius
**A doua jumătate a
secolului XVIII (după
1770) / Zweite Hälfte des
18. Jh. (nach 1770)**

© Biserica Evanghelică
C. A. Braşov,
Biserica Neagră

II. / Abb. 13. (LXXV)
Theodor Georg Fronius
(1741-1824)
Michael Weiss
**A doua jumătate a
secolului XVIII (după
1770) / Zweite Hälfte des
18. Jh. (nach 1770)**

inscripție menționează decesul său în anul 1768.

Având în vedere că acuarelele de la Arhiva și Biblioteca Parohiei Bisericii Negre sunt cu certitudine reprezentări postume, unele dintre ele mult posterioare, se pune problema dacă avem de a face cu portrete imagine sau portrete ce au la bază surse iconografice mai vechi, reproduse mai mult sau mai puțin fidel. Cel puțin pentru o parte a lor, se pot stabili similitudini neîndoelnică cu portrete în miniatură anterioare sau picturi de șevalet. Considerăm că analogiile dintre cele două serii de portrete indică existența unei surse iconografice comune.

Putem urmări cu ușurință filiațiile între unele din portretele în acuarelă și alte portrete mai vechi. Astfel, acuarela reprezentându-l pe Johannes Honterus reia postura din xilografura amintită mai sus, iar portretul lui Martinus Albrichius este o replică fidelă a portretului lui Andreas Wismann. Postura lui Lucas Hirscher și detaliile fizionomice sunt similare celor din portretul lui Gregorius. Mai mult, în acuarela ce poate fi atribuită lui Theodor Georg Fronius, în colțurile superioare sunt reprezentate Castelul Bran și Biserica Sfântul Martin din Brașov. Constatăm asemănări frapante și între portretul în ulei al lui Simon Drauth cel Tânăr (**X, il. 22, p. 49**), datând de la sfârșitul secolului XVII, și acuarela ce-l înfățișează (**LX**). În alte cazuri, de asemenea, se poate constata că trăsăturile fizionomice ale celor doi portreți în cele două serii de acuarele corespund cu cele din portretele în ulei păstrate (**XII**). Putem astfel concluziona că acuarelele sunt realizate în baza unor surse iconografice mai vechi, portrete în miniatură sau picturi de șevalet, reprezentând astfel o mărturie privind existența unei tradiții iconografice a reprezentării patriatului săsesc din Brașov.

Așa cum am arătat mai sus, alături de artiști locali, la Brașov sunt prezenți și o serie de artiști transilvăneni. Activitatea lui Franz Anton Bergmann la Brașov este atestată în anii 1767-1768, când pictează *Portretul Sarei Elisabetha Herbert von Herbertsheim* (născută Seuler von Seulen)⁴⁸ (**XLVIII**) și *Portretul lui Martin Gottlieb Seuler von Seulen*⁴⁹ (**XLIX**). Aparținând creației timpurii a lui Bergmann, cele două portrete rămân fidele schemelor compoziționale tradiționale, dovedind asimilarea ecourilor tardive ale barocului de școală vieneză, ce caracterizează această primă etapă din creația pictorială.⁵⁰

Johann Martin Stock pictează portretul căpitanului de grenadier Samuel Joseph Seuler de Seulen (**LXXXI**), datat în anul 1790. Lucrarea adoptă o punere în pagină asemănătoare cu cea utilizată în portretul generalului Michael Melas⁵¹. Modelul, în uniformă, este reprezentat în picioare, din semiprofil dreapta, cu o mână rezemată la șold, lângă garda spadei. Coiful este așezat alături. Silueta se conturează pe un fundal neutru, pe latura

sich wiederholende typologische Modelle ausdifferenziert, die dem jeweils dargestellten Berufsstand (Richter und Pfarrer) entsprechen. Den Porträts sind Wappen, symbolische Elemente und Inschriften beigegeben. Im unteren Teil werden die üblichen Landschaftselemente angedeutet. Die offensichtlichen stilistischen und kompositionellen Übereinstimmungen berechtigen zu der Annahme, alle dreiundzwanzig Aquarell-Bildnisse seien das Werk von Theodor Georg Fronius.⁴⁷ Ohne es mit Sicherheit erfahren zu können, meinen wir, diese Porträtreihe sei nach jener aus der Handschriften-Sammlung des Joseph Teutsch entstanden, also in den letzten Jahrzehnten des 18. Jh. Dafür spricht auch das zu dieser Reihe gehörende Bildnis des Nathanael Trausch (**LXXIV**) dessen Inschrift 1768 als sein Todesjahr angibt.

Da die Aquarelle aus dem Archiv der Honterus-Gemeinde mit Sicherheit posthume Darstellungen sind, und zwar manche von viel später, stellt sich die Frage, ob es sich um imaginäre Porträts handelt oder ob sie auf ältere, mehr oder weniger getreu wiedergegebene Bildquellen zurückgehen. Zumindest einige von ihnen weisen unbestreitbare Ähnlichkeiten mit früheren Miniaturporträts oder Staffeln auf. Es kann angenommen werden, dass die Analogien zwischen den zwei Bildreihen auf eine gemeinsame ikonografische Quelle zurückzuführen sind.

Die Verbindung einiger Aquarellporträts zu älteren Bildern kann leicht nachvollzogen werden. So nimmt das Johannes Honterus darstellende Aquarell die Darstellung des weiter oben erwähnten Holzschnitts wieder auf, das Porträt des Martinus Albrichius wiederum ist eine getreue Kopie jenes von Andreas Wismann. Die Darstellungsweise und die physiognomischen Details des Lucas Hirscher gleichen jenen des Porträts von Gregorius. Zusätzlich sind in dem Theodor Georg Fronius zugeschriebenen Aquarell in den oberen Ecken die Törzburg und die Martinskapelle aus Kronstadt dargestellt. Frappierende Ähnlichkeiten sind auch zwischen dem Bildnis in Öl des Simon Drauth der Jüngere (**X, Abb. 22, S. 49**) vom Ende des 17. Jh. und dem ihn darstellenden Aquarell festzustellen. Auch in anderen Fällen gibt es Übereinstimmungen der Gesichtszüge der in den zwei Aquarellreihen Porträtierten mit erhalten gebliebenen Ölbildern (**LX**). Daraus kann geschlossen werden, dass die Aquarelle auf ältere ikonografische Quellen zurückgehen, Miniaturen oder Staffeleibilder, was ein Beleg für die Existenz einer ikonografischen Tradition in der Darstellung des sächsischen Patriziats von Kronstadt ist.

Wie oben gezeigt wurde, wirken in Kronstadt außer den dortigen auch eine Reihe anderer siebenbürgischer Künstler.

din dreapta fiind schițate câteva elemente vegetale. Desenul riguros, coloritul firesc, indică preocuparea pentru veridicitatea reprezentării, pictorul fiind preocupat să surprindă și psihologia personajului.⁵² Lucrarea este reprezentativă pentru portretul neoclasic pe care Johann Martin Stock îl introduce în Transilvania.

Din creația lui Franz Neuhauser cel Tânăr se păstrează în colecția Muzeului de Artă Brașov, două portrete *Portretul unui preot (XCIII)* și un *Portret de femeie (XCIV)*. Deși rămân încă într-o anumită măsură tributare barocului transilvănean, neajungând la sobrietatea compozițională atinsă mai târziu, cele două lucrări indică difuzarea în Transilvania, la cumpăna secolelor XVIII-XIX, a portretului neoclasic.

Anselm Wagner călătorește în anii 1799-1801 în Transilvania, rămânând aproape un an la Sibiu (1799-1800). Ulterior, în drum spre Cluj, se presupune că s-a oprit pentru scurt timp și la Brașov (1800).⁵³ În lista portretelor sașilor transilvăneni întocmită de Julius Bielz figurează două portrete în pastel ale unor brașoveni realizate de Anselm Wagner, portretele senatorului brașovean Daniel Becker și al soției sale, Regina⁵⁴ (**LXXXVIII** și **LXXXVIX**). Nu știm dacă aceste portrete au fost executate în timpul unei vizite a pictorului la Brașov sau la Sibiu. Deși nu respingem ipoteza unei șederi a pictorului la Brașov, considerăm că aceasta nu putea avea decât un caracter fugitiv, în caz contrar s-ar fi păstrat mai multe portrete realizate cu această ocazie, așa cum s-a întâmplat la Sibiu.⁵⁵ Lui Anselm Wagner îi poate fi atribuit ipotetic și *Portretul Barbarei Hensel Henning (XC)*, aflat în colecția Muzeului de Artă Brașov. Schema compozițională este similară cu cea utilizată de artist: portret bust, din ușor semiprofil, profilat pe un fundal gri⁵⁶. Argumente împotriva unei posibile atribuirii a lucrării pictorului timișorean sunt absența semnăturii, nelipsită de pe lucrările sale⁵⁷, și maniera frustă, neelaborată, în care sunt redată detaliile vestimentare și bijuteriile, lipsite de eleganța firească ce caracterizează portretele lui Anselm Wagner. Așa cum am arătat în studiul citat anterior, *Portretul Barbarei Hensel Henning* poate fi pus în legătură și cu creația lui Joseph Benjamin Barbenius (1754-1814)⁵⁸, medic brașovean și talentat artist amator, ale cărui lucrări, multe dintre ele lucrate în pastel, se păstrau la începutul secolului XX în colecția Muzeului Săsesc al Țării Bârsei din Brașov.⁵⁹ Tot în pastel este realizat și *Portretul lui Michael Traugott von Fronius (LXXXIII)*, ce poate fi datat în ultimul deceniu al secolului XVIII. Maniera portretistică de factură provincială, în tradiția picturii transilvănene din secolul XVIII, exclude atribuirea lucrării lui Anselm Wagner.⁶⁰

La începutul secolului XIX, dispariția tipologiei tradiționale a portretelor patriciatului săsesc, așa cum se conturase pe parcursul secolului XVIII, coincide cu disoluția

Die Tätigkeit von Franz Anton Bergmann ist in Kronstadt in den Jahren 1767-1768 belegt, als er das *Bildnis der Sara Elisabeth Herbert von Herbertsheim* (geb. Seuler von Seulen)⁴⁸ (**XLVIII**) und das *Bildnis des Martin Gottlieb Seuler von Seulen*⁴⁹ (**XLIX**) malt. Die zwei Porträts gehören zum Frühwerk Bergmanns, bleiben den herkömmlichen Kompositionsformen verpflichtet, und weisen verspätet assimilierte Elemente des Wiener Barock auf, wie sie für die frühe Schaffensphase des Malers kennzeichnend sind.⁵⁰

Johann Martin Stock malt das 1790 datierte Bildnis des Grenadierhauptmanns Samuel Joseph Seuler von Seulen (**LXXXI**). Das Werk weist einen ähnlichen Aufbau auf wie das Bildnis des Generals Michael Melas⁵¹. Das Modell wird in Uniform dargestellt - stehend, im Halbprofil nach rechts, die Hand neben der Säbelscheide auf dem Schenkel ruhend. Der Helm liegt daneben. Die Gestalt hebt sich vom neutralen Hintergrund ab, entlang der rechten Kante werden einige pflanzliche Elemente angedeutet. Die kräftige Zeichnung und natürliche Farbgebung zeigen das Bemühen um eine wahrhaftige Darstellung, wobei der Maler zugleich auch die Persönlichkeit der Figur vermitteln will.⁵² Das Werk ist repräsentativ für das von Stock in Siebenbürgen eingeführte neoklassizistische Porträt.

Von Franz Neuhauser d. J. gibt es in der Sammlung des Kronstädter Kunstmuseums zwei Porträts, *Bildnis eines Pfarrers (XCIII)* und ein *Frauenbildnis (XCIV)*. Obwohl in einem gewissen Maße dem siebenbürgischen Barock verpflichtet, doch ohne die spätere kompositionelle Schlichtheit zu erreichen, belegen die beiden Bildnisse für Siebenbürgen die Verbreitung des neoklassizistischen Porträts um die Wende vom 18. zum 19. Jh.

Anselm Wagner reist in den Jahren 1799-1801 durch Siebenbürgen und verweilt fast ein Jahr lang in Hermannstadt (1799-1800). Man nimmt an, dass er später, auf dem Weg nach Klausenburg, für kurze Zeit in Kronstadt haltmachte (1800).⁵³ In dem von Julius Bielz erstellten Verzeichnis der Porträts Siebenbürger Sachsen erscheinen zwei Pastellporträts von Anselm Wagner, das Bildnis des Kronstädter Senators Daniel Becker und das seiner Ehefrau Regina⁵⁴ (**LXXXVIII** und **LXXXVIX**). Wir wissen nicht, ob diese Bilder während eines Besuchs in Kronstadt oder in Hermannstadt ausgeführt wurden. Obwohl wir die Möglichkeit eines Aufenthalts des Malers in Kronstadt nicht verwerfen, muss dieser doch ziemlich kurz gewesen sein, da sich sonst mehrere, bei dieser Gelegenheit angefertigte Bildnisse erhalten hätten, so wie es in Hermannstadt geschah.⁵⁵ Anselm Wagner kann hypothetischerweise auch das *Bildnis der Barbara Hensel Henning (XC)* aus der Sammlung des Kronstädter Kunstmuseums zugeschrieben werden. Das Kompositionsschema

II. / Abb. 14. (XCVII)
 Anonim /
 unbekannter Maler
 Portretul lui Georg
 Franz Klompe von
 Kronberg / Bildnis des
 Georg Franz Klompe
 von Kronberg
 (Cca. / um 1810)

acestei categorii sociale, absorbită în rândurile burgheziei. Exemplar pentru această evoluție este *Portretul lui Georg Franz Klompe von Kronberg (XCVII)*, datând din preajma anului 1810. Provenind dintr-o veche familie patriciană, modelul este înfățișat bust, din semiprofil dreapta, pe un fundal neutru, purtând un costum modern (redingotă albastră și un jabou elegant). În mâna dreaptă ține o hârtie. Obiectivitatea sobră a reprezentării, riguroasa austeritate compozițională, ne permit să caracterizăm lucrarea drept un portret burghez „pur”, de factură neoclasică, blazonul rămânând singurul element care amintește de portretele patriciatului săsesc.

Portretele patriciatului săsesc din Brașov constituie un important capitol de artă transilvăneană, surprinzând evoluțiile stilistice înregistrate de pictura laică pe parcursul a peste trei secole și jumătate, din prima jumătate a secolului XVI până la începutul secolului XIX, dar și transformările sociale și din domeniul mentalităților ce le-au acompaniat.

entspricht dem des Künstlers: Brustbild, leichtes Halbprofil, grauer Hintergrund⁵⁶. Argumente gegen eine Zuschreibung des Bildes dem Temeswarer Maler sind die fehlende Signatur, sonst auf allen seinen Werken vorhanden⁵⁷, die anspruchslose Art der Wiedergabe von Details der Kleidung und des Schmucks, das Fehlen der die Porträts Anselm Wagners kennzeichnenden Eleganz. Wie in der vorher zitierten Studie gezeigt wird, erinnert das *Bildnis der Barbara Hensel Henning* an das Werk Joseph Benjamin Barbenius' (1754-1814)⁵⁸, ein Kronstädter Arzt und Laienkünstler, dessen vielfach in Pastell gearbeitete Werke Anfang des 20. Jh. zur Sammlung des Burzenländer Sächsischen Museums in Kronstadt gehörten.⁵⁹ Ebenfalls in Pastell ist das *Bildnis des Michael Traugott von Fronius (LXXXIII)*, das auf das letzte Jahrzehnt des 18. Jh. datiert werden kann. Eine Zuordnung zu Anselm Wagner ist wegen seiner provinziellen Manier in der Art der siebenbürgischen Malerei des 18. Jh. ausgeschlossen.⁶⁰

Zu Beginn des 19. Jh. wird der traditionelle Typus des Patrizierporträts, wie er sich im 18. Jh. herausgebildet hatte, aufgegeben, da dieser Stand sich durch Einfügen ins Bürgertum auflöst. Dieser Vorgang wird durch das um 1810 datierte *Bildnis des Georg Franz Klompe von Kronberg (XCVII)* veranschaulicht. Der aus einer alten Patrizierfamilie stammende Porträtierte wird als Brustbild, im Halbprofil nach rechts, auf neutralem Hintergrund, einen modernen Anzug tragend (blauer Redingote und elegantes Jabot) dargestellt. In der rechten Hand hält er ein Papier. Wegen der ersten Objektivität der Darstellung und der strengen, sparsamen Komposition kann das Werk als „reines“ Bürgerporträt neoklassizistischer Art eingestuft werden, allein das Wappen erinnert noch an die Patrizierporträts.

Die Porträts des sächsischen Patriziats aus Kronstadt bilden ein wichtiges Kapitel der siebenbürgischen Kunst, sie widerspiegeln die stilistische Entwicklung der säkularen Malerei im Verlauf von über dreieinhalb Jahrhunderten, von der ersten Hälfte des 16. Jh. bis zum Beginn des 19. Jh., aber auch die Veränderungen in der Gesellschaft und Denkweise, die damit einhergingen.

NOTE

¹ Elena Popescu, *Portretul transilvănean în secolele XVI-XVII în pinacoteca Brukenthal*, în „Studii și comunicări. Muzeul Arad”, III, 1996, p. 5-22; Nicolae Sabău, *Metamorfoze ale barocului transilvan*, vol. 2, Pictura, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2005, p. 285-318; Elena Popescu, *Identities, Affinities and European Style Particularities in the Transylvanian Portraits*, în „Brukenthal Acta Musei”, II.2, Sibiu, 2007, p. 89-104.

² Maja Philippi, *Structura socială a Brașovului în evul mediu*, în „Transilvania și sașii ardeleni în istoriografie”, Editura Hora, Sibiu, 2001, p.152.

³ *Ibidem*, p. 156.

⁴ O prezentare mai extinsă a acestei problematici la Radu Popica, *Artă și status – portretele patriciatului săsesc din colecția Muzeului de Artă Brașov*, în „Cumidava”, XXVIII, 2005, Brașov, p. 200-201.

⁵ Cătălin Zamfir, Lazăr Vlăsceanu (coord.), *Dicționar de sociologie*, București, 1993, p. 215-216, 450-451 și 612.

⁶ Norbert Schneider, *The art of the portrait. Masterpieces of European portrait painting 1420-1670*, Köln, 2002, p. 20-22; Galienne și Pierre Francastel, *Portretul. 50 de secole de umanism în pictură*, Editura Meridiane, București, 1973, p. 140 și p. 148-149.

⁷ Apolonia des Kroner Richters Lucas Hirscher / Wittwe Stifterinn dieses Zunftgebäudes. / das Originalgemälde befindet sich auf dem Rathause in Cronstadts (Apolonia, văduva judeului Lucas Hirscher, fondatoarea acestei Case a Breslelor, pictura originală se găsește în Casa Sfatului din Brașov).

⁸ *Album cu desene*, creion pe hârtie, 42,5 x 31 cm, Muzeul de Artă Brașov, nr. inv. 3504.

⁹ Friedrich Stenner, *Verzeichnis der im Archiv der Stadt Brassó vorhandenen Museums-Stücke. a. Bilder*, Direcția Județeană Brașov a Arhivelor Naționale.

¹⁰ Norbert Schneider, *op. cit.*, p. 67.

¹¹ Radu Popica, *op. cit.*, p. 203.

¹² Dominicus Pictor (?). Pictor. Activitatea sa la Brașov este documentată în prima jumătate a secolului XVI (1512-1532). Date referitoare la activitatea sa la Andrei Kertesz Badrus, *Aspecte privind tematica picturii transilvănene din secolul al XVI-lea în lumina documentelor de epocă*, în „Studii și Cercetări de Istoria Artei, XXVIII (1981), p. 136-138.

¹³ Gregorius Pictor / Gregor Moler (1490 ? - 1553). Pictor. Activ la Brașov între anii 1523-1553. Gernot Nussbächer, *Das Bildnis des Stadtrichters Lukas Hirscher – Zum Werk des Kronstädter Renaissance-Malers Gregorius Pictor*, în Brigitte Stephani (coord.), „Sie prägten unsere Kunst. Studien und Aufsätze”, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1985, p. 95-101.

¹⁴ Lorenz / Laurentius Fronius (?). Tipograf, gravor și pictor. Activ la Brașov în a doua jumătate a secolului XVI. Pavel Binder, Arnold Huttmann, *Laurentius Fronius, ein Kronstädter Buchdrucker, Holzschnittmeister und Maler des 16. Jahrhunderts*, în „Forschungen zur Volks- und Landeskunde”, XIV (1971), nr. 1, p. 37-50.

¹⁵ Konrad Klein, *Siebenbürgische Bildnisse der Reformationszeit*, în „Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde”, XXI, 1998, nr. 2, p. 131.

ANMERKUNGEN

¹ Elena Popescu, *Portretul transilvănean în secolele XVI-XVII în pinacoteca Brukenthal*, In: „Studii și comunicări. Muzeul Arad”, III, 1996, S. 5-22; Nicolae Sabău, *Metamorfoze ale barocului transilvan*, Bd. 2, Pictura, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2005, S. 285-318; Elena Popescu, *Identities, Affinities and European Style Particularities in the Transylvanian Portraits*, In: „Brukenthal Acta Musei”, II.2, Sibiu, 2007, S. 89-104.

² Maja Philippi, *Structura socială a Brașovului în evul mediu*, In: „Transilvania și sașii ardeleni în istoriografie”, Hora Verlag, Hermannstadt, 2001, S.152.

³ *Ebenda*, S. 156.

⁴ Für eine ausführlichere Darlegung des Themas siehe Radu Popica, *Artă și status – portretele patriciatului săsesc din colecția Muzeului de Artă Brașov*, In: „Cumidava”, XXVIII, 2005, Kronstadt, S. 200-201.

⁵ Cătălin Zamfir, Lazăr Vlăsceanu (Hrsg.), *Dicționar de sociologie*, Bukarest, 1993, S. 215-216, 450-451 und 612.

⁶ Norbert Schneider, *The art of the portrait. Masterpieces of European portrait painting 1420-1670*, Köln, 2002, S. 20-22; Galienne und Pierre Francastel, *Portretul. 50 de secole de umanism în pictură*, Meridiane Verlag, Bukarest, 1973, S. 140 und S. 148-149.

⁷ Apolonia des Kroner Richters Lucas Hirscher / Wittve Stifterinn dieses Zunftgebäudes. / das Originalgemälde befindet sich auf dem Rathause in Cronstadts.

⁸ *Zeichenalbum*, Bleistift auf Papier, 42,5 x 31 cm, Kunstmuseum Kronstadt, Inv.nr. 3504.

⁹ Friedrich Stenner, *Verzeichnis der im Archiv der Stadt Brassó vorhandenen Museums-Stücke. a. Bilder*, Kreisamt Kronstadt der National-Archive.

¹⁰ Norbert Schneider, *a.a.O.*, S. 67.

¹¹ Radu Popica, *a.a.O.*, S. 203.

¹² Dominicus Pictor (?). Maler. Seine Tätigkeit in Kronstadt ist für die erste Hälfte des 16. Jh. belegt (1512-1532). Daten seine Tätigkeit betreffend siehe Andrei Kertesz Badrus, *Aspecte privind tematica picturii transilvănene din secolul al XVI-lea în lumina documentelor de epocă*, In: „Studii și Cercetări de Istoria Artei, XXVIII (1981), S. 136-138.

¹³ Gregorius Pictor / Gregor Moler (1490 ? - 1553). Maler. Arbeitet in Kronstadt im Zeitraum 1523-1553. Gernot Nussbächer, *Das Bildnis des Stadtrichters Lukas Hirscher – Zum Werk des Kronstädter Renaissance-Malers Gregorius Pictor*, In: Brigitte Stephani (Hrsg.), „Sie prägten unsere Kunst. Studien und Aufsätze”, Klausenburg, Dacia Verlag, 1985, S. 95-101.

¹⁴ Lorenz / Laurentius Fronius (?). Buchdrucker, Kupferstecher und Maler. In Kronstadt tätig in der zweiten Hälfte des 16. Jh. Pavel Binder, Arnold Huttmann, *Laurentius Fronius, ein Kronstädter Buchdrucker, Holzschnittmeister und Maler des 16. Jahrhunderts*, In: „Forschungen zur Volks- und Landeskunde”, XIV (1971), Nr. 1, S. 37-50.

¹⁵ Konrad Klein, *Siebenbürgische Bildnisse der Reformationszeit*, In: „Zeitschrift für

- ¹⁶ Gernot Nussbächer, „Contribuții cu privire la tabloul judeului Brașovului Lucas Hirscher”, în „Muzeul Regional Brașov-Culegere de studii și cercetări”, vol. I, Brașov, 1967, p. 247.
- ¹⁷ Elena Popescu, *Portretul transilvănean în secolele XVI-XVII în pinacoteca Brukenthal*, în „Studii și comunicări. Muzeul Arad”, III, 1996, p. 8; *Eadem, Portretul lui Lucas Hirscher atribuit pictorului brașovean Gregorius*, în „Confluente. Repere europene în arta transilvăneană” (catalog de expoziție), Sibiu, 2007, p. 47-48.
- ¹⁸ Wolf Huber (cca. 1485-1553). Pictor, gravor și arhitect. Reprezentant de frunte al Școlii Dunărene. Activ la Passau. Pictor al curții ducilor de Bavaria.
- ¹⁹ Vezi în acest sens *Portretul de tânăr* aflat la Muzeul Liechtenstein din Viena.
- ²⁰ Această datare poate fi avansată pe baza inscripției originare, în prezent parțial acoperită, plasată în stânga lucrării pe fusul coloanei dorice: AETATIS SUE / ...XXXVIII / (1)599.
- ²¹ Pornind de la inscripția din partea superioară, adăugată ulterior (monogramă / Judex Coronensis / Aet. sue Añor. 44 / 1604), Julius Bielz și Friedrich Stenner consideră că portretul îl reprezintă pe Valentin Hirscher (1559-1603), jude al Brașovului (1597-1603). Julius Bielz, *Porträtkatalog der Siebenbürger Sachsen*, în „Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde”, vol. XLIX, 1936, p. 43, nr. 490; Friedrich Stenner, *Die Beamte der Stadt Brassó (Kronstadt) von Anfang der städtischen Verwaltung bis auf die Gegenwart*, Brassó (Kronstadt), 1916, p. 70. Arhiva și Biblioteca Parohiei Bisericii Negre Brașov, Erich Jekelius, *Genealogie Kronstädter Familien* (tehnoredactat), vol. IV, Brașov, 1965, p. 101, figurează un anume Valentin Hirscher (1551-1599), căsătorit cu Anna Barbara ?, fiica primarului Sibiului, Wayda Johann. Acest fapt coroborat cu inscripția originală a portretului ne permite să presupunem că personajul reprezentat poate fi și acest Valentin Hirscher.
- ²² Radu Popica, *Arta germană din Transilvania în colecția Muzeului de Artă Brașov / Deutsche Kunst aus Siebenbürgen im Bestand des Kunstmuseums Kronstadt* (catalog de expoziție), Editura Muzeului de Artă Brașov, p. 2011, p. 5.
- ²³ Julius Bielz, *op. cit.*, p. 1 / nr. 7.
- ²⁴ Radu Popica, *op. cit.*, p. 5-6.
- ²⁵ David Piper, *The English Face*, Londra, 1992, p. 45, *apud* Shearer West, *Portraiture*, Oxford University Press, 2004, p. 65.
- ²⁶ Jeremias Stranovius cel Bătrân (?-1702). Pictor originar din Trenčín (Slovacia). Se stabilește la Sibiu pe la 1670-1675. Elena Popescu, *Pictura germană din Transilvania. Secolul al XVI-lea - începutul secolului al XIX-lea*, Muzeul Național Brukenthal Sibiu, 2005, p. 4; Nicolae Sabău, *Metamorfoze ale barocului transilvan*, vol. II, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2005, p. 37.
- ²⁷ Stephan Schuller (?-1734). Pictor. Activitatea sa este documentată la Brașov și Sibiu între anii 1720-1734. Radu Popica, *Contribuții la cunoașterea artei plastice brașovene din secolul XVIII: Stephan Schuller și Joseph Benjamin Barbenius*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia Artium”, LVII, 1, 2012, p. 51-60.
- ²⁸ Johann Ölhan senior (?-1763). Pictor. Activ la Brașov între anii 1734-1763. Radu Popica, *Familia pictorilor Ölhan - o mărturie privind pictura transilvăneană din secolul XVIII*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia Artium”, Cluj-Napoca, LV, 2010, nr. 1, p. 25-37.
- ²⁹ Joseph Mohr (1713-1784). Pictor originar din Bamberg (Bavaria). Activ la Brașov și în împrejurimi de pe la 1740 până la 1784. Radu Popica, *Un pictor transilvănean* Siebenbürgische Landeskunde”, XXI, 1998, Nr. 2, S. 131.
- ¹⁶ Gernot Nussbächer, „Contribuții cu privire la tabloul judeului Brașovului Lucas Hirscher”, In: „Muzeul Regional Brașov-Culegere de studii și cercetări”, Bd. I, Kronstadt, 1967, S. 247.
- ¹⁷ Elena Popescu, *Portretul transilvănean în secolele XVI-XVII în pinacoteca Brukenthal*, In: „Studii și comunicări. Muzeul Arad”, III, 1996, S. 8; *Eadem, Portretul lui Lucas Hirscher atribuit pictorului brașovean Gregorius*, In: „Confluente. Repere europene în arta transilvăneană” (Ausstellungskatalog), Hermannstadt, 2007, S. 47-48.
- ¹⁸ Wolf Huber (cca. 1485-1553). Maler, Kupferstecher und Architekt. Wichtiger Vertreter der Donaueschule. In Passau tätig. Hofmaler der Herzöge von Bayern.
- ¹⁹ Siehe dazu *Bildnis eines jungen Mannes*, Liechtenstein Museum in Wien.
- ²⁰ Diese Datierung gründet auf die zur Zeit teilweise verdeckte, ursprüngliche Inschrift auf der linken Seite des Werks auf dem Schaft der dorischen Säule: AETATIS SUE / ...XXXVIII / (1)599.
- ²¹ Von der nachträglich angebrachten Inschrift im oberen Teil (Monogramm / Judex Coronensis / Aet. sue Añor. 44 / 1604) ausgehend, meinen Julius Bielz und Friedrich Stenner, dass das Porträt Valentin Hirscher (1559-1603), Stadtrichter von Kronstadt (1597-1603) darstellt. Julius Bielz, *Porträtkatalog der Siebenbürger Sachsen*, In: „Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde”, Bd. XLIX, 1936, S. 43, Nr. 490; Friedrich Stenner, *Die Beamten der Stadt Brassó (Kronstadt) von Anfang der städtischen Verwaltung bis auf die Gegenwart*, Brassó (Kronstadt), 1916, S. 70. Archiv und Bibliothek der Honterus-Gemeinde Kronstadt, Erich Jekelius, *Genealogie Kronstädter Familien* (Typoskript), Bd. IV, Kronstadt, 1965, S. 101, erscheint ein gewisser Valentin Hirscher (1551-1599), verheiratet mit Anna Barbara ?, der Tochter des Hermannstädter Bürgermeisters Wayda Johann. Dieser Hinweis zusammen mit der ursprünglichen Inschrift des Porträts lassen auch die Annahme zu, der Porträtierte sei eben dieser Valentin Hirscher.
- ²² Radu Popica, *Arta germană din Transilvania în colecția Muzeului de Artă Brașov / Deutsche Kunst aus Siebenbürgen im Bestand des Kunstmuseums Kronstadt* (Ausstellungskatalog), Verlag des Kunstmuseum Kronstadt, 2011, S. 5.
- ²³ Julius Bielz, *a.a.O.*, S. 1 / Nr. 7.
- ²⁴ Radu Popica, *a.a.O.*, S. 5-6.
- ²⁵ David Piper, *The English Face*, London, 1992, S. 45, in Shearer West, *Portraiture*, Oxford University Press, 2004, S. 65.
- ²⁶ Jeremias Stranovius der Ältere (?-1702). Maler aus Trenčín/ Trenschin (Slowakei). Lässt sich um 1670-1675 in Hermannstadt nieder. Elena Popescu, *Pictura germană din Transilvania. Secolul al XVI-lea - începutul secolului al XIX-lea*, Muzeul Național Brukenthal Sibiu, 2005, S. 4; Nicolae Sabău, *Metamorfoze ale barocului transilvan*, Bd. II, Klausenburg, Mega Verlag, 2005, S. 37.
- ²⁷ Stephan Schuller (?-1734). Maler. Seine Tätigkeit ist in den Jahren 1720-1734 in Hermannstadt und Kronstadt belegt. Radu Popica, *Contribuții la cunoașterea artei plastice brașovene din secolul XVIII: Stephan Schuller și Joseph Benjamin Barbenius*, In : „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia Artium”, LVII, 1, 2012, S. 51-60.
- ²⁸ Johann Ölhan Senior (?-1763). Maler. In Kronstadt in den Jahren 1734-1763 tätig. Radu Popica, *Familia pictorilor Ölhan - o mărturie privind pictura transilvăneană din secolul XVIII*, In: „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia Artium”, Klausenburg, LV, 2010, Nr. 1, S. 25-37.

din secolul XVIII puțin cunoscut: Joseph Mohr, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia Artium”, Cluj-Napoca, LVI, 2011, nr. 1, p. 51-58.

³⁰ Jacob van Schuppen (1670-1751). Pictor. Activ din 1716 la Viena. Pictor al curții habsburgice și director al Academiei de Arte Frumoase din Viena.

³¹ Franz Anton Bergmann (?-1816). Pictor. Activ în Transilvania, la Brașov, Sibiu și Cluj între anii 1762-1816. Livia Drăgoi, *Franz Anton Bergmann*, în „Ars Transilvaniae”, Cluj-Napoca, V, 1995, p. 167 – 170.

³² Johann Martin Stock (1742-1800). Pictor. Fiul pictorului siban Martin Stock (1693-1752). Studiază la Academia de Arte Frumoase din Viena cu pictorul Martin van Meytens (1763-1771) și la Academia de Gravură din Viena (1771-1773). Julius Bielz, *Johann Martin Stock, Siebenbürgischer Bildnismaler des 18. Jahrhunderts*, în Brigitte Stephani, *op. cit.*, p. 141-146.

³³ Franz Neuhauser cel Tânăr (1763-1836). Pictor și litograf. Fiul pictorului vienez Franz Adam Neuhauser (1734-1785). A studiat la Academia de Gravură din Viena. S-a stabilit la Sibiu în anul 1783. Julius Bielz, *Familia pictorilor Neuhauser și începuturile peisagisticii transilvănene*, în „Studii și Cercetări de Istoria Artei”, 1956, III, nr. 1-2, p. 318-332.

³⁴ Anselm Wagner (1766-1806). Fiul pictorului vienez Michael Wagner (1731-1783), stabilit în anul 1765 la Timișoara. Studiază la Viena cu pictorul Johann Jakob Stunder (1759-1811). Din creația sa s-au păstrat câteva zeci de portrete realizate în Banat și Transilvania, majoritatea în pastel. Viorica Marica, *Note despre Anselm Wagner 1766-1806*, în „Studii și Cercetări de Istoria Artei”, V, 1958, nr. 1, p. 249-271.

³⁵ Adriani Götz, *Pictura germană în secolul al XVII-lea*, București, Editura Meridiane, 1982, p. 102-103 și 106-107.

³⁶ Radu Popica, *Familia ...*, p. 31-33

³⁷ *Ibidem*, p. 34-35.

³⁸ Cântarea Cântărilor 1, 3. *Trahe me post te curremus* introdus în cellaria sua exultabimus et laetabimus in te memores uberum tuorum super vinum recti diligunt te (Biblia vulgata). *Răpește-mă, ia-mă cu tine! Hai să fugim!* - Regele m-a dus în cămările sale: ne vom veseli și ne vom bucura de tine. Îți vom preamări dragostea mai mult decât vinul (Biblia sau Sfânta Scriptură, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române).

³⁹ Pentru o prezentare pe larg a simbolisticii ce poate fi descifrată în *Portretul lui Joseph Mohr* vezi Radu Popica, *Un pictor...*, p. 53-56.

⁴⁰ Radu Popica, *Artă și status ...*, p. 203-204.

⁴¹ Wo Tugend und Weißheit / die Seelen bewohnen / Da schmücket der Adel das / Haupte mit Cronen.

⁴² Julius Bielz, *op. cit.*, p. 45 / nr. 520.

⁴³ Gudrun-Liane Ittu, *Pe urmele genealogiei familiei Schirmer (Schirmersches Familienbuch)*, în „Brukenthal Acta Musei”, III.2, Sibiu, 2008, p. 190.

⁴⁴ Arhiva și Biblioteca Parohiei Bisericii Negre Brașov, *Handschriften-Sammlung – Josef Franz Trausch*, IV F1, Tq 83.

⁴⁵ Julius Bielz, *op. cit.*, p. 30 / nr. 338.

⁴⁶ Friedrich Stenner, *op. cit.*, p. 46; Arhiva și Biblioteca Parohiei Honterus Brașov, Erich Jekelius, *op. cit.*, vol. III, p. 77.

⁴⁷ Josef von Sebestyén atribuie întreaga serie de acuarele lui Theodor Georg Fronius. Josef v. Sebestyén, *Wappendenkmäler des Burzenländer Sächsischen Museums*

²⁹ Joseph Mohr (1713-1784). Maler aus Bamberg (Bayern). In Kronstadt und Umgebung von etwa 1740 bis 1784 tätig. Radu Popica, *Un pictor transilvănean din secolul XVIII puțin cunoscut: Joseph Mohr*, în: „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia Artium”, Klausenburg, LVI, 2011, Nr. 1, S. 51-58.

³⁰ Jacob van Schuppen (1670-1751). Maler. Ab 1716 in Wien tätig. Hofmaler der Habsburger und Direktor der Wiener Akademie der bildenden Künste.

³¹ Franz Anton Bergmann (?-1816). Maler. Arbeitet in Siebenbürgen, und zwar in Kronstadt, Hermannstadt und Klausenburg in den Jahren 1762-1816. Livia Drăgoi, *Franz Anton Bergmann*, in: „Ars Transilvaniae”, Klausenburg, V, 1995, S. 167 – 170.

³² Johann Martin Stock (1742-1800). Maler. Sohn des Hermannstädter Malers Martin Stock (1693-1752). Studiert an der Akademie der bildenden Künste in Wien bei dem Maler Martin van Meytens (1763-1771) und an der Kupferstecherakademie Wien (1771-1773). Julius Bielz, *Johann Martin Stock, Siebenbürgischer Bildnismaler des 18. Jahrhunderts*, in: Brigitte Stephani, *a.a.O.*, S. 141-146.

³³ Franz Neuhauser der Jüngere (1763-1836). Maler und Lithograf. Sohn des Wiener Malers Franz Adam Neuhauser (1734-1785). Studierte an der Kupferstecherakademie in Wien. Lässt sich 1783 in Hermannstadt nieder. Julius Bielz, *Familia pictorilor Neuhauser și începuturile peisagisticii transilvănene*, in: „Studii și Cercetări de Istoria Artei”, 1956, III, Nr. 1-2, S. 318-332.

³⁴ Anselm Wagner (1766-1806). Sohn des Wiener Malers Michael Wagner (1731-1783), lässt sich 1765 in Temeswar nieder. Studiert in Wien bei dem Maler Johann Jakob Stunder (1759-1811). Von seinem Schaffen sind einige Dutzend im Banat und in Siebenbürgen ausgeführte Porträts erhalten, die meisten in Pastell. Viorica Marica, *Note despre Anselm Wagner 1766-1806*, in: „Studii și Cercetări de Istoria Artei”, V, 1958, Nr. 1, S. 249-271.

³⁵ Adriani Götz, *Pictura germană în secolul al XVII-lea*, București, Meridiane Verlag, 1982, S. 102-103 und 106-107.

³⁶ Radu Popica, *Familia ...*, S. 31-33

³⁷ *Ebenda*, S. 34-35.

³⁸ Hohelied der Liebe 1, 4. *Trahe me post te curremus* introdus în cellaria sua exultabimus et laetabimus in te memores uberum tuorum super vinum recti diligunt te (Biblia vulgata). *Zieh mich dir nach, so wollen wir laufen.* – Der König führte mich in seine Kammern. Wir wollen uns freuen und fröhlich sein über dich; Wir preisen deine Liebe mehr als den Wein. (Die Bibel. Nach der Übersetzung Martin Luthers. Deutsche Bibelgesellschaft Stuttgart 1984).

³⁹ Eine ausführlichere Besprechung der symbolischen Elemente im *Bildnis des Joseph Mohr* siehe bei Radu Popica, *Un pictor...*, S. 53-56.

⁴⁰ Radu Popica, *Artă și status ...*, S. 203-204.

⁴¹ Wo Tugend und Weißheit / die Seelen bewohnen / Da schmücket der Adel das / Haupte mit Cronen.

⁴² Julius Bielz, *a.a.O.*, S. 45 / Nr. 520.

⁴³ Gudrun-Liane Ittu, *Pe urmele genealogiei familiei Schirmer (Schirmersches Familienbuch)*, in: „Brukenthal Acta Musei”, III.2, Hermannstadt, 2008, S. 190.

⁴⁴ Archiv und Bibliothek der Honterusgemeinde Kronstadt, *Handschriften-Sammlung – Josef Franz Trausch*, IV F1, Tq 83.

⁴⁵ Julius Bielz, *a.a.O.*, S. 30 / Nr. 338.

⁴⁶ Friedrich Stenner, *a.a.O.*, S. 46; Archiv und Bibliothek der Honterusgemeinde

III. *Wappenbriefe des XVIII. Jahrhunderts.*, în „Mitteilungen des Burzenländer Sächsischen Museums”, 4 (1940), Kronstadt-Braşov, p. 41-42.

⁴⁸ Evidente analogii stilistice și compoziționale cu *Portretul Annei Maria von Huttern* de Franz Anton Bergmann din colecția Muzeului Național Brukenthal și alte portrete ale pictorului transilvănean, precum și faptul că portretul este inclus în 1903 în lista tablourilor păstrate la Arhiva Oraşului întocmită de Friedrich Stenner, *Verzeichnis...*, fila I / nr. 8 (vezi supra, nota 9) ne îndreptăţesc să identificăm ipotetic lucrarea cu cea care figurează în colecția Muzeului de Artă Braşov ca Anonim, *Portret de femeie*, nr. inv. 236.

⁴⁹ Lucrarea figurează în patrimoniul Bisericii Evanghelice C. A. Braşov ca *Portretul unui preot*. Este inclusă în *Verzeichnis...*, fila I / nr. 10. și în *Albumul de schițe al artistului braşovean Wilhelm Kammer (1832-1901)*, datat în anul 1864 (Muzeul de Artă Braşov, nr. inv. 3504), fiind reproduşă la fila IX însoţit de notația: *Fra Bergmann pinxit 1768 / Capitels Zimmer*.

⁵⁰ Livia Drăgoi, *op. cit.*, p. 173; Nicolae Sabău, *op. cit.*, p. 356.

⁵¹ Nicolae Sabău, *Două portrete de Johann Martin Stock*, în „Acta Musei Napocensis”, XIV, 1977, p. 421-423.

⁵² Radu Popica, *op. cit.*, p. 205.

⁵³ Viorica Marica, *op. cit.*, p. 262-268.

⁵⁴ Julius Bielz, *op. cit.*, p. 5 / nr. 47 și 48.

⁵⁵ Radu Popica, *Contribuții...*, p. 59.

⁵⁶ Viorica Marica, *op. cit.*, p. 270.

⁵⁷ Toate cele 8 pasteluri amintite de Julius Bielz în *Porträtkatalog der Siebenbürger Sachsen* sunt semnate.

⁵⁸ Născut într-o veche familie braşoveană, ca fiu al meşterului aurar Samuel Barbenius (1716-1786), Joseph Benjamin Barbenius a urmat cursurile gimnaziului la Braşov și a studiat medicina la Viena, Tyrnau și Erlangen (1773-1778). După revenirea în Transilvania a practicat medicina în ţinutul Trei Scaune, în districtul Făgăraş și la Braşov. S-a remarcat ca unul dintre primii inițiatori ai unei campanii pentru vaccinarea împotriva variolei și prin eforturile depuse pentru combaterea ciumei din anul 1813. A desfășurat și o bogată activitate de cercetare științifică, realizând analize chimice la izvoarele de apă minerală din ţinutul Trei Scaune și publicând mai multe lucrări de specialitate. Christian Heyser, D. *Joseph Benjamin Barbenius. Eine biograpische skizze*, în „Siebenbürgische Provinzialblätter”, V, Sibiu, 1824, p. 174-192; Josef Trausch, *Schriftsteller-Lexikon oder biograpisch-literarische Denk-Blätter der Siebenbürger Deutschen*, vol. I, Kronstadt (Braşov), 1868, p. 58-61.

⁵⁹ Pentru argumentele pentru o posibilă atribuire a lucrării lui Joseph Benjamin Barbenius vezi Radu Popica, *op. cit.*, p. 55-56.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 59.

Kronstadt, Erich Jekelius, *a.a.O.*, Bd. III, S. 77.

⁴⁷ Josef von Sebestyén descrie în *Wappendenkmäler des Burzenländer Sächsischen Museums III. Wappenbriefe des XVIII. Jahrhunderts.*, în: „Mitteilungen des Burzenländer Sächsischen Museums”, 4 (1940), Kronstadt-Braşov, S. 41-42.

⁴⁸ Klar ersichtliche stilistische und die Komposition betreffende Analogien mit dem *Bildnis der Anna Maria von Huttern* von Franz Anton Bergmann aus dem Bestand des Brukenthal Nationalmuseums und andere Porträts des siebenbürgischen Malers, wie auch die Tatsache, dass das Bildnis 1903 in das von Friedrich Stenner erstellte Verzeichnis der im städtischen Archiv aufbewahrten Gemäde aufgenommen wurde (*Verzeichnis...*, Blatt I / Nr. 8 (siehe Fußnote 9) berechtigen zu der Annahme, es könne sich um das gleiche Bild handeln, wie das im Bestand des Kunstmuseums Kronstadt geführte *Frauenbildnis* eines unbekanntenen Malers, Inv.nr. 236.

⁴⁹ Das Werk wird im Bestand der Evangelischen Kirche A.B. Kronstadt als *Bildnis eines Pfarrers* geführt. Es erscheint im *Verzeichnis...*, Blatt I / Nr. 10. Und im *Skizzenheft* des Kronstädter Künstlers Wilhelm Kammer (1832-1901), datiert 1864 (Kunstmuseum Kronstadt, Inv.nr. 3504) wo es auf Blatt IX zusammen mit der Notiz: *Fra Bergmann pinxit 1768 / Capitels Zimmer* wiedergegeben ist.

⁵⁰ Livia Drăgoi, *a.a.O.*, S. 173; Nicolae Sabău, *a.a.O.*, S. 356.

⁵¹ Nicolae Sabău, *Două portrete de Johann Martin Stock*, în: „Acta Musei Napocensis”, XIV, 1977, S. 421-423.

⁵² Radu Popica, *a.a.O.*, S. 205.

⁵³ Viorica Marica, *a.a.O.*, S. 262-268.

⁵⁴ Julius Bielz, *a.a.O.*, S. 5 / Nr. 47 und 48.

⁵⁵ Radu Popica, *Contribuții...*, S. 59.

⁵⁶ Viorica Marica, *a.a.O.*, S. 270.

⁵⁷ Alle 8 von Julius Bielz im *Porträtkatalog der Siebenbürger Sachsen* erwähnten Pastelle sind signiert.

⁵⁸ Joseph Benjamin Barbenius, aus einer alten Kronstädter Familie, wurde als Sohn des Goldschmiedemeisters Samuel Barbenius (1716-1786) geboren. Er besucht das Gymnasium in Kronstadt und studiert dann Medizin in Wien, Tyrnau und Erlangen (1773-1778). Nach seiner Rückkehr nach Siebenbürgen wirkt er als Arzt im Gebiet der Drei Stühle, im Fogarascher Bezirk und in Kronstadt. Er setzt sich als einer der ersten für eine flächendeckende Pockenimpfung ein, desgleichen für die Eindämmung der Pest im Jahre 1813. Zu seiner umfangreichen Forschungstätigkeit gehört auch die chemische Analyse der Mineralwasserquellen aus dem Drei Stühle-Gebiet und die Veröffentlichung mehrerer wissenschaftlicher Beiträge. Christian Heyser, D. *Joseph Benjamin Barbenius. Eine biograpische skizze*, In: „Siebenbürgische Provinzialblätter”, V, Sibiu, 1824, S. 174-192; Josef Trausch, *Schriftsteller-Lexikon oder biograpisch-literarische Denk-Blätter der Siebenbürger Deutschen*, Bd. I, Kronstadt (Braşov), 1868, pp. 58-61.

⁵⁹ Argumente, eine mögliche Zuordnung zu Joseph Benjamin Barbenius betreffend siehe Radu Popica, *a.a.O.*, S. 55-56.

⁶⁰ *Ebenda*, S. 59.

Noi considerații cu privire la portretul lui Lucas Hirscher III, judele Brașovului

Alexandru Gh. Sonoc
Iulia Mesea

Așa cum în 1998 sublinia Konrad Klein¹, portretistica renașcentistă transilvăneană nu a constituit un obiect al cercetărilor de istoria artei, care în mod tradițional a abordat problema portretului începând abia cu arta secolului XVII². Chiar și așa, de o atenție mai mare s-au bucurat piesele de sculptură, datorită existenței unui număr relativ mare de portrete funerare de bună calitate, nu numai în orașe, ci uneori chiar și în mediul rural. De aceea, descoperirea pictorului brașovean Gregorius a constituit, în opinia cercetătorului menționat, „o mică revoluție, care face ca începuturile artei transilvănene a portretului să apară într-o lumină cu totul nouă”³. O examinare mai atentă a singurei lucrări păstrate până în prezent care îi este atribuită, *Portretul judei Lucas Hirscher III*, ne prilejuiește o serie de observații cu privire atât la lucrarea în sine, cât și cu privire la amintitul pictor brașovean.

1. Descrierea lucrării

GR(egorius?) S, *Lucas Hirscher III, jude al Brașovului* (nr. inv. 416), ulei pe lemn de tei, 89,5 x 67 cm. (I, il. 15, p. 27) Semnat în stânga sus, pe chenarul plăcii cu inscripția referitoare la numele personajului: GR S f(ecit) (ligatură G+R). Pe partea posterioară a lucrării se găsește un desen în peniță, reprezentând un bărbat bărbos, desen care în prezent nu poate fi văzut, ca urmare a parchetării panoului cândva înainte de 1960 (după cum rezultă din afirmațiile lui Teodor Ionescu), la București și, din păcate, nedocumentat cu acest prilej, cum avea să constate ulterior și Konrad Klein.

Portret pe jumătate, figura aproape în mărime naturală, cu cap rotund, ușor subdimensionat. Personajul, imaginat într-o piramidă virtuală, este un bărbat masiv, cu păr brun și barbă lungă, poartă un costum specific patriciatului transilvănean din acea epocă⁴, dar frecvent întâlnit și în sudul Germaniei⁵: peste o cămașă albă, încheiată la gât cu șnururi din fir de aur, terminate cu ciucuri din același material, un anteriu roșu, cu gulerul și mânecile decorate cu broderii cu fir de aur și încins cu un brâu de culoare închisă, legat cu un singur ochi, iar peste el un caftan îmblănit, cu un guler amplu, care acoperă umerii și cu mâneci lungi și largi. Deși sumare, trăsăturile fizionomice sunt expresive: frunte

Neue Betrachtungen zum Bildnis des Kronstädter Stadtrichters Lucas Hirscher III.

Alexandru Gh. Sonoc
Iulia Mesea

Wie Konrad Klein¹ schon 1998 feststellt, bildete die siebenbürgische Porträtistik der Renaissance keinen Untersuchungsgegenstand der Kunstwissenschaft, die sich üblicherweise erst den ab dem 17. Jh.² entstandenen Bildnissen widmet. Auch da galt die Aufmerksamkeit eher Werken der Bildhauerei, da in den Städten, aber zuweilen auch im ländlichen Raum eine relativ große Anzahl an Grabplastiken und Gedenkporträts guter Qualität erhalten geblieben ist. Deshalb bedeutet die Entdeckung des Kronstädter Malers Gregorius laut dem oben genannten Wissenschaftler „eine kleine Revolution, die die Anfänge der siebenbürgischen Bildniskunst in einem völlig neuen Licht erscheinen läßt”³. Eine genauere Untersuchung des einzigen erhaltenen, ihm zugeschriebenen Werks, *Bildnis des Stadtrichters Lucas Hirscher III.*, führt zu folgenden Anmerkungen zum Bild und dem Kronstädter Maler.

1. Bildbeschreibung

GR(egorius?) S, *Lucas Hirscher III., Stadtrichter von Kronstadt* (Inv. nr. 416). Öl auf Lindenholz, 89,5 x 67 cm. (I, Abb. 15, S. 27) Signiert links oben, auf dem Rahmen der Inschriftentafel zur dargestellten Figur: GR S f(ecit) (Ligatur G+R). Auf der Rückseite findet sich eine einen bärtigen Mann darstellende Federzeichnung, die z. Z. verdeckt ist, als Folge der Unterlegung der Tafel in Bukarest, irgendwann vor 1960 (wie aus Aussagen von Teodor Ionescu zu schließen ist), als die Zeichnung leider nicht dokumentiert wurde, wie auch Konrad Klein später feststellt.

Halbfigur, fast in Naturgröße, mit rundem Kopf, leicht unterdimensioniert. Die Figur, einer virtuellen Pyramide eingeschrieben, ist ein massiger Mann, braunhaarig und langbärtig, in der siebenbürgischen Patriziertracht jener Zeit⁴, die oft auch in Süddeutschland getragen wurde⁵: über einem weißen, am Hals mit goldenen Schnüren geschlossenen Hemd ein rotes Untergewand, Kragen und Ärmel mit Goldstickereien verziert, mit einem dunklen Gürtel gegürtet, darüber ein pelzbesetztes Obergewand mit weitem, die Schultern bedeckendem Kragen und langen, weiten Ärmeln. Die Gesichtszüge sind nur angedeutet, aber ausdrucksstark: die gefurchte Stirn, weite Augenhöhlen,

ridată, ochi cu orbite largi, un strabism evident, senzualitatea aripilor nazale, gura sinuos conturată, umbrită de barba stufoasă. Anamaria Haldner, care constată că deși proporțiile anatomice nu sunt chiar corecte, este de părere că figura este totuși expresivă și plină de viață, cu trăsături aproape caricaturale, cu „o expresie remarcabilă, supărată și vicleană și în același timp răutăcioasă” și că umerii, oarecum înălțați, amintesc de postura tipică a unui cocoșat⁶. Barba și părul sunt tăiate după un model frecvent în mediul german (*Kolbenschnitt*). Carura monumentală a figurii e accentuată de brațele puternice, cu mâini mari, cărnoase. Pe degetul mare și arătător al ambelor mâini, ca și pe inelarul mâinii stângi el poartă câte un inel, dintre care cel de pe degetul mare al mâinii drepte este un inel cu placă (foarte probabil, sigilar), iar celelalte au câte o gemă colorată⁷. În mâini, personajul ține un rozariu, din mărgele mari, elipsoidale, din pietre semiprețioase (despre care Konrad Klein crede că ar fi în număr de 10⁸, dar dintre care clar vizibile sunt 8). Lângă el se află o clepsidră, în partea opusă un blazon cu un leu rampant auriu spre dreapta, cu limbă roșie, ținând amenințător în laba dreaptă o săgeată, pe un scut de azur, împodobit cu lambrechini aurii-azurii și timbrat de un coif închis din argint, cu coroană regală de aur, decorate cu coarne de bivol azurii prevăzute cu muștiuc, din calota căruia iese același leu din aur ținând o săgeată în laba dreaptă și apucând cu cea stângă unul dintre coarnele care decorează coiful de tip „gură de broască” (*Stechhelm*), specific secolelor XV-XVI, iar în heraldică patricienilor. De aceea, coiful de acest tip surmontat de o coroană regală reflectă pretențiile deținătorului blazonului de a fi asimilat nobilimii, căreia în această epocă îi era rezervat coiful numit în engleză *ridge helmet*, iar în germană *Kolbenturnierhelm*, *Bügelhelm* sau *Spangenhelm*, specific în această epocă nobilimii ereditare⁹. Gernot Nussbächer credea că acest blazon i-a putut fi conferit judeului Lucas Hirscher III în 1528 de către arhiducele Ferdinand de Habsburg, probabil cu ocazia călătoriei acestui patrician la Praga, prilej cu care a obținut mai multe porunci și scrisori de protecție în folosul orașului său¹⁰. Konrad Klein consideră că acest blazon ar putea eventual înlocui un blazon mai vechi, deși în arhivele Casei de Habsburg nu se regăsesc informații cu privire la aceasta¹¹.

Pe meterezul din fața sa (care trebuie interpretat ca o aluzie la atribuțiile militare ale personajului, constând în apărarea orașului său și a țării), alături de blazon, se află două fructe, cel mai probabil portocale sau piersici, simboluri ale trecerii ireversibile a timpului¹², dar și ale păcatului strămoșesc, cauza condiției muritoare a omului și o clepsidră cu nisipul în parte scurs, interpretat ca referindu-se la faptul că personajul portretizat este încă în viață¹³, dar care în esență reprezintă

ein offensichtliches Schielen, die Sinnlichkeit der Nasenflügel, der geschwungene Mund im vollen Bart. Anamaria Haldner, meint, dass die Figur lebendig und ausdrucksstark wirke, obwohl die anatomischen Verhältnisse nicht ganz stimmen, dass sie einen fast karikaturmäßigen, „merkwürdig vergrämt-schlauen und zugleich boshafte Ausdruck” aufweise und die erhöhten Schultern an die Haltung eines Buckligen erinnern⁶. Bart und Haar weisen den im deutschen Raum üblichen Kolbenschnitt auf. Die monumentale Wirkung der Figur wird durch die kräftigen Arme mit großen, fleischigen Händen noch betont. An Daumen und Zeigefinger beider Hände, sowie auch am Ringfinger der linken Hand trägt er je einen Ring, jener am Daumen der rechten Hand ist wohl ein Siegelring, die anderen Ringe tragen eine farbige Gemme⁷. In den Händen hält die Figur einen Rosenkranz mit großen, länglichen Perlen aus Halbedelsteinen (Konrad Klein meint, es wären 10⁸, klar sichtbar sind jedoch nur 8). Neben ihm befindet sich eine Sanduhr, auf der anderen Seite ein Wappen mit einem nach rechts schreitenden, goldenen Löwen mit roter Zunge, einen Pfeil in der rechten Pranke, auf blauem, mit golden-blauen Bändern geschmücktem Schild, darüber ein geschlossener, silberner Stechhelm (typisch für die Patrizierwappen des 15.-16. Jh.) mit goldener Königskrone, mit blauen Büffelhörnern verziert, aus dessen einem der gleiche goldene Löwe springt, in der rechten Pranke den Pfeil, mit der linken die Hörner umfassend. Ein solcher Helm mit der Königskrone versehen widerspiegelt den Anspruch des Trägers auf Zuordnung zum Adelsstand, dem erblichen Adel war zu jener Zeit der englische *ridge helmet*, bzw. der deutsche Kolbenturnierhelm, Bügelhelm oder Spangenhelm vorbehalten⁹. Gernot Nussbächer meint, dieses Wappen könne dem Stadtrichter Lucas Hirscher 1528 von Erzherzog Ferdinand von Habsburg anlässlich der Reise des Patriziers nach Prag verliehen worden sein, wo er auch mehrere Privilegien und Schutzbriefe zum Nutzen seiner Stadt erhielt¹⁰. Laut Konrad Klein könnte dieses Wappen eventuell ein älteres ersetzen, obwohl sich in den Archiven des Hauses Habsburg keine Informationen dazu finden lassen¹¹.

Auf dem Wall vor ihm (der als Anspielung an die Verpflichtung der Figur, Stadt und Land militärisch zu sichern, gelten kann), befinden sich außer dem Wappen zwei Früchte, wahrscheinlich Orangen oder Pfirsiche, als Symbole des unaufhaltsamen Verrinnens der Zeit¹², aber auch der Erbsünde als Grund der Sterblichkeit des Menschen, und eine halb abgelaufene Sanduhr, die darauf deuten soll, dass der Dargestellte noch am Leben sei¹³, die aber grundsätzlich ebenfalls ein Symbol der Vergänglichkeit darstellt. Im Hintergrund sind kompositionstechnisch ausgewogen, als sich

și el un simbol al efemerității, al deșertăciunii, ca o aluzie la trecerea ireversibilă a timpului. În fundal, un peisaj muntos, cu castelul Bran văzut dinspre nord (în stânga) și, înconjurată de case, biserica Sf. Martin din Brașov (în dreapta)¹⁴, echilibându-se compozițional, ca simboluri complementare, reprezentând puterea politică și economică, respectiv spiritualitatea¹⁵. În stânga sus, pe trunchiul unui copac, atârână o placă pe care este înscris textul: LVCAS HVRSER IV/DEX BRASSOVIENS^s / AÑORVM ETATIS LIII / ANNO CRISTI MIL / DVCE XXXV. (II. 16, p. 28) De-a lungul vremii, inscripției i s-au dat lecturi care diferă doar prin detalii de transcriere¹⁶, susținându-se însă că, datorită folosirii formelor *etatis* pentru *aetatis* și *Cristi* pentru *Christi*, pictorul nu stăpânea prea bine ortografia latină¹⁷. Această impresie a venit și de la dificultatea înțelegerii sensului exact al abrevierii MIL DVCE, care se referă la două elemente distincte: menționarea atribuțiilor de comandant militar (*dux militum*) pe care judele o avea în vremea în care a fost realizat tabloul și datarea prin criptogramă a lucrării. Potrivit inscripției, în anul indicat de criptogramă (M+D+XXXV = 1535), personajul era pe atunci în vârstă de 53 de ani, fiind născut deci în 1482¹⁸. Ulterior, deși Konrad Klein admite opinia lui Gernot Nussbächer că MIL DVCE XXXV este o criptogramă cu valoarea numerică de 1535, nu propune totuși nici el vreo modalitate de restituire și lectură pentru MIL¹⁹.

Acest portret, care reprezintă „cea mai valoroasă pictură de șevalet din secolul al XVI-lea, existentă în colecția de pictură transilvăneană a Muzeului Național Brukenthal”²⁰, cucerește prin paleta de tonuri grave, dar calde, prin talentul de decorator al artistului, relevat prin câteva elemente compoziționale și cromatice, în special albastrul și roșul, culori specifice școlii dunărene²¹.

2. Considerații epigrafice și istorice cu privire la identitatea și biografia personajului portretizat

Mențiunea din inscripție referitoare la o comandă militară deținută de judele Lucas Hirscher nu a fost sesizată sau, poate, era greu de înțeles, de vreme ce era evident că, din punct de vedere stilistic, este vorba despre o lucrare databilă în secolul XVI, datare confirmată și de izvoarele scrise referitoare la personajul portretizat, păstrate chiar în arhivele brașovene. Cauza este că ANNO CHRISTI MIL DVCE XXXV a fost citit *Anno Christi mil(esimo) duce(ntesimo) triginta quinto*, adică „în al o mie două sute treizeci și cincilea an de la Christos”, ceea ce ar data tabloul în 1235 (în mod evident absurd!) sau, acordând o șansă de veridicitate unei asemenea lecturi, ar sugera mai curând că pe atunci personajul reprezentat ar fi avut vârsta de

ergänzende Symbole, links eine Gebirgslandschaft mit der von Häusern umgebenen Nordansicht der Törzburg, rechts die Kronstädter Martinskapelle¹⁴ dargestellt, d.h. die politische und wirtschaftliche, bzw. die geistliche Macht¹⁵. Links oben hängt an einem Baum eine Tafel mit der Inschrift: LVCAS HVRSER IV/DEX BRASSOVIENS^s / AÑORVM ETATIS LIII / ANNO CRISTI MIL / DVCE XXXV. (I, Abb. 16, S. 28) Im Laufe der Zeit wurde die Inschrift unterschiedlich transkribiert¹⁶, jedoch ohne inhaltliche Abweichungen, doch wurde aus dem Gebrauch der Form *etatis* statt *aetatis* und *Cristi* statt *Christi* geschlossen, dass der Maler die lateinische Orthographie nicht gut beherrschte¹⁷. Dazu trug auch die missverständliche Abkürzung MIL DVCE bei, die sich auf zwei unterschiedliche Elemente bezieht: die Aufgaben eines militärischen Führers (*dux militum*), die der Richter zu jener Zeit innehatte und die Datierung des Bildnisses durch ein Kryptogramm. Laut Inschrift war der Dargestellte in dem vom Kryptogramm angegebenen Jahr (M+D+XXXV = 1535) 53 Jahre alt, also 1482 geboren¹⁸. Obwohl Konrad Klein Gernot Nussbächers Meinung teilt, dass es sich bei MIL DVCE XXXV um ein Kryptogramm mit dem Zahlenwert 1535 handelt, schlägt er später trotzdem keine neue Lesart für MIL vor¹⁹.

Dieses Porträt, die „wertvollste Staffelmalerie des 16. Jh. aus dem Bestand an siebenbürgischer Malerei des Brukenthal-Nationalmuseums”²⁰, besticht durch die Palette an gedeckten, aber warmen Farbtönen, durch das dekorative Talent des Künstlers, das in einigen Kompositions- und Farbelementen aufscheint, besonders durch die für die Donauschule spezifischen Farben Blau und Rot²¹.

2. Historische und epigraphische Betrachtungen bezüglich der Identität und Biografie der dargestellten Gestalt

Der auf ein militärisches Leitungsamt des Stadtrichters Lucas Hirscher hinweisende Teil der Inschrift wurde nicht wahrgenommen oder war schwer verständlich, da es sich vom Stil her um ein Werk des 16. Jh. handelt, eine Datierung, die auch durch die sich in Kronstädter Archiven befindlichen schriftlichen Quellen zur dargestellten Person bestätigt wird. Und zwar weil ANNO CHRISTI MIL DVCE XXXV als *Anno Christi mil(esimo) duce(ntesimo) triginta quinto* gelesen wurde, also „im eintausend zweihundert dreiundfünfzigsten Jahr nach Christus”, wodurch das Bild auf 1235 datiert würde (offensichtlich absurd!) oder es könnte eher suggerieren, die dargestellte Person habe das in der vorherigen Reihe der Inschrift angezeigte Alter von 53 Jahren, denn wenn eine streng numerische Interpretation der Abkürzungen angenommen würde, müsste die Inschrift

II. / Abb. 15. (I) Gregorius Pictor (1490 ?-1553)
Portretul judeiului Lucas Hirscher / Bildnis des Stadtrichters Lucas Hirscher (1535)

II. / Abb. 16. (I) Portretul
judelui Lucas Hirscher
– detaliu / Bildnis des
Stadtrichters Lucas
Hirscher - Detail

53 de ani, indicată de rândul anterior al inscripției, căci dacă s-ar admite ca valabilă interpretarea strict numerică a abrevierii din inscripție, pentru o datare în 1535 (cum este firesc) inscripția ar fi trebuit să fie (păstrând același model de abreviere) *Anno Christi milesimo quingentesimo triginta quinto*. Opinia eronată, că anul menționat în inscripție ar fi 1235 a fost afirmată încă din 1936, de către Julius Bielz²², concluzie pe care și-a asumat-o apoi și Gernot Nussbächer, într-un mod mai puțin explicit²³, dar ulterior a revenit asupra acestei opinii, considerând (pe baza acceptării posibilității unei datări prin criptogramă) că ar fi vorba de anul 1535²⁴, deși calculul său este eronat, întrucât rezultatul său este 1035. În opinia sa inițială, că anul la care se referă inscripția ar fi 1235 Gernot Nussbächer a fost influențat, de fapt, cum însuși o recunoaște, de Joseph Teutsch²⁵, în manuscrisul căruia există și un desen colorat (cu inscripția explicativă, în partea inferioară: LVCAS HVRSER Jvdex BRASHO- / viensis Año 1235.) care îl prezintă în toată lungimea corpului pe unul dintre strămoșii (legendari!) ai celui portretizat, judele Lucas Hirscher I²⁶ și arată că „toate știrile privitoare la Lucas Hirscher din secolul al XIII-lea își au originea în tabloul nostru și au fost preluate drept date autentice de către istoricii brașoveni din secolul al XVIII-lea până în secolul al XX-lea”²⁷. Este vorba, evident, de un strămoș legendar al familiei Hirscher, probabil în intenția justificării înnobilării lui Lucas Hirscher III (a cărui activitate este atestată documentar din 1524 până în 1541, când a decedat)²⁸, căci după cum arată cercetătorul menționat instituția de jude a fost introdusă la Brașov la începutul sec. XIV și este atestată documentar abia la 1368, fapt pentru care considera inscripția de pe tabloul de la Sibiu ca fiind apocrifă²⁹. Datorită problemelor ridicate de lectura inscripției, datarea tabloului și identificarea personajului, Gernot Nussbächer a făcut-o nu prin coroborarea textului inscripției cu analiza stilistică a lucrării, ci (după cum el însuși afirma) pornind de la ideea că tabloul ar putea fi contemporan cu blazonul

für das Jahr 1535 (das wahrscheinlich ist), die gleiche Art der Abkürzung beibehaltend, lauten: *Anno Christi milesimo quingentesimo triginta quinto*. Die fälschliche Annahme, dass in der Inschrift erwähnte Jahr sei 1235 wurde schon 1936 von Julius Bielz in Umlauf gebracht²², später von Gernot Nussbächer in einer weniger expliziten Weise übernommen²³, der seine Meinung aber revidiert und (indem er eine Datierung durch ein Kryptogramm als Möglichkeit akzeptiert) annimmt, es handle sich um das Jahr 1535²⁴, obwohl seine Rechnung nicht stimmt, da sie 1035 ergibt. Gernot Nussbächers ursprüngliche Annahme, die Inschrift beziehe sich auf das Jahr 1235, wurde, wie er selber zugibt, von Joseph Teutsch beeinflusst²⁵, in dessen Handschrift es eine farbige Zeichnung gibt (mit der erklärenden Inschrift im unteren Bildteil: LVCAS HVRSER Jvdex BRASHO- / viensis Año 1235.), die als Ganzkörperbild einen (nicht belegten!) Vorfahren des porträtierten Stadtrichters darstellt, den Stadtrichter Lucas Hirscher I.²⁶, wobei Nussbächer meint, „Alle Kenntnisse den Lucas Hirscher des 13. Jh. betreffend stammen von unserem Bild und wurden von den Kronstädter Historikern des 18.-20. Jh. als authentische Angaben übernommen”²⁷. Es handelt sich offensichtlich um einen sagenhaften Vorfahren der Hirschers, wahrscheinlich um die Erhebung von Lucas Hirscher III. (dessen Tätigkeit von 1524 bis zu seinem Tod 1541 dokumentarisch belegt ist)²⁸ in den Adelsstand zu rechtfertigen, denn das Amt des Stadtrichters wurde in Kronstadt zu Beginn des 14. Jh. eingeführt und ist erst 1368 dokumentarisch belegt, weshalb der Historiker die Inschrift auf dem Hermannstädter Bild als apokryph betrachtet²⁹. Wegen der problematischen Lesart der Inschrift erhält Gernot Nussbächer seine Datierung des Bildes und die Identifizierung der Figur nicht durch eine Vergleichsanalyse der Inschrift und der Malweise, sondern (wie er selber sagt) von der Idee ausgehend, das Bild könne aus der gleichen Zeit stammen, wie das mit jenem aus dem Bild identischen Wappen der Familie Hirscher auf dem 1545 von Apollonia Hirscher, der Witwe des Stadtrichters Lucas Hirscher III.³⁰ erbauten Hirscher-Hauses in Kronstadt. Da das im Bild dargestellte Wappen von dem, das Lucas Hirscher IV. am 14. Januar 1569 von Johann II. Sigismund Zápolya verliehen wurde, abweicht, meint Nussbächer (mit Kenntnis der widersprüchlichen Aussagen von Teodor Ionescu und Julius Bielz bezüglich der Identität des Dargestellten), dass das Bildnis nicht von Lucas Hirscher IV., genannt *der Große*, bestellt wurde, aber auch dass es nicht nach einem lebenden Modell angefertigt wurde, da es der späteren Zeichnung des legendären Vorfahren der Hirschers aus dem Werk des Joseph Teutsch ähnlich sieht, und sich von der Zeichnung mit dem Bildnis des Lucas Hirscher III. von 1527³¹ aus demselben Werk

familiei Hirscher de pe Casa Hirscher din Braşov, construită în 1545 de către Apollonia Hirscher, văduva judeului Lucas Hirscher III³⁰, identic cu cel reprezentat pe tablou. Cunoscând că blazonul reprezentat în tablou este diferit de cel conferit lui Lucas Hirscher IV de către Ioan II Sigismund Zápolya la 14 ianuarie 1569, amintitul cercetător (având în vedere afirmațiile contradictorii ale lui Teodor Ionescu și Julius Bielz cu privire la identitatea personajului portretizat), este de părere că nu este posibil ca portretul să fi fost comandat de către Lucas Hirscher IV, zis *cel Mare*, dar și că el nu este pictat după un model viu, întrucât el este asemănător cu desenul mai târziu din lucrarea lui Joseph Teutsch, reprezentându-l pe amintitul strămoș legendar al familiei Hirscher și se deosebește de desenul care prezintă, în aceeași lucrare, portretul lui Lucas Hirscher III, datând din 1527³¹. O acuarelă similară cu ilustrația din lucrarea lui Joseph Teutsch (nu însă și în ceea ce privește inscripția explicativă din partea inferioară: *LVCAS HVRSER I Judex Coronensis / Anno 1235*), datând din sec. XVIII, dar având în stânga imaginea castelului Bran, iar în dreapta imaginea unei biserici cu zid de incintă, identificate prin inscripții ca *Schloß Dietrichstein* (nume sub care mai era cunoscut castelul Bran) și *S. Martins Capelle*, aflată în trecut în colecția lui Otto von Albrichsfeld, colaborator al Muzeului Săseșc al Țării Bârsei, se păstrează în prezent în colecția lui Günter von Hochmeister³² (LXVIII). El afirmă că singura posibilitate ca tabloul de la Sibiu să îl reprezinte pe Lucas Hirscher III ar fi să se demonstreze că, în lucrarea lui Joseph Teutsch, portretul lui Lucas Hirscher III din 1527³³ îl reprezintă de fapt fie pe Lucas Hirscher IV, care a trăit la sfârșitul secolului XVI, fie pe un alt purtător al aceluiași nume, fie că este un portret fantezist, ceea ce consideră că este imposibil în acel stadiu al cercetărilor³⁴. Din aceste motive, el concluzionează că portretul de la Sibiu, pe care îl atribuie pictorului brașovean Gregorius, a fost comandat de către judele Lucas Hirscher III între anii 1535-1541 și reprezintă un strămoș imaginar al familiei acestuia, din secolul XIII³⁵. El aderă astfel la punctul de vedere al lui Julius Bielz, care credea că în inscripția de pe tăblița atârnată de stejar ar fi menționat anul 1235³⁶, opinie împărtășită ulterior și de către Anamaria Haldner³⁷. Cu această identificare a personajului portretizat, la care Gernot Nussbächer a renunțat în 1983³⁸, nu suntem însă de acord, deoarece ea căuta să rezolve două probleme diferite: asemănările dintre portretul lui Lucas Hirscher I cu personajul reprezentat în tabloul de la Sibiu și deosebirea fizionomică dintre acestea și portretul lui Lucas Hirscher III din lucrarea lui Joseph Teutsch (care datează însă din secolul XVIII și nu prezintă suficientă credibilitate pentru această problemă) și lectura inscripției de pe tabloul din Sibiu, despre care se credea că se

unterscheidet. Ein der Illustration aus dem Werk von Joseph Teutsch gleichendes Aquarell (jedoch ohne die erklärende Inschrift im unteren Teil: *LVCAS HVRSER I Judex Coronensis / Anno 1235*) aus dem 18. Jh., weist links die Törzburg und rechts eine Kirche mit Ringmauer auf, die durch Inschriften als *Schloß Dietrichstein* (unter diesem Namen war die Törzburg noch bekannt) und *S. Martins Capelle* benannt werden. Es befand sich erst in der Sammlung des Otto von Albrichsfeld, Mitarbeiter am Burzenländer Sächsischen Museums, und gehört heute zur Sammlung des Günter von Hochmeister³². (LXVIII) Er meint, die einzige Variante, dass das Hermannstädter Bildnis doch Lucas Hirscher III. darstelle, sei es, zu beweisen, dass das Bildnis des Lucas Hirscher III. von 1527³³ bei Joseph Teutsch eigentlich Lucas Hirscher IV. darstelle, der Ende des 14. Jh. gelebt hat, oder einen anderen Träger dieses Namens, oder aber ein Phantasieporträt sei, was er aber beim damaligen Forschungsstand ausschließt³⁴. Daraus schließt er, dass das Bildnis, welches er dem Kronstädter Maler Gregorius zuschreibt, vom Stadtrichter Lucas Hirscher III. zwischen 1535 und 1541 in Auftrag gegeben wurde und einen imaginären Vorfahren desselben aus dem 13. Jh. darstellt³⁵. Er teilt somit die Ansicht von J. Bielz, die Tafelinschrift meine das Jahr 1235³⁶, eine Ansicht, die später auch Anamaria Haldner

© Biserica Evanghelică
C. A. Braşov,
Biserica Neagră

II. / Abb. 17. (LXVIII)
Theodor Georg Fronius
(1741-1824)
Lucas Hirscher
A doua jumătate a
secolului XVIII (după
1770) / Zweite Hälfte des
18. Jh. (nach 1770)

referă la strămoșul imaginar din secolul XIII al familiei și nu că ar data lucrarea, deoarece ea nu a fost corect interpretată nici de către Julius Bielz și nici de către Gernot Nussbächer. Ulterior, chiar Gernot Nussbächer a demonstrat că la Brașov cea mai veche atestare a unui reprezentant al familiei Hirscher datează abia din 1494, când Jorg Hirser este menționat ca locuind în calitate de chiriaș (*incola*) în strada Bârsei (*Purzengasse*), în casa văduvei fostului consilier orășenesc Valentinus Schirmer³⁹.

Anamaria Haldner, care a observat că în sprijinul unei relații a personajului portretizat cu judele Lucas Hirscher III (pe care îl considera comanditarul lucrării) și nu cu judele Lucas Hirscher IV vine nu numai reprezentarea în peisajul din fundal a unei biserici (despre care crede că ar fi biserica Sfântul Martin), ci și a castelului Bran. (II. 18 și 19, p. 31) Sunt elemente simbolice, care trimit la forme de reprezentare specifice aristocrației: biserica este o aluzie la ctitoriile familiilor aristocratice, iar castelul este un simbol al puterii, al stăpânirii de necontestat asupra unui domeniu, pe când familia Hirscher nu avea o asemenea stăpânire⁴⁰. Castelul Bran, construit în 1377⁴¹, fusese lăsat gaj orașului Brașov de către regalitatea maghiară în 1498, împreună cu un domeniu propriu de câteva sate și poate constitui un atribut al judeului Lucas Hirscher III, deoarece acesta a fost castelan de Bran în timpul în care pictorul Gregorius se găsea la apogeul experienței sale⁴². Se știe de asemenea că în anul 1529 a și reușit să apere acest castel împotriva unui atac⁴³. Cu toate acestea, în opinia ei Lucas Hirscher III este doar comanditarul lucrării, nu și personajul portretizat, despre care ea admite că ar fi Lucas Hirscher I, strămoșul legendar al familiei, fără a avea vreo importanță dacă a fost și el jude sau nu, în scopul de a afirma pretențiile acesteia la un titlu nobiliar și eventual asupra domeniului Bran, ca feudă⁴⁴.

Lucas Hirscher III, zis *Klein Lux* (adică „Lukas cel Mic”), descris de contemporanul său, organistul Hieronimus Ostermayer drept „un om mic de statură, dar mare ca minte”, era unul dintre cei mai bogați negustori din Brașov (încât, în 1524, în calitate de consilier orășenesc a contribuit financiar la reînălțarea Turnului Sfatului), a ocupat demnitatea de jude într-o perioadă extrem de dificilă pentru Transilvania, în particular pentru sași (1528-1539 și 1541), rămânând în conștiința posterității și prin faptul că, din motive politice, l-a izgonit din Brașov pe reformatorul religios Johannes Honterus, care în 1535 locuia în chirie în una dintre casele acestuia⁴⁵.

Spre deosebire de Gernot Nussbächer, credem că formularea MIL DUCE din inscripție ar trebui citită *mill(itum) duce*, așa cum deja am lăsat să se înțeleagă. Substantivul *dux* în cazul ablativ arată că portretul a fost executat chiar pe când

teilde³⁷. Mit dieser Identifizierung der dargestellten Person, auf die Gernot Nussbächer 1983 verzichtete³⁸, sind wir nicht einverstanden, da sie zwei unterschiedliche Fragen beantworten will: die Ähnlichkeit zwischen dem Bildnis des Lucas Hirscher I. und der auf dem Hermannstädter Bildnis dargestellten Person und deren physiognomischen Unterschiede zum Bildnis des Lucas Hirscher III. aus dem Werk von Joseph Teutsch (das allerdings aus dem 18. Jh. stammt und in dieser Angelegenheit nicht glaubwürdig genug ist) und die Lesart der Inschrift auf dem Hermannstädter Bildnis, von der man meinte, sie beziehe sich auf den sagenhaften Vorfahren aus dem 13. Jh. und nicht auf die Datierung des Werks, da sie weder von Julius Bielz noch von Gernot Nussbächer richtig interpretiert wurde. Später beweist gerade Gernot Nussbächer, dass die älteste dokumentarische Erwähnung der Familie Hirscher in Kronstadt erst von 1494 stammt, als Jorg Hirser als Mieter (*incola*) im Haus der Witwe des ehemaligen Stadtrats Valentinus Schirmer³⁹ in der Purzengasse genannt wird.

Anamaria Haldner stellt fest, dass die Darstellung einer Kirche (von der sie glaubt, es sei die Martinkirche) und der Törzburg im Hintergrund eher einen Bezug zu Lucas Hirscher III. (den sie für den Auftraggeber des Bildes hält) als zu Lucas Hirscher IV. zulassen. (Abb. 18 und 19, S. 31) Es sind symbolische Elemente, die an für den Adel übliche Darstellungsformen erinnern: die Kirche als Hinweis auf Stiftungen der Adelsfamilien, die Burg als Symbol der Macht, der Herrschaft über ein Gebiet, während die Familie Hirscher nicht darüber verfügte⁴⁰. Die 1377 erbaute Törzburg⁴¹ wurde der Stadt Kronstadt 1498 zusammen mit einigen Dörfern von der ungarischen Krone als Garantie überlassen, und kann als Attribut des Stadtrichters Lucas Hirscher III. gelten, da er zur Zeit, als der Maler Gregorius auf dem Höhepunkt seiner Schaffenskraft stand, Kastellan der Törzburg war⁴². Man weiß, dass er die Burg bei einem Angriff im Jahr 1529 erfolgreich verteidigte⁴³. Trotzdem sieht sie in Lucas Hirscher III. nur den Auftraggeber des Werks, nicht den Dargestellten, von dem sie meint, es sei Lucas Hirscher I., der sagenhafte Urahn der Familie, ohne dass es eine Rolle gespielt habe, ob er Stadtrichter war oder nicht, um den Anspruch der Familie auf einen Adelstitel und möglicherweise die Törzburg als Lehen zu betonen⁴⁴.

Lucas Hirscher III., genannt *Klein Lux* (also „Lukas der Kleine”), von seinem Zeitgenossen, dem Organisten Hieronimus Ostermayer, als „klein von Statur, aber groß von Verstand” beschrieben, war einer der reichsten Kronstädter Kaufleute (1524 trägt er als Stadtrat finanziell zur Wiedererrichtung des Rathausturmes bei), er hatte das Richteramt in einer für Siebenbürgen und besonders für die Sachsen besonders

II. / Abb. 18. (I)
Portretul judei
Lucas Hirscher –
detaliu / Bildnis des
Stadtrichters Lucas
Hirscher - Detail

cel reprezentat deținea această demnitate militară, deci nu este nicidecum vorba de o simplă menționare a unei realități trecute, ca una dintre cele mai importante realizări din biografia personajului. Tocmai datorită menționării acestei comenzi în inscripție, credem că nu este vorba de referirea la atribuțiile sale militare curente, care îi reveneau de drept în calitate de jude, ci la o campanie anume, desfășurată chiar în 1535. E greu de spus însă dacă este vorba de o campanie de importanță strict locală, a unui contingent orășenesc, sau de o comandă asupra unui contingent al națiunii săsești (*Universitas Saxonum*). Deși pare a fi o comandă fără consecințe istorice deosebite, ea l-a marcat totuși pe cel reprezentat, care se pare că era convins că va plăti cu viața această onoare primită din partea comunității. În peisajul din fundal, castelul Bran (o cetate de graniță, care avea rolul de a controla accesul spre Brașov dinspre Valahia și, totodată, punct vamal) și al cărei castelan Lucas Hirscher III devenise în 1526 (împreună cu Johann Schirmer)⁴⁶ este reprezentat de aceeași parte cu placa purtătoare de inscripție, ceea ce (având eventual în vedere și importanța simbolică a părții drepte) accentuează importanța informației cu privire la comanda exercitată de personaj. După cum ar sugera intercalarea mențiunii îndeplinirii acestor atribuții militare în datarea lucrării (care astfel a trebuit realizată în parte prin criptogramă), judele privea participarea la această campanie ca fiind o slujire a lui Christos: comandând portretul, el luase probabil în calcul posibilitatea eventualei sale morți în luptă și dorea ca prin îndeplinirea atribuțiilor sale militare să fie perceput ca un *Christi mil(es)*, un soldat al lui Christos sau, altfel spus, un cruciat, ceea ce sugerează că urma să lupte împotriva dușmanilor credinței, care în contextul politico-militar al epocii nu puteau fi decât armatele otomane. Intensa preocupare a celui portretizat pentru ideea că această comandă s-ar putea încheia cu moartea sa pe câmpul de luptă, își găsește expresia și în reprezentarea

II. / Abb. 19. (I)
Portretul judei
Lucas Hirscher –
detaliu / Bildnis des
Stadtrichters Lucas
Hirscher - Detail

schweren Zeit inne (1528-1539 und 1541), und ist im Gedächtnis der Nachwelt auch deshalb verblieben, weil er den Reformator Johannes Honterus, der 1535 in einem seiner Häuser wohnte, zeitweilig aus politischen Gründen Kronstadts verwies⁴⁵.

Im Unterschied zu Gernot Nussbächer meinen wir, dass die Formulierung MIL DUCE als *mil(itum) duce* zu lesen ist. Das Substantiv *dux* im Ablativ zeigt, dass das Bildnis zu einer Zeit ausgeführt wurde, als der Dargestellte diese militärische Würde innehatte, es geht also keinesfalls um die einfache Erwähnung einer vergangenen Tatsache als eine der wichtigsten Aufgaben in der Biographie des Dargestellten. Gerade wegen der Erwähnung dieses Kommandos in der Inschrift, meinen wir, dass sie sich nicht auf auf seine laufenden militärischen Pflichten, die ihm als Stadtrichter zufielen, bezieht, sondern auf einen bestimmten Feldzug aus dem Jahr 1535. Es ist schwer zu sagen, ob es sich um Kämpfe von rein lokaler Bedeutung eines städtischen Kampfverbandes handelte, oder um das Kommando über ein Kontingent der Nationsuniversität (*Universitas Saxonum*). Obwohl es sich um kein historisch bedeutsames Ereignis zu handeln scheint, hat es den Dargestellten geprägt, der anscheinend überzeugt war, die ihm von der Gemeinschaft erteilte Ehre mit dem Leben zu bezahlen. In der Hintergrundlandschaft wird die Törzburg (eine Grenzfestung, die den Zugang aus der Walachei nach Kronstadt unter Kontrolle halten sollte, zugleich auch Zollstation), deren Kastellan seit 1526 Lucas Hirscher III. zusammen mit Johann Schirmer⁴⁶ war, auf derselben Seite wie die Inschriftentafel dargestellt, was die (evtl. unter Beachtung auch der symbolischen Bedeutung der rechten Seite) Bedeutung der Information hinsichtlich des militärischen Kommandos der Figur betont. Durch die in die Datierung des Werks (die deshalb teilweise als Kryptogramm erstellt werden musste) eingeschobene Erwähnung der militärischen Aufgaben,

unor atribute simbolice, preluate din naturile moarte: fructele Paradisului și clepsidra, menite (ca simboluri ale perisabilității) să inducă o reflecție despre deșertăciunea gloriei, averii și puterii și despre importanța preocupării pentru viața veșnică. La această reflecție despre deșertăciunea averii și măririlor și despre importanța mântuirii credem că ar face aluzie, ca un pandant la imaginea castelului Bran (simbol al puterii politice și militare, al unui prestigiu social comparabil cu apartenența la marea nobilime ereditară, la care patricianul brașovean năzuia) ar face aluzie atât rozariul, cât și reprezentarea bisericii Sfântul Martin, despre care Gernot Nussbächer presupunea că va fi fost fondată probabil de către strămoșii celui portretizat⁴⁷, pe care el însuși a reconstruit-o după ce fusese arsă în 1529 de către trupele lui Petru Rareș⁴⁸ și unde, probabil, era prevăzut să fie înmormântat. Identificarea bisericii respective cu biserica Sfântul Martin este una tradițională, în care s-a crezut cu multă convingere, până ce ea a fost contestată de către Viorica Guy Marica⁴⁹, dar care nu rezistă comparației cu aspectul acesteia, la care hala și corul fac corp comun și se află sub același acoperiș, din care se înalță un mic turn-clopotniță. Această identificare a bisericii fortificate reprezentate în tablou cu biserica Sfântul Martin (despre care Anamaria Haldner spune că datează din sec. XV⁵⁰) are o veche tradiție, după cum demonstrează amintita acuarelă din sec. XVIII executată după acest tablou din fosta colecție a familiei Albrich von Albrichsfeld și păstrată în prezent în colecția lui Günter von Hochmeister⁵¹, în care ea este clar identificată prin inscripție cu amintita biserică brașoveană, redată însă ușor diferit, dar de o manieră mult mai apropiată de aspectul ei actual. Având în vedere ipoteza formulată de către Viorica Guy Marica, am procedat la o examinare mai atentă a acestui detaliu și am ajuns să credem că este vorba despre o bazilică romanică, plasată în interiorul unei incinte fortificate. Un turn cu acoperiș din țigla, aflat la o oarecare distanță de bazilică, pare a fi mai curând un turn de poartă, iar construcția cu acoperiș în două ape, aflată într-un plan situat între acest turn și biserică ar putea fi mai curând un alt turn, din interiorul incinte fortificate, decât un turn al bisericii propriu-zise. Situația ar corespunde mult mai bine celei de la Cislădoara, unde absida corului se distinge mult mai puternic decât în cazul bisericii Sfântul Martin din Brașov.

3. Discuții cu privire la autorul portretului

Este important de precizat că în colecția baronului Samuel von Brukenthal nu existau lucrări de artă transilvăneană, cu excepția celor ale unor artiști cu care acesta a avut o relație apropiată: Johann Martin Stock și Franz Neuhauser cel Bătrân

zeigt der Richter, dass er diese Kampfhandlung als Dienst an Christus betrachtet: als er das Bildnis in Auftrag gab, rechnete er mit einem möglichen Tod im Kampf und wünschte durch die Ausübung seiner militärischen Pflichten als *Christi mil(es)*, als Soldat Christi wahrgenommen zu werden oder, anders gesagt, als Kreuzzügler, was darauf deutet, dass er gegen Feinde des Glaubens, im Kontext jener Zeit also gegen osmanische Truppen kämpfen sollte. Seine Vorstellung, dass er im Kampf den Tod finden könnte, findet ihren Ausdruck auch in der Darstellung der symbolischen Attribute: die Paradiesfrüchte und die Sanduhr, die als Symbole der Vergänglichkeit zum Nachdenken über die Kurzlebigkeit von Ruhm, Besitz und Macht und die Bedeutung des Bemühens um das ewige Leben anregen sollen. Auf dieses Nachdenken über die Vergänglichkeit weltlicher Dinge und die Bedeutung der Erlösung sollen wohl als Gegenstück zur Törzburg (ein Symbol der politischen und militärischen Macht, des vom Kronstädter Patrizier angestrebten sozialen Prestiges, vergleichbar dem des Erbadels) der Rosenkranz, sowie die Darstellung der Martinskirche hinweisen. Nussbächer meint, letztere sei wahrscheinlich von einem Vorfahren des Dargestellten gestiftet⁴⁷ und von diesem wiederaufgebaut worden, nachdem sie 1529 von den Truppen des Petru Rareș niedergebrannt wurde⁴⁸ und dass er wahrscheinlich dort beerdigt werden sollte. Bis Viorica Guy Marica⁴⁹ das in Frage stellte, wurde lange Zeit voller Überzeugung angenommen, dass es sich bei der dargestellten Kirche um die Martinskirche handele, was einem Vergleich mit dem Aussehen derselben, bei der Schiff und Chorraum in einem Stück unter demselben Dach sind, aus dem ein kleiner Glockenturm hervorrage, nicht standhält. Die Gleichsetzung der dargestellten Wehrkirche mit der Martinskirche (von der Anamaria Haldner sagt, sie stamme aus dem 15. Jh.⁵⁰) hat eine lange Tradition, wie das schon erwähnte Aquarell aus dem 18. Jh., aus der Sammlung der Familie Albrich von Albrichsfeld, heute in der Sammlung Günter von Hochmeister⁵¹, belegt, das nach diesem Bildnis gemalt wurde und wo die Darstellung durch eine Inschrift als Martinskirche identifiziert, diese jedoch etwas verändert, dem heutigen Aussehen ähnlicher dargestellt wird. Von Viorica Guy Maricas Hypothese ausgehend, haben wir dieses Detail näher untersucht und meinen, es handele sich um eine romanische Basilika innerhalb einer Wehranlage. Ein ziegelgedeckter Turm in der Nähe der Basilika scheint eher ein Torturm zu sein, und das Satteldach zwischen Turm und Kirche könnte eher zu einem weiteren Turm innerhalb der Wehranlage gehören, als zu einem Turm der Kirche. Die Anlage entspricht eher jener von Michelsberg, wo sich die Absis des Chorraums stärker hervorhebt als bei der Kronstädter Martinskirche.

și Franz Neuhauser cel Tânăr. Gernot Nussbächer a constatat că baronul a primit portretul lui Lucas Hirscher (după cum este consemnat în lucrarea manuscrisă a lui Hermann Tontsch despre juzii regali ai Brașovului, păstrată în Arhiva Bisericii Negre) de la judele Brașovului, Josef Traugott von Schobeln (decedat în 1783)⁵².

În catalogul manuscris al pinacotecii Brukenthal, portretul lui Lucas Hirscher a fost atribuit lui Hans Holbein cel Tânăr, în 1844 (când pentru prima oară este menționată monograma) probabil unui contemporan al lui Lucas Cranach⁵³ și în 1893 unui anonim german⁵⁴. Theodor von Frimmel (1894) presupune că lucrarea ar putea fi atribuită unui pictor german (posibil transilvănean), din sec. XVI, influențat de Hans Holbein cel Tânăr și este de părere că autenticitatea monogramei ar trebui verificată⁵⁵. Catalogele din 1901 și 1909, redactate de către Michael Csaki, au adoptat ca fiind o certitudine ipoteza originii transilvănene a pictorului⁵⁶. Ulterior, cu excepția lui George Oprescu, care inițial considera că autorul portretului ar fi un pictor german din sec. XVI⁵⁷, iar apoi atribuia acest tablou lui Cristoph Amberger (1500-1562)⁵⁸, ipoteza originii transilvănene a autorului portretului judeului Lucas Hirscher s-a încetățenit în literatura referitoare la lucrare⁵⁹.

Arhivistul brașovean Gernot Nussbächer este cel care l-a identificat pe monogramistul GR cu pictorul Gregorius din Brașov (pe numele său Gregor Moler, adică „Grigore Pictorul”, în dialectul sășesc local), atestat de izvoarele scrise din arhiva locală sub numele de Gregorius Pictor, începând cu 1520⁶⁰ sau 1523⁶¹ și până la 21 septembrie 1553, când primește o ultimă comandă: vopsirea unui car, despre care studiile ulterioare afirmă că ar fi fost caleașca lui Alexandru Lăpușeanu, voievodul Moldovei⁶². La 23 noiembrie 1553, se pare însă că nu mai era în viață, căci sfatul orașului cumpără un scut de la fiul acestuia, ceea ce l-a făcut pe Gernot Nussbächer să considere că a căzut victimă epidemiei de ciumă care a bătut între 28 iulie 1553 și 21 februarie 1554 și s-a soldat cu 4.000 de victime⁶³. Potrivit izvoarelor brașovene, despre pictor se știe doar că ar fi pictat scuturi, steaguri și calești, că ar fi realizat lucrări de zugrăvire, dar și picturi murale figurative cu subiecte biblice⁶⁴. În afara orașului se cunoaște că, în urma unor ample lucrări de construcții la castelul Bran, a fost solicitat în 1535 să decoreze cu patru blazoane pereții sălii celei mari și să restaureze pictura a două ceasuri solare⁶⁵, așa cum am precizat anterior. Cea mai importantă comandă publică primită de pictor, din perspectiva relevanței pentru discuția atribuirii portretului judeului Lucas Hirscher III, este portretul regelui Sigismund de Luxemburg, reprezentat tronând, pictat în 1551 pe frontonul porții din strada Mănăstirii (astăzi Mureșenilor), spre cinstirea

3. Die Debatte bezüglich der Autorenschaft des Bildnisses

Es ist wichtig festzuhalten, dass sich in der Sammlung des Barons Samuel von Brukenthal keine siebenbürgischen Kunstwerke befanden, mit Ausnahme der Werke jener Künstler, die ihm nahe standen: Johann Martin Stock, Franz Neuhauser der Ältere und Franz Neuhauser der Jüngere. Gernot Nussbächer hat festgestellt, dass der Baron das Bildnis des Lucas Hirscher (wie es in der Handschrift des Hermann Tontsch über die Kronstädter Königsrichter verzeichnet wurde, die sich im Archiv der Schwarzen Kirche befindet) vom Kronstädter Stadtrichter Josef Traugott von Schobeln (verstorben 1783) geschenkt bekam⁵².

Im handschriftlichen Katalog der Gemäldesammlung des Brukenthal-Museums wird das Bildnis des Lucas Hirscher Hans Holbein dem Jüngeren zugeschrieben, 1844 (als das Monogramm erstmals erwähnt wird) wahrscheinlich einem Zeitgenossen von Lucas Cranach⁵³ und 1893 einem unbekanntem deutschen Künstler⁵⁴. Theodor von Frimmel (1894) ist der Ansicht, das Werk könne einem deutschen (möglicherweise siebenbürgischen), von Hans Holbein dem Jüngeren beeinflussten Künstler des 16. Jh. zugeschrieben werden und meint, die Authentizität des Monogramms müsste überprüft werden⁵⁵. Die von Michael Csaki erstellten Kataloge von 1901 und 1909 übernehmen die Ansicht, es handle sich um einen siebenbürgischen Künstler, als Gewissheit⁵⁶. Mit Ausnahme von George Oprescu, der ursprünglich von einem deutschen Maler des 16. Jh. ausgeht⁵⁷, später dann das Bildnis Cristoph Amberger (1500-1562)⁵⁸ zuschreibt, hat sich in Folge die Annahme der siebenbürgischen Herkunft des Malers des Bildnisses des Stadtrichters Lucas Hirscher in der Fachliteratur zu dem Werk eingebürgert⁵⁹.

Der Kronstädter Archivar Gernot Nussbächer hat das Monogramm GR dem Maler Gregorius aus Kronstadt zugeordnet (Gregor Moler, im sächsischen Dialekt für „Gregor der Maler“), verbürgt durch schriftliche Quellen des Stadtarchivs als Gregorius Pictor, ab 1520⁶⁰ oder 1523⁶¹ bis zum 21. September 1553, als er einen letzten Auftrag erhält: das Bemalen eines Wagens, wobei es sich laut späteren Untersuchungen um die Kutsche Alexandru Lăpușeanus, des Fürsten der Moldau handelte⁶². Am 23. November 1553 war er anscheinend nicht mehr am Leben, da der Stadtrat von seinem Sohn ein Schild kauft, was Gernot Nussbächer zu der Annahme veranlasst, der Maler sei ein Opfer der Pestepidemie geworden, die vom 28. Juli 1553 bis zum 21. Februar 1554 wütete und 4.000 Opfer forderte⁶³. Laut den Kronstädter Quellen weiß man bloß, dass er Schilde, Fahnen und Kutschen bemalte, Malerarbeiten, aber auch Wandmalereien

memoriei acestui suveran, care a vizitat de câteva ori orașul și i-a acordat privilegiu⁶⁶; dar pentru că în acest loc un portret al monarhului este atestat deja în 1416, se presupune că în 1551 s-ar fi realizat doar o replicare a celui deja existent⁶⁷. Portretul judeului Lucas Hirscher III a fost o comandă privată, neatestată de registrele de socoteli ale orașului. Konrad Klein arată că lucrări de pictură religioasă ale acestui pictor nu sunt cunoscute, dar că existența lor ar trebui luată în considerare⁶⁸ și crede că, datorită unor detalii în redarea peisajului (frunziș, copaci, nori, detalii topografice), i-ar putea fi atribuit altarul (de asemenea influențat de școala dunăreană) de la Hălchiu, datat pe la 1530⁶⁹. Tot Konrad Klein emite ipoteza (nesusținută însă de argumente îndeajuns de convingătoare) că același artist i-ar putea fi atribuite și portretele (azi dispărute) după care au fost executate mai târziu lucrări de grafică reprezentându-i pe câțiva apropiați ai judeului Lucas Hirscher: soția acestuia, Apollonia Hirscher, reformatorul religios Johannes Honterus, fost chiriaș al judeului, și judele Johann Schirmer, împreună cu care Lucas Hirscher a fost ales castelan la Bran în anul 1526⁷⁰. Cum însă cu excepția portretului judeului Lucas Hirscher III, nu se cunosc, de fapt, alte lucrări ale sale (sau care măcar să îi poată fi atribuite cu suficientă certitudine), care să fi supraviețuit trecerii timpului, cum remarcase încă Maja Philippi⁷¹, afirmația că portretul judeului Lucas Hirscher III ar fi „cea mai valoroasă lucrare cunoscută a pictorului Gregorius”⁷² are, de fapt, o valoare relativ nulă, din punct de vedere al unei comparații metodic valabile, dar care nu reduce cu nimic importanța acestui tablou în contextul picturii transilvănene din secolul XVI, tocmai prin faptul că (în actualul stadiu al cercetărilor) este lipsit de orice termen valabil de comparație.

Identificarea pictorului Gregorius din Brașov ca autor al portretului judeului Lucas Hirscher s-a impus ușor în condițiile unei crescânde influențe a concepțiilor autohtoniste, fiind tacit acceptată, în 1963, de către George Oprescu și asumată de către Muzeul Brukenthal începând din 1964⁷³, iar discuțiile cu privire la originea transilvăneană sau sud-germană a artistului nu au fost reluate decât destul de timid și abia în 1998, când Konrad Klein, care, vorbind de lipsa datelor cu privire la originea sau perioada de formare a acestuia, admite posibilitatea unor studii în sudul Germaniei sau Austriei și constată că pictorul trebuie să fi primit indigenatul înainte de 1520⁷⁴, ceea ce nu implică în mod necesar o origine străină, din afara Transilvaniei, ci doar faptul că nu ar fi avut cetățenia brașoveană prin naștere.

O examinare mai recentă a semnăturii (citită până acum GR⁷⁵ sau GE⁷⁶), arată că pictorul a semnat însă cu totul altfel: GR (ligatură: G+R) *S f(ecit)*. (II. 20, p. 35) Rezultă că numele său de familie începea cu litera S. Dacă artistul care semnează astfel

zu biblischen Motiven ausführte⁶⁴. Außerhalb der Stadt ist belegt, dass er 1535 nach umfangreichen Bauarbeiten an der Törzburg bestellt wurde, um die Wände des großen Saals mit vier Wappen zu verzieren und die Malerei zweier Sonnenuhren zu restaurieren⁶⁵. Der für die Zuschreibung des Bildnisses des Stadtrichters Lucas Hirscher III. relevanteste öffentliche Auftrag des Malers ist das Bildnis des Königs Sigismund von Luxemburg, den er 1551 auf seinem Thron sitzend auf das Frontispiz des Tores in der Klostersgasse malt, und zwar um das Andenken dieses Herrschers zu ehren, der die Stadt mehrfach besucht und ihr Privilegien verliehen hatte⁶⁶; da aber an dieser Stelle schon 1416 ein Bildnis des Monarchen belegt ist, wird angenommen, dass es sich 1551 nur um eine Auffrischung desselben handelt⁶⁷. Das Bildnis des Stadtrichters Lucas Hirscher III. war ein Privatauftrag und erscheint somit nicht in den Rechnungsbüchern der Stadt. Konrad Klein zeigt auf, dass von diesem Maler zwar keine Werke religiöser Malerei bekannt sind, aber in Betracht gezogen werden müssten⁶⁸ und schließt aus einigen Details der Landschaftsgestaltung (Blätterwerk, Bäume, Wolken, topographische Details), dass ihm der 1530 datierte, ebenfalls von der Donauschule beeinflusste Altar von Heldsdorf zugeschrieben werden könnte⁶⁹. Ebenfalls Konrad Klein stellt (allerdings ohne wirklich überzeugende Argumente) die Hypothese auf, dass demselben Künstler auch die heute verschollenen Bildnisse von dem Stadtrichter nahestehenden Personen stammen könnten, nach denen später Grafiken gemacht wurden: seine Ehefrau Apollonia Hirscher, der Reformator Johannes Honterus, ehemaliger Mieter des Richters und der Stadtrichter Johann Schirmer, der gemeinsam mit Lucas Hirscher 1526 zum Kastellan der Törzburg bestimmt wurde⁷⁰. Da jedoch außer dem Bildnis des Lucas Hirscher III. keine weiteren Werke des Malers bekannt sind (oder die ihm zumindest mit genügend Sicherheit zugeschrieben werden könnten), die der Zeit standgehalten hätten, so wie schon Maja Philippi feststellt⁷¹, ist die Aussage, das Bildnis des Lucas Hirscher III. sei „das wertvollste bekannte Werk des Malers Gregorius”⁷² hinfällig, was aber die Bedeutung dieses Bildes für die siebenbürgische Malerei des 16. Jh. durchaus nicht schmälert, gerade weil es beim jetzigen Forschungsstand ohne ein gültiges Vergleichsmoment dasteht.

Dass der Kronstädter Gregorius ohne viele Einwände als Maler des Bildnisses des Stadtrichters Lucas Hirscher identifiziert wurde, lag am Einfluss der auf das Einheimische ausgerichteten Auffassungen, wurde 1963 auch von George Oprescu akzeptiert und ab 1964 vom Brukenthal-Museum übernommen⁷³, während die Frage nach der siebenbürgischen oder süddeutschen Herkunft des Künstlers erst 1998 und dann

poate fi identificat sau nu cu Gregor Moler (numit Gregorius Pictor, într-o formă latinizată) este greu de spus, cu atât mai mult cu cât nu există imagini ale operelor meșterului atestat de izvoarele scrise brașovene, iar calitatea lucrării din colecția Muzeului Național Brukenthal ar presupune că autorul acesteia să fi avut posibilitatea cunoașterii directe a lucrărilor datorate lui Hans Holbein cel Tânăr și lui Lucas Cranach cel Bătrân, ba chiar al formării sale sub influența lor, poate chiar în ambientul atelierului acestuia din urmă. Deși în sursele brașovene presupusul autor al portretului este menționat ca Gregor Moler sau Gregorius Pictor, el nu a fost reținut de cercetarea românească decât sub numele de Grigore din Brașov, cu toate că ar fi fost cu totul neobișnuit ca în surse locale el să fie numit Gregorius Coronensis.

În situația în care autorul portretului este un pictor originar din sudul Germaniei, stabilit la Brașov, el și-a putut începe activitatea independentă în acest oraș doar după admiterea sa în breasla brașoveană a tâmplarilor și sculptorilor în lemn (cărora se pare că abia în iulie 1523 li se vor adăuga în mod oficial și pictorii și sticlarii), calitate în care semnează, ca meșter și cu numele de Gregor Moler, petiția prin care se obține mai întâi la 13 ianuarie 1523 și apoi din nou la 15 iulie 1532 confirmarea statutelor breslei⁷⁷. Data intrării sale în breaslă este necunoscută, căci în registrul ei de socoteli care începe în 1520 este menționat abia spre sfârșitul anului 1523⁷⁸. Mai recent, Konrad Klein precizează că Gregor Maler este menționat ca meșter într-o listă din 1520, ceea ce înseamnă că primise indigenatul încă înainte de această dată⁷⁹, pentru că indigenatul era o condiție indispensabilă intrării în breaslă și se obținea prin naștere sau prin căsătorie. Având în vedere durata formării ca meșter în acea vreme, ca și prima sa mențiune ca meșter (1520), amintitul cercetător presupune că artistul s-a născut cândva în perioada 1495-1500⁸⁰.

Alexandru Gh. Sonoc, care în 2009 era de părere că în acest portret ar putea fi vorba de cea mai veche reprezentare în arta transilvăneană a unui fruct citric (portocala) sau a unei piersici, ca simbol al deșertăciunii și efemerității⁸¹, observă ulterior că inscripția nu se reduce doar la monograma GR (cu litere în ligatură, aspect deosebit de important, neremarcat în vechile cataloage ale muzeului). Kurt Löcher, căruia Alexandru Gh. Sonoc i-a solicitat opinia în legătură cu atribuirea acestui portret, consideră (mesaj electronic, 18 iulie 2012) că autorul tabloului ar fi un pictor sud-german, din regiunea dunăreană, fără a putea spune cine anume, însă apropiat de Wolf Huber (cca. 1485-1553) și eventual de Barthel Beham (cca. 1502-1546). Amintitul cercetător, apreciind că „portretul lui Lucas Hirscher este o lucrare de înaltă calitate, care răsplătește preocuparea [pentru ea]”, consideră că din punct de vedere al atributelor

II. / Abb. 20. (I)
Portretul judei
Lucas Hirscher –
detaliu / Bildnis des
Stadtrichters Lucas
Hirscher - Detail

zögerlich aufgeworfen wurde, als Konrad Klein, mit Bezug auf fehlende Daten zu Herkunft und Ausbildung des Malers die Möglichkeit eines Studiums in Süddeutschland oder Österreich in Betracht zieht und feststellt, dass der Maler das Bürgerrecht vor 1520 erhalten habe⁷⁴, was nicht unbedingt auf eine fremde Herkunft, von außerhalb Siebenbürgens, schließen lässt, sondern nur, dass er nicht durch Geburt Kronstädter Bürger war.

Eine neuere Untersuchung der Signatur (bisher als GR⁷⁵ oder GE⁷⁶ gelesen) zeigt auf, dass der Maler ganz anders signiert hat: GR (Ligatur: G+R) S f(ecit). (Abb. 20) Daraus folgt, dass sein Familienname mit S begann. Ob der so Unterzeichnende mit Gregor Moler (latinisiert Gregorius Pictor genannt) gleichgesetzt werden kann, ist schwer zu sagen, vor allem, da es keine Abbildungen der Werke des durch schriftliche Kronstädter Quellen belegten Meisters gibt, und die Qualität des Bildes aus der Sammlung des Brukenthal-Museums voraussetzt, dass der Künstler unmittelbaren Zugang zu den Werken von Hans Holbein dem Jüngeren und Lucas Cranach dem Älteren hatte, ja seine Ausbildung sogar unter ihrem Einfluss oder gar im Umkreis der Werkstatt des letzteren durchlief. Obwohl in den Kronstädter Quellen Gregor Moler oder Gregorius Pictor als Maler des Bildes angenommen wird, wurde er in der rumänischen Forschung nur als *Grigore de Brașov* (Gregor aus Kronstadt) geführt, obwohl es sehr außergewöhnlich gewesen wäre, wenn er in lokalen Quellen Gregorius Coronensis genannt worden wäre.

Falls der Künstler ein in Kronstadt niedergelassener süddeutscher Maler war, konnte er in der Stadt erst nach seiner Aufnahme in die Kronstädter Zunft der Zimmerleute und Holzschnitzer (der aber anscheinend die Maler und Glasmacher offiziell erst ab Juli 1523 angehörten) selbständig arbeiten. Als Zunftmitglied unterschreibt er als Meister unter dem Namen Gregor Moler die Petition, durch die am 13. Januar 1523 und

simbolice, mai apropiat de portretul lui Lucas Hirscher, ar fi portretul de bărbat (fragmentar în prezent) de Wolf Huber din colecția Fundației Barnes (SUA), după care la Muzeul Național de Artă al României există o copie (cu portretul integral însă)⁸², pe care ca simbol al efemerității este reprezentată o clepsidră, iar ca simboluri ale învierii, lămâile (care sunt depuse uneori și ca ofrande funerare), pe când la Barthel Beham, într-un portret de bărbat din 1529 se întâlnesc paharul cu vin (ca simbol al plăcerilor mondene) și fructele năpădite de muște, care întotdeauna au o conotație negativă, legată de cădere și decădere, de descompunere.

A devenit necesară, așadar, atât examinarea relațiilor stilistice sesizate în secolul XIX, cât și a opiniilor recent exprimate de către Kurt Löcher. În ce privește elementele peisajului, modul de realizare a coroanei arborilor amintește într-adevăr de lucrări ale lui Wolf Huber, ca de pildă *Plângerea lui Christos* (ulei pe lemn, 105 x 86 cm), datată în 1524, de la Louvre, însă în cazul portretului lui Lucas Hirscher III execuția ei este evident mai neîngrijită, ca urmare a supraîncărcării cu vopsea, în detrimentul detaliilor, deși se pot distinge unele elemente comune cu acuarelele amintitului artist german, precum *Peisaj subalpin* (acuarelă, 21 x 37 cm), datat în 1532, de la Kupferstichkabinett din Berlin. Anumite asemănări compoziționale (inclusiv în privința plăcii cu inscripție) pot fi detectate în raport cu un portret datorat lui Wolf Huber, anume cel reprezentându-l pe Anton Hundertpfund (ulei pe lemn de tei, 68,6 x 47,6 cm), datat în 1526, de la National Gallery of Ireland din Dublin (nr. inv. NGL 15), care se distinge printr-o mai bună tratare psihologică, dar în cazul căruia redarea detaliilor costumului este mult inferioară portretului lui Lucas Hirscher, iar peisajul din fundal este substituit prin reprezentarea unui zid, sugerând probabil atelierul monetar din Landshut, la a cărui conducere se găsea pe atunci Anton Hundertpfund. În schimb, cu portretele realizate de Barthel Beham credem că nu se poate găsi vreo relație, nici măcar superficială.

Elementele înnoitoare, compoziția, desenul, cromatica au condus cercetătorii la concluzia că pictorul era un cunoscător al Renașterii din sudul Germaniei, plasându-l sub influența școlii lui Holbein⁸³. După părerea noastră, influențele lui Hans Holbein cel Tânăr sunt destul de puține, putând fi luate în considerare doar în privința accentului asupra figurii în sine, cu un interes scăzut pentru surprinderea trăsăturilor psihologice ale personajului și (cum s-a și remarcat deja⁸⁴) în privința plăcii purtătoare de inscripție fixate pe un copac, întâlnită la amintitul pictor de pildă în portretul lui Bonifacius Amerbach (tempera pe lemn de pin, 28,5 x 27,5 cm), datat în 1519 și păstrat la Kunstmuseum din Basel. Nici din punct de vedere cromatic sau al efectelor

nochmals am 15 Juli 1532 die Zunftordnung bestätigt wird⁷⁷. Der Zeitpunkt seines Eintritts in die Zunft ist unbekannt, in deren ab 1520 geführten Rechnungsregistern wird er erst gegen Ende des Jahres 1523 erwähnt⁷⁸. Konrad Klein stellt anhand neuerer Forschungen fest, dass Gregor Maler auf einer Liste von 1520 als Meister erscheint, was bedeutet, dass er das Bürgerrecht vorher erhalten hat⁷⁹, denn dieses bildete eine unverzichtbare Voraussetzung für die Aufnahme in die Zunft, wobei man es entweder durch Geburt oder durch Heirat erhielt. Zieht man die damalige Dauer der Ausbildung zum Meister und seine erste Erwähnung als solcher (1520) in Betracht, setzt Klein voraus, dass das Geburtsjahr des Künstlers in die Zeitspanne 1495-1500 fällt⁸⁰.

Alexandru Gh. Sonoc, der 2009 der Meinung ist, dass es sich bei diesem Bildnis um die älteste Darstellung einer Zitrusfrucht (Orange) oder eines Pfirsichs als Symbol der Vergänglichkeit in der siebenbürgischen Kunst handele⁸¹, merkt später an, dass die Inschrift sich nicht auf das Monogramm GR (mit den Buchstaben in Ligatur - ein wichtiger Aspekt, den ältere Kataloge des Museums nicht anführen) beschränkt. Kurt Löcher, den Alexandru Gh. Sonoc um seine Meinung betreffs der Zuordnung dieses Porträts bat, äußert sich dahingehend (elektronische Nachricht vom 18. Juli 2012), es handele sich um einen unbekanntes süddeutschen Maler des Donaauraums, aus dem Umkreis von Wolf Huber (um 1485-1553) und eventuell Barthel Beham (um 1502-1546). Löcher ist der Ansicht, „das Hirscher-Bildnis ist ein Werk von hoher Qualität, das die Beschäftigung lohnt“ und meint, dass bezüglich der symbolischen Beigaben das Bildnis des Lucas Hirscher dem (fragmentarisch erhaltenen) Männerbildnis des Wolf Huber aus der Sammlung der Barnes-Stiftung (USA) näherstehe. Im Nationalen Kunstmuseum Rumâniens gibt es eine Kopie (mit dem vollständigen Porträt) dieses Bildnisses⁸², auf dem die Sanduhr als Symbol der Vergänglichkeit und Zitronen (manchmal auch als Grabbeigaben belegt) als Symbole der Auferstehung dargestellt sind, während bei Barthel Beham in einem Männerbildnis von 1529 ein Glas Wein (als Symbol weltlicher Freuden) und fliegenumschwärmte Früchte erscheinen, wobei Fliegen immer negativ konnotiert werden, als Zeichen des Verfalls, der Verwesung.

Es müssen also sowohl die im 19. Jh. festgestellten Stilbezüge, als auch die kürzlich geäußerte Fachmeinung Kurt Löchers untersucht werden. Was die Landschaftselemente betrifft, erinnert die Darstellung der Baumkronen tatsächlich an Werke Wolf Hubers, wie z.B. *Die Beweinung Christi* (Öl auf Holz, 105 x 86 cm, datiert 1524) aus dem Louvre, beim Bildnis des L. Hirscher III. ist jedoch die Ausführung wegen des zu

de lumină nu poate fi vorba de o influență a lui Hans Holbein cel Tânăr, ci mai curând a lui Lucas Cranach cel Bătrân, spre care trimit de asemenea economia lucrării, peisajul cu castel din fundal (și chiar unele detalii ale vegetației), cel mai potrivit termen de comparație în acest sens fiind, după părerea noastră, portretul dr. Johannes Cuspinian (ulei pe lemn, 59 x 45 cm), datat la cca. 1502, din colecția Oskar Reinhart din Winterthur, pe care ca termen de comparație îl propusese Viorica Guy Marica⁸⁵. După cum remarcase amintita cercetătoare, „caracterizarea laconică și puțin aspră în obiectivitatea sa lipsită de fard, evocă atelierul lui Cranach cel Bătrân”⁸⁶, punct de vedere însușit apoi și de către Elena Popescu, care insistă în schimb asupra faptului că școlii dunărene îi era specific coloritul în albastru și roșu⁸⁷. În consecință, apreciem că în cazul portretului lui Lucas Hirscher III influențele lui Cranach cel Bătrân sunt mai puternice și mai evidente decât cele ale lui Holbein cel Tânăr, contrar opiniilor mai vechi, deja încetățenite în lipsa unei suficient de aprofundate analize critice a lucrării. Surprinde însă lipsa oricăror influențe ale peisajelor lui Albrecht Dürer.

Calitatea acestui portret din colecția Muzeului Național Brukenthal ar presupune, deci, ca autorul său să fi avut posibilitatea cunoașterii directe a lucrărilor datorate lui Hans Holbein cel Tânăr și lui Lucas Cranach cel Bătrân, ba chiar să se formeze sub influența acestuia în urmă sau poate a vreunui discipol al său, ceea ce face greu de rezolvat dilema dacă ar fi vorba despre un pictor german stabilit în Transilvania și care caută să țină seama de tradițiile locale ale reprezentării, decât de un pictor transilvănean care s-a format în mediul german, desigur în timpul unei îndelungate perioade, petrecute acolo în calitate de calfă.

Portretul lui Lucas Hirscher III, care este cel mai vechi portret individual transilvănean⁸⁸ și, totodată, prima pictură laică de șevalet a artei românești⁸⁹, se depărtează de tradiția gotică a portretelor de donatori din reprezentările picturii murale sau de panou, marcând momentul în care portretul devine un gen de sine stătător, relevând noua tendință laicizantă, accentuat antropomorfică și umanistă, datorată formării artistului în spiritul picturii renescentiste din sudul Germaniei și dezvăluie atmosfera, stilul și psihologia personajelor⁹⁰. Deși ca gen aparte în Transilvania portretul apare abia după 1520, deci mai târziu decât în Germania, din punct de vedere cronologic și stilistic această deosebire este foarte mică în primele decenii ale sec. XVI⁹¹, tocmai datorită mediului artistic în care s-a format pictorul brașovean căruia i se datorează această inovație. Lucrarea sa, păstrată la Sibiu, este considerată, nu întâmplător, ca fiind cel mai valoros portret al Renașterii transilvănene⁹².

reichlichen Auftragens der Farbe ungenauer, weniger detailliert, obwohl einige gemeinsame Elemente auch mit Aquarellen des oben genannten Künstlers, wie *Voralpenlandschaft* (Aquarell, 21 x 37 cm, 1532) aus dem Kupferstichkabinett Berlin, festgestellt werden können. Bestimmte kompositorische Ähnlichkeiten (inklusive bezüglich der Tafel mit der Inschrift) können mit einem von Wolf Huber gemalten Porträt des Anton Hundertpfund (Öl auf Lindenholz, 68,6 x 47,6 cm; datiert 1526) aus der National Gallery of Ireland in Dublin (Inv.nr. NGL 15) festgestellt werden, das die Wesenszüge besser herausarbeitet, die Details der Kleidung jedoch minderwertiger als im Bildnis des Lucas Hirscher darstellt; statt einer Hintergrundlandschaft findet sich darin eine Mauer, die wahrscheinlich auf das Münzamt in Landshut hindeuten soll, dem Anton Hundertpfund damals vorstand. Andererseits meinen wir, dass sich zu den von Barthel Beham erstellten Porträts kein noch so oberflächlicher Bezug finden lässt.

Die erneuernden Elemente, Komposition, Zeichnung, Farbgebung führten die Wissenschaftler zu der Folgerung, dass der Maler ein von der Holbein-Schule beeinflusster Kenner der süddeutschen Renaissance war⁸³. Unserer Meinung nach sind die Einflüsse Hans Holbeins des Jüngeren geringfügig, etwa die Betonung der Figur bei geringem Interesse an der Darstellung der Wesenszüge und (wie schon gesagt⁸⁴) in Bezug auf die an einem Baum hängende Inschriftentafel, die beim oben genannten Maler im Bildnis des Bonifacius Amerbach (Tempera auf Kiefernholz, 28,5 x 27,5 cm; datiert 1519; Kunstmuseum Basel) eingesetzt wird. Auch bezüglich Farbgebung und Lichteffekte kann keine Rede von einem Einfluss Hans Holbeins des Jüngeren sein, dann schon eher des Lucas Cranach des Älteren, an den die sparsame Ausgestaltung, die Hintergrundlandschaft mit Burg (auch einige Details der Pflanzendarstellung) erinnern. Am besten für einen Vergleich geeignet scheint und das Bildnis des Dr. Johannes Cuspinian (Öl auf Holz, 59 x 45 cm, datiert um 1502) aus der Sammlung Oskar Reinhart in Winterthur, das schon von Viorica Guy Marica als Vergleichswerk vorgeschlagen wurde⁸⁵. Wie besagte Wissenschaftlerin feststellt: „die lakonische und in ihrer ungeschminkten Objektivität etwas raue Charakterisierung weist auf die Werkstatt von Cranach dem Älteren”⁸⁶. Diese Auffassung übernahm dann Elena Popescu, der andererseits verstärkt darauf hinweist, dass die Farbgebung in Rot und Blau der Donaueschule zu eigen war⁸⁷. Schlussfolgernd meinen wir, dass entgegen älterer Meinungen, die sich ohne eine vertiefte kritische Analyse des Werks eingebürgert haben, der Einfluss von Lucas Cranach dem Älteren stärker und offensichtlicher ist als jener von Hans Holbein dem Jüngeren. Überraschend ist das Fehlen jeglicher Einflüsse von Werken Albrecht Dürers.

4. Concluzii

Portretul judeului Lucas Hirscher III, pe care primul ghid tipărit al Muzeului Brukenthal (1844) îl considera „un tablou valoros, pictat cu multă râvnă”⁹³ și pe care analiza stilistică îl apropie evident de pictura germană din zona dunăreană de la începutul secolului XVI, nu are echivalent în arta transilvăneană a epocii sale și este greu de admis că o asemenea situație s-ar datorata exclusiv distrugerilor din timpul Reformei și atât de frecventelor conflicte militare din secolele XVI-XVII. Cu toate acestea, în mod cert acest portret a fost executat în sudul Transilvaniei, cu prilejul exercitării atribuțiilor de comandant care reveneau în caz de război judeului, într-o campanie care putea fi percepută ca o misiune cruciată. Autorul său este, cel mai probabil, un artist originar din sudul Germaniei și stabilit la Brașov sau un brașovean care a avut ocazia de a se forma în sudul Germaniei, pe care izvoarele brașovene îl atestă ca Gregor Moler și Gregorius Pictor. E greu de crezut că ar putea fi vorba de un alt pictor, numit tot Gregorius, originar tot din sudul Germaniei și care ar fi putut ajunge în Transilvania, tot la Brașov, în contextul disputelor pentru coroana Ungariei dintre Ioan Zápolya și arhiducele Ferdinand von Habsburg, făcând parte din anturajul voievodului Ștefan Majláth, un nobil făgărășean de origine română și de confesiune catolică, favorabil partidei ferdinandiste în perioada 1531-1534. Inițiala S, care însoțește monograma GR, ar putea oferi cândva indicii pentru o mai exactă identificare a acestui pictor, activ aici încă din 1520, deci de dinaintea luptelor pentru succesiunea la tronul Ungariei și care, astfel, poate fi privit ca un pictor transilvănean.

NOTE

¹ Klein 1998, p. 121.

² Roth 1934, p. 53.

³ Klein 1998, p. 121.

⁴ Popescu 2007, p. 47.

⁵ Haldner 1981, p. 122.

⁶ Haldner 1981, p. 122.

⁷ Cu privire la modul de purtare ainelului în Evul Mediu și în epoca modernă pe teritoriul României: Sonoc, Grișcan 2002-2003.

⁸ Klein 1998, p. 128.

⁹ Klein 1998, p. 129, n. 37.

¹⁰ Nussbächer 1983b, p. 53sq.

¹¹ Klein 1998, p. 129.

¹² Popescu 2007, p. 47; Sonoc 2009, p. 382.

¹³ Klein 1998, p. 129.

¹⁴ Pentru identificarea acestor două monumente: Nussbächer 1967, pp. 249 și 252; Haldner 1981, p. 122; Nussbächer 1985, p. 95; Klein 1998, p. 129.

¹⁵ Popescu 2007, p. 47.

¹⁶ Nussbächer 1967, p. 249; Nussbächer 1985, p. 95; Nussbächer 1990, p. 27;

Die Güte dieses Porträts aus der Sammlung des Brukenthal-Museums setzt also voraus, dass der Maler unmittelbaren Kontakt zu den Werken Hans Holbein des Jüngeren und Lucas Cranach des Älteren hatte, sogar unter dem Einfluss des letzteren oder eines Schülers desselben lernte, was die Sache schwieriger erscheinen ließe, wenn es sich um einen in Siebenbürgen ansässigen deutschen Maler, der die örtlichen Traditionen zu beachten sucht, handelte, als wenn es ein siebenbürgischer Maler war, der seine Ausbildung über längere Zeit hinweg als Geselle im deutschen Raum erhielt.

Das Bildnis des Lucas Hirscher III, das älteste siebenbürgische Individualporträt ist⁸⁸ und zugleich die erste weltliche Staffelmalerie in der rumänischen Kunstgeschichte⁸⁹, entfernt sich von der gotischen Tradition der Stifterbildnisse auf Wandmalereien oder -tafeln, es steht für den Zeitpunkt, ab dem das Porträt als selbständige Gattung gepflegt wurde, eine verweltlichte, betont humanistische, antropomorphe Tendenz sichtbar wird, und das dank der Ausbildung des Künstlers im Sinne der süddeutschen Renaissance-Malerei⁹⁰. Obwohl das Porträt als eigenständige Gattung erst nach 1520 gepflegt wird, also später als in Deutschland, ist der chronologische und stilistische Unterschied in den ersten Jahrzehnten des 16. Jh. unerheblich⁹¹, wohl auch wegen dem künstlerischen Umfeld, in dem der Kronstädter Maler, dem diese Neuerung zu verdanken ist, ausgebildet wurde. Sein in Hermannstadt aufbewahrtes Werk gilt nicht zufällig als das wertvollste Porträt der siebenbürgischen Renaissance⁹².

4. Schlussfolgerungen

Für das Bildnis des Stadtrichters Lucas Hirscher III., das der erste gedruckte Führer des Brukenthal-Museums (1844) „ein wertvolles Bild, mit viel Ehrgeiz gemalt”⁹³ nennt, das die Stilanalyse eindeutig in die Nähe der deutschen Malerei des Donauraums vom Beginn des 16. Jh. rückt, gibt es in der siebenbürgischen Malerei jener Zeit kein Gegenstück und es fällt schwer, diesen Tatbestand allein den Zerstörungen zur Zeit der Reformation oder den häufigen militärischen Konflikten des 16. und 17. Jh. zuzuschreiben. Trotzdem gilt als sicher, dass das Bildnis in Südsiebenbürgen angefertigt wurde, aus Anlass der Ausübung des Amtes als Heerführer, das dem Richter in Kriegsfällen zufiel. Der Maler ist wahrscheinlich entweder ein aus Süddeutschland stammender, in Kronstadt ansässig gewordener Künstler, oder ein Kronstädter, der in Süddeutschland ausgebildet wurde, und den die Quellen als Gregor Moler bzw. Gregorius Pictor angeben. Es scheint unwahrscheinlich, dass es sich um einen anderen Maler,

Popescu 2007, p. 46.

- ¹⁷ Nussbächer 1985, p. 96; Nussbächer 1990, p. 28; Popescu 2007, p. 46.
¹⁸ Nussbächer 1985, p. 96; Nussbächer 1990, p. 28.
¹⁹ Klein 1998, p. 128.
²⁰ Popescu 2007, p. 43.
²¹ Popescu 2007, p. 47.
²² Bielz 1936, p. 43, nr. cat. 488.
²³ Nussbächer 1967, p. 252.
²⁴ Nussbächer 1985, p. 96; Nussbächer 1990, p. 28.
²⁵ Nussbächer 1967, p. 252.
²⁶ Nussbächer 1967, fig. 1.
²⁷ Nussbächer 1967, p. 253.
²⁸ Nussbächer 1967, p. 252sq.
²⁹ Nussbächer 1967, p. 253.
³⁰ Nussbächer 1967, p. 249; Nussbächer 1985, p. 95; Nussbächer 1990, p. 27; Popescu 2007, p. 47.
³¹ Nussbächer 1967, p. 254.
³² Klein 1998, p. 135sq., fig. 6. Este, desigur, portretul menționat cândva ca fiind în posesia „doamnei Albrichin”, căci familia de patricieni brașoveni Albrich a fost înnobilită cu predicatul von *Albrichsfeld*.
³³ Nussbächer 1967, fig. 2.
³⁴ Nussbächer 1967, p. 254sq.
³⁵ Nussbächer 1967, p. 255; cf. Nussbächer 1985, p. 96; Nussbächer 1990, p. 28sq.
³⁶ Bielz 1936, p. 43, nr. cat. 488.
³⁷ Haldner 1981, p. 123.
³⁸ Nussbächer 1983, p. 55sq.
³⁹ Nussbächer 1985, p. 96sq.; Nussbächer 1990, p. 28.
⁴⁰ Haldner 1981, p. 122.
⁴¹ Haldner 1981, p. 124.
⁴² Haldner 1981, p. 123.
⁴³ Nussbächer 1983, p. 55.
⁴⁴ Haldner 1981, p. 123sq.
⁴⁵ Popescu 2007, p. 46; cf. Nussbächer 1985, p. 97sq.; Nussbächer 1990, p. 29sq.
⁴⁶ Nussbächer 1983, p. 53; Nussbächer 1985, p. 97; Nussbächer 1990, p. 29; Popescu 2007, p. 46.
⁴⁷ Nussbächer 1967, p. 252. Ulterior, Gernot Nussbächer afirmă că se pare că magistratul brașovean ar fi avut dreptul de patronat asupra acestei biserici (Nussbächer 1985, p. 98; Nussbächer 1990, p. 30).
⁴⁸ Nussbächer 1983, p. 55; Nussbächer 1985, p. 98; Nussbächer 1990, p. 30; Popescu 2007, p. 46sq.
⁴⁹ Konrad Klein, care acceptă și el că în tablou ar fi reprezentată biserica Sfântul Martin, în forma ei de atunci (Klein 1998, p. 129). În schimb, Viorica Guy Marica afirma că ar fi vorba despre imaginea unui sat transilvănean (Guy Marica 1981, p. 272sq.).
⁵⁰ Haldner 1981, p. 124.
⁵¹ Klein 1998, p. 135sq., fig. 6.
⁵² Nussbächer 1967, p. 247; Klein 1998, p. 129; Popescu 2007, p. 43.
⁵³ Die Gemälde- Galerie 1844, p. 100, nr. cat. 7.
⁵⁴ Die Gemälde- Galerie 1844, p. 100, nr. cat. 7.
⁵⁵ Frimmel 1894, p. 73, nr. 216.
⁵⁶ Csaki 1901, p. 113, nr. cat. 407; Csaki 1909, p. 128, nr. cat. 416.
⁵⁷ Oprescu 1960, p. 7.
⁵⁸ Oprescu 1961, fig. 21.
⁵⁹ Klein 1998, p. 122, n. 6; Popescu 2007, p. 43.
⁶⁰ Klein 1998, p. 122.
⁶¹ Nussbächer 1967, p. 250.
⁶² Nussbächer 1983, p. 100; Nussbächer 1990, p. 33; Popescu 2007, p. 44.
⁶³ Nussbächer 1967, p. 252; Nussbächer 1985, p. 100; Nussbächer 1990, p. 32sq.; cf. Philippi 1983a, p. 19; Klein 1998, p. 124; Popescu 2007, p. 44.
⁶⁴ Nussbächer 1967, pp. 250-252; Nussbächer 1990, pp. 31-33; Klein 1998, pp. 122-124; Popescu 2007, p. 44.
⁶⁵ Nussbächer 1967, p. 251; Nussbächer 1985, p. 99; Nussbächer 1990, p. 31; cf. Philippi 1983a, p. 19; Klein 1998, p. 122; Popescu 2007, p. 44 (cu unele amănunte eronate).
⁶⁶ Nussbächer 1985, p. 100; Nussbächer 1990, p. 32; Klein 1998, p. 122.
⁶⁷ Klein 1998, p. 122, n. 9.
⁶⁸ Klein 1998, p. 123sq.

ebenfalls namens Gregorius, aus Süddeutschland stammend, handeln könnte, der während der Thronstreitigkeiten zwischen Johann Zápolya und Erzherzog Ferdinand von Habsburg im Gefolge des Wojwoden Stefan Majláth, ein rumänischer Adliger aus Fogarasch katholischer Konfession, der im Zeitraum 1531-1534 Ferdinand unterstützte, nach Siebenbürgen, und gerade nach Kronstadt gelangte. Die Initiale S neben dem Monogramm GR könnte bei weiteren Forschungen Hinweise auf eine genauere Identifizierung dieses Malers liefern, der hier schon seit 1520 tätig war, also vor den ungarischen Thronstreitigkeiten und der deshalb als siebenbürgischer Maler betrachtet werden kann.

ANMERKUNGEN

- ¹ Klein 1998, S. 121.
² Roth 1934, S. 53.
³ Klein 1998, S. 121.
⁴ Popescu 2007, S. 47.
⁵ Haldner 1981, S. 122.
⁶ Haldner 1981, S. 122.
⁷ Zum Tragen von Ringen in Mittelalter und Neuzeit auf dem Gebiete Rumäniens siehe: Sonoc, Gișcan 2002-2003.
⁸ Klein 1998, S. 128.
⁹ Klein 1998, S. 129, Anm. 37.
¹⁰ Nussbächer 1983b, S. 53sq.
¹¹ Klein 1998, S. 129.
¹² Popescu 2007, S. 47; Sonoc 2009, S. 382.
¹³ Klein 1998, S. 129.
¹⁴ Für die Identifizierung dieser zwei Bauwerke siehe: Nussbächer 1967, S. 249 und 252; Haldner 1981, S. 122; Nussbächer 1985, S. 95; Klein 1998, S. 129.
¹⁵ Popescu 2007, S. 47.
¹⁶ Nussbächer 1967, S. 249; Nussbächer 1985, S. 95; Nussbächer 1990, S. 27; Popescu 2007, S. 46.
¹⁷ Nussbächer 1985, S. 96; Nussbächer 1990, S. 28; Popescu 2007, S. 46.
¹⁸ Nussbächer 1985, S. 96; Nussbächer 1990, S. 28.
¹⁹ Klein 1998, S. 128.
²⁰ Popescu 2007, S. 43.
²¹ Popescu 2007, S. 47.
²² Bielz 1936, S. 43, Kat.nr. 488.
²³ Nussbächer 1967, S. 252.
²⁴ Nussbächer 1985, S. 96; Nussbächer 1990, S. 28.
²⁵ Nussbächer 1967, S. 252.
²⁶ Nussbächer 1967, Abb. 1.
²⁷ Nussbächer 1967, S. 253 (Übersetzung der Hrsg.).
²⁸ Nussbächer 1967, S. 252sq.
²⁹ Nussbächer 1967, S. 253.
³⁰ Nussbächer 1967, S. 249; Nussbächer 1985, S. 95; Nussbächer 1990, S. 27; Popescu 2007, S. 47.
³¹ Nussbächer 1967, S. 254.
³² Klein 1998, S. 135sq., Abb. 6. Es ist sicherlich das Bildnis, das irgenwann als im Besitz der „Albrichin“ erwähnt wurde, da die Kronstädter Patrizierfamilie Albrich als von *Albrichsfeld* geadelt wurde.
³³ Nussbächer 1967, Abb. 2.
³⁴ Nussbächer 1967, S. 254sq.
³⁵ Nussbächer 1967, S. 255; cf. Nussbächer 1985, S. 96; Nussbächer 1990, S. 28sq.
³⁶ Bielz 1936, S. 43, Kat.nr. 488.
³⁷ Haldner 1981, S. 123.
³⁸ Nussbächer 1983, S. 55sq.

- ⁶⁹ Klein 1998, p. 124, n. 13.
- ⁷⁰ Klein 1998, pp. 124-142.
- ⁷¹ Philippi 1983a, p. 19.
- ⁷² Popescu 2007, p. 47.
- ⁷³ Nussbächer 1967, p. 248sq.
- ⁷⁴ Klein 1998, p. 122.
- ⁷⁵ Nussbächer 1967, p. 249; cf. Nussbächer 1985, p. 95; Nussbächer 1990, p. 27.
- ⁷⁶ 800 Jahre, p. 85, nr. cat. 71.
- ⁷⁷ Nussbächer 1967, p. 250; Nussbächer 1983, p. 98; Nussbächer 1990, p. 30; cf. Popescu 2007, p. 44.
- ⁷⁸ Nussbächer 1983, p. 98; Nussbächer 1990, p. 30.
- ⁷⁹ Klein 1998, p. 122; cf. Philippi 1983a, p. 18.
- ⁸⁰ Klein 1998, p. 122.
- ⁸¹ Sonoc 2009, p. 382.
- ⁸² Winziger, Huber 1979, fig. 302, 305.
- ⁸³ Haldner 1981, p. 122 sqq.; Philippi 1983a, p. 18; Popescu 2007, p. 47.
- ⁸⁴ Guy Marica 1981, p. 273; Popescu 2007, p. 47.
- ⁸⁵ Guy Marica 1981, p. 272.
- ⁸⁶ Guy Marica 1981, p. 273.
- ⁸⁷ Popescu 2007, p. 47sq.
- ⁸⁸ Klein 1998, p. 127; cf. Haldner 1981, p. 124.
- ⁸⁹ Popescu 2002, p. 216.
- ⁹⁰ Popescu 2002, p. 216; Popescu 2007, p. 47.
- ⁹¹ Klein 1998, p. 121.
- ⁹² Haldner 1981, p. 124.
- ⁹³ Die Gemälde- Galerie 1844, p. 100.
- ³⁹ Nussbächer 1985, S. 96sq.; Nussbächer 1990, S. 28.
- ⁴⁰ Haldner 1981, S. 122.
- ⁴¹ Haldner 1981, S. 124.
- ⁴² Haldner 1981, S. 123.
- ⁴³ Nussbächer 1983, S. 55.
- ⁴⁴ Haldner 1981, S. 123sq.
- ⁴⁵ Popescu 2007, S. 46; cf. Nussbächer 1985, S. 97sq.; Nussbächer 1990, S. 29sq.
- ⁴⁶ Nussbächer 1983, S. 53; Nussbächer 1985, S. 97; Nussbächer 1990, S. 29; Popescu 2007, S. 46.
- ⁴⁷ Nussbächer 1967, S. 252. Später schreibt G. Nussbächer, dass der Kronstädter Magistrat anscheinend Patronatsrechte über diese Kirche innehatte (Nussbächer 1985, S. 98; Nussbächer 1990, S. 30).
- ⁴⁸ Nussbächer 1983, S. 55; Nussbächer 1985, S. 98; Nussbächer 1990, S. 30; Popescu 2007, S. 46sq.
- ⁴⁹ Konrad Klein, der ebenfalls annimmt, im Bild sei die Martinskirche in ihrer damaligen Form (Klein 1998, S. 129). Andererseits meint Viorica Guy Marica, dass es sich um ein siebenbürgisches Dorf handle (Guy Marica 1981, S. 272sq.).
- ⁵⁰ Haldner 1981, S. 124.
- ⁵¹ Klein 1998, S. 135sq., Abb. 6.
- ⁵² Nussbächer 1967, S. 247; Klein 1998, S. 129; Popescu 2007, S. 43.
- ⁵³ Die Gemälde- Galerie 1844, S. 100, Kat.nr. 7.
- ⁵⁴ Die Gemälde- Galerie 1844, S. 100, Kat.nr. 7.
- ⁵⁵ Frimmel 1894, S. 73, Nr. 216.
- ⁵⁶ Csaki 1901, S. 113, Kat.nr. 407; Csaki 1909, S. 128, Kat.nr. 416.
- ⁵⁷ Oprescu 1960, S. 7.
- ⁵⁸ Oprescu 1961, Abb. 21.
- ⁵⁹ Klein 1998, S. 122, Anm. 6; Popescu 2007, S. 43.
- ⁶⁰ Klein 1998, S. 122.
- ⁶¹ Nussbächer 1967, S. 250.
- ⁶² Nussbächer 1983, S. 100; Nussbächer 1990, S. 33; Popescu 2007, S. 44.
- ⁶³ Nussbächer 1967, S. 252; Nussbächer 1985, S. 100; Nussbächer 1990, S. 32sq.; siehe Philippi 1983a, S. 19; Klein 1998, S. 124; Popescu 2007, S. 44.
- ⁶⁴ Nussbächer 1967, S. 250-252; Nussbächer 1990, S. 31-33; Klein 1998, S. 122-124; Popescu 2007, S. 44.
- ⁶⁵ Nussbächer 1967, S. 251; Nussbächer 1985, S. 99; Nussbächer 1990, S. 31; siehe Philippi 1983a, S. 19; Klein 1998, S. 122; Popescu 2007, S. 44.
- ⁶⁶ Nussbächer 1985, S. 100; Nussbächer 1990, S. 32; Klein 1998, S. 122.
- ⁶⁷ Klein 1998, S. 122, n. 9.
- ⁶⁸ Klein 1998, S. 123sq.
- ⁶⁹ Klein 1998, S. 124, Anm. 13.
- ⁷⁰ Klein 1998, S. 124-142.
- ⁷¹ Philippi 1983a, S. 19.
- ⁷² Popescu 2007, S. 47.
- ⁷³ Nussbächer 1967, S. 248sq.
- ⁷⁴ Klein 1998, S. 122.
- ⁷⁵ Nussbächer 1967, S. 249; cf. Nussbächer 1985, S. 95; Nussbächer 1990, S. 27.
- ⁷⁶ 800 Jahre, S. 85, Kat.nr. 71.
- ⁷⁷ Nussbächer 1967, S. 250; Nussbächer 1983, S. 98; Nussbächer 1990, S. 30; siehe auch Popescu 2007, S. 44.
- ⁷⁸ Nussbächer 1983, S. 98; Nussbächer 1990, S. 30.
- ⁷⁹ Klein 1998, S. 122; siehe auch Philippi 1983a, S. 18.
- ⁸⁰ Klein 1998, S. 122.
- ⁸¹ Sonoc 2009, S. 382.
- ⁸² Winziger, Huber 1979, Abb. 302, 305.
- ⁸³ Haldner 1981, S. 122 sqq.; Philippi 1983a, S. 18; Popescu 2007, S. 47.
- ⁸⁴ Guy Marica 1981, S. 273; Popescu 2007, S. 47.
- ⁸⁵ Guy Marica 1981, S. 272.
- ⁸⁶ Guy Marica 1981, S. 273.
- ⁸⁷ Popescu 2007, S. 47sq.
- ⁸⁸ Klein 1998, S. 127; cf. Haldner 1981, S. 124.
- ⁸⁹ Popescu 2002, S. 216.
- ⁹⁰ Popescu 2002, S. 216; Popescu 2007, S. 47.
- ⁹¹ Klein 1998, S. 121.
- ⁹² Haldner 1981, S. 124.
- ⁹³ Die Gemälde- Galerie 1844, S. 100.

Bibliografie / Bibliographie

- Bielz 1936** -Julius Bielz, *Porträtkatalog der Siebenbürger Sachsen*, Hamburg, 1936
- Csaki 1901** -M. Csaki, *Baron Brukenthal'sches Museum in Hermannstadt. Führer durch die Gemäldegalerie*, Sibiu / Hermannstadt, 1901
- Csaki 1909** -M. Csaki, *Baron Brukenthal'sches Museum in Hermannstadt. Führer durch die Gemäldegalerie*, Hermannstadt, 1909
- Frimmel 1894** -Theodor von Frimmel, *Kleine Galeriestudien, Serie nouă / Neue Folge*, Editor Gerold & Ce / Verlag von Gerold & Ce, Viena / Wien, 1894
- Guy Marica 1981** -Viorica Guy Marica, *Pictura germană între Gotic și Renaștere*, Editura Meridiane / Meridiane Verlag, București / Bukarest, 1981
- Haldner 1981** -A. Haldner, *Das Porträt Lucas Hirscher*, în / in: *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, 24/1 (1981), p. / S. 122-124.
- Kertesz 1991** -Andrei Kertesz, *Altäre und Bildhauerkunst*, în / in: *800 Jahre*, p. / S. 72-77
- Klein 1998** -Konrad Klein, *Siebenbürgische Bildnisse der Reformationszeit*, în: *Zeitschrift für siebenbürgische Landeskunde*, 21/2 (1998), p. / S. 121-142
- Nussbächer 1967** -Gernot Nussbächer, *Contribuții cu privire la tabloul judeului Brașovului Lucas Hirscher*, în / in: *Culegere de studii și cercetări*, 1 (1967), p. / S. 247-255
- Nussbächer 1983** -Gernot Nussbächer, *Lukas Hirscher (der „Kleine“) 1482-1541*, în / in: Dieter Drotleff (Hg.), *Taten und Gestalten. Bilder aus der Vergangenheit der Rumäniendeutschen*, vol. / Band I, Editura Dacia / Dacia Verlag, Cluj-Napoca / Klausenburg, 1983, p. / S. 52-56
- Nussbächer 1985** -Gernot Nussbächer, *Das Bildnis des Stadtrichters Lukas Hirscher. Zum Werk des Kronstädter Renaissance-Malers Gregorius Pictor*, în / in: Brigitte Stephani (coord. / Hrsg.), *Sie prägten unsere Kunst. Studien und Aufsätze*, Editura Dacia / Dacia Verlag, Cluj-Napoca / Klausenburg, 1985, p. / S. 95-101
- Nussbächer 1990** -Gernot Nussbächer, *Aus Urkunden und Chroniken. Beiträge zur siebenbürgische Landeskunde*, Vol. / Bd. 3, Editura Kriterion / Kriterion Verlag, București / Bukarest, 1990
- Oprescu 1960** -George Oprescu, *Meister der universellen Malerei in den Museen Rumäniens*, București / Bukarest, 1960
- Oprescu 1961** -George Oprescu, *Maeștri ai picturii universale în muzeele din România*, București / Bukarest, 1961
- Philippi 1983a** -Maja Philippi, *Steinmetzen, Maler und Bildschnitzer in Kronstadt in der zweiten Hälfte des 15. und ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts*, în / in: *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, 26/2 (1983), p. / S. 11-20
- Philippi 1983b** -Maja Philippi, *Apollonia Hirscher gest. 1547*, în / in: Dieter Drotleff (Coord / Hg.), *Taten und Gestalten. Bilder aus der Vergangenheit der Rumäniendeutschen*, vol. / Band I, Editura Dacia / Dacia Verlag, Cluj-Napoca / Klausenburg, 1983, p. / S. 63-66
- Popescu 2002** -Elena Popescu, *Interferențe stilistice europene în pictura transilvăneană*, în / in: Marius Porumb, Aurel Chiriac (coord. / Hrsg.), *Artă românească, artă europeană. Centenar Virgil Vătășianu, Oradea / Großwardein, 2002*, p. / S. 215-224
- Popescu 2007** -Elena Popescu, *Portretul lui Lucas Hirscher, atribuit pictorului brașovean Gregorius*, în / in: *Confluente*, p. / S. 43-48
- Roth 1934** -Victor Roth, *Die deutsche Kunst in Siebenbürgen*, Berlin -Sibiu / Hermannstadt, 1934
- Sonoc 2009** -Alexandru Gh. Sonoc, *O piesă sculpturală din marmură din colecțiile vechi ale Muzeului Național Brukenthal și câteva considerații cultural-istorice referitoare la piersică*, în / in: *Brukenthal. Acta Musei*, IV / 2 (2009), p. / S. 365-396
- Sonoc-Grișcan 2002-2003** -Alexandru Gh. Sonoc, Alexandru Grișcan, *Observații privind portul inelului în Evul Mediu și epoca modernă pe teritoriul României*, în / in: *Corviniana. Acta Musei Corvinensis*, 7 (2002-2003), p. / S. 183-198
- Winzinger, Huber 1979** -Franz Winzinger, *Wolf Huber. Das Gesamtwerk*, vol. / Band II, Editura Hirmer / Hirmer Verlag, München, 1979

Abrevieri bibliografice / Bibliografische Abkürzungen

- Ă. K.** -*Der älteste handschriftliche Katalog* -Catalog manuscris aflat la Biblioteca Muzeului Național Brukenthal Sibiu / handschriftlicher Katalog in der Bibliothek des Brukenthal Nationalmuseums Hermannstadt (mss. 628), pe la / um 1800
- Confluente** -Daniela Dâmboiu, Iulia Mesea (coord. / Hrsg.), *Confluente. Repere europene în arta transilvăneană. Catalog de expoziție*, Editura „ALTIP” / ALTIP Verlag, Sibiu / Hermannstadt, 2007
- Die Gemälde-Galerie 1844** -* * * *Die Gemälde-Galerie des freiherrlichen v. Brukenthal'schen Museums in Hermannstadt*, Sibiu / Hermannstadt, 1844
- Führer 1893** -* * *, *Freiherr Samuel von Brukenthal'sches Museum in Hermannstadt: Führer durch die Gemäldegalerie*, Sibiu / Hermannstadt, 1893
- 800 Jahre** -Thomas Nægler (coord. / Hrsg.), *Katalog zur Ausstellung 800 Jahre Kirche der Deutschen in Siebenbürgen*, Editura Wort und Welt / Wort und Welt Verlag, Thaur bei Innsbruck, 1991

**Vestimentația „brașovenilor vechi și noi“⁴¹
Despre modul de reprezentare a senatorilor brașoveni
în secolul al XVIII-lea prin prisma vestimentației**

Silvia Popa

La începutul anului 1734, o vâlvă iscată în Sfatul Brașovului a stârnit furori mari în rândurile orașenilor. Discordia își avea originea în rândurile senatorilor brașoveni, însă valurile sale urmau să aibă ecou mult peste zidurile orașului. Ocazia era decesul preotului din Râșnov, Johannes Barbenius, la 20 ianuarie 1734, pentru ale cărui funeralii Marcus Tartler a compus un poem de doliu, cum o cerea uzanța la asemenea ocazii. Acest „poem funebru“, care tematiza meritele și contribuția pentru comunitate a răposatului și care îi asigura un loc în rândul maimarilor, era în același timp mediul care a dus la izbucnirea unui conflict care mocnea deja de multă vreme în Senatul Brașovului, conflict simptomatic pentru societatea brașoveană din prima jumătate a veacului al XVIII-lea.

Lectorul brașovean Thomas Tartler crezu de cuviință să relateze despre aceste circumstanțe în jurnalul său (anno 1734):

N.B. Domnul corector Marcus Tartler a avut mult necaz pe seama poemului funebru pe care i-l compuse răposatului Domn prodecan. Căci brașovenii îmbrăcați în straie nemțești și mai ales Domnul locotenent p.u. Senator al Brașovului N. Pauer de Draudt și mai-marele poștașilor fură alarmați din cale-afară și cătară a-i lega D-lui Tartler de gât un proces pentru calomnie, pesemne că s-ar fi îndreptat împotriva nemților în poemul său și ar fi încercat să-i facă urâți în rândul orașenilor [...].²

Judecata lui Thomas Tartler din jurnalul său (anno 1734) nu lasă astfel niciun dubiu: reiese clar de care parte a baricadei se situa autorul în această discordie:

Domnul corector elaborase admirabil acest carmen, în care scria că brașovenii curioși, care se maimuțăresc și nu se dau mulțumiți cu datinile, obiceiurile și striele moștenite de la bunii și străbunii lor, ba încă le mai și iau în bațjocură și preferă să afișeze mode jumătate nemțești, jumătate leșești, cazace și altele asemenea, niciodată obișnuite pe aici, așa încât și din astă cauză se aude și se vede tot mereu ceva nou de la brașovenii cei curioși, și ca urmare într-o jumătate de veac om căta

**Die Kleidung der „alten und neuen Croner“⁴¹
Zur Repräsentation der Kronstädter Ratsherren
im 18. Jahrhundert im Spiegel der Kleidung**

Silvia Popa

Zu Beginn des Jahres 1734 sorgte ein Eklat im Kronstädter Rat für großes Aufsehen in der Kronstädter Bürgerschaft. Der Zwist nahm in den Reihen der Kronstädter Ratsherren seinen Ursprung, seine Wogen sollten aber weit über die Stadtmauern hinaus schlagen. Anlass war der Tod des Pfarrers von Rosenau Johannes Barbenius am 20. Januar 1734, zu dessen Begräbnis Marcus Tartler ein Trauergedicht verfasste, so wie es bei solchen Gelegenheiten Usus war. Dieses „Leichengedicht“, das die Verdienste des Verstorbenen für die Gemeinschaft thematisierte und ihm einen Platz in der Reihe großer Männer zuwies, war gleichzeitig das Medium, das einen schon lange schwelenden Konflikt im Kronstädter Senat ausbrechen ließ, der für die Kronstädter Gesellschaft der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts symptomatisch war.

In seinem Tagebuch (Anno 1734) befand der Kronstädter Lektor Thomas Tartler es auch für würdig, darüber zu berichten:

N.B Der Herr Conrector Marcus Tartler hatte wegen der Leichen-Charte, die er dem Seligen Herrn Prodecano [gemacht], vielen Verdruss. Denn die teuschgekleidete Kronstädter und insonderheit der Leutenant p.u. Senator Coronensis Herr N. Pauer von Draudt und der Postmeister waren sehr allarmiert und suchten dem Herrn Tartler diesesfalls einen Injurien-Prozess an den Hals zu werfen, als hätte er in der Charte auf die Teutschen gerichtet und sie bei der Bürgerschaft verhasst zu machen gesucht [...].²

Das Urteil des Thomas Tartler in seinem Tagebuch (Anno 1734) lässt somit auch keinen Zweifel, auf welcher Seite er sich in diesem Zwist befand:

Dieses Carmen hatte der Herr Conrector furtrefflich elaboriert und den neugierigen Cronstädtern, welche sich wie die Affen stellen und mit ihrer alten Väter Sitten, Gewohnheiten und Kleidern nicht zufrieden ja selber solche verspotten und lieber halb teutsch, halb pollackisch, cosackisch und dgl. niemals gewöhnliche

Braşovul [Cronstadt] în Cronen și un braşovean cinstit de viță veche cu lanterna lui Diogene. Of, bătrânii cei cu mintea de altădată au păstrat și Braşovul etc. etc. Acestea sunt cele mai distinse gâlceve și piatra atacului care i-a ofensat acum pe noii braşoveni, îmbrăcați și însurați nemțește [...].³

În perioada izbucnirii acestui conflict, senatorii Braşovului, care au deţinut de-a lungul întregului secol XVIII funcțiile-cheie în oraş și în district, se aflau în plin proces de adaptare la noile raporturi ca urmare a dominației habsburgice. Din rândurile patricienilor braşoveni, convertiții, cei „îmbrăcați nemțește”⁴, au fost cei care s-au cristalizat ca nou grup social și care căutau să se disocieze de vechile familii de patricieni protestanți printr-un nou mod de reprezentare, după cum se va arăta în cele ce urmează.

Braşovul catolic în secolul al XVIII-lea

După 1691, noua constituție habsburgică a țării garanta libertatea profesiunilor de credință pentru așa-numitele confesiuni „recepte” prin Diploma Leopoldină. Din acel moment, în Braşovul majoritar protestant s-a creat o nouă situație profesională, deoarece noii suverani habsburgi țineau o mai mare influență a confesiunii lor, pe care au obținut-o pe de o parte prin activitățile ordinelor monahale catolice, a căror activare în Braşov a avut ca urmare predarea unor lăcașe de cult către catolici, dar și prin măsuri politice țintite, care aveau ca scop creșterea numărului de funcționari catolici în administrația oraşului. Oricum, numărul catolicilor sporea mereu datorită imigrării acestora din alte regiuni ale Imperiului Habsburgic. Această situație demografică a dus la o transformare treptată a structurii societății braşovene.⁵

Despre ‚croitori nemți’ și ‚pantofari nemți’

Foști soldați, angajați ai administrației militare și alte categorii profesionale axate pe oștirea imperială, cum ar fi muzicanții militari, au venit din cele mai diverse țări ale Imperiului Habsburgic și s-au stabilit în Braşov⁶. Și meșteșugurile și negoțul braşovean s-au orientat în funcție de noua clientelă. Reprezentanții ai diverselor meșteșuguri specializate în funcție de cererea mușterilor catolici s-au stabilit în oraş și au obținut de asemenea curând dreptul de a înființa bresle.⁷ Astfel s-au instalat în Braşovul primei jumătăți a secolului XVIII bunăoară ‚croitorii nemți’⁸ și ‚pantofarii nemți’, ai căror membri descoperiseră o

Moden aufbrächten, dass sowohl Manns- als Frauen-Personen wie die Docken sich aufputzen und man daher allezeit was Neues höre und sähe von den neugierigen Cronstädtern und man folglich in einem halben Saeculo Cronstadt in Cronen und einen alten redlichen Cronstädter mit Diogenis Latern suchen würde. Ach die altgesinnete Alten haben Cronstadt auch erhalten etc. etc. Dieses sind die vornehmste Contenta und der Stein des Anstosses, worüber sich nun die teuschgekleidete und teuschbeweibte Croner ärgerten [...].³

Die Kronstädter Ratsherren, die das gesamte 18. Jahrhundert über im Besitz der Schlüsselstellungen der Stadt und des Distrikts innehatten, befanden sich zur Zeit des Ausbruchs dieses Konfliktes in einem Anpassungsprozess an die neuen Verhältnisse unter der Habsburgischen Herrschaft. Aus der Reihe der Kronstädter Patrizier waren es die Konvertiten, die „Teuschgekleideten”⁴, die sich als neue Gruppe herausbildete und sich von den alten protestantischen Patrizierfamilien abzugrenzen suchten über eine neue Art der Repräsentation, wie im Folgenden zu zeigen sein wird.

Das katholische Kronstadt im 18. Jahrhundert

Nach 1691 garantierte die neue Habsburgische Landesverfassung im Leopoldinischen Diplom unter den sogenannten „rezipierten” Konfessionen die Freiheit der Bekenntnisse. Fortan entstand im mehrheitlich protestantischen Kronstadt eine neue konfessionelle Situation, als die neuen Habsburgischen Landesherren nach einem größeren Einfluss ihrer Konfession strebten. Dieses erreichten sie zum einen durch die Aktivitäten katholischer Mönchsorden, deren Wirken in Kronstadt zur Übergabe von Gotteshäusern an die Katholiken zur Folge hatte aber auch durch gezielte politische Maßnahmen, die in der Stadtverwaltung die Zahl der katholischen Beamten erhöhen sollten. Ohnehin nahm die Zahl der Katholiken durch Zuwanderung aus dem Habsburger Reich stetig zu. Diese Gemengelage führte in Kronstadt zu einem allmählichen gesellschaftlichen Wandel.⁵

Von ‚deutschen Schneidern’ und ‚deutschen Schuhmachern’

Ehemalige Soldaten, Angestellte der Militärverwaltung und andere auf die kaiserliche Armee ausgerichtete Berufsgruppen, wie Militärmusiker kamen aus den verschiedensten Ländern des

nouă piață pentru ei. Acest lucru indică faptul că în imaginea orașului se încetățenise de asemenea noua modă, portul ‚nemțesc‘, purtat de către venetici. Noua modă străină s-a impus la tot mai mulți orașeni localnici. Acesta poate fi și unul din motivele pentru care în anul 1734, conform unei statistici, tocmai acele bresle care reprezentau furnizorii meșteșugului vestimentar, cum ar fi croitorii, țesătorii, blănarii și postăvarii, au consemnat cea mai mare creștere în rândul membrilor lor în Brașov.⁹ Aceste raporturi cantitative s-au păstrat de-a lungul întregului secol XVIII. La sfârșitul veacului, o statistică din 1798 arată că breslele cu cei mai numeroși membri continuau să fie tot țesătorii, pantofarii, postăvarii și croitorii¹⁰.

‚Proportio geometrica‘ și urmările acesteia

În Sfatul orașenesc al Brașovului, evanghelicii luterani au format marea majoritate până în 1690. Treptat au intrat tot mai mulți catolici în Sfatul orașului. În 1732 s-a introdus în Transilvania o măsură administrativă, așa-numita „proportio geometrica”¹¹, care decreta că reprezentanții confesiunii catolice trebuia să fie reprezentați printr-o cotă de cel puțin 50% în administrație.

Deși în Brașovul acelei epoci nu domnea încă nici pe departe un echilibru demografic al celor două comunități confesionale, situarea acestora pe picior de egalitate juridică și instituțională era astfel dată, stare de fapt care constituia din acel moment un teren favorabil pentru fenomenul converțiilor. Astfel, nu doar reprezentanții Sfatului brașovean, ci și tot mai mulți orașeni din toate păturile sociale își creau un avantaj prin convertirea la catolicism.

În jurnalul său, Thomas Tartler consemnează că „Domnul Herberth s-a făcut catolic [...] în dulcea speranță de a obține o funcție înaltă.”¹², dar și cazul unui hoț, „[...] care a furat mulți cai și a fost răsplătit cu spânzurătoarea, chiar dacă a trecut la catolici în speranța de a fi grațiat.”¹³

Principiul „proportio geometrica” în Sfatul orașului a făcut însă ca trecerea la credința catolică să devină tentantă mai ales pentru aparținătorii familiilor de senatori. Cu sprijinul și influența autorităților militare imperiale puteau fi de asemenea sărite mai multe trepte în ierarhia funcționarilor¹⁴, stare de fapt care încuraja corupția între senatori și sporea neîncrederea reciprocă a ambelor grupări confesionale.¹⁵

Conflictul din Sfatul Brașovului din anul 1734 a fost o înțepire cu accente de criză a acestei evoluții, când partea catolicilor s-a ofensat din pricina poemului funebru scris de Marcus Tartler într-un stil satiric, în care converțiile erau criticați

Habsburgerreichs und ließen sich in Kronstadt nieder⁶. Auch das Kronstädter Gewerbe richtete sich auf die neue Kundschaft ein. Vertreter verschiedener auf katholische Kunden spezialisierter Handwerke ließen sich in der Stadt nieder und erhielten auch bald das Recht, Zünfte zu gründen.⁷ Auf diese Weise etablierten sich im Kronstadt der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts etwa die ‚deutschen Schneider‘⁸ und die ‚deutschen Schuhmacher‘, deren Mitglieder einen neuen Markt für sich entdeckt hatten. Dieses ist ein Hinweis dafür, dass sich im Stadtbild auch die neue Mode, die ‚teutsche‘ Tracht etabliert hatte, die von den Zugezogenen getragen wurde. Die neuen fremden Moden setzten sich bei immer mehr einheimischen Bürgern durch. Dieses mag auch ein Grund dafür sein, weshalb im Jahr 1734 laut einer Statistik in Kronstadt gerade die Zünfte, die Zulieferer für das Bekleidungs-gewerbe darstellten wie Schneider, Leinweber, Kürschner und Tuchmacher, den größten Mitgliederzuwachs verzeichneten.⁹ Diese Mengenverhältnisse blieben im gesamten 18. Jahrhundert bestehen. Zur Neige des Jahrhunderts zeigt eine Statistik aus dem Jahr 1798, dass die Zünfte mit den zahlreichsten Mitgliedern immer noch die Leinweber, die Schuhmacher, die Tuchmacher und die Schneider waren¹⁰.

Die ‚proportio geometrica‘ und die Folgen

Im Kronstädter Stadtrat hatte bis 1690 noch eine konfessionelle Exklusivität der Lutheraner vorgeherrscht. Allmählich kamen auch einige Katholiken in den Stadtrat. 1732 wurde in Siebenbürgen eine Verwaltungsmaßnahme eingeführt, die so genannte „proportio geometrica”¹¹, die besagte, dass in der Verwaltung Vertreter der katholischen Konfession mindestens zu 50% vertreten sein mussten.

Obwohl in Kronstadt dieser Zeit noch lange keine demographische Ausgewogenheit der beiden Konfessionsgemeinschaften herrschte, war ihre rechtliche und institutionelle Gleichstellung somit gegeben, ein Tatbestand, der fortan einen günstigen Nährboden für das Phänomen des Konvertitentums bildete. So verschafften, nicht nur Vertreter des Rates, sondern quer durch alle Schichten, immer mehr Kronstädter Bürger sich über den Schritt der Konversion einen Vorteil.

In seinem Tagebuch vermerkt Thomas Tartler, dass „Herr Herberth katholisch geworden [...] mit der süßen Hoffnung, er sollte einen hohen Charakter bekommen.”¹², aber auch der Fall eines Diebes, „[...] der viele Pferde gestohlen, mit dem Galgen gelohnet, ob er schon in Hoffnung, Pardon zu bekommen, katholisch geworden.”¹³

fățiș pentru „trădarea“ datinilor străbune. Adâncă rivalitate între fracțiunea protestantă a senatorilor și cea catolică, foarte mică, dar protejată¹⁶, nu s-a iscat la întâmplare din cauza veșmintelor. Portul vestimentar era pentru convertiții brașoveni, pe care Tartler îi denumea „brașoveni îmbrăcați nemțește care se maimuțăresc“, un mijloc de a se disocia de protestanți și prin aspectul exterior. Din poziția lui Thomas Tartler cu privire la conflictul senatorilor din 1734 se poate constata modul în care era văzut acest lucru de către protestanți. Aici Tartler atacă pe de o parte straiile străine, care erau „jumătate nemțești, jumătate leșești, cazace și altele asemenea [...]“¹⁷, pe de altă parte luxul exagerat etalat de aceștia prin faptul că „atât persoanele de sex bărbătesc, cât și cele de sex femeiesc se găsesc precum paiățele [...]“. Pe acest fundal nu poate fi întâmplător faptul că Sfatul Brașovului, încă majoritar protestant, emisese un regulament vestimentar în 1732, așadar cu numai doi ani înainte, iar în jurul anului 1740 s-a redactat în Brașov un tratat cu privire la „Portul și veșmintele brașovenilor vechi și noi“¹⁸.

Regulamentul vestimentar brașovean de la 1732

Regulamentele vestimentare¹⁹ au apărut în Europa cu precădere în secolul al XVII-lea, fiind prezente în Spania, Franța, Anglia precum și Germania. Intenția era de a contracara nu doar moda, așadar noile porturi vestimentare, ci și de a limita risipa și în special de a menține diferențierea stărilor sociale prin aspectul exterior al acestora.

Transformarea socială din Brașovul începutului de secol XVIII a dus și aici la o diversitate nemaîntâlnită a porturilor vestimentare, care a relaxat normele moștenite din strămoși și a dus la excentricități percepute ca fiind necuviincioase. Astfel, mai-marii Brașovului motivează după cum urmează emiterea „Nou Stabilitei Regulament Vestimentar al Orașului Brașov“:

După ce suntem nevoiți să vedem și să aflăm cu deosebită neplăcere / cum se orânduiește de la o vreme încoace / un fast al straielor necunoscut înainte și o fudulie opulentă care vrea să se impună cu de-a sila / și care e dusă pretutindeni atât de tare din cale-afară / încât aproape nimeni nu-și mai mărturisește starea socială prin straie / ci, în chip nepermis, vor să facă mereu unul ca celălalt / și una ca cealaltă (nesocotind că nu au aceeași stare) sau chiar să se întreacă / așa de tare / încât aproape că nu se mai poate vedea nicio osebire între stări / mai ales și între tineri apar tot soiul de mode nebrăzate / care dau prilej de cheltuială

Das Prinzip der „proportio geometrica“ im Stadtrat führte jedoch dazu, dass es besonders für Angehörige der Ratsfamilien verlockend war, zum katholischen Glauben überzutreten. Auch konnten mit der Unterstützung und dem Einfluss der kaiserlichen Militärbehörden mehrere Stufen in der Beamtenhierarchie übersprungen werden¹⁴, ein Tatbestand, der die Korruption unter den Ratsherren beförderte und das Misstrauen der beiden konfessionellen Gruppen gegeneinander steigerte.¹⁵

Der Konflikt im Kronstädter Rat im Jahr 1734 war eine krisenhafte Zuspitzung dieser Entwicklung, als die katholische Partei an dem satirisch verfassten Leichengedicht des Marcus Tartler Anstoß nahm, worin die Konvertiten ob ihres „Verrats“ an den väterlichen Sitten offensichtlich kritisiert wurden. Die tiefe Rivalität zwischen der protestantischen und der sehr kleinen aber protegierten katholischen Fraktion¹⁶ der Ratsherren entzündete sich nicht zufällig an der Kleidung. Die Kleidertracht war für die Kronstädter Konvertiten, die Tartler als „teuschgekleideten Cronstädter oder Affen“ bezeichnete, ein Mittel sich von den Protestanten auch äußerlich abzuheben. Wie dieses auf protestantischer Seite gesehen wurde lässt sich in Thomas Tartlers Stellungnahme zum Ratterkonflikt von 1734 feststellen, wo dieser zum einen an den fremden Trachten Anstoß nahm, die „halb teutsch, halb pollackisch, cosackisch und dgl [...]“¹⁷ waren, zum anderen an dem übermäßigen Luxus, der an den Tag gelegt wurde, darin, „dass sowohl Manns- als Frauens-Personen wie die Docken sich aufputzen [...]“. Vor diesem Hintergrund dürfte es kein Zufall sein, dass der noch mehrheitlich protestantische Kronstädter Rat 1732, also nur zwei Jahre davor, eine Kleiderordnung erließ und um 1740 in Kronstadt eine Abhandlung entstand über „Die Trachten und Kleider der alten und neuen Croner“¹⁸.

Die Kronstädter Kleiderordnung von 1732

Kleiderordnungen¹⁹ kamen in Europa vermehrt im 17. Jahrhundert auf, sie waren in Spanien, in Frankreich und England präsent sowie in Deutschland. Man wollte damit nicht nur der Mode, also neuen Kleidertrachten, entgegenwirken, sondern auch die Verschwendung eindämmen und vor allem den äußeren Unterschied der Stände aufrechterhalten.

Der gesellschaftliche Wandel in Kronstadt zu Beginn des 18. Jahrhunderts führte auch hier zu einer nie da gewesenen Vielfalt der Trachten, die althergebrachte Normierungen aufweichten und zu als ungebührlich empfundenen Ausschweifungen geführt haben. So begründet

și supărare mare. Fiindcă asemenea îngâmfare, / fast vanitos și opulență fără Dumnezeu / stârnește aprig mânia și pedeapsa Domnului celui drept [...] / și fiindcă acești fărădelegiuitori / se aruncă pe ei înșiși și familiile lor în ruină și sărăcie extremă prin risipă la timpul nepotrivit, / așa că [...] trebuie să sufere lipsuri și pentru sine, chiar luându-și de la gură cele necesare traiului / ca să nu mai pomenim că și străinii îi vorbesc de rău din pricina aceasta / și din acest lucru izvorăște mai multă nenorocire.²⁰

Într-o consemnare lapidară în jurnalul său din anul 1732, Thomas Tartler menționează însă efectul minor al nou introdusului regulament vestimentar:

În 2 martie s-a citit noul regulament vestimentar, însă la urmă s-a văzut că nimeni nu-l respectă.²¹

Faptul că brașovenii erau atât de deschiși către noua modă ar putea fi o dovadă a faptului că veșmintele și formele porturilor vestimentare săsești erau învechite din perspectiva modei epocii în Europa centrală. Hainele săsești corespundeau unei vestimentații din vremuri apuse și parțial și unor spații culturale străine²². Diferența între vechiul port săsesc și noile manifestări ale „modei nemțești” trebuie să fi fost astfel foarte evidentă.

Veșmintele „brașovenilor vechi și noi”

Cât de tranșant a fost trăită pătrunderea în Brașov a ‚portului nemțesc’, a modei central-europene de la începutul secolului XVIII, relatează un tratat despre veșmintele brașovenilor, structurat pe paragrafe, cu titlul ‚Portul și veșmintele brașovenilor vechi și noi’²³. Prima parte a acestui text, care probabil a fost scrisă în jurul anului 1740, este o abordare istorică și o descriere a portului vestimentar săsesc moștenit din bătrâni, iar partea a doua poate fi considerată o cronică a noii mode din Brașov. Textul se sfârșește cu paragraful 147, în care autorul își permite emiterea unei judecăți cu privire la evoluția descrisă a vestimentației brașovenilor:

Regulamentele straielor emise de către meritoriul magistrat local atât în anul 1677 la 11 ianuarie, cât și în 1732 la 21 februarie, dau în oarecare măsură veste despre lucrurile sau straietele care au fost supralicitate sau despre unele care au fost îngrădite. Ar fi dară de

auch die Kronstädter Obrigkeit den Erlass der „Neuerrichteten Kleiderordnung der K. F. Stadt Cronstadt“ wie folgt:

Nachdem wir mit sonderbahrem Missvergnügen sehen und erfahren müssen / was gestallten von einigerzeithero / eine vorhin unbekannte Kleider-Pracht und üppige Hoffart mit Gewalt einreissen will / und allbereit dergestalten übermäßig getrieben wird / dass sich fast niemand mehr seinem Stande gemäß darinnen bezeuget / sondern auff eine unzulässige Weise immer einer dem anderen / und eine der andern (unangesehen des ungleichen Standes) gleich oder auch zuvor thun will / so gar / dass man fast keinen Unterschied unter den Ständen abnehmen kann / besonders auch zwischen der Jugend allerhand freche / zu grossen Unkosten und Ärgerniß Anlass gebende Moden auffgebracht werden. Da dochdurch solchen Übermuth / eiteln Pracht und gottlose Üppigkeit / des gerechten Gottes Zorn und Straffen [...] gewaltig gereizet werden / und zumaln die diesfälligen Verbrecher / mit unzeitiger Verschwendung sich selbst und ihre Familien in äußersten Ruin und Verarmung stürzen / dass sie [...] auch für sich an der dürfftigen Lebensunterhaltung Mangel leiden müssen / zugeschweigen, daß man auch bey denen Frembden in üble Nachrede gesetzt wird / und was des daraus entstehenden Unheils mehr ist.²⁰

In einer lapidaren Tagebuchaufzeichnung des Jahres 1732 vermerkt Thomas Tartler jedoch die geringe Wirkung der neu eingeführten Kleiderordnung:

Den 2. März wurde die neue Kleider-Ordnung verlesen, allein der Ausgang hats gewiesen, dass sich Niemand daran gekehrt.²¹

Dass die Kronstädter für die neuen Moden so anfällig waren, dürfte ein Beweis dafür sein, dass die Gewandkomposition und die Formen der sächsischen Kleidertrachten aus mittel-europäisch zeitmodischer Sicht antiquiert waren. Diese entsprachen der Kleidungsart vergangener Zeiten und teilweise auch fremder Kulturräume²². Der Unterschied zwischen den alten sächsischen Trachten und den neuen Moden der ‚teutschen Tracht’ muss somit sehr deutlich gewesen sein.

Die Kleider der „alten und neuen Croner“

știut că regulamentele straielor au fost mai respectate de brașoveni și nu au fost clopote fără limbă. Însă începând de la regulamentul straielor publicat în anul 1732 s-a observat că brașovenii sunt și mai abitir pătimiși ai straielor decât înainte [...].²⁴

Cum se îmbrăcau însă brașovenii după 1700? Pe baza unor portrete de senatori brașoveni din veacul al XVIII-lea se poate urmări pe de o parte influența modei din Europa centrală asupra veșmintelor patriciene strămoșești, pe de altă parte reiese că costumul dictat de moda de la Curtea Vieneză devine pentru converțiții brașoveni un mijloc de a se delimita față de protestanți.

„Brașovenii vechi” – vestimentația senatorilor brașoveni până la 1700

Straiele patriciene bărbățești ale sașilor împrutaseră deja din secolul XVI trăsături din portul nobilimii maghiare și polone, care era derivat la rândul său din straiile păturii sociale superioare a otomanilor. Astfel, la veșmintele patriciene bărbățești cu caracter de reprezentare ale sașilor se impuseră deja de timpuriu hainele cu influențe orientale, dolmanul și mantaua.²⁵ Și moda încălțămintei din Transilvania era determinată de moda orientală. Atât bărbații, cât și femeile purtau aici așa-numitele cizme cu carâmb moale din piele de capră.²⁶ Despre acestea relatează și partea tratatului despre veșmintele „brașovenilor vechi”, așadar ale brașovenilor din veacurile trecute:

Straiele brașovenilor vechi [...] constau în dolman /: ca tunica la romani /: în manta /: ca toga la romani [...]: / în cizme, [...] pălării din fetru sau căciuli de blană [...] A) dolmanul sau tunica erau foarte lungi și ajungeau mult sub genunchi în jos, până la călcăie; s-au făcut treptat tot mai scurte, mai ales sub domnia maghiarilor [...] mantalele erau și ele lungi și largi, de cele mai multe ori căptușite cu blană de lup sau de miel. [...] Cizmele erau și ele de cele mai multe ori mai largi și mai butucănoase decât în aste vremuri.²⁷

Portretele senatorilor brașoveni de la finele secolului al XVII-lea arată vechiul port cu caracter de reprezentare al patricienilor sași, așa cum era transmis de secole. În portretele lui Simon Drauth cel Bătrân (VII, il. 21, p. 49) și Simon Drauth cel Tânăr (X, il. 22, p. 49) se poate vedea bine cât de puțin s-a

Wie einschneidend der Einbruch der ‚teutschen Tracht‘, der mitteleuropäischen Mode des beginnenden 18. Jahrhunderts in Kronstadt erlebt wurde, bezeugt eine in Paragraphen aufgesetzte Abhandlung über die Kleidung der Kronstädter mit dem Titel „Die Trachten und Kleider der alten und neuen Croner“²³. Der erste Teil dieses Textes, der vermutlich um 1740 entstanden sein dürfte, ist ein historischer Abriss und eine Beschreibung der althergebrachten sächsischen Kleidertracht und im zweiten Teil kann er als Chronik der neuen Moden in Kronstadt betrachtet werden. Der Text endet mit dem Paragraphen 147, in dem sich der Verfasser ein Urteil erlaubt über die beschriebene Entwicklung der Kleidungsart der Kronstädter:

Die Kleiderordnungen, die sowohl Anno 1677 d. 11. Jannar, item 1732 d. 21 Febr. von hiesigem löblichem Magistrat gemacht worden, geben einigermaßen die Nachricht von den Sachen oder Kleidungen, die überboten worden, oder manche eingeschränkt sind. Nur waer zu wissen, daß die Kleiderordnungen von den Cronern besser observiert wurden u. nicht Glocken ohne Klöppel wären. Aber seit der Anno 1732 publicierten Kleiderordnung hat man observiert, daß die Croner noch ärger und größere Kleidernarren waren als sie vor dem gewesen [...].²⁴

Doch wie kleideten sich die Kronstädter nach 1700? Anhand von Bildnissen von Kronstädter Ratsherren aus dem 18. Jahrhundert lassen sich zum einen der Einfluss mitteleuropäischer Moden auf die althergebrachte Patriziergewandung nachzeichnen, zum anderen zeigt sich, dass das Modekostüm des Wiener Hofes für die Kronstädter Konvertiten ein Mittel wird, sich von den Protestanten abzugrenzen.

„Die alten Croner” – Die Kleidung der Kronstädter Ratsherren bis 1700

Das sächsische männliche Patriziergewand war schon seit dem 16. Jahrhundert an die Tracht des ungarischen und polnischen Adels angelehnt, das sich seinerseits von den Gewändern der osmanischen Oberschicht ableitete. So hatte sich schon früh beim repräsentativen männlichen Patriziergewand der Sachsen die orientalisches beeinflusste Ober- und Überbekleidung, Dolman und Mente durchgesetzt.²⁵ Auch die Schuhmode war in Siebenbürgen orientalisches bestimmt. Männer wie Frauen trugen hier die so genannten Tschismen, Stiefel mit weichem Schaft aus

modificat portul vestimentar al senatorilor înainte de 1690 odată cu schimbarea generațiilor. Simon Drauth cel Bătrân²⁸, născut la începutul secolului XVII, poartă în jurul anului 1660 portul vestimentar moștenit de la străbunii lui: dolmanul lung din postav albastru închis, ornamentat în zona pieptului cu bumbi și benzi aurii, țighelit cu șnur de aur și legat în talie cu un cordon din mătase roșie, înnodat cu măiestrie. La acest personaj portretizat se adaugă mantaua încă lungă, de tip pelerină, din același postav închis la culoare. Pe tivul acesteia era aplicată o fâșie de blană, iar partea de sus era decorată cu două benzi late, brodate cu firet de aur, prevăzute cu doi bumbi și benzi pentru legarea acesteia. Pe partea din spate a acestei mantale se poate vedea de asemenea așa-numitul *felső* (maghiară), o capă căptușită cu blană, atârnată pe umeri.

O analiză a portretului lui Simon Drauth cel Tânăr²⁹, portretizat în jurul anului 1690, arată cum fiul a preluat portul vestimentar al tatălui său, aproape nemodificat. Singura deosebire constă în detaliile ornamentale, benzile de la dispozitivul de legare a mantalei, care sunt din catifea neagră, brodate cu fir din mătase, închis la culoare, și prevăzute cu câte un mic bumb auriu la capetele rotunjite, iar șnururile pentru legat sunt din catifea neagră. Compoziția vestimentară a tatălui și fiului este însă identică, chiar și coafura fiind aceeași. După cum se consemnează și în sursa cu privire la portul vestimentar al brașovenilor, „Portul și veșmintele brașovenilor vechi și noi”, senatorii brașoveni din secolul XVII purtau încă așa-numitul „moț”, o coafură la care părul era ras pe una sau pe ambele laturi ale capului, iar partea lungă a părului era prinsă în coadă la spate:

Mai trebuie notat că brașovenii vechi purtau cel mai adesea moț și își tundeau părul de pe o latură a capului, după moda ungurească, însă îl lăsasă să crească pe cealaltă latură a capului [...].³⁰

„Brașovenii noi” – vestimentația senatorilor brașoveni după 1700

Cronica despre vestimentația „brașovenilor noi” arată cum pătrunde în Brașov noua modă din Europa centrală după 1700 și cum aceasta se impune treptat în oraș de-a lungul unei perioade de cca. 30 – 40 ani, epoca tratată în capitoul „straielor brașovenilor de acum”³¹. În această a doua parte a tratatului se arată ce efecte are noua modă pe de o parte asupra croiului vechiului port brașovean, pe de alta cum se impun noile accesorii, cum ar fi eșarfa purtată la gât sau pantofii cu toc:

Ziegenleder.²⁶ Darüber referiert auch der Teil der Abhandlung zur Kleidung der „Alten Croner“, also der Kronstädter früherer Jahrhunderte:

Der Alten Croner ihre Kleidung [...] bestunden in dem Dollemann /: so die Römer Tunicam /: in dem Mantee /: so die Togam [...]:/ in den Chismen, [...] Filz- oder Stelzhüten [...] A) die Dollemann oder Tunicam waren sehr lang u. reichten weit über die Knie herunter bis auf die Fersen; [sind] nach und nach immer kürzer gemacht worden zumal unter regimine Hungarios [...] die Manteen waren auch lang und weit, meistens mit Wolf- oder Lammfell gefüttert. [...] die Chismen waren auch meistens weiter und plumper wie itzo.²⁷

Bildnisse von Kronstädter Ratsherren vom Ende des 17. Jahrhunderts zeigen die alte repräsentative sächsische Patriziertracht, so wie sie seit Jahrhunderten überliefert war. In den Bildnissen des Simon Drauth des Älteren (VII, Abb. 21, S. 49) und des Simon Drauth des Jüngeren (X, Abb. 22, S. 49) ist gut zu erkennen, wie wenig sich die Kleidertracht der Ratsherren sich vor 1690 im Wechsel der Generationen veränderte. Simon Drauth der Ältere²⁸, im frühen 17. Jahrhundert geboren, trägt um 1660 die von seinen Vätern geerbte Kleidertracht, den langen Dolman aus dunkelblauem Tuch, der am Brustteil mit Goldknöpfen und -bändern verziert und mit Goldschnur gesäumt ist und in der Taille von einem roten, kunstvoll verknöteten Seidengürtel gebunden wird. Dazu gehört die bei diesem Porträtierten noch lange, umhangartige Mente aus dem gleichen dunklen Tuch. Diese war mit Pelz verbrämt und im oberen Teil mit zwei breiten, mit Goldfaden bestickten Bändern geschmückt, die mit zwei Knöpfen und Bändern zum Zubinden versehen waren. Zusätzlich ist auf dem Rückenteil dieser Mente das sogenannte Feltschi zu erkennen, ein mit Pelz gefütterter Umhang, der über die Schultern hing.

Ein Blick auf das Bildnis des Simon Drauth des Jüngeren²⁹, das den Porträtierten um 1690 abbildet, zeigt wie der Sohn die Kleidertracht seines Vaters fast unverändert übernommen hat. Der einzige Unterschied besteht in den schmückenden Details, den Bändern an der Verschlussverrichtung der Mente, die aus schwarzem Samt mit dunklem Seidenfaden bestickt sind und mit jeweils einem kleinen Goldknopf an den abgerundeten Enden versehen sind, die Schnüre zum Zubinden aus schwarzem Samt. Die Gewandkomposition von Vater und Sohn aber ist identisch. Selbst die Haartracht ist die gleiche. So wie dieses auch in der Quelle zu den Kronstädter Kleidertrachten

II. / Abb. 21. (VII)
Anonim / unbekannter Maler
Portretul lui Simon
Drauth cel Bătrân
A doua jumătate a
secolului XVII / Zweite
Hälfte des 17. Jh.

„Die Trachten u. Kleider der Alten und Neuen Croner“ vermerkt wird, trugen die Kronstädtern Ratsherren des 17. Jahrhunderts noch einen so genannten „Schopf“, eine Haartracht, bei der die Haare auf einer oder beiden Seiten rasiert wurden und der lange Teil der Haare hinten zusammengehalten wurden:

Ferner ist zu notieren, dass die alten Croner meistens Schöpfe getragen und nach der Art der Ungarn auf der einen Seite auf den Kopf die Haare abscheren, auf der anderen Seite aber stehen lassen [...].³⁰

„Die neuen Croner“ – Die Kleidung der Kronstädter Ratsherren nach 1700

Die Chronik zu der Kleidung der ‚neuen Croner‘ zeigt wie in Kronstadt nach 1700 neue Moden aus Mitteleuropa eindringen und sich über einen Zeitraum von etwa 30 – 40 Jahren, der Zeitspanne den das Kapitel „der jetzigen Croner ihre Kleidung“³¹ behandelt, sich allmählich in der Stadt etablieren. In diesem zweiten Teil der Abhandlung zeigt sich, wie die neuen Moden sich zum einen auf den Schnitt der alten Kronstädter Trachten auswirkt, zum anderen wie sich neue Accessoires wie Halstuch oder Stöckelschuhe durchsetzen:

[...] da haben sie die Halstücher nicht lang her zu brauchen angefangen, die Dollemann kurz, die Manteen auch geschmeidig u. die Hosen eng machen lassen. Die kurtze Hemden sind seit 20. Jahren in Schwang kommen, die Stöckel-Schuhe oder mit Absatz seit 1734. Aber rothe u. gelbe Chismenen, so von dieser Mode waren, sind seit 1720. abkommen.³²

II. / Abb. 22. (X)
Anonim / unbekannter Maler
Portretul lui Simon
Drauth cel Tânăr
Sfârșitul secolului XVII /
Ende des 17. Jh.

Auch im Fall der „neuen Croner“ zeigen die überlieferten Bildnisse von Kronstädter Ratsherren einen getreuen Spiegel der Chronik der modischen Wandlungen. So auch das Beispiel des Porträts des Lucas Seuler des Jüngeren (XVI, Abb. 23, S. 51), Spross einer alten und mächtigen Ratsherrenfamilie³³. Das im Zeitraum 1720/1730 entstandene Bildnis zeigt den Porträtierten in Halbfigur und Halbprofil mit der rechten Hand in der Hüfte, den Daumen in den Seidengürtel gesteckt und den Blick selbstbewusst zum Betrachter gerichtet. Er trägt einen mit Goldknöpfen und -schnüren verzierten dunkelblauen Dolman, in der Hüfte ein breiter mit goldenem Band verzierten Gürtel aus roter Seide. Darüber trägt er die an Ärmeln und dem Brustteil mit Fuchspelz verbrämte Mente, die auf seiner Rechten mit waagrecht applizierten Goldbändern und -knöpfen und einer

[...] nu demult au început a purta eșarfe la gât și au pus să li se facă dolmanele scurte și mantalele flexibile, iar pantalonii strâmți. De 20 de ani sunt la modă cămășile scurte, iar pantofii cu toc din 1734. Însă cizmele roșii și galbene, care erau la modă înainte, nu se mai poartă din 1720.³²

Și în cazul „brașovenilor noi“, portretele păstrate ale senatorilor brașoveni reprezintă o oglindă fidelă a cronicii transformărilor modei. Așa este și exemplul portretului lui Lucas Seuler cel Tânăr (XVI, il. 23, p. 51), vlăstar al unei vechi și puternice familii de senatori³³. Portretul datat în jurul perioadei 1720-1730 arată un personaj din semiprofil, cu mâna dreaptă în șold, cu degetul mare băgat în cordonul din mătase și privirea încrezătoare în sine orientată spre privitor. El poartă un dolman albastru închis, ornamentat cu bumbi și șnururi din aur, iar la șold se vede un cordon lat din mătase roșie, decorat cu o bandă aurie. Deasupra poartă mantaua cu blană de vulpe aplicată pe tivul mânecilor și al zonei pieptului, manta decorată pe partea dreaptă cu benzi aurii aplicate orizontal, cu bumbi aurii, și cu un șnur din firet de aur. Detaliile veșmintelor, cum ar fi șnururile din aur care formează tivul mantalei și dolmanului, arată de asemenea cât de elaborate și costisitoare trebuie să fi fost straiile de senator cu rol de reprezentare.

Mantaua, de fapt o pelerină fără mâneci, arată la personajul portretizat influențe ale uniformei de husar, la modă în vremea aceea, al cărei veșmânt acoperitor era o jachetă ornamentată la piept cu benzi aurii, care avea în lateral o manta mică, așa cum se poate vedea și la brațul stâng al lui Lucas Seuler cel Tânăr. Ca vlăstar al uneia din cele mai influente familii brașovene, personajul din portret își permite deja în jurul anilor 1720/1730 primele concesii făcute modei. Pe lângă mantaua modern tivuită putem vedea și accesorii la modă, cum ar fi peruca lungă, închisă la culoare, un acoperământ al capului devenit demult obligatoriu în moda central-europeană, și eșarfa din postav închis la culoare, legată în jurul gâtului. În ciuda acestor mici concesii făcute modei epocii, Lucas Seuler cel Tânăr rămâne tributar portului vestimentar al străbunilor săi. Privind portretele generației următoare, ca cel al judeului Brașovului Martin Closius³⁴, constatăm că limbajul formelor portului cu rol de reprezentare în rândurile senatorilor protestanți a rămas unul conservator și în jurul anului 1750.

Justaucorps și perucă – portul vestimentar al convertiților brașoveni după 1734

Schnur aus Goldfaden geschmückt ist. Wie aufwendig und kostspielig das repräsentative Ratsherrengewand gewesen sein muss ist auch an den Details der Kleider ersichtlich wie den goldenen Schnüren, die den Saum des Mente und des Dolman bilden.

Die Mente, eigentlich ein ärmelloser Umhang, weist beim Porträtierten Einflüsse der in der Zeit modischen Hussarenuniform auf, deren Oberbekleidung eine an der Brust mit Goldbändern geschmückte Jacke war, die seitlich ein Mäntelchen aufwies, wie es auch bei Lucas Seuler dem Jüngeren an seiner Linken zu sehen ist. Als Spross einer der einflussreichsten Familien in Kronstadt erlaubt sich der Porträtierte um 1720/1730 demnach schon die ersten Zugeständnisse an die Mode. Außer der modisch aufgefassten Mente sehen wir auch modische Accessoires, wie die dunkle Allongerücke, eine in der mitteleuropäischen Mode längst verbindliche Kopfbedeckung und das Halstuch, das er, aus dunklem Tuch, um den Hals gebunden trägt. Trotz dieser kleinen Zugeständnisse an die Mode der Zeit bleibt Lucas Seuler der Jüngere der Kleidertracht seiner Väter verpflichtet. Ein Blick auf Porträts der nächsten Generation wie dem des Kronstädter Stadtrichters Martin Closius³⁴ zeigt, dass in der Reihe der Protestantischen Ratsherren die Formensprache der repräsentativen Kleidertracht auch um 1750 konservativ verblieb.

Justaucorps und Perücke – die Kleidertracht der Kronstädter Konvertiten nach 1734

Eine ganz andere Gewandkomposition findet sich nun bei der Kleidung der in Kronstadt sich neu etablierenden Gruppe der katholischen und konvertierten Ratsherren, hatte diese doch bei den Protestanten den Vorwurf des Verrats an den väterlichen Sitten hervorgerufen. Die „teuschgekleideten Cronstädter oder Affen“, wie Thomas Tartler die Konvertiten im Kronstädter Rat benannte – und diese waren im ersten Drittel des Jahrhunderts noch nicht zahlreich – grenzten sich ganz offensichtlich über die Kleidung von ihren protestantischen Kollegen ab. Darüber schweigt jedoch die Chronik zu den „Trachten und Kleider der alten u. neuen Croner“. Allein der Ratsherrenkonflikt von 1734 und die überlieferten Kronstädter Bildnisse von Kronstädter Patriziern zeigen, wie die Kronstädter Konvertiten sich in ihrer Kleidertracht ganz der höfischen Mode in Wien verschrieben hatten.

So zeigt das um 1740 entstandene Bildnis des Samuel Herbert von Herbetsheim³⁵ (XVIII, Abb. 24, S. 52), laut Thomas Tartler einer der ersten „teuschgekleideten“ im Kronstädter Rat, einen den Betrachter anblickenden Mann mittleren Alters

II. / Abb. 23. (XVI) Anonim / unbekannter Maler
Portretul lui Lucas Seuler cel Tânăr / Bildnis des Lucas Seuler der Jüngere (Cca. / um 1730)

II. / Abb. 24. (XVIII)
Anonim /
unbekannter Maler
Portretul lui
Samuel Herbert
de Herbertsheim –
tatăl / Bildnis des
Samuel Herbert von
Herbertsheim – Vater
(Cca. / um 1740)

II. / Abb. 25. (XIX)
Anonim /
unbekannter Maler
Portretul lui
Samuel Herbert
de Herbertsheim
– fiul / Bildnis des
Samuel Herbert von
Herbertsheim – Sohn
(Cca. / um 1740)

O cu totul altă formulă vestimentară se găsește la portul noului grup al senatorilor catolici și convertiți care se instalează în Brașov. Aceste straie erau cele care iscaseră în rândul protestanților reproșul trădării datinilor străbune. „Brașovenii îmbrăcați nemțește, care se maimuțăresc“, după cum îi numea Thomas Tartler pe convertiții din Sfatul brașovean – și aceștia încă nu erau numeroși în prima treime a secolului – se delimitau foarte evident de colegii lor protestanți prin îmbrăcămintă. Cronica despre „Portul și veșmintele brașovenilor vechi și noi“ trece însă sub tăcere acest lucru. Numai conflictul senatorilor de la 1734 și portretele păstrate în Brașov ale unor patricieni brașoveni arată cum convertiții din Brașov se atașaseră cu totul de moda de la Curtea Vieneză prin portul lor vestimentar.

Astfel, portretul lui Samuel Herbert de Herbertsheim³⁵ (XVIII), unul dintre primii „îmbrăcați nemțește“ din Sfatul Brașovului conform lui Thomas Tartler, pictat în jurul anului 1740, prezintă un bărbat de vârstă mijlocie care se uită la privitor din semiprofil, în veșminte la modă în prima jumătate a secolului XVIII, așa cum le dicta moda Curții de la Viena, influențată de moda franceză. Aici se încadra *justaucorps*-ul ocrui din catifea – o haină croită oarecum strâmt pe corp – cu nasturi aurii și margini aurii ale tivului, care aveau un rol pur decorativ, deoarece această piesă vestimentară de acoperire se purta cel mai adesea deschisă. De sub *justaucorps* apare o cămașă din dantelă cu mâneci lungi, iar la gât atârnă așa-numitul jabou, un guler

in Halbfigur und Halbprofil in einer für die erste Hälfte des 18. Jahrhunderts modischen Kleidung, so wie sie die von Frankreich beeinflusste Wiener Hofmode vorgab. Dazu gehörte das samtene ockerfarbene Justaucorps – ein gewissermaßen auf den Leib geschnittener Rock - mit vergoldetem Knopfwerk und goldenen Saumborten, die nur zur Zierde dienten, da dieses Oberbekleidungsstück meistens offen getragen wurde. Aus dem Justaucorps quillt ein langärmeliges Spitzenhemd hervor, zusätzlich ist am Hals das so genannte Jabot, eine spitzenbesetzte Halskrause, zu sehen. Auf dem Kopf trägt Samuel Herbert von Herbertsheim eine gepuderte Perücke und als Zeichen seiner Nobilitierung ein purpurnes schweres Seidentuch um seine linke Schulter und seinen rechten Unterarm.

Als einer der ersten Konvertiten im Kronstädter Rat hatte der in Wien in den Adelsstand erhobene Samuel Herbert von Herbertsheim eine exemplarische Wirkung. Von ihm berichtet das Tagebuch des Thomas Tartler aus dem Jahr 1734:

Herr Herbert war [...] der erste, der sich von den Cronstädtern angefangen hat, beständig teutsch zu gehen, er ist auch der erste, der sich ein fremdes deutsches Weib aus Breslau genommen, des Wirten aus der Fechtschule seine Tochter. Er ist der andere RATHER, der da catholisch geworden, und fremde Sitten in Cronstadt introducieren wollen [...].³⁶

încrețit din dantelă. Samuel Herbert de Herbertsheim poartă pe cap o perucă pudrată și, ca semn al înnobilării sale, o pânză grea din mătase purpurie, înfășurată în jurul umărului său stâng și al antebrațului său drept.

Ca unul dintre primii convertiți din Sfatul Brașovului, Samuel Herbert de Herbertsheim, ridicat la rangul de nobil la Viena, a avut un impact exemplar. Jurnalul lui Thomas Tartler din 1734 relatează despre acesta:

Domnul Herbert a fost [...] primul dintre brașoveni care a început a se da cu totul pe moda nemțească, tot el este primul care și-a luat nevastă străină nemțoaică din Breslau [Wrocław], fiica hangiului de la școala de scrimă. El este senatorul osebit, care s-a făcut catolic și a vrut să introducă datini străine în Brașov [...].³⁶

Aceeași îmbrăcăminte și formulă se poate vedea și la următoarea generație a familiei, la Samuel Herbert de Herbertsheim cel Tânăr³⁷, al cărui portret (XIX, il. 25, p. 52) a fost pictat însă în aceeași perioadă, în jurul anului 1740. Vedem un bărbat tânăr care poartă la *justaucorps*, ca și tatăl său, un guler încrețit și o perucă pudrată, cu deosebirea că *justaucorps*-ul din catifea verde are deja mâneci lungi, cu margini aurii cu ciucure pe linia tivului mâncicilor suflecate, care arată astfel mai fastuoase. Și la el se vede cămașa albă din dantelă de sub haină, în timp ce jaboul lui este format din volane lungi din mătase. Ca și la tatăl său, pânza din mătase purpurie din portret este interpretabilă ca însemn al stării sale distinse. Herbert de Herbertsheim fiul poartă această pânză înfășurată în jurul spatelui și al antebrațului său drept.

Observații finale

În veacul al XVII-lea, senatorii brașoveni se aflau în plin proces de adaptare la noile raporturi ca urmare a dominației habsburgice. Pe fundalul strădaniilor de recatolicizare depuse de noii stăpâni ai țării și al unui număr crescând de imigranți catolici, în oraș are loc o transformare a structurii sociale. Pe baza portretelor unor senatori brașoveni din secolul XVIII, care pot fi oglindite în izvoare scrise contemporane, cum ar fi „Nou Stabilitul Regulament Vestimentar al Orașului Brașov“ de la 1732 și tratatul datat în jurul anului 1740 „Portul și veșmintele brașovenilor vechi și noi“, se poate contura modul în care moda central-europeană a pătruns treptat în Brașov.

Portretul lui Lucas Seuler cel Tânăr din jurul anilor 1720/1730 indică exemplul unui senator protestant, al cărui port

Dieselbe Kleidertracht und Aufmachung ist bei der nächsten Generation der Familie zu sehen, bei Samuel Herbst von Herbertsheim dem Jüngeren³⁷ (XIX, Abb. 25, S. 52), dessen Bildnis jedoch in der gleichen Zeit, um 1740, entstanden ist. Zu sehen ist ein junger Mann, der wie sein Vater zum Justaucorps Halskrause und eine gepuderte Perücke trägt mit dem Unterschied, dass sein bereits langärmeliges Justaucorps aus grünem Samt mit goldener Knaufborte am Saum des umgeschlagenen Ärmels prächtiger ausfällt. Auch bei ihm quillt darunter das weiße Spitzenhemd hervor, während sein Jabot aus langen Seidenrüschen besteht. Wie bei seinem Vater auch ist das purpurne Seidentuch im Porträt als Zeichen seines vornehmen Standes zu deuten. Dieses trägt Herbert von Herbertsheim, der Sohn, um den Rücken und seinen rechten Unterarm gewickelt.

Schlussbemerkungen

Im 18. Jahrhundert waren die Kronstädter Ratsherren in einem Anpassungsprozess an die neuen Verhältnisse unter der Habsburgischen Herrschaft. Vor dem Hintergrund der Rekatholisierungsbestrebungen der neuen Landesherren und einer wachsenden Zahl katholischer Zuwanderer, findet in der Stadt ein sozialer Wandel statt. Anhand von Bildnissen von Kronstädter Ratsherren aus dem 18. Jahrhundert, die in zeitgenössischen Textquellen wie der „Neuerrichteten Kleiderordnung der K. F. Stadt Cronstadt“ von 1732 und der Abhandlung aus der Zeit um 1740 „Die Trachten und Kleider der alten und neuen Croner“ gespiegelt werden können, lässt sich nachzeichnen, wie allmählich mitteleuropäische Moden nach Kronstadt eindringen.

Um 1720/1730 zeigt das Porträt des Lucas Seuler des Jüngeren das Beispiel eines protestantischen Ratsherren, dessen Tracht schon sehr früh modische Abwandlungen aufweist. Insgesamt aber bleibt die Gewandkomposition dieses Protestanten konservativ. Dass dieses sich bis um die Mitte 18. Jahrhunderts bei den mehrheitlich protestantischen Ratsherren nicht ändern sollte, zeigt etwa das Beispiel des Porträts des Stadtrichters Martin Closius aus der Zeit um 1750.

Aus der Reihe der Kronstädter Ratsherren waren es die Konvertiten, die „Teutschgekleideten“, die sich als neue Gruppe herausbildete und sich von den alten protestantischen Patrizierfamilien abzugrenzen suchte über eine neue Art der Repräsentation durch Kleidung. Die Bildnisse der beiden Samuel Herbert von Herbertsheim, Vater und Sohn, zeigen, wie sich die konvertierten Ratsherren durch das Modestück des Wiener Hofes von den Protestanten abgrenzen.

prezintă deja de timpuriu modificări dictate de modă. Formula vestimentară a acestui protestant rămâne însă conservatoare în ansamblu. Exemplul portretului judeului Brașovului Martin Closius din jurul anului 1750 ne arată că acest lucru nu se va schimba în rândurile senatorilor majoritar protestanți până pe la mijlocul secolului al XVIII-lea.

Din rândurile senatorilor brașoveni, convertiții, cei „îmbrăcați nemțește“, au fost cei care s-au cristalizat ca nou grup social și care căutau să se disocieze de vechile familii de patricieni protestanți printr-un nou mod de reprezentare vestimentară. Portretele celor doi Samuel Herbert de Herbetsheim, tată și fiu, arată modul în care se disociază senatorii convertiți față de cei protestanți, prin costumul dictat de moda de la Curtea Vieneză.

Rămâne de cercetat în ce măsură a fost acest fenomen doar începutul unei evoluții la finalul căreia vechiul port sășesc al senatorilor avea să-și piardă funcția de reprezentare socială în fața costumului aflat la modă la Curtea de la Viena.

NOTE

¹ Citat după *Die Trachten u. Kleider der Alten und Neuen Croner*, p. 492, în: Handschriften-Sammlung ‚Josef Franz Trausch‘ (Arhiva Bisericii Negre Brașov) IV F 1 Tq 100, p. 481.

² Citat din *Diarium des Thomas Tartler, 1701-1740*, Julius Gross (coord.) în: *Chroniken und Tagebücher (1684-1783)*, tom 4, (Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó, vol. 7), Brașov, 1918, 103-243, 132 (în cele ce urmează cu prescurtarea TARTLER), p. 146. După ce absolvă gimnaziul în Brașov, Thomas Tartler (1700-1770) merge începând din 1727 la Halle (Saale) la studii. La îndemnul lui Lucas Seuler de Seulen, Tartler se întoarce în 1731 la Brașov și activează de atunci ca dascăl al gimnaziului. În 1739 este numit prorector, în 1744 rector, iar în 1751 este ales preot în Prejmer.

³ TARTLER, p. 146

⁴ TARTLER, p. 146

⁵ Cf. Popa, Silvia, *Sachsen und ‚Teutsche‘. Kronstadt und seine unsichtbare Grenze im 18. Jahrhundert*, în: *Kronstadt und das Burzenland*, Brașov, 2011, p. 9-22, p. 11.

⁶ Roth, Harald, *Kronstadt in Siebenbürgen. Eine kleine Stadtgeschichte*, Köln / Weimar / Viena 2010, p. 173

⁷ Astfel, în afară de breasla croitorilor nemți s-au înființat, bunăoară, și cele ale pantofarilor nemți, patiserilor, legătorilor de carte sau vopsitorilor. Cf. Binder, *Der Verfall und die Aufhebung der Zünfte in der Stadt Brașov (Kronstadt)* (Simpozion de istoria meșteșugurilor, o. O. 1985), p. 227-237, p. 229.

⁸ Cf. Binder, Paul, *Der Verfall und die Aufhebung der Zünfte in der Stadt Brașov (Kronstadt)*. (Simpozion internațional de istoria meșteșugurilor, o. O., 1982), 227-237, p. 229.

⁹ Cf. Nussbächer, Gernot, *Caietele Corona. Contribuții la istoria Brașovului*, caietul 5, Brașov 2006, p. 69-70.

Es bleibt zu untersuchen, inwieweit dieses nur der Beginn einer Entwicklung ist, an deren Ende die alte sächsische Ratsherrentracht ihre Funktion der gesellschaftlichen Repräsentation an das Modekostüm des Wiener Hofes verlieren sollte.

ANMERKUNGEN

¹ Zit. nach *Die Trachten u. Kleider der Alten und Neuen Croner*, S. 492, in: Handschriften Sammlung ‚Josef Franz Trausch‘ (Archiv der Honterusgemeinde Kronstadt) IV F 1 Tq 100, S. 481.

² Zit. aus *Diarium des Thomas Tartler, 1701-1740*, Julius Gross (Hg.) in: *Chroniken und Tagebücher (1684-1783)*, 4. Bd., (Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó, 7. Bd.) Kronstadt 1918, 103-243, 132. (im Folgenden unter Kürzel TARTLER) S. 146 Thomas Tartler (1700-1770) ging nach dem Besuch des Gymnasiums in Kronstadt ab 1727 nach Halle (Saale) zum Studium. Auf Betreiben des Lucas Seuler von Seulen kehrte er 1731 nach Kronstadt zurück und wirkte fortan als Lehrer am Gymnasium. 1739 wurde er zum Prorektor ernannt, 1744 zum Rektor. 1751 wurde er zum Pfarrer in Tartlau gewählt.

³ TARTLER, S. 146

⁴ TARTLER, S. 146

⁵ Vgl. Popa, Silvia, *Sachsen und ‚Teutsche‘. Kronstadt und seine unsichtbare Grenze im 18. Jahrhundert*. In: *Kronstadt und das Burzenland*, Kronstadt 2011, S. 9-22, S. 11.

⁶ Roth, Harald, *Kronstadt in Siebenbürgen. Eine kleine Stadtgeschichte*, Köln / Weimar / Wien 2010, S. 173

⁷ So etwa wurden neben der Zunft der deutschen Schneider auch die der deutschen Schuhmacher, der Weißbäcker, der Buchbinder oder der Färber gegründet. Vgl. Binder, *Der Verfall und die Aufhebung der Zünfte in der Stadt Brașov (Kronstadt)* (Handwerksgeschichtliches Symposium o. O. 1985), S. 227-237 S. 229.

⁸ Vgl. Binder, Paul, *Der Verfall und die Aufhebung der Zünfte in der Stadt Brașov (Kronstadt)*. (Internationales Handwerksgeschichtliches Symposium, o. O., 1982) 227-237, S. 229.

⁹ Vgl. Nussbächer, Gernot, *Caietele Corona. Contribuții la istoria Brașovului*, Caietul 5, Brașov, 2006, S. 69-70.

¹⁰ Vgl. Nussbächer, S. 69-70.

¹¹ Infolge des Prinzips der „proportio geometrica“, das 1732 vom Wiener Hof eingeführt wurde, musste mindestens die Hälfte der Beamten der Katholischen Konfession angehören: „[Es] erschien der Befehl vom Hofe, daß die Katholiken allenthalben in gleicher Anzahl mit den übrigen Religionsverwandten angestellt werden sollten.“ Zit. nach Hermann, George Michael Gottlieb: *Das alte und neue Kronstadt*, Band I, Hermannstadt 1883, S. 178

¹² Zit. aus TARTLER S. 132.

¹³ *ebenda*, S. 158.

¹⁴ Vgl. Roth, 2010, S. 172.

¹⁵ In der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts führte das Phänomen der Konversion

¹⁰ Cf. Nussbächer, p. 69-70.

¹¹ Conform principiului „proportio geometrica”, introdus în 1732 de Curtea de la Viena, cel puțin jumătate din funcționari trebuia să aparțină confesiunii catolice: „A apărut ordinul de la Curte ca catolicii să fie angajați pretutindeni într-un număr egal cu restul celor de religii înrudite.” Citat după Hermann, Georg Michael Gottlieb, *Das alte und neue Cronstadt*, Band I, Hermannstadt 1883, p. 178

¹² Citat din TARTLER, p. 132.

¹³ *Ibidem*, p. 158.

¹⁴ Cf. Roth, 2010, p. 172.

¹⁵ În a doua jumătate a secolului XVIII, fenomenul convertirii din Brașov a făcut ca generalul comandor pentru Transilvania să trebuiască să raporteze la Viena că în Brașov existau „elemente licențioase” care nu-și îndeplineau îndatoririle și nu-i făceau religiei casei imperiale niciun serviciu prin trecerea la credința catolică, iar Sfatul orașului a fost somat să fie nepărtinitor. Cf. Roth, 173.

¹⁶ Frațiunii catolice a orașului îi aparținea în 1733 senatorul N. Pauer de Draudt, un convertit catolic, și alți orășeni, cum ar fi mai-marele poștașilor, un imigrant catolic, Martinus Schässburger, un farmacist convertit și alții, pe care Tartler, care aparținea părții protestante, îi denumeste „brașoveni îmbrăcați nemțește care se maimuțăresc”. Cf. TARTLER, 146-147. Vezi și Philippi, Paul: Teutsch și Mueser. *Genealogische Daten zur Geschichte siebenbürgischer Wanderungen und zu Wandlungen des sächsischen Selbstbewusstseins* în: Paul Philippi. Land des Segens? Fragen an die Geschichte Siebenbürgens und seiner Sachsen. Böhlau 2008 (Arhiva Transilvană, vol. 39)

¹⁷ TARTLER, p. 146.

¹⁸ *Die Trachten u. Kleider der Alten und Neuen Croner*, § 133-147 în: Handschriften-Sammlung, Josef Franz Trausch' (arhiva comunității evanghelice a Bisericii Negre) IV F 1 Tq 100.

¹⁹ Domnitorii erau, pe de o parte, cei care își încorsetau supușii în rigorile unui regulament vestimentar, însă nici mai-marii orașelor libere ale imperiului, cum ar fi Nürnberg, Gdansk, Sczeczin sau Leipzig, nu se străduiau mai puțin să reglementeze ce trebuia să poarte fiecare locuitor al orașului conform stării sale sociale. Se prescria meticolos ce tip de stofe, blănuri, dantelă sau bijuterii trebuia să poarte membrii fiecărei stări. Succesul acestor regulamente vestimentare era însă adesea limitat. Regulamentul vestimentar din Nürnberg de la 1657 menționează: *Experiența tristă arată că atât bărbații, cât și femeile din toate stările au dus la extrem fastul exagerat al straielor și noilor porturi, în mod cu totul disprețuitor și nelegiuit și atât de iresponsabil, încât aproape că nu se mai poate osebi o stare de alta.* (Citat după Boehn, p. 324) Cf. Boehn, Max von: *Moda. O istorie a culturii din Evul Mediu până în baroc*, edit. de Ingrid Loschek, München 1976, vol. II, p. 324 urm.

²⁰ *Neuerrichtete Kleiderordnung der K. F. Stadt Cronstadt*, în Handschriften-Sammlung, Josef Franz Trausch' IV F 1 Tq 101 (Arhiva Bisericii Negre Brașov), p. 131.

²¹ TARTLER, 132.

²² Cf. Sedler, Irmgard, *Die Landler in Siebenbürgen. Gruppenidentität im Spiegel der Kleidung von der Mitte des 18. Jahrhunderts bis zum Ende des 20. Jahrhunderts*, Marburg 2004, p. 58

în Kronstadt dazu, dass der Kommandierende General für Siebenbürgen nach Wien berichten musste, dass sich in Kronstadt „liederliche Elemente“, die ihren Pflichten nicht nachgingen, durch den Übertritt zum katholischen Glauben der Religion des Herrscherhauses keinen Dienst erweisen würden und der Stadtrat ermahnt wurde, unparteiisch zu sein. Vgl. Roth, 173.

¹⁶ Zur katholischen Fraktion der Stadt gehörte 1733 der Senator N. Pauer von Draudt, ein katholischer Konvertit und andere Bürger, wie der Postmeister, ein katholischer Immigrant, Martinus Schässburger, ein konvertierter Apotheker u.a., die Tartler, der protestantischen Seite angehörend, als „teutschgekleidete Cronstädter oder Affen“ bezeichnet. Vgl. TARTLER, 146-147. Siehe auch Philippi, Paul: Teutsch und Mueser. *Genealogische Daten zur Geschichte siebenbürgischer Wanderungen und zu Wandlungen des sächsischen Selbstbewusstseins* in: Paul Philippi. Land des Segens? Fragen an die Geschichte Siebenbürgens und seiner Sachsen. Böhlau 2008 (Siebenbürgisches Archiv Bd. 39)

¹⁷ TARTLER, S. 146.

¹⁸ *Die Trachten u. Kleider der Alten und Neuen Croner*, § 133-147 in: Handschriften-Sammlung, Josef Franz Trausch' (AHG) IV F 1 Tq 100.

¹⁹ Es waren zum einen die Fürsten, die ihre Untertanen in die Zwänge einer Kleiderordnung verwiesen, aber auch die Obrigkeit der freien Reichsstädte, etwa Nürnberg, Danzig, Stettin oder Leipzig waren nicht weniger bestrebt zu regulieren, was ein jeder Stadtbewohner standesgemäß zu tragen hatte. Akribisch wurde vorgeschrieben, welche Stoffe, Pelzwerk, Spitzen oder Schmuck jeder Stand tragen sollte. Oft hielt sich der Erfolg dieser Kleiderordnungen jedoch in Grenzen. So heißt es in der Nürnberger Kleiderordnung von 1657: *Die leidige Erfahrung bezeugt, dass von allen Ständen, sowohl Manns- als auch Weibspersonen gantz verächtlich und freventlich der übermäßige Pracht in Kleidern und Neuen Trachten dergestalt unverantwortlich aufs Höchste getrieben worden, dass fast kein Stand von dem anderen unterschieden werden möge.* (Zit. nach Boehn, S. 324) Vgl. Boehn, Max von: *Die Mode. Eine Kulturgeschichte vom Mittelalter bis zum Barock*, bearb. von Ingrid Loschek, München 1976, Bd. II, S. 324f

²⁰ *Neuerrichtete Kleiderordnung der K. F. Stadt Cronstadt* in Handschriften Sammlung, Josef Franz Trausch' IV F 1 Tq 101 (Archiv der Honterusgemeinde), S. 131.

²¹ TARTLER, 132.

²² Vgl. Sedler, Irmgard: *Die Landler in Siebenbürgen. Gruppenidentität im Spiegel der Kleidung von der Mitte des 18. Jahrhunderts bis zum Ende des 20. Jahrhunderts*, Marburg 2004, S. 58

²³ Dass Thomas Tartler der Verfasser dieses Textes ist lässt sich an einer Quellenangaben auf der Seite 490 unschwer erkennen, wo er auf sein Tagebuch verweist: „vide Diar: meum 1739 d.2. Junii“ in: Handschriften Sammlung, Josef Franz Trausch' (Archiv der Honterusgemeinde) IV F 1 Tq 100, S. 490.

²⁴ *Die Trachten u. Kleider der Alten und Neuen Croner*, § 147, S. 492, in: Handschriften Sammlung, Josef Franz Trausch' (Archiv der Honterusgemeinde) IV F 1 Tq 100, S. 492.

²⁵ Vgl. Sedler, S. 59f.

²⁶ Vgl. ebenda, S. 60.

²⁷ *Die Trachten u. Kleider der Alten und Neuen Croner*, § 137-138, S. 483.

²⁸ Simon Drauth der Ältere (1615-1664) war zwischen 1641 bis 1660

²³ Faptul că Thomas Tartler este autorul acestui text se poate recunoaște cu ușurință pe baza unei referiri la o sursă la pagina 490, unde face trimitere la jurnalul său: „vide Diar: meum 1739 d.2. Junii” în: Handschriften-Sammlung ‚Josef Franz Trausch’ (Arhiva Bisericii Negre Brașov) IV F 1 Tq 100, p. 490.

²⁴ *Die Trachten u. Kleider der Alten und Neuen Croner*, § 147, p. 492, în: Handschriften-Sammlung ‚Josef Franz Trausch’ (arhiva comunității evanghelice a Bisericii Negre) IV F 1 Tq 100, p. 492.

²⁵ Cf. Sedler, p. 59 urm.

²⁶ Cf. *Ibidem*, p. 60.

²⁷ *Die Trachten u. Kleider der Alten und Neuen Croner*, § 137-138, p. 483.

²⁸ Simon Drauth cel Bătrân (1615-1664) a fost între 1641 și 1660 deputat al dietei, a deținut și funcția de villic și era jude al Brașovului în 1664, anul morții sale. Cf. Die Beamten der Stadt Brassó (Kronstadt) von Anfang der städtischen Verwaltung bis auf die Gegenwart, de Friedrich Stenner (coord.), Brașov, 1916, p. 34

²⁹ Simon Drauth al II-lea, cel Tânăr (1647-1693), a fost numit de trei ori senator în perioada între 1680 și 1685, a fost apoi și villic, iar între 1688 și 1690 jude al Brașovului. În perioada între 1675 și 1693 a fost și deputat al dietei mai mulți ani la rând. În 1670 a fost înnobilit de către principele Apafi. Cf. Stenner, p. 34

³⁰ *Die Trachten u. Kleider der Alten und Neuen Croner*, § 144 a), p. 487.

³¹ *Ibidem*, § 144 a, p. 486.

³² *Ibidem*, § 145 b, p. 488.

³³ Lucas de Seulen al III-lea cel Tânăr (1693-1733) a urmat studiile la Jena și a fost, după întoarcerea sa la Brașov, secretar între 1720 și 1721, arhivar în 1722, secretar între 1723 și 1729 și orator în anii 1729 – 1733. Cf. Stenner, p. 34

³⁴ Martin Closius a ocupat până în 1725 funcția de ofițer în garda de ordine a orașului și a deținut funcția de senator din 1725 până în 1738. Începând din 1738 până în 1745 a ocupat printre altele funcția de villic. În anii 1748, 1749 și 1751 a fost jude al Brașovului. A murit în anul 1752. Cf. Stenner, p. 23.

³⁵ Samuel Herbert de Herbetsheim I (1693-1747) a fost secretar în Brașov între 1718 și 1719, inspector al vinurilor între 1726-1727 și a deținut numeroase alte funcții înainte de a deveni senator din 1729 până în 1735. În 1731 s-a convertit la credința catolică și a devenit în 1735 funcționar în guberniu, după care a mai deținut alte funcții. În același an este înnobilit de către împăratul Carol al VI-lea, acordându-i-se titlul de *Herbetsheim*. Cf. Stenner, p. 63.

³⁶ TARTLER, p. 146

³⁷ Samuel Herbert de Herbetsheim al II-lea (1720-1761) a fost secretar între 1742 și 1745 și ofițer în garda de ordine a orașului în 1744 și 1745. Apoi a deținut din 1746 până în 1761 în Brașov funcția de senator și alte funcții. Cf. Stenner, p. 63.

Landtagsdeputierter, übte auch das Amt des Hannen, des Villicus und war im Jahr seines Todes 1664 Stadtrichter von Kronstadt. Vgl. Die Beamten der Stadt Brassó (Kronstadt) von Anfang der städtischen Verwaltung bis auf die Gegenwart, von Friedrich Stenner (Hg.) Brassó (Kronstadt) 1916. S. 34

²⁹ Simon Drauth II, der Jüngere (1647-1693) war im Zeitraum zwischen 1680 und 1685 dreimal Senator, Villicus war danach auch Stadthann, Villicus und zwischen 1688 und 1690 Stadtrichter von Kronstadt. Auch war er im Zeitraum zwischen 1675 und 1693 über mehrere Jahre Landtagsdeputierter. 1670 wurde er von Fürst Apafi geadelt. Vgl. Stenner, S. 34

³⁰ *Die Trachten u. Kleider der Alten und Neuen Croner*, § 144 a), S. 487.

³¹ *Ebenda*, § 144 a), S. 486.

³² *Ebenda*, § 145 b, S. 488.

³³ Lucas von Seulen III der Jüngere (1693-1733) studierte in Jena und war nach seiner Rückkehr nach Kronstadt zwischen 1720 und 1721 Sekretär, Archivar 1722 und zwischen 1723 und 1729 Sekretär und Orator in den Jahren 1729 bis 1733. Vgl. Stenner, S. 34

³⁴ Martin Closius I war bis 1725 Stadthauptmann und bekleidete das Amt des Ratsherren zwischen den Jahren 1725 und 1738. Ab 1738 bis 1745 wirkte er unter anderem als Stadthann. In den Jahren 1748, 1749 und 1751 war er Stadtrichter von Kronstadt. Er starb 1752. Vgl. Stenner, S. 23

³⁵ Samuel Herbert von Herbetsheim I (1693-1747) war in Kronstadt zwischen 1718 und 1719 Sekretär, Weininspektor zwischen 1726-1727 und bekleidete etliche weitere Ämter, bevor er 1729 bis 1735 Senator wurde. 1731 konvertierte er zum katholischen Glauben und wurde 1735 Beamter im Gubernium, wonach er weitere Ämter bekleidete. Im gleichen Jahr wird er von Kaiser Karl VI auf von Herbetsheim geadelt. Vgl. Stenner, S. 63.

³⁶ TARTLER, S. 146

³⁷ Samuel Herbert von Herbetsheim II (1720-1761) war Sekretär zwischen 1742 und 1745, Trabantenoffizier im Zeitraum 1744 und 1745. Anschließend bekleidete er 1746 bis 1761 in Kronstadt das Amt des Senators und andere Ämter mehr. Vgl. Stenner, S. 63.

Bibliografie / Bibliographie

- BIELZ, Julius - *Porträtkatalog der Siebenbürger Sachsen*, Hamburg, 1937
- BINDER, Paul - *Der Verfall und die Aufhebung der Zünfte in der Stadt Braşov* (Kronstadt), (Simpozion internaţional de istoria meşteşugurilor, 1982), p. / S. 227-237
- BOEHN, Max von - *Die Mode. Eien Kulturgeschichte vom Barock bis zum Jugendstil*, München, 1976
- HERRMANN, Georg Michael Gottlieb von - *Das alte und neue Cronstadt. Ein Beitrag zur Geschichte Siebenbürgens im 18. Jahrhundert*, vol. / Band 1, Sibiu / Hermannstadt, 1883
- NUSSBÄCHER, Gernot - *Caietele Corona. Contribuţii la istoria Braşovului*, caietul / Heft 5, Braşov / Kronstadt, 2006
- PHILIPPI, Paul, Teutsch und Mueser - *Genealogische Daten zur Geschichte siebenbürgischer Wanderungen und zu Wandlungen des sächsischen Selbstbewußtseins*, în: Paul Philippi, Land des Segens? Fragen an die Geschichte Siebenbürgens und seiner Sachsen, Böhlau, 2008 (Arhiva transilvană, vol. / Band 39), p. / S. 267-275.
- POPA, Silvia, *Sachsen und ‚Teutsche‘ - Kronstadt und seine unsichtbare Grenze im 18. Jahrhundert in Kronstadt und das Burzenland*, Kronstadt, 2011, p. / S. 9-22
- POPA, Silvia - *Der Tugendzyklus in der Schwarzen Kirche zu Kronstadt. Untersuchung zu einem protestantischen Bildprogramm*, in: Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde, caietul / Heft 2 / 2006, p. / S. 197-208
- ROTH, Harald - *Aus dem kirchlichen Leben der Stadt. Von der Reformation zum Liberalismus*, în: Roth, Harald (coord. / Hrsg): *Kronstadt. Eine siebenbürgische Stadtgeschichte*, München, 1999, p. / S. 171-176
- ROTH, Harald, - *Kronstadt in Siebenbürgen. Eine kleine Stadtgeschichte*, Köln, Viena / Wien, Weimar, 2010
- SEDLER, Irmgard - *Die Landler in Siebenbürgen. Gruppenidentität im Spiegel der Kleidung von der Mitte des 18. Jahrhunderts bis zum Ende des 20. Jahrhunderts*, Marburg, 2004
- STENNER, Friedrich - *Die Beamten der Stadt Brassó (Kronstadt) von Anfang der städtischen Verwaltung bis auf die Gegenwart*, Braşov / Kronstadt, 1916
- TEUTSCH, Friedrich - *Geschichte der Siebenbürger Sachsen für das sächsische Volk*, vol. / Band II, Sibiu / Hermannstadt, 1907
- THIEL, Erika - *Geschichte des Kostüms. Die europäische Mode von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Berlin, 2000.

Surse publicate / Publierte Quellen

Diarium des Thomas Tartler 1701-1740, Julius Gross (coord. / Hg.) în / in: *Chroniken und Tagebücher (1684-1783)*, tom / Band IV, (Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó, vol. / band 7), Braşov / Kronstadt, 1918, p. / S. 103-243.

Surse nepublicate / Unpublierte Quellen

Neuerrichtete Kleiderordnung der K. F. Stadt Cronstadt (1732) în / in: *Handschriften-Sammlung ‚Josef Franz Trausch‘* (Arhiva Bisericii Negre Braşov / Archiv der Honterusgemeinde Kronstadt), IV F 1 Tq 101, p. / S. 131-141.

Die Trachten u. Kleider der Alten und Neuen Croner, § 133-147, p. / S. 481-492, în / in: *Handschriften-Sammlung ‚Josef Franz Trausch‘* (Arhiva Bisericii Negre Braşov / Archiv der Honterusgemeinde Kronstadt), IV F 1 Tq 100, p. / S. 481-492.

PORTRETELE PATRICIATULUI SĂSESC DIN BRAȘOV / BILDNISSE SÄCHSISCHER PATRIZIER AUS KRONSTADT

I. Gregorius Pictor (1490 ?-1553)

Portretul judeului Lucas Hirscher / Bildnis des Stadtrichters Lucas Hirscher (1482-1541)

1535

Ulei pe lemn / Öl auf Holz, 89 x 67 cm

Semnat cu monograma GR. f(ecit) pe muchia de jos a tăbliței atârnată în copac / Signatur mit dem Monogramm GR. f(ecit) auf der unteren Kante des am Baum hängenden Täfelchens

Inscripții / Inschriften: LVCAS HVRSER IVDEX BRASSOVIENS(IS) AÑORVM ETATIS LIIII ANNO CHRISTI MIL. DVCE XXXV

Blazon / Wappen

MNB, Nr. inv. / Inv. Nr. 416

Bibliografie: Bielz 1936 Nr. 488, p. / S. 43; Nussbächer 1967; Haldner 1981; Nussbächer 1985; Popescu 1996, pp. / S. 6-8; Popescu 2005, pp. / S. 2-4, il. / Abb. p. / S. 1; Popescu 2007a;

NB. 1

II. Gregorius Pictor ? (1490 ?-1553)

Portretul Apolloniei Hirscher / Bildnis der Apollonia Hirscher (?-1547)

Cca. / um 1545 ?

Deținător necunoscut (dispărut ?) / Besitzer unbekannt (verschollen)

II.1. Franz Neuhauser cel Tânăr / Franz Neuhauser der Jüngere (1763-1836)

Apollonia Hirscher

Litografie / Lithografie, 25 x 20,7; 45,6 x 31,8 cm

Semnat și datat stânga jos / Signiert und datiert links unten: Fr. Neuhauser del 1822

Inscripții / Inschriften: Apollonia des Kroner Richters Lucas Hirscher / Wittwe Stifterinn dieses Zunftbäudes / das Originalgemälde befindet sich auf dem Rathause in Cronstadts

MAB, Nr. inv. / Inv. Nr. 1199

Bibliografie: Bielz 1936, Nr. 488, p. / S. 43; Drotleff 1983, pp. / S. 63-66; Klein 1998, p. / S. 131; Popica 2009, p. / S. 474 și / und 480

NB. 2

III. Anonim / unbekannter Künstler

Johannes Honterus (1498-1549)

Xilogravură / Holzschnitt, 25,2 x 17,8 cm

A doua jumătate a secolului XVI ? / Zweite Hälfte des 16. Jh. ?

Inscripții / Inschriften: VIGILATE ET ORATE / IOHĀNES HONT[ER]

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră, ABH, Colecția de imagini / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Schwarze Kirche, ABH, Bildersammlung

Bibliografie: Bielz 1936 Nr. 520, p. / S. 45

NB. 3

IV. Anonim / unbekannter Maler

Portretul lui Valentin Hirscher / Bildnis des Valentin Hirscher (1559 -1603)

1599

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 105,7 x 82,4 cm

Inscripții / Inschriften: AETATIS SUE / ...XXXVIII / (1)599; monogramă / Monogramm / Judex Coronensis / Aet. sue Añor. 44. / 1604.

MAB, Nr. inv. / Inv. Nr. 2509

Bibliografie: Bielz 1936, Nr. 490, p. / S. 43; Popica 2005a, p. / S. 203, il. / Abb. 1, p. / S. 209; Sabău 2005, p. / S. 328, 396

NB. 4

V. Anonim / unbekannter Maler

Portretul lui Petrus Mederus cu familia sa / Bildnis des Petrus Mederus und seiner Familie

1664

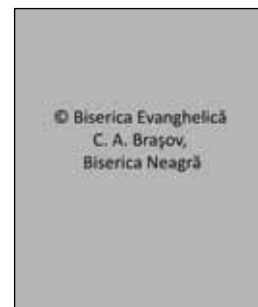
Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 171 x 145,5 cm

Inscripții / Inschriften: ASNATH / I; PETRUS MEDERUS.; Aet: 58; MARGARETHA; Aet: 26; Nat FORGATS.; verso / Rückseite: PETRUS MEDERUS Zeidæ 1603 nat: relicto aratro / Gymn: tum Acad: Rostoch: presso pede petens Magist: / et Poëtæ lauream reportavit Lect: 1638 tum Rector. / Past: Mellim: 1649. Zeid: 1653 Cor: 1654 Obiit 1678.; Parochiæ don: I: G.S. / 1817.

Biserica Evanghelică C. A. Braşov, Biserica Neagră / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Schwarze Kirche, Nr. inv. / Inv. Nr. III/49

Bibliografie: Bielz 1936 Nr. 639, p. / S. 36; Sabău 2005, p. / S. 328

NB. 5

VI. Anonim / unbekannter Maler

Portretul lui Johannes Sigerus / Bildnis des Johannes Sigerus (1646-1696)

1687

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 79 x 61 cm

Inscripții / Inschriften: Johannes Sigerus / Senator Coronensis / Aetatis Suae Ab 41 / 1687

Blazon / Wappen

MNB, Nr. inv. / Inv. Nr. 1467

Bibliografie: Bielz 1936, Nr. 802, p. / S. 71; Popescu 1996, pp. / S. 12-13; Sabău 2005, p. / S. 329

NB. 6

VII. Anonim / unbekannter Maler

Portretul lui Simon Drauth cel Bătrân (1615-1664)

A doua jumătate a secolului XVII / Zweite Hälfte des 17. Jh.

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 105,5 x 82 cm

Inscripții / Inschriften: SIMON DRAVTH. / Judex Coronensis. / Obiit A^o.1664. d. 28 Oct. / cum vixisset / Años 48.

MAB, Nr. inv. / Inv. Nr. 2508

Bibliografie: Bielz 1936, Nr. 266, p. / S. 23; Popica 2005a, p. / S. 204; Popica 2011, p. / S. 5

NB. 7

VIII. Anonim / unbekannter Maler
Portretul lui Lucas Colbius (1680-1753)

1691

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 90 x 75 cm

Deținător necunoscut (dispărut ?) / Besitzer unbekannt (verschollen ?)

Bibliografie: Bielz 1936 Nr. 174, p. / S.15

NB. 8

IX. Andreas Wismann (?)

Martinus Albrichius (1630-1694)

Sfârșitul secolului XVII ? / Ende des 17. Jh.?

Tuș pe hârtie / Tusche auf Papier, 23 x 15 cm

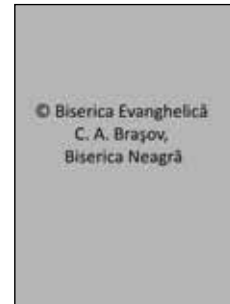
Semnat dreapta jos / Signiert rechts unten: Andreas Wismann Calamo delins.

Inscripții / Inschriften: Dr. Phil. Martinus Albrichius / Decanus Barcensis, Pastor Rosoniensis / in Mediasch 10 Nov 1634; † in Rosenau 27 Sept. 1694.

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Schwarze Kirche, Nr. inv. / Inv. Nr. III/82

Bibliografie: Bielz 1936 Nr. 7, p. / S.3

NB. 9

X. Anonim / unbekannter Maler

Portretul lui Simon Drauth cel Tânăr / Bildnis des Simon Drauth der Jüngere (1647-1693)

Sfârșitul secolului XVII / Ende des 17. Jh.

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 105 x 82 cm

Inscripții / Inschriften: SIMON DRAVTH. / Judex Coronensis. / Obiit A^o. M.DC.XC.III./ die 27 Aug. / cum vixisset / Annos 46. mens. 3.

Blazon / Wappen

MAB, Nr. inv. / Inv. Nr. 2513

Bibliografie: Bielz 1936, Nr. 267, p. / S. 23; Popica 2005a, p. / S. 204, il. p. / S. 209; Popica 2011, p. / S. 5, il. / Abb. p. / S. 7

NB. 10

XI. Paul Schirmer (1661-1717)

Portretul lui Johannes Schirmer / Bildnis des Johannes Schirmer (Cca. / um 1491-1532)

Cca. / um 1715

Guașă pe hârtie / Gouache auf Papier, 10,3 x 9,2 cm

Inscripții / Inschriften: NOBILIS & GENEROSVS DOMINVS IOHANNES SCHIRMER

IVDEX PRIMARIUS CIVITATIS CORONENSIS OBIIT ANNO. 15. ÆTA:

Cartea genealogică a familiei Schirmer / Genealogie der Familie Schirmer, fila / Blatt 8

Biblioteca Transilvăneană Gundelsheim / Siebenbürgische Bibliothek Gundelsheim

Bibliografie: Bielz 1936, Nr. 855, p. / S. 76; Ittu 2008, p. / S. 190

NB. 11

XII. Anonim / unbekannter Maler

Portretul lui Lucas Seuler cel Bătrân / Bildnis des Lucas Seuler der Ältere (1661-1735)

Cca. / um 1726

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 85 x 75 cm

Inscripții / Inschriften: verso: Lucas Seuler / de Seulen / Judex Coron: / et /

Medic: Doct: / nat: 1661. / denat: 1735.

MAB, Nr. inv. / Inv. Nr. 2512.

Bibliografie: Bielz 1936 Nr. 797, p. / S. 70; Popica 2005a, p. / S. 203; Sabău 2005, p. / S. 347

NB. 12

XIII. Anonim / unbekannter Maler

Portretul lui Simon Drauth Pastor Zeidensis / Bildnis des Simon Drauth Pastor Zeidensis (1673-1729)

Cca. / um 1726

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 105 x 82,5 cm

Inscripții / Inschriften: verso / Rückseite: Simon de Drauth: / Pastor Zeidensis. /

Nat: 673 d: 29 Nov Ob: 729 / D: 14 Nov.

MAB, Nr. inv. / Inv. Nr. 243

Bibliografie: Bielz 1936, Nr. 269, p. / S. 24; Popica 2011b, p. / S. 6

NB. 13

XIV. Anonim / unbekannter Maler

Portretul lui Valentin Tartler / Bildnis des Valentin Tartler (1680-1734)

1728

Ulei pe cupru / Öl auf Kupfer, 29 x 23 cm

Inscripții / Inschriften: Vale: Tartler / Æt: 47 mes: 6. / Aō 1728;

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt,

Schwarze Kirche, Nr. inv. / Inv. Nr. III/81

Bibliografie: Bielz 1936, Nr. 905, p. / S. 80

NB. 14

XV. Anonim / unbekannter Maler

Portretul lui Simon Scheipner / Bildnis des Simon Scheipner (1661-1729)

1729

Ulei pe metal / Öl auf Metall, 24 x 23 cm

Deținător necunoscut (dispărut ?) / Besitzer unbekannt (verschollen ?)

Bibliografie: Bielz 1936, Nr. 843, p. / S. 75

NB. 15

XVI. Anonim / unbekannter Maler

Portretul lui Lucas Seuler cel Tânăr / Bildnis des Lucas Seuler der Jüngere (1693-1733)

Cca. / um 1730

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 86,5 x 70 cm

Inscripții / Inschriften: monogramă / Monogramm: (LS) 00...?; verso / Rückseite: Lucas Seuler / de Seulen. / Orator Centumvirosum / Coron: / nat:1693. / denat:1733.

MAB, Nr. inv. / Inv. Nr. 2507

Bibliografie: Bielz 1936 Nr. 798, p. / S. 70

NB. 16

XVII. Anonim / unbekannter Maler

Portretul lui Christophorus Neidel / Bildnis des Christophorus Neidel (1688-1742)

Cca. / um 1735

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 96 x 76 cm

Inscripții / Inschriften: Ampl D. Christoporus / Neidel. Quæst. Coron / nat. 1688 d. Nov. mort / 1742: d. Jul.

Blazon / Wappen

MN Bran / Törzburg, Nr. inv. / Inv. Nr. C. 986

Bibliografie: Bielz 1936, Nr. 698, p. / S. 61

NB. 17

XVIII. Anonim / unbekannter Maler

Portretul lui Samuel Herbert de Herbertsheim – tatăl /

Bildnis des Samuel Herbert von Herbertsheim – Vater (1693-1747)

Cca. / um 1740

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 86,5 x 69,5 cm

Inscripții / Inschriften: ...NN... MDCCXX; verso / Rückseite: Samuel Herbert / de Herbertsheim / Consiliarius Gub: Tr: / et / Jud: Cor: / nat: 1693. / denat: 1747.

MAB, Nr. inv. / Inv. Nr. 237

Bibliografie: Bielz 1936 Nr. 459, p. / S. 40 ; Popica 2005a, p. / S. 205, il. / Abb. p. / S. 210; Popica 2010, pp. / S. 35-36; Popica 2011b, p. / S. 8;

NB. 18

XIX. Anonim / unbekannter Maler

Portretul lui Samuel Herbert de Herbertsheim – fiul /

Bildnis des Samuel Herbert von Herbertsheim – Sohn (1720-1761)

Cca. / um 1740

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 81,5 x 62,5 cm

Inscripții / Inschriften: Samuel Herbert de Herbertsheim. / Perceptor Regius / et / Senator / Cor. / nat: 1720 / denat: 1761.

MAB, Nr. inv. / Inv. Nr. 235

Bibliografie: Bielz 1936, Nr. 461, p. / S. 43; Popica 2005a, p. / S. 205; Popica 2010, pp. / S. 35-36; Popica 2011b, p. / S. 8

NB. 19

XX. Johann Ölhan Senior (?-1763)

Portretul lui Joseph Gottlieb Seuler von Seulen / Bildnis des Joseph Gottlieb Seuler von Seulen (1727-1746)

Cca. / um 1744-1746

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 82,5 x 65,5 cm

Inscripții / Inschriften: verso / Rückseite: Joseph Gottlieb Seuler / v. Seulen. / geb: 1727 gest: 1746 / als Stud: Jur: zu Jena; J. Ölhan, p:

MAB, Nr. inv. / Inv. Nr. 240

Bibliografie: Bielz 1936, Nr. 794, p. / S. 70; Popica 2005a, p. / S. 205, il. / Abb. 8 p. / S. 210; Popica 2008a, Nr. cat. / Kat.nr. 50; Popica 2010, pp. / S. 31-33

NB. 20

XXI. Johann Ölhan Senior (?-1763); Johann Jakob Haid (1704–1767)

Monumentul funerar al lui Joseph Gottlieb Seuler von Seulen /

Grabmal des Joseph Gottlieb Seuler von Seulen

1746

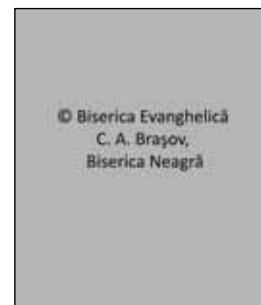
Gravură în aramă / Kupferstich, 59,3 x 36; 52,8 x 30,3; 52,2 x 30,1 cm

Semnat / Signiert: Iohannes Oelhan ad vivum del.; I. I. Haid sculp.

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Schwarze Kirche ABH, Handschriften-Sammlung Josef Franz Trausch, IV F1, Tf. 53/III/23, IV F 97/53/239

Bibliografie: Bielz 1936 Nr. 795, p. / S. 70; Popica 2010, p. / S. 28 și / und 34

NB. 20

XXII. Johann Ölhan Senior (?-1763)

Portretul lui Joseph von Drauth / Bildnis des Joseph von Drauth (1709-1762)

Cca. / um 1750

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 87,5 x 72,5 cm

Inscripții / Inschriften: verso / Rückseite: Josephus de Drauth / Senator Coron: Alodialium /

Inspector. / Natus A.O.R. 1709 Die 21ta July / Denat A.O.R. 1762 die 6 / Johan Otran (?) pinxit

Blazon / Wappen

MAB, Nr. inv. / Inv. Nr. 2514

Bibliografie: Bielz 1936, Nr. 264, p. / S. 23; Popica 2005a, p. / S.204, il. / Abb. 5 p. / S. 210;

Popica 2008a, Nr. cat. / Kat. nr. 50; Popica 2010, pp. / S. 34-35; Popica 2011b, p. / S. 7, il. /

Abb. p. / S.50

NB. 21

XXIII. Anonim / unbekannter Maler

Portretul Justinei de Gottmeister / Bildnis der Justina von Gottmeister (1695-1757)

Cca. / um 1750

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 87,5 x 73,5 cm,

Inscripții / Inschriften: Wo Tugend und Weisheit / die Seelen bewohnen / Da schmücket der Adel das / Haupte mit Cronen; verso: Justina nata de Gottmeister / Uxor Luc: de Seule. / Orat: / eoq defuncto / de Herbertsheim. Cons: Gub: / nat: 1695 / denat: 1757.

Blazon / Wappen

MAB, Nr. inv. / Inv. Nr. 244

Bibliografie: Bielz 1936, Nr. 458, p. / S. 40; Popica 2005a, pp. / S. 203-204; Popica 2011b, p. / S. 6

NB. 22

XXIV. Jacob van Schuppen (1670-1751)
Johann Traugott von Seulen (1697-1757)
Cca. / um 1750
Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 88 x 68 cm
MNB, Nr. inv. / Inv. Nr. 1094
Bibliografie: Mureșan 2007, pp. / S. 156-157
NB. 23

XXV. Johann Ölhan Senior ? (?-1763)
Portretul lui Johann Traugott Seuler de Seulen / Bildnis des Johann Traugot Seuler von Seulen (1697-1757)
Cca. / um 1750
Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 82,4 x 65,2 cm
Inscripții / Inschriften: verso / Rückseite: Johann Traugott Seuler /
de Seulen/ Judex Coron: / nat: 1697. / denat: 1757
MAB, Nr. inv. / Inv. Nr. 234
Bibliografie: Bielz 1936 Nr. 793, p. / S. 70; Popica 2005b, p. / S. 147-148; Popica 2010, p. / S. 34;
NB. 23

XXVI. Anonim / unbekannter Maler
Portretul lui Johann Traugott Seuler de Seulen / Bildnis des Johann Traugot Seuler von Seulen (1697-1757)
Cca. / um 1750
Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 91 x 75 cm
Deținător necunoscut (dispărut ?) / Besitzer unbekannt (verschollen ?)
Bibliografie: Bielz 1936 Nr. 793, p. / S. 70
NB. 23

XXVII. Anonim / unbekannter Maler
Portretul Sarei Seuler von Seulen / Bildnis der Sara Seuler von Seulen (1706-1772)
Cca. / um 1750
Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 90 x 75 cm
Deținător necunoscut (dispărut ?) / Besitzer unbekannt (verschollen ?)
Bibliografie: Bielz 1936 Nr. 80, p. / S. 71
NB. 24

XXVIII. Anonim / unbekannter Maler

Portretul lui Martinus Closius / Bildnis des Martinus Closius (1687-1752)

Cca. / um 1752

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 95 x 73,5 cm

Inscripții / Inschriften: MARTINUS CLOSIUS / P.A.P. / IUDEX CORONENS. / Aet. Añor 65 Mens 10.

MAB, Nr. inv. / Inv. Nr. 248

Bibliografie: Bielz 1936, Nr. 171, p. / S. 153; Popica 2005a, p. / S. 205, il. / Abb. 3 p. / S. 209; Popica 2011b, p. / S. 7, il. / Abb. p. / S. 52

NB. 25

XXIX. Anonim / unbekannter Maler

Georgius Chrestels (1616-1672)

1757 ?

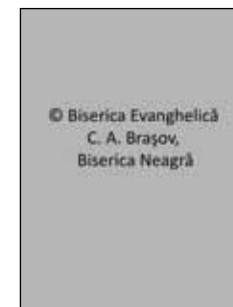
Acuarelă / Aquarell, 13,5 x 9,9 cm

Inscripții / Inschriften: Georgius Chrestels Jud. Coronens / 1666.;

verso / Rückseite: Georgius Chrestels / Judex Coron. Aō, 672

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Schwarze Kirche, ABH, Richter in Kronstadt nebst den unter ihnen vorgefallenen Begebenheiten entworfen von Josefo Teutsch z.z. Pfarrer in Honigberg 1757. M. Aug., Handschriften-Sammlung-Josef Franz Trausch, IV F1, Tq 83, filele / Blätter 35-36

NB. 26

XXX. Anonim / unbekannter Maler

Simon Dietrich (1622-1683)

1757 ?

Acuarelă pe hârtie / Aquarell auf Papier, 12,4 x 11 cm

Inscripții / Inschriften: Simon Dietrich Jud. Coron / 1673;

verso / Rückseite: Simon Dietrich Jud: / Coronensis. Ano 1673

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Schwarze Kirche, ABH, Richter in Kronstadt ..., Handschriften-Sammlung-Josef Franz Trausch, IV F1, Tq 83, filele / Blätter 35-36

NB. 27

XXXI. Anonim / unbekannter Maler

Georgius Drauth (1633-1687)

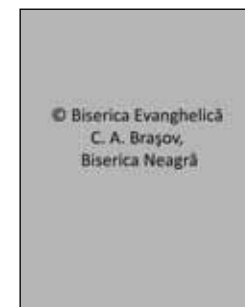
1757 ?

Acuarelă pe hârtie / Aquarell auf Papier, 17,8 x 14 cm

Inscripții / Inschriften: Georgius Drautt Judex. Coronens. / 1682; Georg Drautt 1682

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, ABH, Richter in Kronstadt ..., Handschriften-Sammlung-Josef Franz Trausch, IV F1, Tq 83, filele / Blätter 37-38

NB. 28

XXXII. Anonim / unbekannter Maler

Simon Drauth (1615-1664)

1757 ?

Acuarelă pe hârtie / Aquarell auf Papier, 11,5 x 9,6 cm

Inscripții / Inschriften: Simon Drauth Judex Coronensis. 1662.;

verso / Rückseite: Simon Drauth / Judex Coron: Ano, 1603

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Schwarze Kirche, ABH, Richter in Kronstadt ..., Handschriften-Sammlung-Josef Franz Trausch, IV F1, Tq 83

NB. 7

© Biserica Evanghelică
C. A. Brașov,
Biserica Neagră

XXXIII. Anonim / unbekannter Maler

Michael Hermann (1602-1660)

1757 ?

Acuarelă pe hârtie / Aquarell auf Papier, 12,8 x 10,5 cm

Inscripții / Inschriften: Michael Hermañ Judex. Coro-/ nens. 1656.;

verso / Rückseite: M. Herman. Judex / Coron: Aõ 1656

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Schwarze Kirche, ABH, Richter in Kronstadt ..., Handschriften-Sammlung-Josef Franz Trausch, IV F1, Tq 83, filele / Blätter 33-34

NB. 29

© Biserica Evanghelică
C. A. Brașov,
Biserica Neagră

XXXIV. Anonim / unbekannter Maler

Lucas Hirscher ? (1482-1541)

1757 ?

Acuarelă pe hârtie / Aquarell auf Papier, 13 x 10 cm

Inscripții / Inschriften: Lucas Hirscher Jud. Coronens / 1527.;

verso / Rückseite: Hurscher Judex Cor.

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, ABH, Richter in Kronstadt ..., Handschriften-Sammlung-Josef Franz Trausch, IV F1, Tq 83, filele / Blätter 15-16

NB. 1

© Biserica Evanghelică
C. A. Brașov,
Biserica Neagră

XXXV. Anonim / unbekannter Maler

Lucas Hirscher

1757 ?

Acuarelă pe hârtie / Aquarell auf Papier, 30,4 x 21,5 cm

Inscripții / Inschriften: Lucas Hürser Judex Brasho- / viensis Añõ 1235.

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, ABH, Richter in Kronstadt ..., Handschriften-Sammlung-Josef Franz Trausch, IV F1, Tq 83, filele / Blätter 1-2

© Biserica Evanghelică
C. A. Brașov,
Biserica Neagră

XXXVI. Anonim / unbekannter Maler

Bartholomeus Seuler (1649-1715)

1757 ?

Acuarelă pe hârtie / Aquarell auf Papier, 13,2 x 11 cm

Inscripții / Inschriften: Barthol. Seuler Judex Coron. / 1709.;

verso / Rückseite: Bartholomeus Seuler / Jud Coron: Año 1709

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, ABH, Richter in Kronstadt ..., Handschriften-Sammlung - Josef Franz Trausch, IV F1, Tq 83, filele / Blätter 39-40

NB. 30

© Biserica Evanghelică
C. A. Brașov,
Biserica Neagră

XXXVII. Anonim / unbekannter Maler

Michael Weiss (1569-1612)

1757 ?

Acuarelă pe hârtie / Aquarell auf Papier, 17,7 x 13 cm

Inscripții / Inschriften: Michael Weiss Jud. Coronens / 1612.; M. Weiss

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt,

ABH, Richter in Kronstadt ..., Handschriften-Sammlung-Josef Franz Trausch, IV F1, Tq 83, filele / Blätter 29-30

NB. 31

© Biserica Evanghelică
C. A. Brașov,
Biserica Neagră

XXXVIII. Anonim / unbekannter Maler (F. A. S. B.)

Portretul Annei Maria Closius / Bildnis der Anna Maria Closius (1726-1772)

1758

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand (maruflată pe placaj / auf Spanplatte geleimt), 93,5 x 73,2 cm

Inscripții / Inschriften: verso / Rückseite: F.A.S.B. pinxit. / Anno 1758 die 23 Novembris

MAB, Nr. inv. / Inv. Nr. 3538

Bibliografie: Bielz 1936, Nr. 169, p. / S. 15; Popica 2005a, p. / S. 205, il. / Abb. 6 p. / S. 210; Popica 2011b, p. / S. 8, il. / Abb. p. / S. 51, coperta / Umschlag; Sabău 2005, p. / S. 347

NB. 32

XXXIX. Anonim / unbekannter Maler

Portretul lui Georg Rheter / Bildnis des Georg Rheter (1709-1757)

1758

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 90 x 70 cm

MAB, Nr. inv. / Inv. Nr. 2511

Bibliografie: Bielz 1936, Nr. 736, p. / S. 736; Popica 2005a il. / Abb. p. / S. 209

NB. 33

XL. Anonim / unbekannter Maler

Portretul lui Bartholomeus Seuler / Bildnis des Bartholomeus Seuler (1649-1715)

1760

Deținător necunoscut (dispărut ?) / Besitzer unbekannt (verschollen ?)

Friedrich Stenner, *Verzeichnis über der im Archiv der Stadt Brassó vorhandenen Museums-Stücke. a. Bilder*, Direcția Județeană Brașov a Arhivelor Naționale / Kreisamt Kronstadt der Nationalarchive, Nr. 12, fila / Blatt I-II (D. Bartholomaeus Seuler u. S. / judex Coronensis, Depind. (sic!) año 1760 ab originale / natus 1649, denatus 1715)

XL.1. Wilhelm Kamner (1832-1901)

Album cu desene / Zeichenalbum (1864) Fila / Blatt II

Creion pe hârtie / Bleistift auf Papier, 42,5 x 31 cm

MAB, Nr. inv. / Inv. Nr. 3504

NB. 30

XLI. Joseph Mohr I (1713-1784)

Autoportret / Selbstbildnis

Cca. / um 1760

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand

Deținător necunoscut (dispărut ?) / Besitzer unbekannt (verschollen ?)

Bibliografie: Bielz 1936, Nr. 678, p. / S. 59

NB. 34

XLII. Anonim / unbekannter Maler

Portretul Susannei Clos / Bildnis der Susanna Clos (1717-1771)

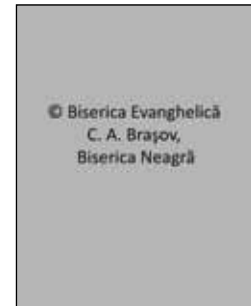
Cca. / um 1760

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 36 x 29 cm

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Schwarze Kirche, Nr. inv. / Inv. Nr. III/62

Bibliografie: Bielz 1936, Nr. 168, pp. / S. 14-15

NB. 35

XLIII. Johann Ölhan Senior (?-1763)

Portretul lui Andreas Enyeter / Bildnis des Andreas Enyeter (1741-1808)

1761

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 88 x 53,5 cm

Inscripții / Inschriften: verso / Rückseite: Andrea Enyeter / Aetat. Sue. 20. An / Depict. 1761; Joh. Oelhan / pinxit

Ministerul de Interne al Republicii Federale Germania, în împrumut permanent la Muzeul Transilvănean Gundelsheim / Bundesministerium des Inneren der Bundesrepublik Deutschland, als Dauerleihgabe im Siebenbürgische Museum Gundelsheim, Nr. inv. / Inv. Nr. 6642/90

NB. 36

XLIV. Joseph Mohr (1713-1784)

Portretul lui Petrus Clos / Bildnis des Petrus Clos (1703-1771)

1762

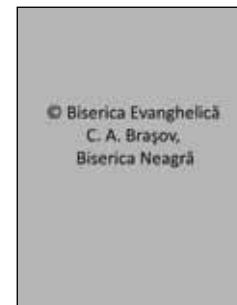
Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 94 x 73 cm

Inscripții / Inschriften: Effig. / PET. CLOS / P.C. 1762. Nat. 1703. / d. 28 Iun. Denat 1771 / d. 7 Ian.;
TRAHE ME. POST' TE. CURRAM.; verso / Rückseite: Joseph Mohr / Portretmahler / an. 1762.

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Nr. inv. / Inv. Nr. III/63

Bibliografie: Bielz 1936, Nr. 166, p. / S. 14; Popica 2011a, pp. / S. 53-56

NB. 37

XLV. Anonim / unbekannter Maler

Portretul lui Georg Drauth / Bildnis des Georg Drauth (1729-1798)

1763

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 70 x 55 cm

Deținător necunoscut (dispărut ?) / Besitzer unbekannt (verschollen ?)

Bibliografie: Bielz 1936 Nr. 261, p. / S. 23

XLV.1. Wilhelm Kamner (1832-1901)

Album cu desene / Zeichenalbum (1864) Fila / Blatt VII

Creion pe hârtie / Bleistift auf Papier, 42,5 x 31 cm

Semnat și datat stânga jos / Signiert und datiert links unten: W. Kamner 1864

Inscripții / Inschriften: Georg Drauth / Lect. 1763 / aet. 34; Capitels Zimmer

MAB, Nr. inv. / Inv. Nr. 3504

NB. 38

XLVI. Anonim / unbekannter Maler (Joseph Mohr ?)

Portretul Susannei Draudt / Bildnis der Susanna Draudt (1736-1802)

1763

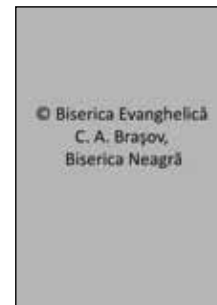
Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 74,6 x 54,6 cm

Inscripții / Inschriften: verso / Rückseite: Susanna Draudtin nata Clos

Biserica Evanghelică C. A. Brașov / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Nr. inv. / Inv. Nr. III/64

Bibliografie: Bielz 1936 Nr. 270, p. / S. 24

NB. 39

XLVII. Anonim / unbekannter Maler

Portretul lui Nathanael Trausch / Bildnis des Nathanael Trausch (1679-1768)

Cca. / um 1766

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 90,5 x 69,5 cm

Inscripții / Inschriften: HAC FORMA: SESISTI / NATHANAEL TRAVSCHIVS / IILE QVI DOCVIT /

MARTE AC ARTE / MINISTER ERIT / AETAT: SVAE 87

Biserica Evanghelică C. A. Brașov / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Nr. inv. / Inv. Nr.

III/65

Bibliografie: Bielz 1936, Nr. 936, p. / S. 83

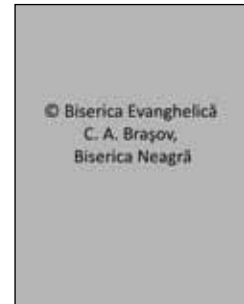
NB. 40

XLVIII. Anonim / unbekannter Maler (Franz Anton Bergmann ?)
Portretul Sarei Elisabetha Herbert von Herbertsheim /
Bildnis der Sara Elisabeth Herbert von Herbertsheim ? (1726-1766)
1767 ?
Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 94,6 x 76,5 cm
MAB, Nr. inv. / Inv. Nr. 236
NB. 41

XLXIX. Franz Anton Bergmann (?-1816)
Portretul lui Martin Gottlieb Seuler von Seulen / Bildnis des Martin Gottlieb Seuler von Seulen (?-1786)
1768
Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 86,5 x 67,5 cm
Inscripții / Inschriften: verso / Rückseite: Fra: Bergman / pinxit A. 1768
Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Schwarze Kirche,
Nr. inv. / Inv. Nr. III/72
Bibliografie: Bielz 1936 Nr. 799, p. / S. 70
NB. 42

L. Anonim / unbekannter Maler
Portretul lui Petrus Clos / Bildnis des Petrus Clos (1703-1771)
1771
Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 100 x 80 cm
Deținător necunoscut (dispărut ?) / Besitzer unbekannt (verschollen ?)
Bibliografie: Bielz 1936, Nr. 167, p. / S. 14
NB. 37

LI. Anonim / unbekannter Maler
Portretul Johannei Rosina Christoph / Bildnis der Johanna Rosina Christoph ? (?)
1775
Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 37 x 30 cm
Deținător necunoscut (dispărut ?) / Besitzer unbekannt (verschollen ?)
Bibliografie: Bielz 1936, Nr. 212, p. / S. 19

LII. Anonim / unbekannter Maler

Stephan von Closius (1717-1781)

Cca. / um 1780

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 95 x 71 cm

Deținător necunoscut (dispărut ?) / Besitzer unbekannt (verschollen ?)

Bibliografie: Bielz 1936, Nr. 173, p. / S. 15

NB. 43

LIII. Theodor Georg Fronius (1741-1824)

Martinus Albrichius (1634-1694)

A doua jumătate a secolului XVIII (după 1770) / Zweite Hälfte des 18. Jh. (nach 1770)

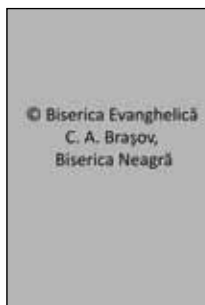
Acuarelă pe hârtie / Aquarell auf Papier, 28,3 x 20,4 cm

Inscripții / Inschriften: Martinus Albrichius Decan(us). C. Bar; verso / Rückseite ?

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră, ABH, Colecția de imagini / Evangelische Kirche A.B.

Kronstadt, Schwarze Kirche, ABH, Bildersammlung

NB. 9

LIV. Theodor Georg Fronius (1741-1824)

Simon Albelius (1593-1654)

A doua jumătate a secolului XVIII (după 1770) / Zweite Hälfte des 18. Jh. (nach 1770)

Acuarelă pe hârtie / Aquarell auf Papier, 28,1 x 18 cm

Inscripții / Inschriften: Symbol/ SVB. ALIS. CHRISTI.; SERVIENDO ALIIS CONSVMOR;

SIMON ALBELIVS. Pastor Coronensis / 35 Añor: et Decan(us). Cap: Barcensis mult:/

Añor: Nat(us). Aó: 1593. Obiit Aó: 1654. Aet 61 Añ.; verso / Rückseite ?

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră, ABH, Colecția de imagini / Evangelische Kirche A.B.

Kronstadt, Schwarze Kirche, ABH, Bildersammlung

NB. 44

LV. Theodor Georg Fronius (1741-1824)

Georgius Chrestels (1616-1672)

A doua jumătate a secolului XVIII (după 1770) / Zweite Hälfte des 18. Jh. (nach 1770)

Acuarelă pe hârtie / Aquarell auf Papier, 28,9 x 18,2 cm

Inscripții / Inschriften: GEORGIUS CHRESTELS Judex Coron./ Aó = 1666 67 69.; verso / Rückseite ?

Blazon / Wappen

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră, ABH, Colecția de imagini / Evangelische Kirche A.B.

Kronstadt, Schwarze Kirche, ABH, Bildersammlung

NB. 26

LVI. Theodor Georg Fronius (1741-1824)

Lucas Colbius (1680-1753)

A doua jumătate a secolului XVIII (după 1770) / Zweite Hälfte des 18. Jh. (nach 1770)

Acuarelă pe hârtie / Aquarell auf Papier, 28,4 x 19,1 cm

Inscripții / Inschriften: LUCAS COLBIUS, Pastor Rosonensis per 20 annos, / Capituli Barcensis

Decanus ab A: 1747-1753 natus A: 1680 obiit A 1753 d. 19; verso / Rückseite ?

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră, ABH, Colecția de imagini / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Schwarze Kirche, ABH, Bildersammlung

NB. 8

© Biserica Evanghelică
C. A. Brașov,
Biserica Neagră

LVII. Theodor Georg Fronius (1741-1824)

Simon Dietrich (1622-1683)

A doua jumătate a secolului XVIII (după 1770) / Zweite Hälfte des 18. Jh. (nach 1770)

Acuarelă pe hârtie / Aquarell auf Papier, 25,8 x 17,8 cm

Inscripții / Inschriften: Simon Dietrich. Jud = Coronensis Ao 1677.; verso / Rückseite ?

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră, ABH, Colecția de imagini / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Schwarze Kirche, ABH, Bildersammlung

NB. 27

© Biserica Evanghelică
C. A. Brașov,
Biserica Neagră

LVIII. Theodor Georg Fronius (1741-1824)

Georgius Draudt (1633-1687)

A doua jumătate a secolului XVIII (după 1770) / Zweite Hälfte des 18. Jh. (nach 1770)

Acuarelă pe hârtie / Aquarell auf Papier, 28,7 x 17,7 cm

Inscripții / Inschriften: GEORGIUS DRAUDT, / JVDEX CORONENSIS. /1692. (sic!); verso / Rückseite ?

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră, ABH, Colecția de imagini / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Schwarze Kirche, ABH, Bildersammlung

NB. 28

© Biserica Evanghelică
C. A. Brașov,
Biserica Neagră

LIX. Theodor Georg Fronius (1741-1824)

Georgius Drauth (1661-1728)

A doua jumătate a secolului XVIII (după 1770) / Zweite Hälfte des 18. Jh. (nach 1770)

Acuarelă pe hârtie / Aquarell auf Papier, 28,7 x 18,2 cm

Inscripții / Inschriften: GEORGIVS DRAVTH. 53. Judex Coron: / Aº 1711. usq(ue) 14. A 1718 usq(ue) 21. / A 1724 usq(ue) 27.; verso / Rückseite ?

Blazon / Wappen

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră, ABH, Colecția de imagini / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Schwarze Kirche, ABH, Bildersammlung

NB. 45

© Biserica Evanghelică
C. A. Brașov,
Biserica Neagră

LX. Theodor Georg Fronius (1741-1824)

Simon Drauth cel Tânăr (1647-1693)

A doua jumătate a secolului XVIII (după 1770) / Zweite Hälfte des 18. Jh. (nach 1770)

Acuarelă pe hârtie / Aquarell auf Papier, 26,7 x 18 cm

Inscripții / Inschriften: Simon Draüths Jüdex Coronens Ao. 1693 !; verso / Rückseite ?

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră, ABH, Colecția de imagini / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Schwarze Kirche, ABH, Bildersammlung

NB. 10

© Biserica Evanghelică
C. A. Brașov,
Biserica Neagră

LXI. Theodor Georg Fronius (1741-1824)

Michael Filstich (1624-1696)

A doua jumătate a secolului XVIII (după 1770) / Zweite Hälfte des 18. Jh. (nach 1770)

Acuarelă pe hârtie / Aquarell auf Papier, 28,2 x 18,2 cm

Inscripții / Inschriften: MICHAEL FILSTICH. Jud: 4 Annor: et / Pro Jud = Coronensis per 6½

Años. Nat(us) / A.Ö. 1624. Obiit A.Ö. 1696. Aet: 71 Añor.; verso / Rückseite ?

Blazon / Wappen

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră, ABH, Colecția de imagini / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Schwarze Kirche, ABH, Bildersammlung

NB. 46

© Biserica Evanghelică
C. A. Brașov,
Biserica Neagră

LXII. Theodor Georg Fronius (1741-1824)

Marcus Fronius (1659-1713)

A doua jumătate a secolului XVIII (după 1770) / Zweite Hälfte des 18. Jh. (nach 1770)

Acuarelă pe hârtie / Aquarell auf Papier, 28,7 x 18,2 cm

Inscripții / Inschriften: Symbol. / MEA. FIDES. / CRVCIFIXVM. TENET.; M: MARCVS FRONIVS. Pastor Coronensis, / Añor: Decanus. Cap. / S. Barcensis 6 Añor: / Nat(us). A.Ö. 1659. Obiit A.Ö. 1713. Aet: 54 An.;

verso / Rückseite: T. G. Fronius fecit

Blazon / Wappen

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră, ABH, Colecția de imagini / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Schwarze Kirche, ABH, Bildersammlung

Bibliografie: Bielz 1936, Nr. 338, p. / S. 30

NB. 47

© Biserica Evanghelică
C. A. Brașov,
Biserica Neagră

LXIII. Theodor Georg Fronius (1741-1824)

Michael Hermann (1602-1660)

A doua jumătate a secolului XVIII (după 1770) / Zweite Hälfte des 18. Jh. (nach 1770)

Acuarelă pe hârtie / Aquarell auf Papier, 28,1 x 18 cm

Inscripții / Inschriften: MICHAEL HERMAÑ. 40. Judex Coro. / A.Ö. 1647.48.53. usq(ue) 60.; verso / Rückseite ?

Blazon / Wappen

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră, ABH, Colecția de imagini / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Schwarze Kirche, ABH, Bildersammlung

NB. 29

© Biserica Evanghelică
C. A. Brașov,
Biserica Neagră

LXIV. Theodor Georg Fronius (1741-1824)

Johannes Honterus (1633-1691)

A doua jumătate a secolului XVIII (după 1770) / Zweite Hälfte des 18. Jh. (nach 1770)

Acuarelă pe hârtie / Aquarell auf Papier, 25,9 x 18 cm

Inscripții / Inschriften: Johannes. Honterus Pastor Cor; verso / Rückseite ?

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră, ABH, Colecția de imagini / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Schwarze Kirche, ABH, Bildersammlung

NB. 48

© Biserica Evanghelică
C. A. Brașov,
Biserica Neagră

LXV. Theodor Georg Fronius (1741-1824)

Johannes Honterus (1498-1549)

A doua jumătate a secolului XVIII (după 1770) / Zweite Hälfte des 18. Jh. (nach 1770)

Acuarelă pe hârtie / Aquarell auf Papier, 27,7 x 18 cm

Inscripții / Inschriften: Að 1544 Die. 22. Aprilis. Pastor Coron: fact(us) † Að: 1549 Die 23. Januarii. / M. IOHANNES HONTERUS. P. / S.C. Reformator.; verso / Rückseite ?

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră, ABH, Colecția de imagini / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Schwarze Kirche, ABH, Bildersammlung

NB. 3

© Biserica Evanghelică
C. A. Brașov,
Biserica Neagră

LXVI. Theodor Georg Fronius (1741-1824)

Christianus Hirscher ? (1578-1641)

A doua jumătate a secolului XVIII (după 1770) / Zweite Hälfte des 18. Jh. (nach 1770)

Acuarelă pe hârtie / Aquarell auf Papier, 28,7 x 17,7 cm

Inscripții / Inschriften: Christianus Hürscher Judex Coron = † 1641.; verso / Rückseite ?

Blazon / Wappen

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră, ABH, Colecția de imagini / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Schwarze Kirche, ABH, Bildersammlung

NB. 49

© Biserica Evanghelică
C. A. Brașov,
Biserica Neagră

LXVII. Theodor Georg Fronius (1741-1824)

Georgius Hirscher (1561-1603)

A doua jumătate a secolului XVIII (după 1770) / Zweite Hälfte des 18. Jh. (nach 1770)

Acuarelă pe hârtie / Aquarell auf Papier, 27 x 18,8 cm

Inscripții / Inschriften: Georgius Hürscher ætat Sue 24.; verso / Rückseite ?

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră, ABH, Colecția de imagini / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Schwarze Kirche, ABH, Bildersammlung

NB. 50

© Biserica Evanghelică
C. A. Brașov,
Biserica Neagră

LXVIII. Theodor Georg Fronius (1741-1824)

Lucas Hirscher

A doua jumătate a secolului XVIII (după 1770) / Zweite Hälfte des 18. Jh. (nach 1770)

Acuarelă pe hârtie / Aquarell auf Papier, 27,7 x 18 cm

Inscripții / Inschriften: Schloß Dietrich / Stein; S. Martins / Berg Capelle; LVCAS HVRSER. I. Iudex Coronensis. / Anno 1235.; verso / Rückseite ?

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră, ABH, Colecția de imagini / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Schwarze Kirche, ABH, Bildersammlung

© Biserica Evanghelică
C. A. Brașov,
Biserica Neagră

LXIX. Theodor Georg Fronius (1741-1824)

Valentinus Igel (1683-1751)

A doua jumătate a secolului XVIII (după 1770) / Zweite Hälfte des 18. Jh. (nach 1770)

Acuarelă pe hârtie / Aquarell auf Papier, 29 x 18 cm

Inscripții / Inschriften: Symbol. / VIRTUTE. IESV. / CHRISTI. TRIVMPHO; Meame ViRtVAe InVolVo.; VALENTINVS IGELAV. Pastor Coron: / 16 Añor: et Decanus Cap: Barcensis / Añor: Nat(us). Ao. 1683. Obit Añ 1751. Aet: 68 Anör.; verso / Rückseite ?

Blazon / Wappen

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră, ABH, Colecția de imagini / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Schwarze Kirche, ABH, Bildersammlung

NB. 51

© Biserica Evanghelică
C. A. Brașov,
Biserica Neagră

LXX. Theodor Georg Fronius (1741-1824)

Georgius Klein (?-1677)

A doua jumătate a secolului XVIII (după 1770) / Zweite Hälfte des 18. Jh. (nach 1770)

Acuarelă pe hârtie / Aquarell auf Papier, 27,7 x 18 cm

Inscripții / Inschriften: Georgius Klein Jud = Coron = Añ 1665; verso / Rückseite ?

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră, ABH, Colecția de imagini / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Schwarze Kirche, ABH, Bildersammlung

NB. 52

© Biserica Evanghelică
C. A. Brașov,
Biserica Neagră

LXXI. Theodor Georg Fronius (1741-1824)

Petrus Mederus (1602-1678)

A doua jumătate a secolului XVIII (după 1770) / Zweite Hälfte des 18. Jh. (nach 1770)

Acuarelă pe hârtie / Aquarell auf Papier, 29,9 x 18,4 cm

Inscripții / Inschriften: PETRVS MEDERVS. Czeŷdensis M. Phil: / et P.L.C. Pastor Coronensis per 24 Años. / et Decan(us). Cap: Barc. 18 Añor voc. Añ 16 / 54 D.19 Nov: Añ 1673 D 11 Junii Obit.;

verso / Rückseite: T. G. Fronius fecit

Blazon / Wappen

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră, ABH, Colecția de imagini / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Schwarze Kirche, ABH, Bildersammlung

NB. 5

© Biserica Evanghelică
C. A. Brașov,
Biserica Neagră

LXXII. Theodor Georg Fronius (1741-1824)

Bartolomeus Seuler (1649-1715)

A doua jumătate a secolului XVIII (după 1770) / Zweite Hälfte des 18. Jh. (nach 1770)

Acuarelă pe hârtie / Aquarell auf Papier, 25,8 x 18,1 cm

Inscripții / Inschriften: Bartholomæus Seüler. Judex Coron = Anno 1709.; verso / Rückseite ?

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră, ABH, Colecția de imagini / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Schwarze Kirche, ABH, Bildersammlung

NB. 30

© Biserica Evanghelică
C. A. Brașov,
Biserica Neagră

LXXIII. Theodor Georg Fronius (1741-1824)

Lucas Seuler (1661-1735)

A doua jumătate a secolului XVIII (după 1770) / Zweite Hälfte des 18. Jh. (nach 1770)

Acuarelă pe hârtie / Aquarell auf Papier, 25,8 x 18,1 cm

Inscripții / Inschriften: Lucas Seuller Med: Doct: Judex Coron Anno 1732.; verso / Rückseite ?

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră, ABH, Colecția de imagini / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Schwarze Kirche, ABH, Bildersammlung

NB. 12

© Biserica Evanghelică
C. A. Brașov,
Biserica Neagră

LXXIV. Theodor Georg Fronius (1741-1824)

Nathanael Trausch (1679-1768)

A doua jumătate a secolului XVIII (după 1770) / Zweite Hälfte des 18. Jh. (nach 1770)

Acuarelă pe hârtie / Aquarell auf Papier, 29,2 x 19 cm

Inscripții / Inschriften: NATHANAEL TRAUSCH, Pastor Czeydensis / per 37 annos, Cap: Barcensis Decanus ab A: 1753-1760. natus / 16. Aug: 1679. obiit 31 Aug: 1768.; verso / Rückseite ?

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră, ABH, Colecția de imagini / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Schwarze Kirche, ABH, Bildersammlung

NB. 40

© Biserica Evanghelică
C. A. Brașov,
Biserica Neagră

LXXV. Theodor Georg Fronius (1741-1824)

Michael Weiss (1569-1612)

A doua jumătate a secolului XVIII (după 1770) / Zweite Hälfte des 18. Jh. (nach 1770)

Acuarelă pe hârtie / Aquarell auf Papier, 28,3 x 18,2 cm

Inscripții / Inschriften: MICHAEL WEISS. Jud: Cor: A^o. 1595 Ad Im = / per: Rom: A^o 1607 Ad Imper:

Turcor: pro Patria / Legat.(us); verso / Rückseite ?

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră, ABH, Colecția de imagini / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Schwarze Kirche, ABH, Bildersammlung

NB. 31

© Biserica Evanghelică
C. A. Brașov,
Biserica Neagră

LXXVI. Anonim / unbekannter Maler

Portret de bărbat / Männerbildnis

A doua jumătate a secolului XVIII / Zweite Hälfte des 18. Jh.

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 88 x 67 cm

MAB, Nr. inv. / Inv. Nr. 3535

LXXVII. Anonim / unbekannter Maler

Femeie cu trandafir / Frau mit Rose

A doua jumătate a secolului XVIII / Zweite Hälfte des 18. Jh.

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 78 x 58 cm

MN Bran / Törzburg, Nr. inv. / Inv. Nr. C. 989

Bibliografie: Popica 2012, p. / S. 58, il. / Abb.

LXXVII. Anonim / unbekannter Maler

Portret de femeie / Frauenbildnis

A doua jumătate a secolului XVIII / Zweite Hälfte des 18. Jh.

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 94 x 72,5 cm

MN Bran / Törzburg, Nr. inv. / Inv. Nr. C. 992

LXXIX. Anonim / unbekannter Maler

Portretul lui Martinus Closius / Bildnis des Martinus Closius

A doua jumătate a secolului XVIII / Zweite Hälfte des 18. Jh. ?

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 96 x 73 cm

Inscripții / Inschriften: MARTINUS CLOSIUS / P.A.P. / IUDEX CORONENS. / Aet. Añor 65 Mens 10.

Blazon / Wappen

MN Bran / Törzburg, Nr. inv. / Inv. Nr. C. 993

Observații / Anmerkung: copie după / Kopie nach XXIX

NB. 25

LXXX. Anonim / unbekannter Maler

Portretul Justinei de Gottmeister / Bildnis der Justina de Gottmeister

A doua jumătate a secolului XVIII / Zweite Hälfte des 18. Jh. ?

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 83 x 64,5 cm

MAB, Nr. inv. / Inv. Nr. 4229

Observații / Anmerkung: copie după / Kopie nach XXIV

NB. 22

LXXXI. Johann Martin Stock (1742-1800)

Portretul lui Samuel Joseph Seuler de Seulen / Bildnis des Samuel Joseph Seuler de Seulen (1756-1799)

1790

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 93,5 x 70,5 cm

Inscripții / Inschriften: verso / Rückseite: Sam. Joseph von Seülen / Grenadiers Hptmann des / Lattermanischen Inf. / S. Regmts / gemalt den. 20 Decebr. 1790; vom Joh. Mart. Stock / 7burger Sachse / unordentlich berufenem Künstler nach seinem / Vaterland

MAB, Nr. inv. / Inv. Nr. 242

Bibliografie: Bielz 1936, Nr. 793, p. / S. 70; Popica 2005a, p. / S. 205, il. / Abb. 9 p. / S. 211; Popica 2011b, p. / S. 8, il. / Abb. p. / S. 53

NB. 53

LXXXII. Johann Martin Stock (1742-1800)

Portretul lui Johann Seiwert / Bildnis des Johann Seiwert (1762-1839)

1794

Ulei pe metal / Öl auf Metall, 22 x 24

Semnat / Signiert: Stock p. / S. Schesburg 1794

Deținător necunoscut (dispărut ?) / Besitzer unbekannt (verschollen ?)

Bibliografie: Bielz 1936 Nr. 780, p. / S. 69

LXXXIII. Anonim / unbekannter Maler

Portretul lui Michael Traugott von Fronius / Bildnis des Michael Traugott von Fronius (1727-1799)

Sfârșitul secolului XVIII / Ende des 18. Jh.

Pastel pe hârtie / Pastell auf Papier, 62,2 x 49,7 cm,

Inscripții / Inschriften: Stadtrichter Fronius / Geschenk von Herrn Emil Schmeegler Fabrikant (pe șasiu detașat în urma restaurării / auf der bei der Restaurierung entfernten Staffelei)

MAB, Nr. inv. / Inv. Nr. 1236

Bibliografie: Popica 2012, pp. / S. 58-59, il. / Abb.

NB. 54

LXXXIV. Anonim / unbekannter Maler

Portretul lui Georg Michael Gottlieb von Herrmann /

Bildnis des Georg Michael Gottlieb von Herrmann (1737-1807)

Sfârșitul secolului XVIII / Ende des 18. Jh.

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand

Deținător necunoscut (dispărut ?) / Besitzer unbekannt (verschollen ?)

LXXXIV.1. Gravură după pictura originală reprodușă în Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde, Nr. 1, 1889 / Kupferstich nach dem Originalbild im Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde, Nr. 1, 1889

Bibliografie: Bielz 1936, Nr. 465, 466, p. / S. 41 /

NB. 55

LXXXV. Anonim / unbekannter Maler

Portret de fată / Mädchenbildnis

Sfârșitul secolului XVIII / Ende des 18. Jh

Ulei pe placă de aramă / Öl auf Kupferplatte, 12 x 11 cm

Deținător necunoscut (dispărut ?) / Besitzer unbekannt (verschollen ?)

Bibliografie: Bielz 1936, Nr. 1024, p. / S. 92

LXXXVI. Anonim / unbekannter Maler

Portretul lui Petrus Tartler / Bildnis des Petrus Tartler (1753-1834)

Sfârșitul secolului XVIII / Ende des 18. Jh

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 76 x 60 cm

Deținător necunoscut (dispărut ?) / Besitzer unbekannt (verschollen ?)

Bibliografie: Bielz 1936, Nr. 903, p. / S. 80

NB. 56

LXXXVII. Anonim / unbekannter Maler

Portretul Sarei Tartler / Bildnis der Sara Tartler (1760-1824)

Sfârșitul secolului XVIII / Ende des 18. Jh

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 76 x 60 cm

Deținător necunoscut (dispărut ?) / Besitzer unbekannt (verschollen ?)

Bibliografie: Bielz 1936, Nr. 903, p. / S. 80

NB. 57

LXXXVIII. Anselm Wagner (1766-1806)

Portretul lui Daniel Becker / Bildnis des Daniel Becker (1761-1818)

Cca. / um 1800

Pastel pe hârtie / Pastell auf Papier

Semnat / Signiert: Wagner

Deținător necunoscut (dispărut ?) / Besitzer unbekannt (verschollen ?)

Bibliografie: Bielz 1936, Nr. 47, p. / S.5

NB. 58

LXXXVIX. Anselm Wagner (1766-1806)

Portretul Reginei Becker / Bildnis der Regina Becker (1763-1835)

Cca. / um 1800

Pastel pe hârtie / Pastell auf Papier

Semnat / Signiert: Wagner

Deținător necunoscut (dispărut ?) / Besitzer unbekannt (verschollen ?)

Bibliografie: Bielz 1936, Nr. 48, p. / S. 5

NB. 59

XC. Anonim / unbekannter Maler

Portretul Barbarei Hensel Henning / Bildnis der Barbara Hensel Henning (1738-1823)

Cca. / um 1800

Pastel pe hârtie (lipit pe cadru de lemn) / Pastell auf Papier (auf einen Holzrahmen geklebt), 62,3 x 47,5 cm

Inscripții / Inschriften: verso / Rückseite: Barbara Hensel / geborne Henning / geboren 1739 gestorben 1827

MAB, Nr. inv. / Inv. Nr. 246.

Bibliografie: Popica 2012, pp. / S. 58-60, il. / Abb.

NB. 60

XCI. Anonim / unbekannter Maler

Portretul Agnethei Preidt / Bildnis der Agnetha Preidt (1735-1809)

Cca. / um 1800

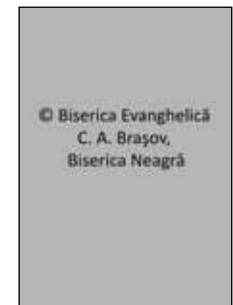
Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 67 x 48,5 cm

Biserica Evanghelică C. A. Brașov, Biserica Neagră / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Schwarze Kirche,

Nr. inv. / Inv. Nr. III/60

Bibliografie: Bielz 1936 Nr. 725, p. / S. 61

NB. 61

XCII. Anonim / unbekannter Maler

Portretul lui Georg Preidt (1726-1806)

Cca. / um 1800

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 71 x 55 cm

Biserica Evanghelică C. A. Braşov, Biserica Neagră / Evangelische Kirche A.B. Kronstadt, Schwarze Kirche,
Nr. inv. / Inv. Nr. III/61

Bibliografie: Bielz 1936 Nr. 727, p. / S. 61

NB. 62

XCIII. Franz Neuhauser cel Tânăr / Franz Neuhauser der Jüngere (1763-1836)

Portretul unui preot / Bildnis eines Pfarrers

Cca. / um 1800

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 92 x 69,5 cm

Semnat stânga jos cu ocră / Signiert links unten mit Ocker: Neuhauser

MAB, Nr. inv. / Inv. Nr. 238

Bibliografie: Popica 2005a, p. / S. 205, il. / Abb. 11 p. / S. 211; Popica 2011b, p. / S. 9, il. / Abb. p. / S. 54

XCIV. Franz Neuhauser cel Tânăr (1763-1836)

Portret de femeie / Frauenbildnis

Cca. / um 1800

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 92 x 70 cm

Nesemnat, nedatat / unsigniert, undatiert

MAB, Nr. inv. / Inv. Nr. 239

Bibliografie: Popica 2005a, p. / S. 205, il. / Abb. 12 p. / S. 211; Popica 2011b, p. / S.9, il. / Abb. p. / S. 54

XCIV. Anonim / unbekannter Maler

Portretul Agnethei Preidt / Bildnis der Agnetha Preidt (1735-1809)

Începutul secolului XIX / Anfang des 19. Jh. ?

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 57 x 44 cm

Deţinător necunoscut (dispărut ?) / Besitzer unbekannt (verschollen ?)

Bibliografie: Bielz 1936 Nr. 726, p. / S.61

NB. 61

XCVI. Anonim / unbekannter Maler

Portretul lui Georg Preidt / Bildnis des Georg Preidt (1726-1806)

Începutul secolului XIX / Anfang des 19. Jh.?

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 57 x 44 cm

Deținător necunoscut (dispărut ?) / Besitzer unbekannt (verschollen ?)

Bibliografie: Bielz 1936, Nr. 728, p. / S. 61

NB. 62

XCVII. Anonim / unbekannter Maler

Portretul lui Georg Franz Klompe von Kronberg / Bildnis des Georg Franz Klompe von Kronberg (1747-1828)

Cca. / um 1810

Ulei pe pânză / Öl auf Leinwand, 68,3 x 51,5 cm

Inscripții / Inschriften: verso / Rückseite: Georg Frantz Klompe von / Kronberg /
gevesener Stadt und Districts / oberrichter / 1799 bis 1822

MAB, Nr. inv. / Inv. Nr. 225

Bibliografie: Bielz 1936, Nr. 563, p. / S. 50

NB. 63

ABREVIERI / ABKÜRZUNGEN

ABH – Arhiva și Biblioteca Parohiei Bisericii Negre Brașov / Archiv und Bibliothek der Honterusgemeinde Kronstadt

MAB - Muzeul de Artă Brașov / Kunstmuseum Kronstadt

MN Bran / Törzburg – Muzeul Național Bran / Nationalmuseum Törzburg

MNB – Muzeul Național Brukenthal / Brukenthal Nationalmuseum

NB – Notă biografică / Biographischer Hinweis

Note Biografice / Biographischer Hinweis

1. Lucas Hirscher (1482-1541) este menționat mai întâi în anul 1512 ca proprietar al unei case în Brașov, fiind un mare negustor în comerțul internațional între Țara Românească și Praga. În anul 1524 devine senator, în 1525-1526 el este villic al orașului Brașov, iar în anii 1528-1539 și 1541 a fost jude primar al Brașovului într-o perioadă de mari frământări politice. În anul 1531 Hirscher a obținut confirmarea privilegiilor orașului Brașov. Hirscher l-a chemat pe Johannes Honterus la Brașov pentru reorganizarea învățământului din oraș. **Bibliografie:** Stenner 1916, p. 69; Drotleff 1983, p. 52-56; Nussbächer 1988, p. 38-39; Nussbächer 1990, p. 27-34

2. Apollonia Hirscher (d. 1547) a fost soția judeului primar al Brașovului Lucas Hirscher, iar după moartea soțului în anul 1541 a preluat afacerile sale comerciale. A făcut donații caritabile pentru săracii orașului, dar meritul ei cel mai mare a fost construirea „Casei comerțului”, pe Târgul Peștelui, pentru adăpostirea meșteșugarilor (1545). Construcția a costat 8000 florini, fiind timp de mai multe secole cea mai mare clădire laică din orașul Brașov. **Bibliografie:** Drotleff 1983, p. 63-66

3. Johannes Honterus (1498-1549) a studiat la Viena în anii 1520-1525, obținând titlul de magistru al artelor liberale. În anul 1530 a activat la Cracovia, iar în anii 1530-1533 la Basel, funcționând ca xilograf și lector. La Basel a publicat prima hartă a Transilvaniei (1532). În anul 1533 a revenit la Brașov pentru reorganizarea învățământului, a înființat tipografia pentru editarea de manuale școlare începând din 1539, a inițiat construcția unei noi școli (1541), a redactat primul regulament școlar (1543). Honterus a publicat o descriere a lumii în versuri, însoțită de primul atlas minor din țara noastră (1542) care a fost reeditată de 26 de ori între anii 1546-1602, părți din carte fiind reeditate până la 1692. Honterus a alcătuit și primul cod de legi tipărit din Transilvania (1544) și a publicat prima tipăritură muzicală din Transilvania (1548). Honterus a inițiat și prima moară de hârtie din țara noastră (1546) și construcția primei biblioteci școlare (1547). Honterus s-a implicat și în Reforma bisericască, devenind reformatorul sașilor din Transilvania și apoi și prim-preot evanghelic la Brașov (1544). În tipografia lui Honterus au fost publicate primele tipărituri ale Reformei bisericăști (1543-1548). **Bibliografie:** Nussbächer 1977; Nussbächer 2009

4. Valentin Hirscher, senator (1578-1590), villic (1591-1595), jude primar (1597-1603), castelan de Bran (1600-1602). În anul 1600 Hirscher l-a găzduit pe domnitorul Mihai Viteazul în casa sa din Târgul Cailor (azi strada Barițiu 6). **Bibliografie:** Stenner 1916, p. 70

1. Lucas Hirscher (1482-1541) ist urkundlich zuerst im Jahre 1512 als Besitzer eines Hauses in Kronstadt genannt. Er war Großkaufmann mit Handelsverbindungen zwischen den rumänischen Fürstentümern Moldau und Walachei und bis nach Prag. Im Jahre 1524 wurde er Ratsherr, 1525-1526 war er Stadthann und in den Jahren 1528-1539 und 1541 war er Stadtrichter von Kronstadt und leitete die Geschicke der Stadt in einer Zeit von großen politischen Wirren. Im Jahre 1531 erwirkte Lucas Hirscher die Bestätigung der Privilegien von Kronstadt. Er war es auch, der den Humanisten Johannes Honterus nach Kronstadt berief, um das Schulwesen in der Stadt neu zu gestalten. **Bibliographie:** Stenner 1916, S. 69; Drotleff 1983, S. 52-56; Nussbächer 1988, S. 38-39; Nussbächer 1990, S. 27-34

2. Apollonia Hirscher (gest. 1547) war die Frau des Kronstädter Stadtrichters Lucas Hirscher, die nach dem Tode ihres Mannes im Jahre 1541 seine Handelsgeschäfte weiter führte. Sie stiftete Geld für die Armen in der Stadt. Ihr größtes Verdienst war der Bau des „Kaufhauses“ am Fischmarkt im Jahre 1545. Der Bau kostete 8000 Gulden und war Jahrhunderte lang das größte weltliche Gebäude in Kronstadt. **Bibliographie:** Drotleff 1983, S. 63-66

3. Johannes Honterus (1498-1549) studierte in Wien in den Jahren 1520-1525 und wurde Magister der freien Künste. Im Jahre 1530 wirkte er in Krakau und in den Jahren 1530-1533 in Basel, wo er als Holzschneider und Verlagslektor arbeitete. In Basel veröffentlichte er die erste Landkarte von Siebenbürgen (1532). Im Jahre 1533 kehrte er nach Kronstadt zurück, um das Schulwesen neu zu gestalten. Er gründete eine Druckerei zum Druck von Schulbüchern beginnend mit dem Jahre 1539, er regte den Bau einer neuen Schue an (1541), verfaßte die erste Schulordnung des Landes (1543). Honterus veröffentlichte 1542 eine Weltbeschreibung in Versen mit dem ersten Atlas minor als Anhang. Dieses Werk wurde in den Jahren 1546-1602 noch 26 Mal nachgedruckt. Teile des Werkes wurden bis 1692 nachgedruckt. Honterus verfaßte auch das erste in Siebenbürgen gedruckte Rechtshandbuch (1544) und veröffentlichte den ersten siebenbürgischen Musikdruck (1548). Honterus war auch der Anreger der ersten Papiermühle des Landes (1546) und der ersten Bibliotheksgebäudes (1547). Honterus war auch in die Reformation eingebunden und wurde der Reformator der Siebenbürger Sachsen und im Jahre 1544 evangelischer Stadtpfarrer von Kronstadt. In der Honterusdruckerei wurden auch die ersten Schriften der Reformation in den Jahren 1543-1548 gedruckt. **Bibliographie:** Nussbächer 1977; Nussbächer 2009

4. Valentin Hirscher war Ratsherr 1578-1590, Stadthann 1591-1595, Stadtrichter 1597-1603. Kastellan von Törzburg 1600-1602. Im Jahre 1600 beherbergte er den Herrscher Michael der Tapferen in seinem Haus am Roßmarkt (heute Nr. 6). **Bibliographie:** Stenner 1916, S. 70

5. Petrus Mederus s-a născut în anul 1606 la Codlea, a urmat mai întâi gimnaziul din Braşov (1628), în continuare a studiat la Thorn (1633), Danzig (1634), și Rostock (1635), unde în anul 1638 a obținut titlul de magister și poeta laureatus. Reîntors în patrie, a devenit lector (1638) la gimnaziul din Braşov, apoi în anii 1640-1644 a fost rectorul gimnaziului. În continuare a fost predicator la Braşov, în 1649 a devenit preot evanghelic la Hărman, apoi în 1654 la Codlea, fiind ales în 1654 prim-preot la Braşov. Între anii 1659-1672 și 1674-1678 a fost decan al Capitlului Țării Bârsei. El a decedat la 11 iunie 1678. Petrus Mederus a fost căsătorit a doua oară din anul 1656 cu fiica senatorului Valentin Forgats, Margaretha (1632-1686). Vârsta ei de 26 ani, indicată pe portret, nu concordă cu data nașterii din alte surse. Fiica lor Asnath Mederus a trăit între anii 1663-1738. **Bibliografie:** Trausch, II (1870), p. 400-406; Wagner 1998, p. 241, nr. 2642

6. Johannes Sigerus s-a născut în anul 1646 la Braşov ca fiu al centumvirului Johannes Sigerus, a studiat în anul 1666 la Wittenberg și a devenit ulterior organist la Braşov, iar între anii 1683-1696 a fost senator braşovean. În această calitate a fost și divizor în anii 1689-1696 și administrator al posesiunilor Zărnești și Satu Nou în anul 1693. A murit la 11 august 1696. **Bibliografie:** Stenner 1916, p. 139; MBSM, 2, 1937, p. 77; Szabó-Tonk 1992, p. 131, nr. 1355

7. Simon Drauth cel Bătrân s-a născut la 20 august 1615. Între anii 1641-1660 a fost senator, senior al magistratului (1661-1663), villic (1663) și jude primar (1664). A murit la 28 octombrie 1664. Un portret în relief al său se află pe piatra de mormânt a familiei. **Bibliografie:** Stenner 1916, p. 34

8. Lucas Colb s-a născut la Braşov în anul 1680 ca fiu al lectorului Georg Colb. Este înscris în matricola gimnaziului din Braşov în anul 1697. În anul 1706 a studiat la universitatea din Jena, iar după întoarcerea la Braşov a devenit lector la gimnaziu în anul 1716. În 1719 a fost ales preot evanghelic la Măieruş, în 1734 la Râşnov, iar în 1747 a fost ales decan al Capitlului Țării Bârsei. A strâns documente privind drepturile Capitlului în două volume: „Codex privilegiorum Capituli Coronensis” și „Acta Capitularia Barcensia”. A murit la Râşnov la 1 noiembrie 1753. **Bibliografie:** Trausch, I (1868), p. 226-229

9. Martin Albrich s-a născut la 10 noiembrie 1630 la Mediaş. La vârsta de 15 ani a urmat gimnaziul din Banská Bystrica (Neusohl, azi Slovacia), apoi a studiat la universitățile din Leipzig și Wittenberg (1651), unde în 1652 a obținut titlul de magister philosophiae. Întors la Mediaş a fost profesor extraordinar la gimnaziu, iar în anul 1655 a fost chemat rector la gimnaziul din Braşov. În perioada rectoratului său, gimnaziul din Braşov a cunoscut o frumoasă înflorire. În anul 1660 a fost ales preot evanghelic la Râşnov, în anii 1684-1687 și 1689-1690 fiind și decan al Capitlului Țării Bârsei. A murit la 27 septembrie 1694 în Râşnov. **Bibliografie:** Trausch, I (1868), p. 28-32; Wagner 1998, p. 133, nr. 1202

5. Petrus Mederus wurde im Jahre 1606 in Zeiden geboren. Er besuchte zuerst das Kronstädter Gymnasium (1628), dann studierte er in Thorn (1633), Danzig (1634) und Rostock (1635), wo er im Jahre 1638 Magister und Poeta laureatus. Heimgekehrt wurde er Lektor (1638) und 1640-1644 war er Rektor des Kronstädter Gymnasiums. Danach wurde er Kronstädter Stadtprediger, 1649 wurde er evangelischer Pfarrer in Honigberg, dann 1654 in Zeiden und wurde 1654 zum Kronstädter Stadtpfarrer gewählt. In den Jahren 1659-1672 und 1674-1678 war er Dechant des Burzenländer Kapitels. Er starb am 11. Juni 1678. Petrus Mederus war in zweiter Ehe verheiratet seit dem Jahre 1656 mit Margaretha, der Tochter des Ratsherren Valentin Forgats., Margaretha (1632-1686). Das auf dem Bild angegebene Alter von 26 Jahren stimmt nicht überein mit dem Geburtsdatum aus andern Quellen. Ihre Tochter Asnath Mederus lebte von 1663-1738. **Bibliographie:** Trausch, II (1870), S. 400-406; Wagner 1998, S. 241, nr. 2642

6. Johannes Sigerus wurde im Jahre 1646 in Kronstadt als Sohn des Hundertmanns Johannes Sigerus geboren. Er studierte im Jahre 1666 in Wittenberg, wurde nachher Organist in Kronstadt und in den Jahren 1683-1696 war er Ratsherr in Kronstadt. Als solcher war er in den Jahren 1689-1696 Teilherr und 1693 Verwalter der Stadtbesitzungen Zernescht und Neudorf. Er starb am 11. August 1696. **Bibliographie:** Stenner 1916, S. 139; MBSM, 2, 1937, S. 77; Szabó-Tonk 1992, S. 131, nr. 1355

7. Simon Drauth senior wurde am 20. August 1615 geboren. In den Jahren 1641-1660 war er Ratsherr, 1661-1663 Ältester der Rats. Im Jahre 1663 war er Stadthann und 1664 Stadtrichter. Er starb am 28. Oktober 1664. Ein Reliefporträt von ihm, seinem Sohn und seinem Enkel befindet sich auf seinem Grabstein in der Schwarzen Kirche. **Bibliographie:** Stenner 1916, S. 34

8. Lucas Colb wurde im Jahre 1680 in Kronstadt als Sohn des Lektors Georg Colb geboren. Im Jahre 1697 wurde er in die Kronstädter Gymnasialmatrikel eingeschrieben. Er studierte im Jahre 1706 an der Universität Jena und wurde nach seiner Heimkehr im Jahre 1716 Gymnasiallektor. Im Jahre 1719 wurde er zum evangelischen Pfarrer von Nußbach gewählt, 1734 nach Rosenau und wurde im Jahre 1747 auch zum Burzenländer Kapitelsdechanten gewählt. Er sammelte Urkunden über die Rechte des Kapitels in zwei Bänden: „Codex privilegiorum Capituli Barcensis“ und „Acta Capitularia Barcensia“. Er starb am 1. November 1753 in Rosenau. **Bibliographie:** Trausch, I (1868), S. 226-229

9. Martin Albrich wurde am 10. November 1630 in Mediasch geboren. Mit 15 Jahren zog er auf das Gymnasium in Neusohl (heute Banská Bystrica in der Slowakei), dann studierte er an den Universitäten in Leipzig und Wittenberg (1651), wo er 1652 den Titel eines Magister Philosophiae erwarb. Nach seiner Rückkehr in die Heimat wurde er zuerst außerordentlicher Lehrer am dortigen Gymnasium und wurde im Jahre 1655 als Rektor an das Kronstädter Gymnasium berufen. Während der Zeit seines Rektorates erlebte das Kronstädter Gymnasium eine schöne Blüte. Im Jahre 1660 wurde er zum evangelischen Pfarrer von Rosenau gewählt und war in den Jahren 1684-1687 und 1689 - 1690 auch Dechant des Burzenländer Kapitels. Er starb am 27. September 1694 in Rosenau. **Bibliographie:** Trausch, I (1868), S. 28-32; Wagner 1998, S. 133, Nr. 1202

10. Simon Drauth cel Tânăr s-a născut la 20 iunie 1647, a fost secretar 1672-1680, notar orașenesc 1680-1683, senator 1680-1685, villic 1686-1688, jude primar în anii 1689-1690 și 1692-1693. A murit la 27 august 1693. În anul 1670 tatăl lui Simon Drauth a obținut de la Mihail Apafi, principe al Transilvaniei, o diplomă de înnobilitare cu blazon, și pentru fiul său și soția acestuia. Portretul său în relief se află pe piatra de mormânt din Biserica Neagră. **Bibliografie:** Stenner 1916, p. 34; MBSM, 3, 1938, p. 164-165

11. Johannes Schirmer apare mai întâi ca proprietar de casă în lista de impozite începând cu anul 1485, a fost senator în anii 1491-1537, villic 1494, jude primar 1505-1507, 1514, 1516 și 1522, castelan de Bran în 1526 și 1532. El a murit la începutul anului 1538. În anul 1503 Schirmer era unul din marii negustori ai Brașovului. În anul 1507 a obținut de la Vladislav al II-lea, regele Ungariei, o diplomă de înnobilitare cu blazon. **Bibliografie:** Stenner 1916, p. 123; MBSM, 5, 1944, p. 40; Nussbächer 1981, p. 150

12. Lucas Seuler cel Bătrân s-a născut la 19 martie 1661 la Brașov, a fost înscris în matricola gimnaziului din Brașov în anul 1676, a studiat la universitățile din Wittenberg (1682), Leipzig (1685), Leiden (1688), Hardewijk (1689), unde a obținut titlul de doctor în medicină. Întors în patrie, înființează prima farmacie particulară din Brașov, după distrugerea farmaciei orașenești în incendiul din 1689. Între anii 1691-1715 a fost medic al orașului, în perioada 1692-1714 a fost orator al comunității centumvirale, iar începând din 1715 a fost senator, ocupând diferite funcții publice, în anii 1716-1727 (cu întreruperi) a fost villic, iar pentru anul 1733 a fost ales jude primar, îndeplinind ulterior funcția de proiude. A murit la 30 august 1735. În anul 1693 Seuler a preluat vechea tipografie a lui Honterus, revigorând-o. În anul 1709 Seuler a înființat a doua moară de hârtie din Brașov. În anul 1716 doctorul Seuler a fost înnobilitat de către împăratul Carol al VI-lea, primind predicatul „de Seulen”. **Bibliografie:** Trausch, III (1871), p. 297-298; Gusbeth 1884, p. 90; Stenner 1916, p. 137; Tontsch 1933, p. 53-55; MBSM. 4, 1940, p. 24-25

13. Simon Drauth s-a născut în anul 1673 ca fiu al judeului primar Simon Drauth cel Tânăr, a studiat la universitatea din Leipzig în anii 1694/1695. Reîntors în patrie, a fost lector la gimnaziul din Brașov în anii 1706-1709, devenind preot evanghelic la Rotbav în anul 1709, apoi la Ghimbav din anul 1713 și la Codlea din anul 1720, unde a murit la 14 noiembrie 1729. **Bibliografie:** Trausch 1852, p. 81, 87, 92; Szabó-Tonk 1992, p. 250, nr. 2522

14. Valentin Tartler s-a născut în anul 1680, a început cariera sa în administrația orașului Brașov în anii 1709-1714 ca ammanuensis, devenind senator în anul 1715, după care a ocupat mai multe funcții. Cea mai înaltă fiind de villic în anul 1731. În anii 1731-1733 a fost oficial pentru posesiunea Satu Nou. A murit la 27 decembrie 1734, poemul funerar tipărit cu ocazia decesului său provocând valvă la Brașov. **Bibliografie:** Stenner 1916, p. 147

10. Simon Drauth junior wurde am 20. Juni 1647 geboren. Er war Stadtsekretär 1672-1680, Stadtnotar 1680-1683, Ratsherr 1680-1685, Stadthann 1686-1688 und Stadtrichter in den Jahren 1689-1690 und 1692 - 1693. Er starb am 27. August 1693. Im Jahre 1670 hatte der Vater von Simon Drauth vom siebenbürgischen Fürsten Michael Apafi ein Adelsdiplom mit Wappen für ihn, seinen Sohn und dessen Frau erhalten. Sein Reliefportät befindet sich auf einem Grabstein in der Schwarzen Kirche. **Bibliographie:** Stenner 1916, S. 34; MBSM, 3, 1938, S. 164-165

11. Johannes Schirmer erscheint zuerst als Hausbesitzer in den Kronstädter Steuerlisten von 1485. Er war Ratsherr in den Jahren 1491-1537, Stadthann 1494, Stadtrichter 1505-1507; 1514, 1516 und 1522, Törzburger Kastellan 1526 und 1522. Er starb am Anfang des Jahres 1538. Im Jahre 1503 war Schirmer einer der Großkaufleute in Kronstadt. Im Jahre 1507 erhielt er vom ungarischen König Wladislaus II. ein Adelsdiplom mit einem Wappen. **Bibliographie:** Stenner 1916, S. 123; MBSM, 5, 1944, S. 40; Nussbächer 1981, S. 150

12. Lucas Seuler der Ältere wurde am 19. März 1661 in Kronstadt geboren und wurde in die Gymnasialmatrikel im Jahre 1676 eingeschrieben. Er studierte an den Universitäten von Wittenberg 1682, Leipzig 1685, Leiden 1688, Harderwijk 1689, wo er den Titel eines Doktors der Medizin erwarb. In die Heimat zurückgekehrt, gründete er die erste private Apotheke in Kronstadt, nachdem die Stadtapotheke vom Großen Brand vom 21. April 1689 zerstört worden war. In den Jahren 1691-1715 war Lucas Seuler Stadtarzt, von 1692-1714 war er Orator der Hundertmannschaft und beginnend mit 1715 war er Ratsherr und hatte als solcher mehrere öffentliche Ämter inne. In den Jahren 1716-1727 war er - mit Unterbrechungen-Stadthann und wurde für das Jahr 1733 zum Stadtrichter gewählt. Danach war er Altrichter oder Projudex und starb am 30. August 1735. Im Jahre 1693 übernahm Seuler die alte Honterusdruckerei und verhalf ihr zu einer neuen Blüte. Im Jahre 1709 gründete er die zweite Papiermühle von Kronstadt, Im Jahre 1716 wurde Doktor Seuler von Kaiser Karl VI., geadelt und erhielt das Adelsprädikat „von Seulen“. **Bibliographie:** Trausch, III (1871), S. 297-298; Gusbeth 1884, S. 90; Stenner 1916, S. 137; Tontsch 1933, S. 53-55; MBSM. 4, 1940, S. 24-25

13. Simon Drauth wurde im Jahre 1673 als Sohn des Stadtrichters Simon Drauth geboren. Er studierte in den Jahren 1694-1695 an der Universität in Leipzig. Nach seiner Rückkehr in die Heimat wurde in den Jahren 1706-1709 Lektor am Kronstädter Gymnasium. Er wurde im Jahre 1709 zum evangelischen Pfarrer von Rothbach gewählt, dann 1713 nach Weidenbach und im Jahre 1720 nach Zeiden, wo er am 14. November 1729 starb. **Bibliographie:** Trausch 1852, S. 81, 87, 92; Szabó-Tonk 1992, S. 250, Nr. 2522

14. Valentin Tartler wurde im Jahre 1680 geboren. Er begann seine Laufbahn in der Stadtverwaltung in den Jahren 1709-1714 als Ammanuensis und wurde im Jahre 1715 Ratsherr. und hatte als solcher verschiedene Ämter inne. Im Jahre 1731 war er Stadthann. In den Jahren 1731-1733 war ein Verwalter der Stadtbesitzung Neudorf. Er starb am 27. Januar 1734. Ein nach seinem Tode gedrucktes „Leichengedicht“ sorgte für große Aufregung in Kronstadt. **Bibliographie:** Stenner 1916, S. 147

15. Simon Scheipner s-a născut în anul 1661, a devenit senator brașovean în anul 1694, având această calitate timp de peste 30 de ani. În această calitate a ocupat diferite funcții, printre care oficial pentru posesiunile Vlădeni, Satu Nou și Tohan. A murit la 1 martie 1729, având vârsta de 69 ani. **Bibliografie:** Stenner 1916, p. 122; JBSM, 1, 1925, p. 151-152

16. Lucas Seuler cel Tânăr s-a născut la 9 septembrie 1693 ca fiu al doctorului Lucas Seuler cel Bătrân. A studiat la Jena în anul 1712-1715, a călătorit apoi prin Olanda, Franța și Anglia. După întoarcerea în patrie a lucrat în administrația orașului Brașov ca ammanuensis (1720-1721), arhivar (1722), secretar (1723-1729), orator al comunității centumvirale (1729-1733). A murit la 13 septembrie 1733. Lucas Seuler cel Tânăr este autorul mai multor lucrări istorice, rămase în manuscris. **Bibliografie:** Trausch, III (1871), p. 298-300; Stenner 1916, p. 137

17. Christophorus Neidel s-a născut la Brașov la 7 noiembrie 1688, a fost înscris în matricola gimnaziului în anul 1705, a studiat la universitățile din Halle (1711) și Jena (1712). Reîntors în patrie, a slujit în administrația orașului începând din anii 1716-1720 ca ammanuensis, secretar-actuar (1721-1725), apoi în anul 1725 a devenit senator și ocupând diferite funcții până în anul 1735. În anii 1736-1738 și 1741-1742 a fost villic al orașului. A murit la 23 iulie 1742. **Bibliografie:** Stenner 1916, p. 97; Szabó-Szögi 1998, p. 343-344

18. Samuel Herberth senior s-a născut la 6 noiembrie 1693 la Brașov și a fost înscris în matricola gimnaziului brașovean în anul 1710. A studiat la universitățile din Wittenberg (1712) și Frankfurt an der Oder (1716). Reîntors în patrie a slujit în administrația orașului Brașov, mai întâi ca ammanuensis (1718-1719), mai târziu ca secretar-actuar (1725-1728). În anul 1729 a devenit senator și a trecut în anul 1731 la religia catolică. Ca senator a ocupat diferite funcții administrative. În anul 1735 a obținut de la împăratul Carol al VI-lea o diplomă de înnobilitare, primind predicatul „von Herbertsheim“. În același an Samuel Herbert von Herbertsheim a devenit consilier aulic și membru al Guberniului Transilvaniei. În anii 1737-1740, 1743-1744 și 1746-1747 a fost jude primar și a murit la 26 decembrie 1747. **Bibliografie:** Stenner 1916, p. 63 ; Szabó-Szögi 1998, p. 218, nr. 1646

19. Samuel Herbert de Herbertsheim junior s-a născut la 4 martie 1720. A studiat la universitățile din Marburg (1738) și Halle (1742). După reîntoarcerea în patrie a slujit în administrația orașului Brașov, mai întâi ca secretar (1742-1745). A fost senator (1746-1761) și perceptor regal (1754-1761). A murit la 23 iulie 1761. **Bibliografie:** Stenner 1916, p. 63; Szabó-Szögi 1998, p. 217, nr. 1639; MBSM, 3, 1940, p. 26-27

20. Joseph Gottlieb Seuler von Seulen s-a născut ca fiu al lui Lucas Seuler cel Tânăr în anul 1727. A fost înscris în matricola gimnaziului din Brașov în anul 1744 a studiat la universitatea din Jena începând cu 7 noiembrie

15. Simon Scheipner wurde im Jahre 1661 geboren und wurde im Jahre 1694 Ratsherr und war das mehr als dreißig Jahre. Als solcher hatte er verschiedene Ämter inne, darunter Verwalter für die Stadtbesitzungen Vlădeni, Neudorf und Tohan. Er starb am 1. März 1729 im Alter von 69 Jahren. **Bibliographie:** Stenner 1916, S. 122; JBSM, 1, 1925, S. 151-152

16. Lucas Seuler Junior wurde am 9. September 1693 als Sohn des Arztes Lucas Seuler geboren. Er studierte in den Jahren 1712-1715 in Jena. Danach reiste er durch Holland, Frankreich und England. Nach der Rückkehr in die Heimat wirkte er in der Kronstädter Stadtverwaltung als Ammanuensis 1720-1721, Archivar 1722, Sekretär 1723-1729, Orator der Hundertmannschaft 1729-1733. Er starb am 13. September 1733. Lucas Seuler junior ist der Verfasser mehrere r historischer Arbeiten, die als Handschriften erhalten blieben. **Bibliographie:** Trausch, III (1871), S. 298-300; Stenner 1916, S. 137

17. Christophorus Neidel wurde am 7. November 1688 in Kronstadt geboren und wurde 1705 in die Gymnasialmatrikel eingeschrieben. Er studierte an den Universitäten in Halle 1711 und Jena 1712. In die Heimat zurückgekehrt diente er in der Stadtverwaltung beginnend mit den Jahren 1716 - 1720 als Ammanuensis, 1721-1725 als Sekretär-Aktuar. Im Jahre 1725 wurde er Senator und bekleidete als solcher verschiedene Ämter bis zum Jahre 1735. In den Jahren 1736-1738 und 1741-1742 war er Stadthann und starb am 23. Juli 1742. **Bibliographie:** Stenner 1916, „S. 97; Szabó-Szögi 1998, S. 343-344

18. Samuel Herberth Senior wurde am 6. November 1693 in Kronstadt geboren und im Jahre 1710 in die Gymnasialmatrikel eingetragen. Er studierte an den Universitäten in Wittenberg 1712 und Frankfort an der Oder 1716. Nach seiner Rückkehr in die Heimat diente er in der Stadtverwaltung von Kronstadt zuerst als Ammanuensis 1718-1719, später als Sekretär-Aktuar 1725-1728. Im Jahre 1729 wurde er Ratsherr und trat als solcher 1731 zur katholischen Religion über. Als Ratsherr bekleidete er mehrere Ämter. Im Jahre 1735 erhielt er vom Kaiser Karl VI. ein Adelsdiplom und das Prädikat „von Herbertsheim“. Im gleichen Jahre 1735 wurde Samuel Herberth von Herbertsheim Hofrat und Mitglied des Siebenbürgischen Guberniums. In den Jahren 1737-1740, 1743-1744 und 1746-1747 war er Stadtrichter und starb am 26. Dezember 1747. **Bibliographie:** Stenner 1916, S. 63 ; Szabó-Szögi 1998, S. 218, Nr. 1646

19. Samuel Herbert von Herbertsheim Junior wurde am 4. März 1720 geboren. Er studierte an den Universitäten in Marburg 1738 und Halle 1742. Nach seiner Rückkehr in die Heimat wirkte in der Stadtverwaltung von Kronstadt, zuerst als Sekretär 1742-1745. In den Jahren 1746-1761 war er Ratsherr und königlicher Steuereinnahmer (Perzeptor) 1754-1761. Er starb am 23. Juli 1761. **Bibliographie:** Stenner 1916, S. 63; Szabó-Szögi 1998, S. 217, Nr. 1639; MBSM, 3, 1940, S. 26-27

20. Joseph Gottlieb Seuler von Seulen wurde im Jahre 1727 als Sohn des Lukas Seuler Junior geboren. Im Jahre 1744 wurde er in die Gymnasialmatrikel eingetragen und studierte ab 7. November 1745 an der Universität in Jena, Dort starb er am 9. Mai 1746 und wurde in der Michaelskirche von Jena begraben. Dort wurde ihm ein Grabdenkmal

1745. El a murit acolo la 9 mai 1746, fiind înmormântat în biserica Sfântul Mihail din Jena, unde i s-a înălțat și un monument funerar, reprodus într-o gravură de Johann Ölhán ca ilustrație pentru un fascicol de poezii comemorative tipărite în amintirea sa. **Bibliografie:** Trausch III (1871), p. 299; Szabó-Szögi 1998, p. 424, nr. 3663

21. Josephus de Drauth s-a născut la Brașov la 21 iulie 1709. A slujit în administrația orașului ca ammanuensis (1737-1739) și secretar-actuar (1739-1740), devenind senator în anul 1741. În această calitate a ocupat mai multe funcții, fiind chiar desemnat pentru funcția de villic. A murit la 30 august 1762. **Bibliografie:** Stenner 1916, p. 33

22. Justina, fiica lui Josef Gottsmeister din Sibiu s-a născut la 5 februarie 1695, la 25 mai 1717 devenind soția lui Lucas Seuler cel Tânăr (1693-1733), născându-i șapte copii între anii 1718-1732, din care trei au murit de variolă. După moartea lui Seuler s-a căsătorit la 29 iulie 1736 cu Samuel Herbert de Herbertsheim, consilier gubernial și jude primar. Ea a murit la 5 februarie 1757 la Brașov. **Bibliografie:** MBSM, 4, 1940, p. 25-26; Jekelius, IV, p. 41

23. Johann Traugott Seuler s-a născut la 24 iunie 1697 ca fiu al medicului Dr. Lucas Seuler cel Bătrân. Nu se cunosc date despre studiile sale, în urma cărora a obținut titlul de doctor în medicină. Reîntors în patrie, în anii 1732-1738 a fost medic al orașului Brașov, a activat și ca secretar (1733-1734) și orator (1734-1738). Între anii 1738-1745 a fost senator, ocupând diferite funcții. Între anii 1746-1751 a fost villic al orașului Brașov, ulterior provillic (1752-1753) și projudex (1754), iar între anii 1755-1757 a fost jude primar al Brașovului. A murit la 2 sau 4 octombrie 1757. **Bibliografie:** Gusbeth 1884, p. 90-91; Stenner 1916, p. 137; MBSM, 4, 1940, p. 24-25

24. Sara Seuler von Seulen s-a născut la Brașov la 6 septembrie 1706 ca fiică a lui Paul Chrestels (1679-1745), ulterior villic și jude primar al Brașovului. La 28 iulie 1723 s-a căsătorit cu Johann Traugott Seuler von Seulen (1697-1757). Între anii 1726-1737 a născut șase copii și a murit la 29 septembrie 1772. **Bibliografie:** Jekelius, VIII, p. 45

25. Martinus Closius s-a născut la Brașov în anul 1687, a fost înscris în matricola gimnaziului în anul 1705, a studiat jurisprudența la universitățile din Leipzig (1708/1709) și Jena (1709) și ulterior s-a întors la Brașov. Aici îl găsim în funcția de căpitan al orașului până la 1725, când devine senator între anii 1725-1738, ocupând diferite funcții în administrația orașului. În anii 1738-1740 și 1745 Martin Closius a fost villic, iar în 1746, 1750-1752 projudex și în anii 1748-1749 a fost jude primar al Brașovului. A murit la 28 septembrie 1752. Piatra sa de mormânt cu un portret în relief se află în Biserica Neagră. **Bibliografie:** Szabó-Szögi 1998, p. 120, nr. 686; Stenner 1916, p. 23; Korrespondenzblatt 1908, p. 137-141; MBSM, 4, 1940, p. 39-40

errichtet, das von Johann Oelhahn als Kupferstich für ein Heft mit Gedenkgedichten abgebildet wurde, das zu seinem Andenken gedruckt wurde. **Bibliographie:** Trausch III (1871), S. 299; Szabó-Szögi 1998, S. 424, Nr. 3663

21. Josephus de Drauth wurde in Kronstadt am 21. Juli 1709 geboren. Er wirkte in der Stadtverwaltung von Kronstadt als Ammanuensis 1737-1739 und als Sekretär-Aktuar 1739-1740. Im Jahre 1741 wurde er Ratsherr und bekleidete als solcher verschiedene Ämter und war sogar für das Amt des Stadthannen vorgeschlagen. Er starb am 30. August 1762. **Bibliographie:** Stenner 1916, S. 33

22. Justina, die Tochter des Josef Gottsmeister aus Hermannstadt wurde dort am 5. Februar 1695 geboren. Am, 25. Mai 1717 heiratete sie Lucas Seuler Junior (1693-1733) und gebar in den Jahren 1718-1732 sieben Kinder, von denen drei an Pocken starben. Nach dem Tode von Seuler heiratete sie am 29. Juli 1736 den Gubernialrat und Stadtrichter Samuel Herbert von Herbertsheim. Sie starb am 5. Februar 1757 in Kronstadt. **Bibliographie:** MBSM, 4, 1940, S. 25-26; Jekelius, IV, S. 41

23. Johann Traugott Seuler wurde am 24. Juni 1697 als Sohn des Arztes Dr. Lukas Seuler geboren. Es sind keine Angaben über seine Studien bekannt, nach denen er den Titel eines Doktor der Medizin erhielt. Nach seiner Rückkehr in die Heimat war er in den Jahren 1732-1738 Stadtarzt in Kronstadt, war daneben auch Sekretär 1733-1734 und Orator 1734-1738. In den Jahren 1738 - 1745 war er Ratsherr und bekleidete mehrere Ämter. Von 1746-1751 war er Stadthann von Kronstadt, danach Althann 1752-1753, Projudex im Jahre 1754 und in den Jahren 1755-1757 war er Kronstädter Stadtrichter. Er starb am 2. oder 4. Oktober 1757. **Bibliographie:** Gusbeth 1884, S. 90-91; Stenner 1916, S. 137; MBSM, 4, 1940, S. 24-25

24. Sara Seuler von Seulen wurde in Kronstadt am 6. September 1706 als Tochter des Paul Chrestels (1679-1745, später Stadthann und Stadtrichter von Kronstadt) geboren. Sie heiratete am 28. Juli 1723 mit Johann Traugott Seuler von Seulen (1697-1757). In den Jahren 1726-1737 gebar sie sechs Kinder und starb am 29. September 1772. **Bibliographie:** Jekelius, VIII, S. 45

25. Martinus Closius wurde in Kronstadt im Jahre 1687 geboren und wurde im Jahre 1705 in die Gymnasialmatrikel eingetragen. Er studierte Jurisprudenz in Leipzig 1708/1709 und in Jena 1709 und kehrte später nach Kronstadt zurück. Hier war er Stadthauptmann bis zum Jahre 1725, dann war er in den Jahren 1725-1738 Ratsherr und bekleidete als solcher verschiedene Ämter in der Stadtverwaltung. In den Jahren 1738-1740 und 1745 war Closius Stadthann, in den Jahren 1746, 1750-1752 war er Projudex und 1748-1749 war er Stadtrichter von Kronstadt. Er starb am 28. September 1752. Sein Grabstein mit seinem Porträt in Relief befindet sich in der Schwarzen Kirche. **Bibliographie:** Szabó-Szögi 1998, S. 120, nr. 686; Stenner 1916, S. 23; Korrespondenzblatt 1908, S. 137-141; MBSM, 4, 1940, S. 39-40

26. Georgius Chrestels s-a născut în anul 1616 la Braşov. A fost senator în anii 1655-1663, villic (1664-1665), jude primar (1666-1667 și 1669), projude (1668-1671). A murit la 1 ianuarie 1672, la vârsta de 56 de ani. Piatra de mormânt al lui Georgius Chrestels cu portretul lui în relief din Biserica Neagră a fost transferată la cererea familiei în cimitirul evanghelic din str. Lungă nr. 2, rândul B de cavouri. **Bibliografie:** Stenner 1916, p. 20; JBSM, 1, 1925, p. 147; MBSM, 4, 1940, p. 41

27. Simon Dietrich s-a născut la 14 ianuarie 1622. El a fost senator (1658-1665), de mai multe ori deputat în Dieta Transilvaniei și villic (1666-1671). În anii 1673-1674 și 1677-1679 a fost jude primar, inspector la Bran (1673-1681), senior al sfatului (1682-1683). În anul 1678 Simon Dietrich a obținut o diplomă de înnobilitare de la Mihail Apafi, principele Transilvaniei și a fost consilier intim al principelui. A murit la 3 august 1683, în vârstă de 61 de ani, 6 luni și 20 de zile. **Bibliografie:** Stenner 1916, p. 29; JBSM, 1, 1925, p. 151

28. Georgius Drauth s-a născut în anul 1633. În anii 1670-1676 a fost senator, având diferite funcții. A fost de mai multe ori deputat la Dieta Transilvaniei. În anii 1677-1678 a fost villic, iar în perioada 1678-1685 a fost jude primar, apoi projude (1686-1687). A murit la 5 august 1687 în vârstă de 54 ani. **Bibliografie:** Stenner 1916, p. 31

29. Michael Herrmann s-a născut în anul 1602 în cetatea Murau din Slovacia de azi, a studiat dreptul și muzica. În anul 1626 a venit în suita principesei Catharina de Brandenburg, soția lui Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei, la Braşov și a cântat la orga din biserica parohială (Biserica Neagră) spre deliciul conducerii oraşului, care i-a oferit funcția de organist orăşenesc și a obținut concedierea de la curtea principelui. În 1629 s-a căsătorit la Braşov și a fost cooptat în comunitatea centumvirală. În anul 1636 a preluat vechea tipografie a lui Honterus, pe care a revigorat-o mai ales în folosul școlii. În anul 1641, Herrmann a devenit senator și în anii 1645-1646, villic. Începând cu anul 1647 Herrmann a fost jude primar și alternativ projude până la 1660. Herrmann s-a implicat activ în extinderea Casei Sfatului și în renovarea bisericii parohiale. Are merite deosebite pentru păstrarea domeniului Bran în proprietatea feudală a oraşului Braşov. În anul 1653 Herrmann a obținut o diplomă de înnobilitare de la Gheorghe Rákóczi II, principele Transilvaniei. În 1658 a fost numit consilier intim al principelui. În august 1658 Herrmann a salvat Braşovul de incendierea din partea trupelor de turci și tătari, care au invadat Țara Bârsei. În 1659 Herrmann a fost gazda tratativelor dintre Gheorghe Rákóczi II, principele Transilvaniei, și Constantin Șerban, domnul Țării Românești, de la Bran. Herrmann a murit ca victimă a epidemiei de ciumă la 28 august 1660. Piatra sa de mormânt cu un portret în relief se află în Biserica Neagră. **Bibliografie:** Stenner 1916, p. 35; Tontsch 1933, p. 35-39; Drotleff 1983, p. 133-136

26. Georgius Chrestels wurde im Jahre 1616 in Kronstadt geboren. Er war Ratsherr in den Jahren 1655 - 1663, Stadthann 1664-1665, Stadtrichter 1666-1667 und 1669, Altrichter 1668-1671. Er starb am 1. Januar 1672. Sein Grabstein mit seinem Reliefporträt aus der Schwarzen Kirche wurde auf den Innerstädtischen evangelischen Friedhof in der Langgasse Nr. 2 in eine Gruft in der Reihe Büberführt. **Bibliographie:** Stenner 1916, S. 20; JBSM, 1, 1925, S. 147; MBSM, 4, 1940, S. 41

27. Simon Dietrich wurde am 14. Januar 1622 geboren. Er war Ratsherr in den Jahren 1658-1665 und mehrere Male Landtagsabgeordneter, später Stadthann 1666-1671. In den Jahren 1673-1674 und 1677-1679 war er Stadtrichter und 1682-1683 Ältester des Stadtrats. Im Jahre 1678 erhielt er ein Adelsdiplom vom siebenbürgischen Fürsten Michael Apafi und war Geheimer Rat des Fürsten. Er starb am 3. August 1683. **Bibliographie:** Stenner 1916, S. 29; JBSM, 1, 1925, S. 151

28. Georgius Drauth wurde im Jahre 1633 geboren. In den Jahren 1670-1676 war er Ratsherr und hatte als solcher verschiedene Ämter inne. Er war auch mehrmals Abgeordneter im Siebenbürgischen Landtag. In den Jahren 1677-1678 war er Stadthann und von 1678-1685 war er Stadtrichter, danach 1686-1687 Altrichter. Er starb am 5. August 1687. **Bibliographie:** Stenner 1916, S. 31

29. Michael Herrmann wurde im Jahre 1602 auf Schloß Murau in der heutigen Slowakei geboren. Er studierte die Rechte und Musik. Im Jahre 1626 kam er im Gefolge der Fürstin Katharina von Brandenburg - der Gattin des siebenbürgischen Fürsten Gabriel Bethlen - nach Kronstadt und spielte auf der Orgel der großen Pfarrkirche (heute Schwarze Kirche) zur Begeisterung der Stadtführung, so daß man ihm das Amt eines Stadtorganisten anbot und seine Entlassung vom Fürstenhof bewirkte. Im Jahre 1629 heiratete er in Kronstadt und wurde in die Hundertmannschaft aufgenommen. Im Jahre 1636 übernahm er die alte Honterusdruckerei und ließ sie vor allem für die Schule arbeiten. Im Jahre 1641 wurde Herrmann Ratsherr und war in den Jahren 1645-1646 Stadthann. Beginnend mit dem Jahre 1647 und bis zum Jahre 1660 war Herrmann abwechselnd Stadtrichter und Altrichter. Herrmann war aktiv impliziert in den Ausbau des Rathauses und in die Renovierung der großen Pfarrkirche. Er hat besondere Verdienste für den Verbleib des Törzburger Dominiums im Feudalbesitz der Stadt Kronstadt. Im Jahre 1653 erhielt Michael Herrmann ein Adelsdiplom vom siebenbürgischen Fürsten Georg Rákóczi II und wurde im Jahre 1658 Geheimer Rat des Fürsten. Im August 1658 verhütete Herrmann die Inbrandsetzung von Kronstadt durch die türkischen und tatarischen Truppen, die ins Burzenland eingefallen waren. Im Jahre 1659 war Herrmann der Gastgeber bei den Verhandlungen zwischen dem siebenbürgischen Fürsten Georg Rákóczi II und Constantin Șerban, dem Fürsten der Walachei. Herrmann starb als Opfer der Pestepidemie am 28. August 1660. Ein Grabstein mit seinem Reliefporträt befindet sich in der Schwarzen Kirche. **Bibliographie:** Stenner 1916, S. 35; Tontsch 1933, S. 35-39; Drotleff 1983, S. 133-136

30. Bartholomeus Seuler s-a născut la 16 august 1649. A fost senator în anii 1681-1696, ocupând diferite funcții în administrația orașului. În anii 1696-1698 și 1700-1703 a fost villic, și provillic în 1699, 1704-1708. În anii 1709-1710 a fost jude primar și projude în 1707 și 1711-1715. S-a implicat în renovarea Bastionului Fierarilor și a Bisericii Negre. Piatra sa de mormânt cu portretul său în relief se află în Biserica Neagră. A murit la 14 ianuarie 1715. **Bibliografie:** Stenner 1916, p. 136

31. Michael Weiss s-a născut la 13 ianuarie 1569 la Mediasș. În anul 1589 s-a dus la curtea împăratului Rudolf al II-lea la Praga, unde a obținut o diplomă de înnobilitare pentru el și frații săi, apoi a îndeplinit diferite misiuni diplomatice. În anul 1590 el s-a stabilit la Brașov unde în anul 1591 a fost cooptat în comunitatea centumvirală. În anii 1595-1612 a fost de mai multe ori trimis în misiuni diplomatice. În anii 1600-1611 a fost senator, ocupând diferite funcții, printre care și cea de notar al orașului (1603-1604). În anul 1608 a fost villic al orașului, iar pentru anul 1612 a fost ales jude primar. Începând cu anul 1611, Michael Weiss a condus lupta Brașovului împotriva lui Gabriel Báthori, principele tiran al Transilvaniei, dar a căzut în bătălia de la Feldioara din 16 octombrie 1612. **Bibliografie:** Stenner 1916, p. 157; Philippi 1982

32. Anna Maria Closius s-a născut la 3 decembrie 1726 ca fiică a villicului Valentin Tartler. Ea s-a căsătorit cu medicul Dr. Stephan Closius la 28 noiembrie 1742 și a născut în perioada 1743-1758 șase copii. A murit la 18 iunie 1772. **Bibliografie:** Jekelius II, p. 24

33. Georg Rheter s-a născut în anul 1709. În anul 1725 a fost înmatriculat la universitatea din Jena. Începând cu anul 1733 cunoaștem activitatea sa în administrația orașului Brașov ca arhivar, secretar, iar în anii 1737-1752. A fost senator și notar al orașului. În anii 1747-1751 și 1756-1757 a fost provillic, iar în perioada 1752-1755 a fost villic al orașului. A murit la 18 octombrie 1757 la Sibiu. **Bibliografie:** Stenner 1916, p. 113

34. Joseph Mohr s-a născut în anul 1713 în orașul bavarez Bamberg. Data exactă și motivele stabilirii sale în Transilvania sunt necunoscute. La mijlocul secolului XVIII pictorul era activ la Brașov și în împrejurimi. Documentele menționează mai multe lucrări de pictură decorativă realizate de artist (1775-1778). Singurele lucrări păstrate ce-i pot fi atribuite cu certitudine sunt *Portretul lui Petrus Clos* (1762), prim-preot la Brașov, și pictura tabloului de altar de la Hărman (1784). Joseph Mohr încetează din viață la 18 noiembrie 1784. **Bibliografie:** Popica 2011, p. 51-58 (RP)

35. Susanna Clos, soția prim-preotului Petrus Clos (1703-1771). Căsătoria a avut loc la 16 ianuarie 1732, când Petrus Clos era profesor la ciclul inferior al gimnaziului, soția fiind menționată ca „mireasă foarte tânără”, dar fără un nume concret. Soția a născut trei copii: Petrus I (1733-1737), Susanna (1736-1802), Petrus II (1738-1770), fără să fie menționat numele mamei. Petrus Clos a devenit ulterior preot evanghelic la Măieruș, Bod,

30. Bartholomeus Seuler wurde am 16. August 1649 geboren. Er war Ratsherr in den Jahren 1681-1696 und bekleidete als solcher verschiedene Ämter in der Stadtverwaltung. In den Jahren 1696-1698 und 1700-1703 war er Stadthann und 1699, 1704-1708 Althann. In den Jahren 1709-1710 war er Stadtrichter und 1707, 1711-1715 Projude. Er implizierte sich in die Renovierung der Schmiedbastei und der Schwarzen Kirche. Er starb am 14. Januar 1715. Sein Grabstein mit seinem Reliefporträt befindet sich in der Schwarzen Kirche. **Bibliographie:** Stenner 1916, S. 136

31. Michael Weiß wurde am 13. Januar 1569 in Mediasch geboren. Im Jahre 1589 zog er an den Hof des Kaisers Rudolf II. nach Prag, wo er ein Adelsdiplom für sich und für seine Brüder erwirkte. Später erfüllte er verschiedene diplomatische Missionen. Im Jahre 1590 ließ er sich in Kronstadt nieder und wurde 1591 in die Hundertmannschaft aufgenommen. In den Jahre 1595-1612 wurde er öfters auf diplomatische Missionen geschickt. In den Jahren 1600-1611 war er Ratsherr und bekleidete als solcher verschiedene Ämter, darunter von 1603-1604 das Amt des Stadtnotars. Im Jahre 1608 war er Stadthann und wurde für das Jahr 1612 zum Stadtrichter gewählt. Seit 1611 führte Michael Weiß den Kampf von Kronstadt gegen den tyrannischen siebenbürgischen Fürsten Gabriel Báthori, aber er fiel in der Schlacht von Marienburg am 16. Oktober 1612. **Bibliographie:** Stenner 1916, S. 157; Philippi 1982

32. Anna Maria Closius wurde am 3. Dezember 1726 als Tochter des Stadthannen Valentin Tartler geboren. Sie heiratete am 28. November 1742 den Arzt Dr. Stephan Closius und gebar in den Jahren 1743-1758 sechs Kinder. Sie starb am 18. Juni 1772. **Bibliographie:** Jekelius II, S. 24

33. Georg Rheter wurde im Jahre 1709 geboren. Im Jahre 1725 wurde er an der Universität in Jena immatrikuliert. Ab 1733 wirkte er in der Kronstädter Stadtverwaltung als Archivar, Sekretär sowie in den Jahren 1737-1752 als Ratsherr und Stadtnotar. In den Jahren 1747-1751 und 1756-1757 war er Althann, im Zeitraum 1752-1755 war er Stadthann. Er starb am 18. Oktober 1757 in Hermannstadt. **Bibliographie:** Stenner 1916, S. 113

34. Der Maler Joseph Mohr wurde im Jahre 1713 in Bamberg in Bayern geboren. Die Gründe und die Zeit seines Kommens nach Siebenbürgen sind noch unbekannt. In den Dokumenten werden vom Künstler in den Jahren 1775-1778 verwirklichte Kunstwerke erwähnt. Die einzigen erhaltenen Werke, die ihm zugeschrieben werden können sind das Bildnis des Kronstädter Stadtpfarrers Petrus Clos (1762) und das Altarbild von Honigberg (1784). Joseph Mohr starb am 18. November 1784. **Bibliographie:** Popica 2011, S. 51-58 (RP)

35. Susanna Clos war die Frau des späteren Stadtpfarrers Petrus Clos (1703-1771). Die Hochzeit fand am 16. Januar 1732 statt, als Petrus Clos am unteren Zyklus des Gymnasiums unterrichtete.. Die Frau wird nur als „junges Mädchen“ erwähnt, ohne daß ein Name genannt wird. Die Frau von Petrus Clos gebar drei Kinder: Petrus I. 1733 -1737, Susanna 1736-1802 und Petrus II. 1738-1770, bei denen der Name der Mutter auch nicht genannt wird. Petrus Clos wurde später evangelischer Pfarrer in Nußbach, Brenndorf und Rosenau und wurde 1757 zum Kronstädter

Râșnov, fiind ales prim-preot la Brașov în 1757. A murit în anul 1771. **Bibliografie:** Quellen, VI, p. 385 ; Jekelius, II, p. 28

36. Andreas Enyeter s-a născut în anul 1741. În anul 1757 a fost înscris în matricola gimnaziului din Brașov. A studiat dreptul la universitățile din Jena (1761) și Erlangen (1763). Reîntors în patrie a lucrat în administrația orașului Brașov ca secretar-actuar (1765-1773). A fost senator în perioada 1773-1799, ocupând diferite funcții. În anii 1784-1790 a fost jude superior pentru Țara Bârsei la comitatul Trei Scaune, iar în perioada 1790-1796 a fost inspector alodial. În anul 1799 a fost demis în baza unor denunțuri false, dar a fost reabilitat în anul 1806. A murit la 26 noiembrie 1808 ca senator emeritus. **Bibliografie:** Stenner 1916, p. 36; Szabó-Szögi 1998, p. 152, nr. 1011

37. Petrus Clos s-a născut la Brașov la 29 iunie 1703. A fost înscris în matricola gimnaziului în anul 1717 și a studiat în anul 1723 la universitatea din Halle. S-a întors în patrie în anul 1728 și a devenit cadru didactic la gimnaziu, începând din anul 1735 a fost « collega » la ciclul inferior. A fost apoi predicator pentru luteranii expulzați din Carintia la Brașov, după aceea predicator la Biserica Neagră din 1743. În anul 1751 a fost ales preot evanghelic la Măieruș, în 1753 la Bod și în același an la Râșnov, iar în anul 1757 a fost ales prim-preot la Brașov. Petrus Clos este autorul unui proiect de reorganizare a gimnaziului din Brașov. În anul 1769 Clos a fost ales decan al Capitlului Țării Bârsei, dar la 20 mai 1770 a avut un accident vascular tocmai pe amvonul Bisericii Negre în timpul predicii, după care a mai trăit până la 6 ianuarie 1771. **Bibliografie:** Trausch, I (1868), p. 220-223

38. Georg Drauth s-a născut la 9 decembrie 1729, în anul 1748 a fost înscris în matricola gimnaziului din Brașov. A studiat la universitățile din Halle (1748) și Jena (1750). După întoarcerea în patrie s-a căsătorit în anul 1753 cu Susanna (1736-1802), fiica prim-preotului Petrus Clos, dar nu au avut copii. Georg Drauth a slujit la gimnaziul din Brașov ca adjunct (1755), lector (1756) și rector (1768-1770). În anul 1771 a devenit predicator la Biserica Neagră, și în același an a fost ales preot evanghelic la Vulcan și tot în 1774 la Codlea. În anul 1794 Georg Drauth a fost autorul unei cronici cuprinzând evenimente istorice din anii 1189-1794, deusă în turnul refăcut al bisericii evanghelice din Codlea. În anii 1795-1797 Georg Drauth a fost decan al Capitlului Țării Bârsei și a murit la 6 martie 1798. **Bibliografie:** Trausch, I (1868), p. 258-260; Quellen IV, p. LIV-LVIII; Szabó-Szögi 1998, p.146, nr. 943

39. Susanna Drauth s-a născut la 16 ianuarie 1736 ca fiică a „colegului” la gimnaziul din Brașov și viitorului prim-preot al Brașovului, Petrus Clos. Ea s-a căsătorit la 21 noiembrie 1753 cu Georg Drauth (1729-1798), viitorul lector și rector al gimnaziului și preot din Codlea. Nu au avut copii. Susanna Drauth a murit la 14 mai 1802. **Bibliografie:** Jekelius, II, p. 28, 88

Stadtpfarrer gewählt. Über seine Frau sind noch keine weiteren Angaben bekannt. **Bibliographie:** Quellen, VI, S. 385 ; Jekelius, II, S. 28

36. Andreas Enyeter wurde im Jahre 1741 geboren und wurde 1757 in die Gymnasialmatrikel eingetragen. Er studierte die Rechte an den Universitäten in Jena 1761 und Erlangen 1763. In die Heimat zurückgekehrt diente er in der Kronstädter Stadtverwaltung als Sekretär-Aktuar 1765-1773. In den Jahren 1773-1799 war er Ratsherr und hatte verschiedene Ämter inne. In den Jahren 1784-1799 war er Oberrichter für das Burzenland im Rahmen des damaligen Haromszéker (=Drei Stühle) Komitats. In den Jahren 1790-1796 war Enyeter Alodialinspektor. Im Jahre 1799 wurde er wegen falschen Anschuldigungen amtsenthaben, aber im Jahre 1806 wurde er wieder rehabilitiert. Er starb am 26. November 1808 als „Senator emeritus“. **Bibliographie:** Stenner 1916, S. 36; Szabó-Szögi 1998, S. 152, Nr. 1011

37. Petrus Clos wurde in Kronstadt am 29. Juni 1703 geboren und im Jahre 1717 in die Gymnasialmatrikel eingeschrieben. Im Jahre 1723 studierte er an der Universität in Halle. Im Jahre 1728 kehrte er in die Heimat zurück und wurde Lehrer am Gymnasium und ab 1735 „Collega“, d.h. Lehrer am unteren Zyklus des Gymnasiums. Später wurde er Prediger für die aus Kärnten vertriebenen Evangelischen, nachher 1743 Prediger an der Stadtpfarrkirche. Im Jahre 1751 wurde er zum evangelischen Pfarrer von Nußbach gewählt, 1753 nach Brenndorf und im gleichen Jahr nach Rosenau. Im Jahre 1757 wurde er zum Stadtpfarrer von Kronstadt gewählt. Petrus Clos ist der Verfasser eines Projektes zur Neuorganisation des Kronstädter Gymnasiums. Im Jahre 1769 wurde Closius auch zum Dechanten des Burzenländer Kapitels gewählt. Am 20. Mai 1770 hatte er einen Schlaganfall während der Predigt auf der Kanzel der Schwarzen Kirche, nach dem er noch bis zum 6. Januar 1771 lebte und dann starb. **Bibliographie:** Trausch, I (1868), S. 220-223

38. Georg Drauth wurde am 9. Dezember 1729 geboren und 1748 in die Gymnasialmatrikel eingetragen. Er studierte an den Universitäten in Halle 1748 und Jena 1750. Nach seiner Rückkehr in die Heimat heiratete er im Jahre 1753 Susanna (1736-1802), die Tochter des Stadtpfarrers Petrus Clos, sie hatten aber keine Kinder. Georg Drauth wirkte am Kronstädter Gymnasium als Adjunkt 1755, als Lektor seit 1756 und war in den Jahren 1768-1770 Gymnasialrektor. Im Jahre 1771 wurde er Prediger an der Schwarzen Kirche und wurde 1774 zum evangelischen Pfarrer von Wolkendorf gewählt und im gleichen Jahr auch nach Zeiden. Im Jahre 1794 verfaßte Georg Drauth eine Chronik mit historischen Ereignissen aus den Jahren 1189-1794, die in den wiederhergestellten Turm der evangelischen Kirche in Zeiden eingelegt wurde. In den Jahren 1795-1797 war Georg Drauth auch Dechant des Burzenländer Kapitels und starb am 6. März 1798. **Bibliographie:** Trausch, I (1868), S. 258-260; Quellen IV, S. LIV-LVIII; Szabó-Szögi 1998, S.146, Nr. 943

39. Susanna Drauth wurde am 16. Januar 1736 als Tochter des „Kollegen“ am Kronstädter Gymnasium Petrus Clos geboren, der später Stadtpfarrer wurde. Susanna Clos heiratete am 21. November 1753 den Georg Drauth (1729-1798), den künftigen Lektor und Rektor am Gymnasium und späteren Zeidner Pfarrer. Sie hatte keine Kinder und starb am 14. Mai 1802. **Bibliographie:** Jekelius, II, S. 28

40. Nathanael Trausch s-a născut în anul 1679 la Brașov și a fost înscris în matricola gimnaziului în anul 1697. În anul 1702 a studiat la universitatea din Wittenberg. După reîntoarcerea în patrie a fost lector la gimnaziul din Brașov în anii 1713-1716, în continuare ultimul predicator evanghelic la biserica Sfântul Ioan din Brașov, înainte ca biserica să fie predată catolicilor. În anul 1719 Trausch a fost predicator la Biserica Neagră, în anul 1721 a fost ales preot evanghelic la Vulcan și în anul 1731 preot la Codlea. În anii 1753-1760 el a fost decan al Capitlului Țării Bârsei. A murit la 31 august 1768, în vârstă de 89 ani. **Bibliografie:** ABH, I.F.17, p. 192; Szabó-Szőgi 1998, p. 478-479, nr. 4157

41. Sara Elisabetha s-a născut ca fiică a oratorului Lucas Seuler cel Tânăr la data de 10 februarie 1726. La 8 mai 1747 s-a căsătorit cu Samuel Herbert von Herbertsheim junior (1720-1761), cu care a avut o fiică Justina, care a murit în 1768. După moartea primului soț s-a căsătorit a doua oară în anul 1764 cu ofițerul Elias von Schwartzseulen, viitor general-maior (1702-1789). Sara Elisabetha a murit după o naștere la 23 decembrie 1766. **Bibliografie:** Jekelius, IV, p. 41

42. Martin Gottlieb Seuler von Seulen a fost înscris în matricola gimnaziului din Brașov în anul 1744. A studiat la universitatea din Jena în anul 1748. Perceptor regal 1754-1769, senator 1765-1785, villic substitut 1786. A murit la 26 februarie 1786. **Bibliografie:** Stenner 1916, p. 138; Szabó-Szőgi 1998, p. 424, nr. 3664

43. Stephan von Closius s-a născut la 27 septembrie 1717, a studiat la universitățile din Jena (1736) și Halle (1739) și a obținut titlul de doctor în medicină la 19 noiembrie 1740. Reîntors în patrie, a practicat medicina la Brașov, dar apoi s-a implicat și în administrația orașului Brașov între 1748-1751, a fost senator în anii 1756-1761, orator al comunității centumvirale (1762-1772), medic al orașului Brașov (1765-1772). În anul 1770, Stephan von Closius a fost chemat în comitatul Zemplin (azi în Slovacia), unde a combătut cu succes o epidemie de ciumă. A fost din nou senator (1769-1781), perceptor alodial (1773-1781). A murit la 12 aprilie 1781. În anii 1761-1772 s-a implicat mult în refacerea bolților Bisericii Negre după incendiul din 1689. **Bibliografie:** Gusbeth 1884, p. 75; Trausch, I (1868), p. 225; Stenner 1916, p. 24

44. Simon Albelius s-a născut la Brașov la 26 martie 1593, a fost înscris în matricola gimnaziului în anul 1609. În anul 1614 a studiat la universitatea din Wittenberg. După întoarcerea în patrie a fost în anii 1616-1619 rector al gimnaziului din Brașov, iar în 1619-1654 prim-preot evanghelic la Brașov. Între anii 1621-1650 a fost de mai multe ori decan al Capitlului Țării Bârsei. **Bibliografie:** Trausch, I (1868), p. 15-17; Szabó-Tonk 1992, p.246, nr. 2482; Wagner 1998, p. 132, nr. 1191; Nussbächer 2010, p. 130

40. Nathanael Trausch wurde im Jahre 1679 in Kronstadt geboren und im Jahre 1697 in die Gymnasialmatrikel eingetragen. Im Jahre 1702 studierte er an der Universität Wittenberg. Nach seiner Heimkehr war er in den Jahren 1713-1716 Lektor am Gymnasium und anschließend der letzte evangelische Prediger an der Johanniskirche, bevor sie an die Katholiken abgetreten werden mußte. Im Jahre 1719 wurde Trausch Prediger an der Schwarzen Kirche und wurde 1721 zum evangelischen Pfarrer von Wolkendorf gewählt und im Jahre 1731 zum Pfarrer von Zeiden. In den Jahren 1753-1760 war er auch Dechant des Burzenländer Kapitels. Er starb am 31. August 1768 im Alter von 89 Jahren. **Bibliographie:** ABH, I.F.17, S. 192; Szabó-Szőgi 1998, S. 478-479, Nr. 4157

41. Sara Elisabetha wurde am 10. Februar 1726 als Tochter des Orators Lucas Seuler Junior geboren. Am 8. Mai 1747 heiratete sie den Samuel Herbert von Herbertsheim Junior (1720-1761), mit dem sie eine Tochter Justina hatte, die 1768 starb. Nach dem Tode ihres ersten Gemahls heiratete sie ein zweites Mal im Jahre 1764 den Offizier Elias von Schwartzseulen, der später Generalmajor wurde. Sara Elisabetha starb nach der Geburt eines Kindes am 23. Dezember 1766. **Bibliographie:** Jekelius, IV, S. 41

42. Martin Gottlieb Seuler von Seulen wurde im Jahre 1744 in die Gymnasialmatrikel eingeschrieben. Er studierte an der Universität Jena 1748. In die Heimat zurückgekehrt war er königlicher Steuereinheber (Perceptor regius) 1754-1769, Ratsherr in den Jahren 1765-1785, stellvertretender Stadthann 1786. Er starb am 26. Februar 1786. **Bibliographie:** Stenner 1916, S. 138; Szabó-Szőgi 1998, S. 424, Nr. 3664

43. Stephan von Closius wurde am 27. September 1717 geboren. Er studierte an den Universitäten Jena 1736 und Halle 1739 und erwarb den Titel eines Doktors der Medizin am 19. November 1740. Nach seiner Rückkehr in die Heimat übte er in Kronstadt den Arztberuf aus, diente aber später in der Stadtverwaltung in den Jahren 1748-1751. In den Jahren 1756-1761 war er Ratsherr, 1762 -1772 Orator der Hundertmannschaft und Stadtarzt von Kronstadt 1765-1772. Im Jahre 1770 wurde Closius in das Zempliner Komitat in der heutigen Slowakei berufen, wo er eine Pestepidemie erfolgreich bekämpfte. Er war dann wieder Ratsherr von 1769-1781, Alodialperceptor 1773-1781. Er starb am 12. April 1781. In den Jahren 1761 - 1772 setzte er sich für die Neuwölbung der Schwarzen Kirche nach dem Stadtbrand von 1689 ein. **Bibliographie:** Gusbeth 1884, S. 75; Trausch, I (1868), S. 225; Stenner 1916, S. 24

44. Simon Albelius wurde in Kronstadt am 26. März 1593 geboren und im Jahre 1609 in die Gymnasialmatrikel eingeschrieben. Im Jahre 1614 studierte er an der Universität in Wittenberg. Nach seiner Heimkehr war er von 1616-1619 Rektor des Gymnasiums und von 1619-1654 evangelischer Stadtpfarrer von Kronstadt. In den Jahren 1621-1650 war er mehrmals auch Dechant des Burzenländer Kapitels. **Bibliographie:** Trausch, I (1868), S. 15-17; Szabó-Tonk 1992, S.246, Nr. 2482; Wagner 1998, S. 132, Nr. 1191; Nussbächer 2010, S. 130

45. Georgius Drauth s-a născut în anul 1661. A fost senator la Braşov începând din anul 1689, ocupând diferite funcţii în administraţia oraşului. În anul 1696 Georgius Drauth a obţinut o diplomă de înnobilitare de la împăratul Leopold I. În anii 1704-1708 a fost villic. În anul 1709 a devenit consilier la Guberniul Transilvaniei, în anii 1709-1710 a fost projudex, iar între anii 1710-1727 de mai multe ori jude primar, alternând cu funcţia de projudex până în anul 1728. A murit la 20 mai 1728. **Bibliografie:** Stenner 1916, p. 31; JBSM 1925, 1, p. 153; MBSM, 4, 1940, p. 41

46. Michael Filstich s-a născut în anul 1624. A fost senator în anii 1673-1682, villic (1683) şi senior al magistratului în anii 1684-1685. În anii 1686-1688 Michael Filstich a fost jude primar, apoi 1689-1690, 1692-1696 a fost projudex. De multe ori în anii 1674-1689 a fost deputat la Dieta Transilvaniei. La 4 mai 1696 Michael Filstich a obţinut o diplomă de înnobilitare de la împăratul Leopold I. A murit la 25 iulie 1696 în vârstă de 71 ani. **Bibliografie:** Stenner 1916, p. 39; MBSM, 3, 1938, p. 174-175, MBSM, 4, 1940, p. 41

47. Marcus Fronius s-a născut în anul 1659, a urmat şcoala la Braşov, Târgu Secuiesc şi în 1676 a fost înmatriculat la gimnaziul din Sibiu iar din 1679 a fost înmatriculat la gimnaziul din Braşov. În anul 1681 a început studiile la universitatea din Wittenberg, unde în anul 1682 a obţinut titlul de „magister”. A fost şi la universităţile din Leipzig, Helmstädt, Jena şi Erfurt. În anul 1686 Fronius s-a întors la Braşov, a funcţionat în anul 1690 ca lector la gimnaziu, iar în 1691 a devenit predicator la Braşov. În anul 1696 a fost ales preot evanghelic la Hălchiu, iar în 1701 la Râşnov, apoi în 1703 a devenit prim-preot la Braşov. În anii 1706-1713 el a fost şi decan al Capitulului Țării Bârsei. Marcus Fronius a murit la 14 aprilie 1713. Piatra lui de mormânt din Biserica Neagră prezintă în relief portretul său. El a fost cel mai mare teolog al saşilor din Transilvania după reformatorul Johannes Honterus şi are numeroase publicaţii, de asemenea au rămas de la el mai multe manuscrise. **Bibliografie:** Trausch, I (1868), p. 349-357; Fronius 1925; Szabó-Tonk 1992, p. 160, nr. 1632; Zikeli 2007

48. Johannes Honterus s-a născut la 7 martie 1633. A fost înscris în matricola gimnaziului în anul 1650. După aceea a studiat la universitatea din Wittenberg din 1652, unde a obţinut în 1657 titlul de „magister”. După întoarcerea în patrie în anul 1659 a devenit lector şi apoi în anii 1660-1678 rector al gimnaziului din Braşov, având cea mai lungă perioadă de activitate în această funcţie până atunci. În anul 1678 a fost ales prim-preot evanghelic al oraşului Braşov şi a murit la 31 august 1691. **Bibliografie:** Trausch, II (1870), p. 219-220; Szabó-Tonk 1992, p. 125, nr. 1289; Wagner 1998, p. 208, nr. 2194

49. Christianus Hirscher s-a născut în anul 1578. El a fost senator începând cu anul 1613, ocupând diferite funcţii în această calitate. În anii 1623-1625, 1627 şi 1630 a fost villic, iar în anii 1628-1629, 1635 şi 1641 a fost jude primar al Braşovului. În anii 1632-1641 a fost şi consilier intim al principelui Transilvaniei Gheorghe Rákóczi I. A murit la 26 septembrie 1641. **Bibliografie:** Stenner 1916, p. 68; MBSM, 4, 1940, p. 41

45. Georgius Drauth wurde im Jahre 1661 geboren. Beginnend mit dem Jahre 1689 war er Ratsherr in Kronstadt und bekleidete als solcher verschiedene Ämter. Im Jahre 1696 erwirkte Georgius Drauth ein Adelsdiplom vom Kaiser Leopold I. In den Jahren 1704-1708 war er Stadthann. Im Jahre 1709 wurde er Rat beim Siebenbürgischen Gubernium. In den Jahren 1709-1710 war er Projudex und im Zeitraum 1710-1727 mehrmals Stadtrichter und abwechselnd Projudex bis zum Jahre 1728. Er starb am 20. Mai 1728. **Bibliographie:** Stenner 1916, S. 31; JBSM 1925, 1, S. 153; MBSM, 4, 1940, S. 41

46. Michael Filstich wurde im Jahre 1624 geboren. Er war Rats Herr in den Jahren 1673-1682, Stadthann 1683 und Ältester des Stadtrates 1684-1685. In den Jahren 1686-1688 war er Stadtrichter, danach in den Jahren 1689 - 1690, 1692 - 1696 Projudex. Filstich war mehrmals Abgeordneter im Landtag Siebenbürgens in den Jahren 1674-1689. Am 4. Mai 1696 erhielt Michael Filstich ein Adelsdiplom vom Kaiser Leopold I. Er starb am 25. Juli 1696 im Alter von 71 Jahren. **Bibliographie:** Stenner 1916, S. 39; MBSM, 3, 1938, S. 174-175, MBSM, 4, 1940, S. 41

47. Marcus Fronius wurde im Jahre 1659 geboren. Er besuchte die Schule in Kronstadt und in Tg. Secuiesc, wurde 1676 am Hermannstädter Gymnasium immatrikuliert und 1679 in die Kronstädter Gymnasialmatrikel eingetragen. Im Jahre 1681 begann er sein Studium an der Universität in Wittenberg, wo er im Jahre 1682 den Titel eines Magisters erwarb. Er besuchte auch die Universitäten von Leipzig, Helmstädt, Jena und Erfurt. Im Jahre 1686 kehrte Fronius nach Kronstadt zurück, war im Jahre 1690 Lektor am Gymnasium und wurde 1691 Stadtprediger in Kronstadt. Im Jahre 1696 wurde er zum evangelischen Pfarrer von Heldsdorf gewählt, 1701 nach Rosenau und 1703 zum Stadtpfarrer von Kronstadt. In den Jahren 1706-1713 war er auch Dechant des Burzenländer Kapitels. Marcus Fronius starb am 14. April 1713. Sein Grabstein in der Schwarzen Kirche zeigt sein Brustbild im Relief. Fronius war der größte Theologe der Siebenbürger Sachsen nach dem Reformator Johannes Honterus und hat zahlreiche Veröffentlichungen. Ebenso hat er mehrere Handschriften hinterlassen. **Bibliographie:** Trausch, I (1868), S. 349-357; Fronius 1925; Szabó-Tonk 1992, S. 160, Nr. 1632; Zikeli 2007

48. Johannes Honterus wurde am 7. März 1633 geboren und im Jahre 1650 in die Gymnasialmatrikel eingetragen. Ab 1652 studierte er an der Universität in Wittenberg, wo er im Jahre 1657 den Titel eines Magisters Nach seiner Heimkehr im Jahre 1659 wurde er Lektor und dann für die Jahre 1660-1678 Rektor des Kronstädter Gymnasiums. So hatte er die bis damals längste Amtszeit als Rektor. Im Jahre 1678 wurde er zum evangelischen Stadtpfarrer von Kronstadt gewählt und starb am 31. August 1691. **Bibliographie:** Trausch, II (1870), S. 219-220; Szabó-Tonk 1992, S. 125, nr. 1289; Wagner 1998, S. 208, Nr. 2194

49. Christianus Hirscher wurde im Jahre 1578 geboren. Er war beginnend mit dem Jahre 1613 Rats Herr und bekleidete als solcher verschiedene Ämter. In den Jahren 1623-1625, 1627 und 1630 war er Stadthann und in den Jahren 1628-1629, 1635 und 1641 war er Stadtrichter von Kronstadt. In den Jahren 1632-1641 war er Geheimer Rat des siebenbürgischen Fürsten Georg Rákóczi I. Er starb am 26. September 1641. **Bibliographie:** Stenner 1916, S. 68; MBSM, 4, 1940, S. 41

50. Georgius Hirscher s-a născut la Braşov, unde a fost înscris în matricola gimnaziului în anul 1561. În anul 1563 a studiat la Universitatea din Wittenberg. La 30 noiembrie 1571 a fost hirotonisit preot evanghelic la Cristian, unde a funcţionat până la 1576, când a fost ales preot la Codlea, unde a murit de ciumă la 8 octombrie 1603. **Bibliografie:** Szabó-Tonk 1992, p. 67. nr. 657; Wagner 1998, p. 73, nr. 392

51. Valentin Igel s-a născut la Braşov la 1 februarie 1683. A studiat la univeritatea din Jena în anul 1706 şi a revenit în patrie în anul 1710. În anul 1719 a devenit predicator la Braşov şi a fost ales prim-preot evanghelic al Braşovului la 7 septembrie 1735. În anii 1746-1747 el a fost şi decan al Capitlului Țării Bârsei. În ultimii ani de viaţă n-a mai putut sluji ca preot, fiind bolnav, şi a murit la 3 februarie 1751. **Bibliografie:** Trausch, II (1870), p. 234-236; MBSM, 4, 1940, p. 41-42

52. Georgius Klein a fost senator braşovean în anii 1661-1677, având diferite funcţii în această calitate. A murit la 18 aprilie 1677, dar nu a fost niciodată jude primar, în anul 1665 această funcţie o deţinea David Czako.

53. Samuel Josef Seuler von Seulen s-a născut la Braşov în anul 1756. În anul 1771 a fost înscris în matricola gimnaziului din Braşov. În anul 1773 a devenit locotenent în regimentul de infanterie Lattermann, avansând în cadrul regimentului prin toate gradele, iar în anul 1796 la gradul de locotenent-colonel. În anul 1793 s-a evidenţiat în luptele de pe Rin împotriva francezilor. În bătălia de la Rivoli la 14 ianuarie 1799 a fost grav rănit şi a ajuns în captivitatea francezilor, decedând la 29 ianuarie 1799 la Lonato, având vârsta de 43 de ani. **Bibliografie:** Archiv, 16, 1881, p. 575

54. Michael Traugott von Fronius s-a născut la Braşov la 31 octombrie 1727. A studiat la universităţile din Jena (1745) şi Halle (1748). În anul 1751 a început cariera sa în administraţia oraşului Braşov. În 1765 a devenit senator, ocupând diferite funcţii, iar în 1778-1781 a fost villic. În perioada 1783-1786 a fost jude primar la Braşov, a reorganizat administraţia şi a iniţiat alcătuirea unui volum cu „Constituţiile oraşului Braşov” (1785). Fronius a plecat în anii 1786-1790 la Sibiu, unde a fost consilier al Guberniului Transilvaniei. În anii 1790-1799 a fost din nou jude primar la Braşov şi a murit la 28 iunie 1799 la Hălmagiu (comuna Şercaia), unde se află şi mormântul său. **Bibliografie:** Trausch, I (1868), p. 368-378; Stenner 1916, p. 45

55. Georg Michael Gottlieb von Herrmann s-a născut la 29 septembrie 1737. A fost un copil foarte talentat şi precoce, părinţii săi au avut grijă să aibă parte de cele mai bune posibilităţi de formare. Din cauza epidemiei de ciumă din anul 1755 nu a putut pleca la studii în străinătate şi a învăţat ca autodidact. În perioada 1758-1763 a fost cancelist la „Directorium oeconomicum” din Sibiu, unde a acumulat experienţă administrativă şi economică. Reîntors la Braşov, în anii 1764-1770 a fost arhivarul oraşului

50. Georgius Hirscher wurde in Kronstadt geboren und im Jahre 1561 in die Gymnasialmatrikel eingetragen. Im Jahre 1563 studierte er an der Universität in Wittenberg. Am 30. November 1571 wurde er zum evangelischen Pfarrer von Neustadt ordiniert, wurde dann zum 1576 Pfarrer von Zeiden gewählt, wo er am 8. Oktober 1603 an der Pest starb. **Bibliographie:** Szabó-Tonk 1992, S. 67. nr. 657; Wagner 1998, S. 73, Nr. 392

51. Valentinus Igel wurde in Kronstadt am 1. Februar 1683 geboren. Er studierte am der Universität in Jena im Jahre 1706 und kehrte im Jahre 1710 in seine Heimat zurück. Im Jahre 1719 wurde er Stadtprediger in Kronstadt und wurde am 7. September 1735 zum Stadtpfarrer von Kronstadt gewählt. In den Jahren 1746-1747 war er auch Dechant des Burzenländer Kapitels. In den letzten Jahren seines Lebens konnte er wegen Krankheit seinen Dienst nicht versehen und starb am 3. Februar 1751. **Bibliographie:** Trausch, II (1870), S. 234-236; MBSM, 4, 1940, S. 41-42

52. Georgius Klein war Kronstädter Ratsherr in den Jahren 1661-1677 und bekleidete als solcher verschiedene Ämter, aber er war niemals Stadtrichter. Im Jahre 1665 war David Czako Stadtrichter. Georgius Klein starb am 18. April 1677

53. Samuel Joseph Seuler von Seulen wurde in Kronstadt im Jahre 1756 geboren. Im Jahre 1771 wurde er in die Gymnasialmatrikel eingeschrieben. Im Jahre 1773 wurde er Leutnant im Infanterie-Regiment Lattermann, und avancierte in diesem Regiment bis er 1796 Oberstleutnant wurde. Im Jahre 1793 zeichnete er sich in den Kämpfen am Rhein gegen die Franzosen aus. In der Schlacht von Rivoli am 14. Januar 1799 wurde er schwer verwundet und geriet in französische Kriegsgefangenschaft. Er starb an den Folgen seiner Verwundungen am 29. Januar 1799 in Lonato im Alter von 43 Jahren. **Bibliographie:** Archiv, 16, 1881, S. 575

54. Michael Traugott von Fronius wurde am 31. Oktober 1727 in Kronstadt geboren. Er studierte an den Universitäten von Halle 1745 und Jena 1748. Im Jahre 1751 begann seine Karriere in der Kronstädter Stadtverwaltung. Im Jahre 1765 wurde er ratscherr und bekleidete als solcher verschiedene Ämter. Von 1778-1781 war er Stadthann. In den Jahren 1783-1786 war er Stadtrichter von Kronstadt und organisierte die Stadtverwaltung neu. Er ist der Anreger des Bandes „Eigene Verfassungen der königlichen freien Stadt Kronstadt“ (1785). In den Jahren 1786-1790 wirkte Fronius als Rat beim Gubernium Siebenbürgens. In den Jahren 1790-1799 war er wieder Stadtrichter von Kronstadt und starb am 28. Juni 1799 in Halmagen (heute zur Großgemeinde Schirkanyen gehörig), wo sich auch sein Grab befindet. **Bibliographie:** Trausch, I (1868), S. 368-378; Stenner 1916, S. 45

55. Georg Michael Gottlieb von Herrmann wurde am 29. September 1737 geboren. Er war ein begabtes und frühreifes Kind und seine Eltern sorgten dafür, daß er die bestmögliche Ausbildung hatte. Wegen der Pestepidemie von 1755 konnte er nicht auf ausländische Hochschulen ziehen, bildete sich aber im Selbstunterricht weiter. In den Jahren 1758-1763 war er Kanzellist beim „Directorium Oeconomicum“ in Hermannstadt, wo er Erfahrungen in der Verwaltung und in der Wirtschaft sammelte. Nach

Brașov și a reorganizat arhiva. În anul 1771 a devenit notar iar din 1774-1783 a fost și senator. În anii 1784-1786 a fost villic, apoi în perioada 1786-1790 consilier la Curtea de apel la Sibiu. Din 1790-1799 a fost din nou villic al orașului. În anii 1795 și 1796 comunitatea centumvirală l-a ales chiar jude primar, dar alegerea n-a fost confirmată de Curtea de la Viena din cauza surdității sale, contractată încă din tinerețe. În anul 1799 Herrmann a fost demis în baza unor denunțuri false. În anii următori s-a dedicat studiilor istorice și a scris prima istorie a orașului Brașov bazată pe documente de arhivă „Das alte und neue Kronstadt” în trei volume, tipărite foarte târziu. Apoi a căzut în depresie și demență și a murit la 31 iulie 1807. La câteva ore după moartea sa, a fost comunicat surorii lui decretul prin care a fost declarat nevinovat de toate învinuirile și reabilitat. **Bibliografie:** Trausch, II (1870), p. 129-148; Stenner 1916, p. 64; Drotleff 2002, p. 20-23; Heigl-Șindilariu 2010, p. VII-XIX

56. Petrus Tartler s-a născut la 12 martie 1753, a fost de meserie meșter butnar sau dogar. La 29 octombrie 1776 s-a căsătorit cu Sara Bachner (1760-1824). Petrus Tartler a murit la 25 septembrie 1834. El a fost tatăl lui Johann Gottlieb Tartler (1794-1875), ctitorul orfelinului evanghelic din strada Poarta Șchei nr. 14. **Bibliografie:** Jekelius, VIII, p. 106

57. Sara Tartler s-a născut la 7 septembrie 1760 ca fiică a lui Christian Bachner. Ea s-a căsătorit la 29 octombrie 1776 cu meșterul dogar Petrus Tartler (1753-1834), căruia i-a născut în anii 1777-1799 opt copii, printre care și pe Johann Gottlieb Tartler (1794-1875), ctitorul orfelinului evanghelic din strada Poarta Șchei nr. 14. **Bibliografie:** Jekelius, VIII, p. 106

58. Johann Daniel Becker s-a născut la 1 ianuarie 1761. În anul 1781 a moștenit după moartea tatălui său farmacia „La vulturul negru”, devenind farmacist. El a fost orator al comunității centumvirale 1797-1799, iar în anii 1799-1805 a fost senator. A murit la 6 aprilie 1818. **Bibliografie:** Gusbeth 1884, p. 126; Stenner 1916, p. 8; Jekelius, II, p. 40

59. Regina (Rosina) Becker s-a născut în anul 1763 la Sibiu și s-a căsătorit cu farmacistul brașovean Johann Daniel Becker, căruia i-a născut opt copii în perioada anilor 1782-1808. Regina Becker a murit la 2 decembrie 1835. **Bibliografie:** Jekelius, II, p. 40

60. Barbara Henning s-a născut la 4 noiembrie 1738 și s-a căsătorit la 22 martie 1761 cu meșterul măcelar Michael Hensel (1738-1784), căruia i-a născut șapte copii în perioada anilor 1762-1781, cel mai tânăr fiind ofițerul erou Joseph Friedrich Hensel (1781-1809). **Bibliografie:** Jekelius, IV, p. 35

61. Agnetha Martha Regina Preidt s-a născut ca fiică a măcelarului Johann Laurentii sau Fleischer la 20 mai 1735. S-a căsătorit la 18 octombrie 1752 cu Georg Preidt (1726-1806), tânăr învățător la ciclul inferior al gimnaziului din Brașov. Ea a născut între anii 1754-1768 șase copii și a murit la 4 februarie 1809. **Bibliografie:** Jekelius, VI, p. 142

seiner Rückkehr nach Kronstadt wurde er in den Jahren 1764-1770 Stadtarchivar und organisierte das Stadtarchiv neu. Im Jahre 1771 wurde er Ratsherr und war 1774-1783 auch Stadtnotar. In den Jahren 1784-1786 war er Stadthann und danach von 1786-1790 Appellationsrat bei der königlichen Gerichtstafel in Hermannstadt. Von 1790-1799 war Herrmann wieder Kronstädter Stadthann. In den Jahren 1795 und 1796 wählte ihn die Hundertmannschaft zum Stadtrichter, aber wegen seiner Schwerhörigkeit-die er sich schon in seiner Jugend zugezogen hatte - wurde die Wahl vom Wiener Hof nicht bestätigt. Im Jahre 1799 wurde Herrmann auf Grund falscher Beschuldigungen amtsenthoben. In den folgenden Jahren widmete er sich historischen Studien und schrieb die erste auf Archivdokumente gegründete Stadtgeschichte von Kronstadt „Das alte und neue Kronstadt“ in drei Bänden, die erst lange nach seinem Tod gedruckt wurden. Später verfiel er in Schwermütigkeit und Geistesstörung und starb am 31. Juli 1807. Einige Stunden nach seinem Tode wurde seiner Schwester das kaiserliche Dekret bekannt gemacht, durch das er für unschuldig erklärt und rehabilitiert wurde. **Bibliographie:** Trausch, II (1870), S. 129-148; Stenner 1916, S. 64; Drotleff 2002, S. 20-23; Heigl-Șindilariu 2010, S. VII-XIX

56. Petrus Tartler wurde am 12. März 1753 geboren und wurde Faßbindermeister. Am 29. Oktober 1776 heiratete er Sara Bachner (1760-1824). Petrus Tartler starb am 25. September 1834. Er war der Vater von Johann Gottlieb Tartler (1794-1875), dem Stifter des Tartlerischen Waisenhauses in der Waisenhausgasse Nr. 14. **Bibliographie:** Jekelius, VIII, S. 106

57. Sara Tartler wurde am 7. September 1760 als Tochter des Christian Bachner geboren. Sie heiratete am 29. Oktober 1776 den Faßbindermeister Petrus Tartler (1753-1834), dem sie in den Jahren 1777-1799 acht Kinder gebar, darunter auch Johann Gottlieb Tartler (1794-1875), den Stifter des Tartlerischen Waisenhauses in der Waisenhausgasse Nr. 14. **Bibliographie:** Jekelius, VIII, S. 106

58. Johann Daniel Becker wurde am 1. Januar 1761 geboren. Im Jahre 1781 erbt er nach dem Tode seines Vaters die Apotheke „Zum schwarzen Adler“ und wurde Apotheker. In den Jahren 1797-1799 war er Orator der Hundertmannschaft und von 1799-1805 war er Ratsherr. Er starb am 6. April 1818. **Bibliographie:** Gusbeth 1884, S. 126; Stenner 1916, S. 8; Jekelius, II, S. 40

59. Regina (Rosina) Becker wurde im Jahre 1763 in Hermannstadt geboren und heiratete den Kronstädter Apotheker Daniel Becker, dem sie in den Jahren 1782-1808 acht Kinder gebar. Regina Becker starb am 2. Dezember 1835. **Bibliographie:** Jekelius, II, S. 40

60. Barbara Henning wurde am 4. November 1738 geboren und heiratete am 22. März 1761 den Fleischermeister Michael Hensel (1738-1784). In den Jahren 1762 - 1781 gebar sie sieben Kinder, das jüngste von ihnen war der Offizier Joseph Friedrich Hensel (1781 - 1809), der Held von Malborghetto. **Bibliographie:** Jekelius, IV, S. 35

62. Georg Preidt s-a născut la 18 aprilie 1726 la Codlea ca fiu al judeului Hannes Preidt. În anul 1743 a fost înscris în matricola gimnaziului din Braşov, apoi a frecventat un an colegiul din Aiud pentru a învăţa limba maghiară. În 1745 s-a reîntors la gimnaziul din Braşov, pe care l-a absolvit în anul 1747. În anul 1748 a studiat la universitatea din Jena. După întoarcerea în patrie începând din anul 1752 a predat la gimnaziul din Braşov, în anul 1758 devenind lector. În perioada 1762-1768 a fost rectorul gimnaziului din Braşov, a devenit apoi predicator, fiind ales prim-preot evanghelic la Braşov la 15 martie 1771. În anii 1789-1785 și 1797-1805 Georg Preidt a fost și decan al Capitlului Țării Bârsei. El a murit la 21 septembrie 1806, fiind ultimul prim-preot înmormântat în Biserica Neagră. **Bibliografie:** Trausch, III (1871), p. 73-77; Szabó-Szögi 1998, p. 374, nr. 3159

63. Georg Franz Klompe s-a născut la 8 octombrie 1747 la Hălchiu, ca fiu al predicatorului Georg Clompe (1723-1782), devenit ulterior și preot evanghelic la Hălchiu. A fost înscris în matricola gimnaziului din Braşov în anul 1762. În anii 1778-1781 a fost vizenotar, iar în anii 1781-1799 a fost senator, ocupând mai multe funcții în administrația oraşului Braşov, printre care și cea de căpitan al oraşului 1789-1790. La 1 august 1799 a devenit jude primar până la 31 octombrie 1822, când în urma reorganizării administrative a renunțat la această funcție. În anul 1788 s-a căsătorit cu Johanna Elisabetha, fiica senatorului Johann Dürr. Din această căsătorie au rezultat zece copii, din care patru au murit în copilărie. În urma căsătoriei a trecut la catolicism. În anul 1815 a obținut o diplomă de înnobilitare de la împăratul Francisc I, primind un blazon și predicatul nobiliar de „von Kronberg”. **Bibliografie:** Stenner 1916, p. 83; MBSM, 4, 1940, p. 42; Jekelius, II, p. 20

Redactate de Gernot Nussbächer în august 2013.

61. Agnetha Martha Regina Preidt wurde am 20. Mai 1735 als Tochter des Fleischermeisters Johann Laurentii oder Fleischer geboren. Am 18. Oktober 1752 heiratete sie den jungen Lehrer an der Unterstufe des Kronstädter Gymnasiums Georg Preidt (1726-1806). In den Jahren 1754-1768 gebar sie sechs Kinder und starb am 4. Februar 1809. **Bibliographie:** Jekelius, VI, S. 142

62. Georg Preidt wurde am 18. April 1726 in Zeiden als Sohn des Richters Hannes Preidt geboren. Im Jahre 1743 wurde er in die Kronstädter Gymnasialmatrikel eingetragen, dann bezog er das Kollegium in Straßburg am Mieresch (Enyed), um die ungarische Sprache zu lernen. Im Jahre 1745 kam er wieder ans Kronstädter Gymnasium, das er im Jahre 1747 absolvierte. Im Jahre 1748 studierte er an der Universität in Jena. Nach seiner Heimkehr lehrte er ab dem Jahre 1752 am Kronstädter Gymnasium und wurde im Jahre 1758 Lektor. In den Jahren 1762-1768 war er Rektor des Kronstädter Gymnasiums. Danach wurde er Stadtprediger und wurde am 15. März 1771 zum Kronstädter evangelischen Stadtpfarrer gewählt. In den Jahren 1789-1785 und 1797-1805 war Georg Preidt auch Dechant des Burzenländer Kapitels. Er starb am 21. September 1806 und war der letzte Stadtpfarrer, der in der Schwarzen Kirche begraben wurde. **Bibliographie:** Trausch, III (1871), S. 73-77; Szabó-Szögi 1998, S. 374, Nr. 3159

63. Georg Franz Klompe wurde am 8. Oktober 1747 in Heldsdorf geboren als Sohn des dortigen evangelischen Predigers Georg Clompe (1723-1782), der später auch Pfarrer in Heldsdorf wurde. Georg Franz Klompe wurde im Jahre 1762 in die Kronstädter Gymnasialmatrikel eingetragen. In den Jahren 1778-1781 war er Vizenotar in Kronstadt, in den Jahren 1781-1799 war er Ratsherr und bekleidete mehrere Ämter in der Kronstädter Stadtverwaltung, darunter auch das Amt des Stadthauptmanns in den Jahren 1789-1790. Am 1. August 1799 wurde er Stadtrichter und blieb das bis zum 31. Oktober 1822, als er bei der Neuorganisation der Verwaltung auf dies Amt verzichtete. Im Jahre 1788 heiratete er Johanna Elisabetha, die Tochter des katholischen Ratsherren Johann Dörr. Wegen der Heirat trat Georg Franz Klompe zur katholischen Religion über. Aus der Ehe gingen zehn Kinder hervor, von denen vier im Kindesalter starben. Im Jahre 1815 erhielt Georg Franz Klompe ein Adelsdiplom und das Adelsprädikat „von Kronberg” vom Kaiser Franz I. **Bibliographie:** Stenner 1916, S. 83; MBSM, 4, 1940, S. 42; Jekelius, II, S. 20

Übersetzung ins Deutsche beendet am 7. September 2013 von Gernot Nussbächer.

BIBLIOGRAFIE / BIBLIOGRAPHIE

Abrevieri / Abkürzungen

Archiv - Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde

JBSM - Jahrbuch des Burzenländer Sächsischen Museums

Korrespondenzblatt - Korrespondenzblatt des Vereines für siebenbürgische Landeskunde

MBSM - Mitteilungen des Burzenländer Sächsischen Museums

Quellen - Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt

Trausch 1852 - Joseph Trausch, *Geschichte des Burzenländer Capituls*, Braşov / Kronstadt, 1852

Trausch - Josef Trausch, *Schriftsteller-Lexikon oder biographisch-literarische Denk-Blätter der Siebenbürger Deutschen*, I (1868), II (1870), III (1871), Braşov / Kronstadt

Gusbeth 1884 - Dr. Eduard Gusbeth, *Zur Geschichte der Sanitäts-Verhältnisse in Kronstadt*, Braşov / Kronstadt, 1884

Stenner 1916 - Friedrich Stenner, *Die Beamten der Stadt Brassó (Kronstadt) von Anfang der städtischen Verwaltung bis auf die Gegenwart*, Brassó (Kronstadt), 1916

Fronius 1925 - Markus Fronius, *Leben und Schriften*, Herausgegeben von Julius Groß / Editată de Julius Groß, Braşov / Kronstadt, 1925

Tontsch 1933 - Hermann Tontsch, *Die Honteruspresse in 400 Jahren*, Braşov / Kronstadt, 1933

Jekelius - Erich Jekelius, *Genealogie Kronstädter Familien*, IV.F.57, Braşov / Kronstadt, I-IX (1964-1966), Arhiva Bisericii Negre Braşov / Archiv der Honterusgemeinde Kronstadt

Nussbächer 1977 - Gernot Nussbächer, *Johannes Honterus. Viaţa şi opera sa în imagini*, Bucureşti / Bukarest, 1977, Sibiu / Hermannstadt, 1999

Nussbächer 1981 - Gernot Nussbächer, *Aus Urkunden und Chroniken*, I, Bucureşti / Bukarest, 1981

Philippi 1982 - Michael Weiss, *Sein Leben und Wirken in Wort und Bild*, Bucureşti / Bukarest, 1982

Drotleff 1983 - Dieter Drotleff (ed. / Hg.), *Taten und Gestalten. Bilder aus der Vergangenheit der Rumäniendeutschen*, I, Cluj-Napoca / Klausenburg, 1983

Nussbächer 1988 - Gernot Nussbächer, *Johannes Benkner. Sein Leben und Wirken in Wort und Bild*, Bucureşti / Bukarest, 1988

Nussbächer 1990 - Gernot Nussbächer, *Aus Urkunden und Chroniken, Beiträge zur siebenbürgischen Heimatkunde*, vol. / Band 3, București / Bukarest, 1990

Szabó-Tonk 1992 - Szabó Miklós, Tonk Sándor, *Erdélyiek egyetemjárása a korai újkorban 1521-1700* (Frecventarea universităților în epoca modernă timpurie 1521-1700), Fontes Rerum Scholasticarum IV, Szeged, 1992

Szabó-Szögi 1998 - Szabó Miklós, Szögi László, *Erdélyi peregrinusok. Erdélyi diákok európai egyetemeken 1701 -1849* (Peregrini transilvăneni. Studenți din Transilvania la universitățile din Europa 1701 – 1849), Târgu Mureș / Neumarkt am Mieresch, 1998

Wagner 1998 - Ernst Wagner, *Die Pfarrer und Lehrer der Evangelischen Kirche A.B. in Siebenbürgen*, I, Köln-Weimar-Viena / Wien, 1998

Drotleff 2002 - Dieter Drotleff, *Taten und Gestalten. Bilder aus der Vergangenheit der Rumäniendeutschen*, II, Sibiu / Hermannstadt, 2002

Zikeli 2007 - Daniel Zikeli, „*Ach schläfst du Siebenbürgen noch?*“ *Der siebenbürgisch-sächsische Pfarrer Markus Fronius (1659 – 1713). Studien zu Leben und Werk*, București / Bukarest, 2007

Nussbächer 2009 - Gernot Nussbächer, *Cine a fost Honterus ?*, Brașov / Kronstadt, 2009

Nussbächer 2010 - Gernot Nussbächer, *Beiträge zur Honterus-Forschung 1991-2010*, vol. 3 / Dritter Band, Brașov / Kronstadt, 2010

Heigl-Șindilariu 2010 - Bernhard Heigl, Thomas Șindilariu (ed. / Hg.), *George Michael Gottlieb von Herrmann, Das alte Kronstadt. Eine siebenbürgische Stadt -und Landesgeschichte bis 1800*, Köln Weimar Viena / Wien, 2010 (Schriften zur Landeskunde Siebenbürgens Band 32), p. / S. VII – XIX

Popica 2011 - Radu Popica, *Un pictor transilvănean din secolul XVIII puțin cunoscut: Joseph Mohr*, în „*Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia Artium*”, Cluj-Napoca, LVI, 2011, nr. 1, p. / S. 51-58.

BIBLIOGRAFIE / BIBLIOGRAPHIE

Droteff 1983 - Dieter Drotleff (ed. / Hg.), *Taten und Gestalten. Bilder aus der Vergangenheit der Rumäniendeutschen*, vol. / Band. I, Cluj-Napoca / Klausenburg, 1983

Gündisch 1993 - Konrad Gündisch, *Das Patriziat siebenbürgischer Städte im Mittelalter*, Editura Böhlau / Böhlau Verlag, Köln Weimar Wien, 1993

Nussbächer 1994 - Gernot Nussbächer, *Contribuții la istoria administrației orașului Brașov în perioada medievală (sec. XIII–XVI)*, în / in „Historia Urbana”, 1994 / 1, tom / Band II, pp. / S. 79-90

Nussbächer 1996 - Gernot Nussbächer, *Contribuții la istoria administrației orașului Brașov în perioada medievală (sec. XVII–XVIII)*, în / in „Historia Urbana”, 1996 / 1-2, tom / Band IV, pp. / S. 49-61

Philippi 1986 - Maja Philippi, *Die Bürger von Kronstadt im 14. und 15. Jahrhundert. Untersuchungen zur Geschichte und Sozialstruktur einer siebenbürgischen Stadt im Mittelalter*, Editura Kriterion / Kriterion Verlag, București / Bukarest, 1986

Philippi 1996 - Maja Philippi, *Kronstadt. Historische Betrachtungen über eine Stadt in Siebenbürgen. Aufsätze und Vorträge*, Editura Kriterion / Kriterion Verlag, București / Bukarest, Societatea de studii transilvane / Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde Heidelberg, 1996

Philippi 2001 - Maja Philippi, *Structura socială a Brașovului în evul mediu*, în/in „Transilvania și sașii ardeleni în istoriografie”, Editura Hora și Societatea de studii transilvane Heidelberg / Hora Verlag und Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde e. V. Heidelberg, Sibiu / Hermannstadt, 2001, pp. / S. 146-161

Roth 1995 - Harald Roth (coord. / Hrsg.), *Kronstadt - Eine siebenbürgische Stadtgeschichte*, München, 1995.

Roth 2010 - Harald Roth, *Kronstadt in Siebenbürgen. Eine kleine Stadtgeschichte*, Editura Böhlau / Böhlau Verlag, Köln Weimar Wien, 2010.

Bertalan 1985 – Karin Bertalan, *Die Sammlung Sächsischer Malerei im Hermannstädter Brukenthalmuseum*, în / in Brigitte Stephani (coord. / Hrsg.), „Sie prägten unsere Kunst. Studien und Aufsätze”, Editura Dacia / Dacia Verlag, 1985, Cluj-Napoca / Klausenburg, pp. / S. 40-48

Bielz 1936 - Julius Bielz, *Porträtkatalog der Siebenbürger Sachsen*, în / in „Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde”, vol. / Bd. XLIX, 1936

Bielz 1947 - Julius Bielz, *Die Graphik in Siebenbürgen*, Sibiu / Hermannstadt, 1947

Bielz 1985 - Julius Bielz, *Johann Martin Stock. Siebenbürgischer Bildnismaler des 18. Jahrhunderts*, în / in Brigitte Stephani (coord. / Hrsg.), „Sie prägten unsere Kunst. Studien und Aufsätze”, Editura Dacia / Dacia Verlag, Cluj-Napoca / Klausenburg, 1985, pp. / S. 141-146

Binder Huttmann 1971 - Pavel Binder, Arnold Huttmann, *Laurentius Fronius, ein Kronstädter Buchdrucker, Holzschnittmeister und Maler des 16. Jahrhunderts*, în / in „Forschungen zur Volks- und Landeskunde”, XIV (1971), Nr. 1, pp. / S. 37-50

Bogade 2011 - Marco Bogade, *Repräsentationsstrategien des städtischen Patriziats in Siebenbürgen vom 14. bis zum 16. Jahrhundert*, în / in „Jahrbuch des Bundesinstituts für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa”, 19 (2011), pp. / S. 302-13

Drăgoi 1995 – Livia Drăgoi, *Franz Anton Bergmann*, în / in „Ars Transilvaniae”, Cluj-Napoca / Klausenburg, V, 1995, pp. / S. 167 – 170

Garas 1955 - Garas Klára, *Magyarországi barokk festészet. Magyarországi festészet a XVIII. században*, vol. / Bd. II, Budapesta / Budapest, Akadémiai Kiadó, 1955

Gündisch 1985 - Gustav Gündisch, *Das Schirmerische Familienbuch*, în / in. „Zeitschrift für siebenbürgische Landeskunde”, 8 (79), Caietul / Heft 2/1985, pp. / S. 151 – 157

Haldner 1981 - Anamaria Haldner, *Das Porträt des Lucas Hirscher*, în / in „Forschungen zur Volks- und Landeskunde”, București / Bukarest, vol. / Bd. 24, 1981(1), pp. / S. 122-124

Kertesz Badrus 1981 - Andrei Kertesz Badrus, *Aspecte privind tematica picturii transilvănene din secolul al XVI-lea în lumina documentelor de epocă*, în / in „Studii și Cercetări de Istoria Artei, XXVIII (1981), pp. / S. 135-140.

Klein 1998 - Konrad Klein, *Siebenbürgische Bildnisse der Reformationszeit*, în / in „Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde”, XXI, 1998, Nr. 2, pp. / S. 21-142

Fota 1981 - Rodica Fota, *Franz Neuhauser d. J. als Graphiker*, în / in „Forschungen zur Volks- und Landeskunde”, XXIV, 1981, Nr. 1, pp. / S. 93-97

Fota 1983 - Rodica Irimie-Fota, *Forme și culori. Artele plastice sibiene de la izvoare în contemporaneitate*, Editura Revistei Transilvania / Verlag der Zeitschrift Transilvania, Sibiu / Hermannstadt, 1983

Ittu 2008 - Gudrun-Liane Ittu, *Pe urmele genealogiei familiei Schirmer (Schirmersches Familienbuch)*, în / in „Brukenthal Acta Musei”, III.2, Sibiu / Hermannstadt, 2008, pp. / S. 189-191

Marica 1958 - Viorica Marica, *Note despre Anselm Wagner 1766-1806*, în / in „Studii și Cercetări de Istoria Artei”, V, 1958, Nr. 1, pp. / S. 249-271

Mureșan 2007 - Valentin Mureșan, *Pictura germană și austriacă din colecția Brukenthal*, Editura Altip / Altip Verlag, Sibiu / Hermannstadt, 2007

Nussbächer 1967 - Gernot Nussbächer, *Contribuții cu privire la tabloul judeului Brașovului Lucas Hirscher*, în / in „Muzeul Regional Brașov - Culegere de studii și cercetări”, vol. / Bd. I, Brașov / Kronstadt, 1967, pp. / S. 247-255

Nussbächer 1985 - Gernot Nussbächer, *Das Bildnis des Stadtrichters Lukas Hirscher – Zum Werk des Kronstädter Renaissance-Malers Gregorius Pictor*, în / in Brigitte Stephani (coord. / Hrsg.), „Sie prägten unsere Kunst. Studien und Aufsätze”, Editura Dacia / Dacia Verlag, Cluj-Napoca / Klausenburg, 1985, pp. / S. 95-101

Philippi 1983 - Maja Philippi, *Steinmetzen, Maler und Bildschnitzer in Kronstadt in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts*, în / in „Forschungen zur Volks- und Landeskunde”, București / Bukarest, vol. / Bd. 26, 1983(2), pp. / S. 11-20

Popescu 1996 – Elena Popescu, *Portretul transilvănean în secolele XVI-XVII în pinacoteca Brukenthal*, în / in „Studii și comunicări. Muzeul Arad”, III, 1996, pp. / S. 5-22

Popescu 2000 - Elena Popescu, *Johann Martin Stock (1742 - 1800): Rezentant al Barocului Transilvănean în Colecții Europene*, Forumul Democrat al Germanilor din România / Das Demokratische Forum der Deutschen in Rumänien, 2000

Popescu 2005 - Elena Popescu, *Pictura germană din Transilvania. Secolul al XVI-lea -începutul secolului al XIX-lea*, Muzeul Național Brukenthal Sibiu / Brukenthal Nationalmuseum Hermannstadt, 2005

Popescu 2007a - Elena Popescu, *Portretul lui Lucas Hirscher atribuit pictorului brașovean Gregorius*, în / in „Confluente. Repere europene în arta transilvăneană” (catalog de expoziție / Ausstellungskatalog), Sibiu / Hermannstadt, 2007, pp. / S. 43-48

Popescu 2007b - Elena Popescu, *Identities, Affinities and European Style Particularities in the Transylvanian Portraits*, în „Brukenthal Acta Musei”, II.2, Sibiu / Hermannstadt, 2007, pp. / S. 89-104

Popica 2005a - Radu Popica, *Artă și status-portretele patriciatului sășesc din colecția Muzeului de Artă Brașov*, în / in „Cumidava”, XXVIII, 2005, Brașov / Kronstadt, pp. / S. 200-211

Popica 2005b - Radu Popica, *Johann Ölhan senior-un pictor brașovean din secolul al XVIII-lea*, în / in „Țara Bârsei”, IV (XV), serie nouă / neue Folge, Nr. 4, 2005, Brașov / Kronstadt, pp. / S. 145-150

Popica 2008 - Radu Popica, *Artiști Brașoveni Uitați 1700-1950* (catalog de expoziție / Ausstellungskatalog), Muzeul de Artă Brașov / Kunstmuseum Kronstadt, 2008

Popica 2009 - Radu Popica, *Grafică transilvăneană din colecția Muzeului de Artă Brașov (1800-1914)*, în / in „Brukenthal Acta Musei IV.2”, Sibiu / Hermannstadt, 2009, pp. / S. 473-490

Popica 2010 - Radu Popica, *Familia pictorilor Ölhan - o mărturie privind pictura transilvăneană din secolul XVIII*, în / in „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia Artium”, Cluj-Napoca / Klausenburg, LV, 2010, Nr. 1, pp. / S. 25-37

Popica 2011a - Radu Popica, *Un pictor transilvănean din secolul XVIII puțin cunoscut: Joseph Mohr*, în / in „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia Artium”, Cluj-Napoca / Klausenburg, LVI, 2011, Nr. 1, pp. / S. 51-58

Popica 2011b – Radu Popica, *Arta germană din Transilvania în colecția Muzeului de Artă Brașov / Deutsche Kunst aus Siebenbürgen im Bestand des Kunstmuseums Kronstadt* (catalog de expoziție / Ausstellungskatalog), Editura Muzeului de Artă Brașov / Kunstmuseum Kronstadt Verlag, 2011

Popica 2012 - *Contribuții la cunoașterea artei plastice brașovene din secolul XVIII: Stephan Schuller și Joseph Benjamin Barbenius*, în / in „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia Artium”, LVII, 1, 2012, pp. / S. 51-60

Sabău 2005 - Nicolae Sabău, *Metamorfoze ale barocului transilvan*, vol. / Bd. 2, Cluj-Napoca / Klausenburg, Editura Mega / Mega Verlag, 2005

Sabău 2007 - Nicolae Sabău, *Introduction to the Baroque Painting of Transylvania*, în / in „Confluente. Repere europene în arta transilvăneană” (catalog de expoziție / Ausstellungskatalog), Sibiu / Hermannstadt, 2007, pp. / S. 55-70

Wenrich 1889 - W. (Wilhelm) Wenrich, *Künstlernamen aus Siebenbürgisch-sächsischer Vergangenheit*, în / in „Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde”, Neue Folge, XXII, Nr. 1, Hermannstadt / Sibiu, 1889, pp. / S. 42-78.

